T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK TARİHİ ANABİLİM DALI
YAKINÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA SİKKE KALPAZANLIĞI (1808-1861)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GÖZDE GÜRSOY

İSTANBUL 2019

T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

TÜRK TARİHİ ANABİLİM DALI

YAKINÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA SİKKE KALPAZANLIĞI

(1808-1861)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GÖZDE GÜRSOY

TEZ DANIŞMANI: DR. ÖĞR. ÜYESİ ALİ KARACA

İSTANBUL 2019

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Yüksek lisans öğrencisi Gözde GÜRSOY'un **Osmanlı İmparatorluğu'nda Sikke Kalpazanlığı (1808-1861)** konulu tez çalışması jürimiz tarafından Türk Tarihi Anabilim Dalı, Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı yüksek lisans tezi olarak oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile başarılı bulunmuştur.

		İmza
Tez Danışmanı Üniversitesi	: Dr. Öğr. Üyesi Ali KARACA Marmara Üniversitesi	.....
Üye Üniversitesi	: Prof. Dr. Zekeriya KURŞUN FSM. Vakıf Üniversitesi	.....
Üye Üniversitesi	: Prof. Dr. Davut HUT Marmara Üniversitesi	.....

ONAY

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu'nun 08./07./ 2019 tarih ve 2019/15-05 sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Okan YEŞİLOT
Müdür

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ III

ÖZET VII

ABSTRACT VIII

KISALTMALAR IX

TABLO LİSTESİ XI

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM 14

II. MAHMUD DÖNEMİNDE PARA VE KALPAZANLIK 14

1.1. Tağşîşler Ekseninde Kalpazanlığa Genel Bir Bakış 14

1.2. Adlî Altın Kalpazanlığı 31

1.3. Hayriye Altını 45

1.4. Mahmudiye/Memdûhiye Altını Kalpazanlığı 49

1.5. Yurtdışındaki Kalpazanlık 60

İKİNCİ BÖLÜM 63

SULTAN ABDÜLMECİD DÖNEMİNDE SİKKE KALPAZANLIĞI 63

2.1. Dönemin Para Düzeni 63

2.2. 1844 Tashîh-i Sikke Öncesi Kalpazanlık Faaliyetleri 75

2.3. 1844 Tashîh-i Sikke ve Kalpazanlık 92

2.4. *Sikke-i Nuhâsiyye*: Bakır Sikke Kalpazanlığı 122

2.5. Yurtdışındaki Kalpazanlık Olayları 131

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 139

SUÇ VE CEZA: KALPAZANLIĞA KARŞI ALINAN ÖNLEMLER 139

3.1. Devletin Aldığı Önleyici Tedbirler..... 139

3.2. Kalpazanların Yakalanması..... 141

3.2.1. İhbariye Akçesi..... 142

3.2.2. Taltif..... 144

3.3. Cezalandırma..... 146

3.3.1. Sefâretlerin İltimâsı..... 157

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME..... 161

KAYNAKÇA..... 164

EKLER..... 171

Ek I. 171
Ek II. 173
Ek III. 174
Ek IV. 175
Ek V. 176
Ek VI. 177
Ek VII. 178
Ek VIII. 195
Ek IX. 200
Ek X. 202
Ek XI. 203

ÖNSÖZ

Kalpazanlık, tarih boyunca paranın hüküm sürdüğü çeşitli dönemlerde karşımıza çıkan bir faaliyet olmuştur. Paranın yarattığı güç, onu elde etme duygusunu tetiklemiş ve daha çok paraya sahip olmak isteyen bazı insanlar kalpazanlık yapmayı tercih etmişlerdir. Tarihî bir vaka olarak ele aldığımız kalpazanlığa bir "insan" faaliyeti olarak baktığımızda esasında hiç de şaşırılacak bir yanı yoktur. Tarih bize şunu ispatlamıştır ki, zaman ve mekân değişse de insan özünde aynı düşüncelerle hareket etmektedir. Geçmişte yapılan davranışların günümüzde de aynı şekilde ortaya çıkması bu durumun en büyük ispatıdır.

Bu bağlamda kalpazanlık şüphesiz Osmanlı İmparatorluğu'nda da kendine bir yer edinmiş ve çeşitli suçlarla birlikte etkinliğini sürdürmüştür. Peki, devletin bu konudaki tutumu ne olmuştur? Kalpazanlık, imparatorluk sınırları içerisinde nasıl bir yayılım göstermiştir? Osmanlı'da kalpazanlık yapan bir kişi nasıl cezalandırılıyordu? Kalpazanlık üzerinden döneme ilişkin ne tür bilgiler elde edebiliriz? Bu ve buna benzer soruları çoğalttığımız takdirde kalpazanlığın bize tarihî veri olarak hiç de azımsanmayacak bilgiler sunacağı şüphesizdir. Fakat ülkemizde kalpazanlık henüz tez düzeyinde müstakil bir araştırmaya konu olmamıştır. Ayrıca XIX. yüzyıl kapsamında sikke kalpazanlığının Türkçe literatürde birkaç çalışma dışında fazla bir çalışmaya konu olmaması bu tezin yazılmasını teşvik eden unsurlardan biridir. Osmanlı para tarihi hususunda mevcut literatürdeki bilgilerin eksikliğinin yanı sıra yetersizliğinin ve Osmanlı ekseninde yapılan kalpazanlık çalışmalarının yegâne kaynağı olan Osmanlı arşiv vesikalarının –diğer birincil kaynaklar önemsenmekle birlikte– yeterince kullanılmaması, kullanılanların da bilimsellikten uzak, kısa zamanlı araştırmalar ve bulunan az miktarda belge üzerinden yapılan "genel" değerlendirmelerin[1] oluşturduğu bilgi yığınının güncellenmesi elzemdir. Ayrıca bu

[1] Bu hususlara örnek için bkz. Hüseyin Al, "Küçük Kârlar Peşinde: Kalpazanlar ve Devlet", *Active Bankacılık ve Finans Dergisi*, S. LXX, İstanbul 2011, s. 6-18. Çalışmada kalpazanlığın "Osmanlı Devleti'nde Kalpazanlık" başlığıyla birkaç Osmanlı arşiv belgesinin çevirisi yapılarak tekdüze bir anlatımla aktarıldığını görmekteyiz. Maalesef kullanılan belgelere dair vaka takibi de yapılmadığı için olay örgüsü kopuk ve sebep-sonuç ilişkisi gözardı edilmiş bir çalışma ortaya çıkmıştır. Osmanlı'ya dair bu kadar az kaynak üzerinden bir "devlet" değerlendirmesi yapılması ise hatalı bir yaklaşım olmuştur. Yazar, ilerleyen yıllarda aynı konuda bir çalışma daha yayımlamıştır. bkz. Hüseyin Al, Şevket Kamil Akar, *Osmanlı Finans Sisteminde Modernleşme: Osmanlı Para Reformu*, C. II, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Yayını, Ankara 2014, s. 251-267. Bu defa ortak yazar ile birlikte yapılan çalışmada; Osmalı arşiv belgelerine ilâveten daha çok devrin gazetelerinden faydalanılarak eski metod devam ettirilmiş ve aradan geçen zamana rağmen bir nevi eskinin tekrarı yapılmıştır.; Bu konuda talihsiz diğer bir çalışma için bkz. Suha Oğuz Baytimur, "Osmanlı Devleti'nde Kalpazanlık Faaliyetleri ve Uygulanan

çalışmalardaki en büyük problemlerden biri de kalpazanlık olaylarının hiçbir şekilde vaka takibi yapılmadan aktarılması[2] ve buna bağlı olarak olay örgüsünün tam anlamıyla kurulamamasından kaynaklanan bilgi eksikliğidir. Hâl böyle olunca tarihî olaylar/geçmiş eksik bir şekilde aktarılmakta ve anlatılmaktadır. Tüm bunların yanı sıra konu, kısa zamanda yapılan niteliksiz araştırmalar[3] nedeniyle şu ana kadar literatürde kendine tam anlamıyla bir yer edinememiştir.

Araştırmamızda ilk etapta –1 yıllık– uzun bir süre 19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'ndaki madenî ve kâğıt para kalpazanlığı –bunun yanı sıra evrakta sahtecilik!– incelenmiş ancak, yüksek lisans aşamasında böylesine geniş bir dönemin kısıtlı bir zaman içerisinde yeterli düzeyde aktarılamayacağına kanaat getirilerek, 1808-1861 yılları arasındaki sikke kalpazanlığının yazılmasına karar verilmiştir.

Literatürdeki eksiklikler çerçevesinde II. Mahmud dönemindeki tağşîş ve kalpazanlık ilişkisi ile Sultan Abdülmecid dönemindeki 1844 Tashîh-i Sikke sonrasındaki kalpazanlığın boyutu devletin resmî belgeleri, kronikler, dönemin müelliflerinin eserleri ve devrin gazeteleri ışığında gözler önüne serilmiştir. Bu bağlamda tezin giriş kısmında Osmanlı'da tedâvül eden genel bir para bilgisi verilerek, II. Mahmud dönemi öncesinde kalpazanlığa sebep olan unsurlar ve kalpazanlık faaliyetleri tetkik edilmiştir. Birinci bölümde II. Mahmud dönemindeki para, tağşîşler ve kalpazanlık faaliyetleri tahlil edilmiştir. İkinci bölümde Sultan Abdülmecid dönemindeki sikke kalpazanlığı ele alınmış ve özellikle Tashîh-i Sikke Nizâmnâmesi sonrasında ortaya çıkan kalpazanlık faaliyetleri resmedilmiştir. Üçüncü

Cezalar (1789-1808)", *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. V, S. II, Bitlis 2016, s. 249-256. Çalışmaya dair değerlendirme için bkz. Giriş.

[2] Örnek için bkz. Ali Akyıldız, *Osmanlı Finans Sisteminde Dönüm Noktası: Kâğıt Para ve Sosyo-Ekonomik Etkileri*, Eren Yayıncılık, İstanbul 1996, s. 83-86, 139-141, 234-239.; Ali Akyıldız, *Para Pul Oldu: Osmanlı'da Kâğıt Para, Maliye ve Toplum*, İletişim Yayınları, İstanbul 2014, s. 143-151, 246-251, 407-414.

[3] Figen Taşkın, "1844 Tashih-i Sikke Sonrasında Para Düzeni ve Kalpazanlık", *Studies Of The Ottoman Domain*, C. VI, S. XI, 2016, s. 1-19. Madenî para düzenlemesinin esas alındığı çalışmada maalesef "kâğıt para"dan ileriye gidilememiş, bu da literatürdeki mevcut bilgilerin tekrarıyla yapılmıştır. Ayrıca 1844 Tashih-i Sikke sonrasında para düzeni ve sikke kalpazanlığına yer verilmediği gibi dönemin kalpazanlık faaliyetleri de "kaime kalpazanlığı" üzerinden değerlendirilerek hatalı ve yanıltıcı yorumlara imza atılmıştır.; Muharrem Öztel, "Osmanlı Devleti'nde Kalpazanlık ve Sahte Para (1808-1914): Kalpazanlığı ve Sahte Paranın Tedavülünü Besleyen Faktörler", *History Studies*, C. X, S. I, 2018, s. 197-221. Kalpazanlığın "106 yıllık" bir dönem içerisinde ve "20 sayfada" değerlendirildiği çalışmada; 1808-1839 yılları arasındaki dönem sadece 1 sayfada işlenmiş (s. 200) ve metindeki bilgiler "karışık tarih" sırasıyla aktarılarak (mesela s. 204-206) konuya dair oldukça yanlış çıkarımlarda bulunulmuştur.

bölümde ise devletin kalpazanlık karşısında aldığı önlemler ve cezalandırmaya dair bilgi verilmiştir. Sonuç kısmında ise çalışmanın genel bir değerlendirmesi yapılmıştır.

Tez, bir tarihçi bakış açısıyla yazıldığından ve yazarın iktisadî bir bilgi birikimine sahip olmamasından dolayı herhangi bir iktisadî kaygı taşımamaktadır. Tezin temel amacı, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki kalpazanlık faaliyetleri ve bu bağlamda ortaya çıkan gelişmeleri sunmaktır. Tez, büyük oranda Osmanlı arşiv belgeleri üzerinden yazılmıştır. Her ne kadar Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'nde bu konudaki çok sayıda belge incelenmişse de henüz yolun başında olduğumuz bu süreçte literatür için şimdilik küçük bir aşama kaydedilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nda tedâvül eden paralara dair literatürdeki mevcut bilgilerin yetersizliği ve paraların darp yılları konusundaki ihtilâflı duruma karşın, devrin birincil kaynaklarının elverdiği ölçüde döneme ilişkin para bilgisi de verilmiştir. Belgelerdeki gayrimüslim kalpazan isimlerinin aslını tespit etmekte zaman zaman zorlanılmış, tespit edilenler aslına uygun olarak aktarılmış, tespit edilemeyenlerin ise belgelerdeki telaffuzu kullanılmıştır. Çalışmada İngiliz, Fransız ve İtalyan arşiv belgeleri ile diğer birincil kaynaklarının kullanılması mümkün olmamıştır. İleride yapılacak çalışmalarda bu eksiklikler giderilerek yeni bilgiler ortaya çıkarılabilir.

Bu tez Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi olmasaydı yazılamazdı. Bu nedenle arşivdeki yoğun çalışmalarım esnasında sundukları kaynak ve hizmetler ile güleryüzlü tavırlarıyla sağladıkları güzel çalışma ortamından ötürü tüm arşiv personeline teşekkür ederim. Ayrıca Marmara Üniversitesi Kütüphanesi, İSAM Kütüphanesi, Atatürk Kitaplığı ve Beyazıt Devlet Kütüphanesi'ne araştırmacılara sunmuş oldukları kaynaklar ve tüm hizmetleri için teşekkür ederim.

Öncelikle, tez aşamasında karşılaştığım bilimsellikten uzak çalışma zihniyetinin ilerlememi engellemesinden dolayı danışman değişikliği yapmaya karar vermem neticesinde kısa bir süreliğine de olsa danışmanlığımı üstlenen Dr. Öğr. Üyesi Ali Karaca'ya teşekkür ederim. Yüksek lisans sürecinde büyük heyecan ve ümitle başladığım bu yolda bana refâkat eden, fikirleri ve desteğiyle yolumu aydınlatarak tamamlanmasına katkıda bulunan hocam Prof. Dr. Zekeriyya Kurşun'a minnet ve şükranlarımı sunuyorum.

Bana dürüst ve ahlâklı çalışmanın insanı her zaman değerli ve üstün kılacağını öğreterek, hayatım boyunca destekçim olan ve tezimin hazırlanmasında da gerek maddî

gerekse manevî destekleriyle hep yanımda olan ailem olmasaydı bu tezin ortaya çıkması asla mümkün olamazdı. Bu nedenle en büyük teşekkürüm ailemedir.

Son olarak bireysel kaygıların değil, bilimsel kaygıların öncelikli olduğu, bilime katkı yapacak nitelikteki insanların değersizleştirilmediği ve bilim insanı yetiştirme anlayışının hâkim olduğu bir akademik zihniyet temennisiyle.

ÖZET

Bu tezde II. Mahmud ve Sultan Abdülmecid dönemlerindeki kalpazanlık olayları incelenmiştir. Bu bağlamda çalışmanın ana kaynağını oluşturan Osmanlı arşiv vesikaları esas alınarak dönemin birincil kaynakları ekseninde; her iki dönemde tedâvül eden para bilgisi verilerek, kalpazanlık faaliyetlerinin ortaya çıkışı ve devletin buna karşı aldığı tedbirler aktarılmıştır. II. Mahmud devrinin karmaşık para düzeni içerisinde meydana gelen kalpazanlık vakalarının genel bir panoraması çizilmiştir. Bu dönemde devletin uyguladığı tağşîş politikasının kalpazanlığa etkisi ortaya konmuştur. Literatürdeki genel kanı, Sultan Abdülmecid döneminde oluşturulan sikke standardizasyonu sonrasında kalpazanlık olmadığı yönündedir. Çalışmada bunun aksi iddia edilerek, 1844 yılında yürürlüğe giren Tashîh-i Sikke reformu sonrasında da kalpazanlığın devam ettiği, devletin resmî belgeleri ışığında ispat edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sikke kalpazanlığı, para basmak, kalpazan, sikke, kalp, sahte, Osmanlı İmparatorluğu, II. Mahmud, Sultan Abdülmecid, para, sahtekâr, dolandırıcılık, Osmanlı para tarihi

ABSTRACT

In this thesis, coin counterfeiting cases during Mahmud II and Sultan Abdulmecid periods are examined. In this context, Ottoman archive documents which are the main primary sources of this study are predicated on. Monetary units circulated during both periods are mentioned to outline the emergence of counterfeiting and the measures taken by the government against that. A big picture of the coin counterfeiting cases in the very complex monetary regulations and landscape during Mahmud II period are depicted. The effect of debasement policy on coin counterfeiting during this period is also stated. Prevalent opinion across literature is that after establishment of coin standardization during Sultan Abdulmecid period has put an end to coin counterfeiting. In this study, it is claimed that in contrary to these prevalent opinions after the Tashîh-i Sikke (coin restoration) reform had come into effect in 1844, coin counterfeiting cases have indeed continued. This claim is justified and proved in the lights of official government documents.

Key words: Coin counterfeiting, coining, counterfeiter, coin, kalp, counterfeit, Ottoman Empire, Mahmud II, Sultan Abdulmecid, money, forger, coining frauds, Ottoman monetary history

KISALTMALAR

a.g.e.	adı geçen eser
a.g.m.	adı geçen makale
a.g.t.	adı geçen tez
bkz.	bakınız
CBOA	Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi
C.	Cilt
çev.	çeviren
ed.	editör
g	gram
H.	Hicrî
h.	hüküm
haz.	hazırlayan
İSAM	İslâm Araştırmaları Merkezi
nr.	numara
s.	sayfa
S.	sayı
TDVİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
tt.	tahmini tarihlendirme
TTK	Türk Tarih Kurumu
vs.	ve sâire

Hicrî Ay Kısaltmaları

M	Muharrem
S	Safer
Ra	Rebîülevvel
R	Rebîülâhir
Ca	Cemâziyelevvel
C	Cemâziyelâhir
B	Receb
Ş	Şaban
N	Ramazan
L	Şevval
Za	Zilka‘de
Z	Zilhicce

TABLO LİSTESİ

Tablo I. Siroz ve Menlik Bölgelerinde Yakalanan Kalpazanların Âlet ve Edevâtı..... 54

Tablo II. 1844 Tashîh-i Sikke Sonrasında Darp Edilen Sikkeler..... 74

Tablo III. Yorgi'nin Kalpazanlardan Alarak Mehmed Hamdi Bey'e Teslim Ettiği Sahte Sikkeler..... 83

GİRİŞ

Osmanlı para sistemi, II. Mehmed (1451-1481) dönemine kadar gümüş akçeye dayalı monometalist (tek metalli) bir yapıya sahipti.[4] Akçe, Osmanlı para düzeninin temelini oluşturuyordu. Akçenin yanı sıra bakır sikke (mangır/mankur) de tedâvül etmekteydi. Fakat bakır sikke, günlük alışverişlerde kullanılan ve bozuk para değerinde olan bir sikkeydi. XVI. yüzyılda Amerika'dan getirilen altın ve gümüş, Avrupa'da özellikle büyük gümüş sikke üretimini arttırmış ve XVII. yüzyıla gelindiğinde bu sikkeler dünya ticaretinde etkin hâle gelmişti. Osmanlı İmparatorluğu, coğrafi konumuyla Avrupa'nın Asya ile olan ticaretinde büyük gümüş sikkelerin geçiş güzergâhını oluşturuyordu.

Avrupa'nın büyük gümüş sikkeleri (gros/grossus)[5] olan Almanya thaler/taler'i[6], Fransa écu/ekü'sü, İspanya real/riyâl'i (8'lik gümüş sikke)[7] *riyâl kuruş* ismiyle, üzerinde arslan resmi bulunan Hollanda doları Leeuwendaalder[*] ise *arslanlı/esedî kuruş* ismiyle tedâvül etmekteydi. Ayrıca Avrupa kuruşlarından biraz küçük olan Lehistan'ın zolota'sı da tedâvül eden sikkeler arasındaydı.[8] Bu sikkeler sadece riyâl olarak da anılmaktaydı.[9] Ayrıca İspanyol gümüş doları *direkli riyâl*, Avusturya doları ise *kuşlu riyâl* olarak anılmaktaydı. Avrupa sikkeleri halk arasında genel olarak *kızıl kuruş* ve *kara kuruş* olarak anılıyordu. Venedik, Macar ve Avusturya altın sikkeleri "kızıl kuruş"; Almanya taleri, İspanya reali ve

---

[4] Akçe hakkında detaylı bilgi için bkz. Halil Sahillioğlu, "Akçe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(TDVİA),* C. II, İstanbul 1989, s. 224-227.

[5] XIII. yüzyılda Fransa kralı IX. Louis (Saint Louis) döneminde basılan büyük gümüş sikkeler *gros tournois/tournus grossus* olarak anılmıştır. Bu sikkeler kısa zaman içerisinde Avrupa devletleri arasında revaç bulmuş ve *grossus* kelimesi zamanla değişikliğe uğrayarak; İtalyanca *grosso*, Slavca *grosz*, Macarca *garache*, Almanca *groschen* olarak ifade edilmiştir. bkz. İsmail Galib, *Takvim-i Meskûkât-ı Osmaniyye*, Mihran Matbaası, Kostantiniyye 1307, s. 233.; Hasan Ferid, *Nakd ve İ'tibâr-ı Mâlî,* C. I, Hukuk Matbaası, İstanbul 1330, s. 177.

[6] Dolar, bu kelimeden türetilmiştir.

[7] İspanya kralı I. Pedro (1350-1369) döneminde basılan gümüş sikkedir. Carlo M. Cipolla, *Fatihler, Korsanlar, Tüccarlar*, çev. Tülin Altınova, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2003, s. 25.

[*] Hasan Ferid bu sikkeden bahsederken "lion de Hollande" ifadesini kullanmaktadır. Süleyman Sûdî ise *Tavernier*'den aktardığı bilgilerde "Lion d' Hollande" olarak ifade etmektedir.

[8] Hasan Ferid, *a.g.e.*, C. I, s. 178.

[9] İsmail Galib, *a.g.e.*, s. 235.

Hollanda doları ise "kara kuruş" olarak anılmaktaydı.[10] Ayrıca Avrupa kuruşlarının tam ayarda olduğunu belirtmek amacıyla da kara kuruş tabiri kullanılmaktaydı.[11] Kara kuruş kavramı devletin resmî yazışmalarında da kullanılmıştır. Bunların yanı sıra Fransa Kralı XI. Louis'nin üzerinde kuş resmi bulunan gümüş sikkesi *Sevilya riyâl kuruş* veya *Sevilya kuruş* adıyla, Güney İtalya'daki Pulya/Puglia (Otranto bölgesi) gümüş sikkesi de *Pulya kuruş* adıyla tedâvül etmekteydi.[12] II. Süleyman (1687-1691) devrine gelindiğinde H. 1100/1688[13] yılında sikkenin ıslahına karar verilerek Osmanlı'da da Avrupa'daki büyük gümüş sikkelere benzer olarak ilk defa ġuruş/kuruş[14] darp edilmiştir.[15] Osmanlı'da yerli altın ve gümüş meskûkât için *sikke-i hasene-i şâhâne*, yalnızca gümüş meskûkât için *beyaz akçe*, yabancı meskûkât için ise *kefere sikkesi*, *düvel sikkesi* ve *riyâl-i efrencî* gibi tabirler de kullanılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nda akçe kavramı, aynı zamanda tüm yerli sikkeleri ifade eden ve günümüzdeki "para" teriminin karşılığı olarak da kullanılmaktaydı. Özellikle XIX. yüzyıl belgelerinde bu ifadenin çok yaygın bir şekilde kullanıldığını görmekteyiz.

II. Mustafa (1695-1703) döneminden itibaren altın sikkelere de tuğra konulmaya başlanmış ve bu yeni altın sikkeler *cedîd eşrefî* olarak anılmıştır. Halk arasında ise bu sikkelere *eşrefî* ya da *tuğralı altın* denilmiştir.[16] XVII. yüzyıl sonlarında durmuş olan altın darbının XVIII. yüzyılda tekrar başlamasıyla birlikte III. Ahmed (1703-1730) döneminde İstanbul'da 2'lik eşrefî, 3'lük eşrefî, 4'lük eşrefî, 5'lik eşrefî, 7'lik eşrefî ve 10'luk eşrefî[17] altınlarının darbıyla birlikte iki çeşit altın daha darp edilmiştir. Bu dönemde darp edilen

[10] Süleyman Sûdî, *Usûl-i Meskûkât-ı Osmaniyye ve Ecnebiyye*, Şirket-i Mürettebiyye Matbaası, İstanbul 1311, s. 45-46. Süleyman Sûdî, Lehistan zolotasının, talerler ile reale nazaran daha hafif olmasından dolayı diğerlerinden ayırmak için tüccar arasında talerler ile realin, esedî kuruş; zolotanın ise zolota kuruş olarak anıldığını, alışveriş esnasında müşteriye hangi kuruş olduğu sorularak ona göre pazarlık yapıldığını ifade etmektedir.; İsmail Galib, yabancı kuruşların Osmanlı'da "beyaz kuruş ve kızıl kuruş" olarak anıldığını; kızıl kuruşun altın sikke için kullanıldığını, sadece kuruş denildiğinde ise gümüş sikkenin kastedildiğini dile getirmektedir. bkz. İsmail Galib, *a.g.e.*, s. 232.

[11] İsmail Galib, *a.g.e.* s. 235.

[12] İsmail Galib, *a.g.e.*, s. 235-236.

[13] İsmail Galib, en erken tarihli Osmanlı kuruşunun H. 1099/1687 yılına ait olduğunu ifade etmektedir. bkz. İsmail Galib, *a.g.e.*, s. 232.

[14] Osmanlı kuruşu, Osmanlıca kaynaklarda ġuruş (غروش) olarak geçmekteyse de İsmail Galib'in aktardığı bilgilere göre; Mısır'da günümüzdeki gibi "kuruş" olarak anılmıştır. bkz. İsmail Galib, *a.g.e.*, s. 233.

[15] Hasan Ferid, *a.g.e.*, C. I, s. 176.; Süleyman Sûdî, *a.g.e.*, s. 35. Darp edilen ilk kuruşlar 6 dirhem ağırlığındaydı.

[16] İsmail Galib, *a.g.e.*, s. 252.

[17] Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, C. V, Matbaa-i Osmaniyye, Dersaâdet 1309, s. 303. Cevdet Paşa bu sikkelerden "fındık altını" olarak bahsetmektedir.

tuğralı altınlara İstanbul'da eşrefî, Mısır'da zer-i mahbûb denilmekte, bunların Mısır darphânesinde darp edilenleri ise İstanbul'da "Mısır tuğralısı" olarak anılmaktaydı. H. 1128/1715 yılında İstanbul'da mağşûş altın sikke tedâvülünün artmasıyla birlikte Venedik dukalarından yüksek ayar ve ağırlıkta olmak üzere yeni altın sikke basılmasına karar verilerek zer-i İstanbul altını ve yarımlıkları darp edilmiştir. Bu sikke kenarındaki zincir nakışından mülhem halk arasında "zencirli/zincirli" veya "İstanbul altını" olarak anılmıştır. Mısır'da ise zer-i İstanbul sikkesinin aynısı ama bir farkla; tarihin üzerine sene kelimesi eklenerek darp edilmiş ve bu sikkelerin kenarlarındaki noktaların fındığa benzemesinden dolayı Mısır halkı tarafından *fındıkî* veya *fındık altını* olarak anılmıştır. Bu dönemde Mısır'da basılan altınlara İstanbul'da "Mısır zincirlisi" denilmiştir. 1715 yılında ayrıca zer-i mahbûb ve yarımlıkları darp edilerek ilk defa darp mahalline Kostantiniyye yerine "İslâmbol" yazılmıştır. Bu yıldan itibaren İslâmbol ibaresi altın sikkelerin bazılarında, gümüş sikkelerin ise çoğunluğunda kullanılmıştır. Bu uygulama III. Selim (1789-1807) döneminin sonuna kadar devam edecektir.[18]

Osmanlı İmparatorluğu, hâkim olduğu coğrafyanın genişliğinin de etkisiyle zaman zaman para düzenini kontrol etmekte zorluk çekiyordu. Sürekli genişleme politikasının ortaya çıkardığı finansman ihtiyacı beraberinde birtakım sorunları da getirmekteydi. Devlet, para darbı için gerekli olan değerli madenin temini hususunda zaman zaman problemlerle karşılaşmaktaydı. Bunların yanı sıra dünyada para ve finans sisteminde yaşanan gelişmeler de kısa süre içerisinde Osmanlı Devleti'ni etkisi altına almaktaydı. Bu bağlamda tarih boyunca mâlî bunalım dönemlerinde devletlerin birbirlerinden borç alması söz konusu olmuşsa da her dönemde karşımıza çıkan ve mâlî krizlerde yegâne finansman aracı olan sikke basmak, Osmanlı İmparatorluğu'nda da ekonomik kalkınmanın yanı sıra finansman açığının giderilmesi için kullanılan yöntemlerden biri olmuştur. Bu tür durumlarda devlet, yeni darp edeceği sikkenin ayar ve ağırlığını düşürerek (tağşîş) daha az maliyetle daha fazla sikke elde ediyordu.

[18] İsmail Galib, *a.g.e.*, s. 272-276.; Hasan Ferid, *a.g.e.*, C. I, s. 204-205.

Tüm bunlar göz önüne alındığında, devletin ekonomiyi düzeltmek ve finansman açığını kapatmak için aldığı birtakım tedbirlerin yarattığı açıklardan faydalanma niyetiyle ortaya çıkan kişiler, gayrimeşru faaliyet alanlarını kullanmaktan geri durmuyorlardı. Bu gibi durumlarda karşımıza çıkan faaliyetlerden biri olan kalpazanlık, özellikle tağşîş bağlamında değerlendirildiğinde; şüphesiz bir kalpazan için hâlis ayarda sikkeye nazaran mağşûş sikkenin sahtesini yapmak ve piyasaya sürmek daha kolaydı. Böylelikle kalpazanlar piyasaya sürdükleri sahte sikkeler vasıtasıyla devletin mağşûş sikkeden elde edeceği gelire de ortak olmaktaydı. Bu noktadan hareketle XVIII. yüzyıldaki mâlî bunalım dönemlerine bakacak olursak; devletin ekonomiyi düzeltmek amacıyla aldığı tedbirler ve bu bağlamda kalpazanlık faaliyetlerinin niteliği hakkında daha fazla bilgi elde etmek mümkün olacaktır.

XVIII. yüzyılda özellikle 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı ile 1787-1792 Avusturya ve Rusya devletleriyle yapılan savaşlar Osmanlı ekonomisini son derece olumsuz etkilemiştir. Bu bağlamda I. Abdülhamid döneminde 1788 yılında sefer masraflarını karşılamak için toplanan mecliste Hollanda'dan borç alınması gündeme gelmiş ancak sonrasında vazgeçilmiştir. Bunun üzerine bakır (nuhâs) sikke darbı gündeme gelmiş fakat sefer ihtiyaçlarının çoğunluğunun karşılandığı bölgeler olan Mısır ve Avrupa'da bakır sikke tedâvül etmediği gerekçesiyle, halkın elindeki âtıl vaziyetteki altın ve gümüş eşyalar toplatılarak 2 kuruşluk mağşûş sikke darp edilmesine karar verilmiştir.[19] Darp edilen yeni 2'likler 80 pâre değerindeydi.[20] III. Selim'in cülûsunda yapılacak düzenlemeler için tashîh-i sikke gündeme gelerek mecliste müzâkere edilmişse de sefer zamanında böyle bir şeyin mümkün olmayacağından dolayı mecburen bir süre daha 2'lik darbına devam edilmiştir. Savaşın akabinde idarî ve askerî düzenlemeler kapsamında tekrar sikke tashîhi gündeme

[19] Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e.*, C. IV, s. 120-123. Cevdet Paşa'ya göre; 2'lik gibi bakır sikke basılarak 2 kuruşa verilseydi aynen kāimede olduğu gibi devlet tahvili olarak rayiç olacak ve böylece bir nevi dahili borçlanma gerçekleşecekti. Bu durumun endişelenecek tek yönü ise kalpazanların basacakları sahte sikkelerin de hazine borcuna ilâve edilmesiydi ama mağşûş sikkede de böyle bir durum söz konusu olabilecekti. Ayrıca bakır sikke darp edilerek maliyetine göre sürülmesi, her devlette meydana gelmiş bir durum olarak halkın işlerini kolaylaştıracak ve sefer masrafına yönelik ekstra bir külfete girilmeyecekti. Cevdet Paşa yaşanan tüm bu olayların yanı sıra, İsveç elçisinin de savaş tazminatı talebinde bulunduğunu aktarmaktadır.; C. V, s. 289. 2'likler kısa zamanda darphâneye gelir sağlayarak mâlî bunalım döneminin yarattığı sıkıntı geçici de olsa giderilmiştir.

[20] Süleyman Sûdî, *a.g.e.*, s. 51.

gelmiş, 2'lik akçenin kaldırılmasıyla kalpazanlığın da tamamen ortadan kaldırılacağına hükmedilerek hâlis ayar sikke darp edilmesi düşünülmüş fakat gerçekleştirilememiştir.[21]

III. Selim'in 1789'da tahta çıkışıyla birlikte, devletin Rusya ve Avusturya (1787-1792) devletleriyle savaş halinde olmasının yarattığı mâlî sıkıntının yanı sıra, dağıtılacak cülûs bahşişi ve İsveç'in istediği savaş tazminatının oluşturduğu baskının da etkisiyle dış borç konusu tekrar gündeme gelmiştir. İlk olarak, I. Abdülhamid devrinde olduğu gibi Hollanda'dan borç almak düşünülmüşse de yine vazgeçilmiştir. Bu arada III. Selim, İspanya'nın Osmanlı ile yakın zamanda sağlanan barış sayesinde Cezayir'in saldırısından kurtulduğunu ve buna teşekkür mahiyetinde Osmanlı'ya borç verebileceğini teklif etmiştir. Bunun üzerine İspanya elçisine durum iletilmiş ancak elçi, Osmanlı'ya yardım etmenin Avrupa'daki savaş karşısında seçmiş oldukları tarafsızlık ilkesine aykırı olacağı gerekçesiyle yardım talebini reddetmiştir.[22] Bu durumda son çâre olarak yine halkın altın ve gümüş eşyaları toplatılarak mağşûş sikke darp edilmesi gündeme gelmiştir. Neticede padişahın raht takımları ve diğer bazı eşyaları dışında ne kadar altın ve gümüş eşya varsa darphâneye teslim edilmiş, halkın ve tüm devlet ricâlinin elindeki altın ve gümüş eşyalar da bedelleri ödenmek üzere alınmıştır. 1789 yılı başlarında devlet hazinesi darp edilen mağşûş sikkelerden kısa zamanda kâr elde etmeye başlamıştır. Bu süreç içerisinde İsveç elçisinin tazminat talebi de devam etmiştir. Bu durumda III. Selim, hazinenin durumunun müsâit olmadığı gerekçesiyle elçinin kırılmamasını ve ittifak müzâkerelerinin devam ettirilmesini emretmiştir.[23] Bu tarihte darp edilen mağşûş sikkeler 2 kuruş değerindeydi.[24] Bunun yanı sıra zer-i mahbûb altınlarının

[21] Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e*., C. V., s. 290.

[22] Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e*., C. IV, s. 277-278. Cevdet Paşa, İspanya'nın Amerika'daki zengin madenlere hâkim olmasından kaynaklanan zenginliğini "İstanbul mirasyedileri gibi sefâhat yoluna sapmasıyla" kaybettiğini, Avrupa'da barışa aracılık etmek istemesinin ise eski gücü ve nüfuzunu yâd etmek için evvelki gibi büyük barışlara imza atmak arzusundan kaynaklandığını ifade etmektedir. Bu durumda Cevdet Paşa'ya göre; İspanya'dan yardım istemek, Osmanlı'nın o zamanlarda dış dünyadaki gelişmelerden habersiz olmasından kaynaklanan "hulyâ-yı beyhûde"dir. Bu süreçte sadece İspanya'dan borç istenmesi gündeme gelmemiştir. Fas, Cezayir ve Tunus ile de borç müzâkeresi yapılmışsa da olumsuz cevap alınmıştır.

[23] Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e*., C. IV, s. 279. Cevdet Paşa, İsveç elçisinin her gün bir bahane ile avutulduğunu ve diğer elçilerin isteklerinin de bir şekilde geri çevrilerek zaman kazanıldığını aktarmaktadır.

[24] Süleyman Sûdî, *a.g.e.*, s. 52.

ayarları da oldukça düşüktü. Zira fındık altınlarının ayarı 22 iken, zer-i mahbûb altınlarının ayarı 18 civarındaydı.[25]

Bu dönemde gümüş meskûkâtın ağırlıkları; akçenin çok az olmakla birlikte pâre 1 kîrât, kuruşlardan 20'lik, 10'luk, 5'lik ve 60'lıkların da 1,5 dirhem azaltılmıştır. Ayarlarında ise değişiklik yapılmamıştır. 1789'da I. Abdülhamid devrinde çıkarılan mağşûş 2'liklere benzer fakat 1 dirhem daha düşük ağırlıkta 2'lik sikke darp edilmiştir. 1790 yılında ise 2,5 kuruş değerinde mağşûş 100'lük ve 50'lik yeni sikkeler darp edilmiştir. Yeni darp edilen bu 100'lük ve 50'liklere fazlasıyla bakır karıştırılarak âdetâ züyûf sikke durumuna getirilmiştir.[26] Şunu ifade etmek gerekir ki, para darbında altın ve gümüş sikkenin içerisine belli oranda bakır katılmaktaydı. Fakat burada söz konusu olan durum, bakır oranının fazlasıyla arttırılarak sikkenin mağşûş hale getirilmesidir.

Tağşîşlerin ardından gündeme gelen tashîh-i sikke[27] hususu tüm devletlerde olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de önemsenen bir konu olmuştur. Tashîh-i sikkenin ehemmiyeti, III. Selim'e tahta çıkışıyla birlikte arz edilmiş ve padişah tarafından gâyet olumlu karşılanmıştır. Fakat Cevdet Paşa'ya göre; tashîh-i sikke ile darphâne işlerinde yaşanacak değişikliklere bağlı olarak ortaya çıkacak sıkıntılar ve mağşûş sikkenin kaldırılması, darphâne memurlarına açık olan rüşvet ve yolsuzluk kapısının kapanmasına yol açacağından dolayı darphâne memurları tashîh-i sikkeyi istememişlerdir. Bu durumda Darphâne Emini Yusuf Ağa devreye girerek padişaha 2'lik darbından devletin kazanç elde ettiğini, yeni 100'lük sikke darp edilirse daha fazla kazanç elde edileceğini ve sefer masraflarının başka şekilde karşılanamayacağını arz etmiştir. Bunun üzerine birkaç defa toplanan *meclis-i meşveret*te yapılan görüşmeler neticesinde 2'liklerin tedâvülünün devam ettirilmesine ve yeni 100'lük sikke darp edilmesine karar verilmiş, darp edilen 100'lüklere bakır karıştırılarak mağşûş hâle getirilmiştir. Cevdet Paşa bu hususta, mağşûş sikke darbının yanlış olduğunu ve

[25] İsmail Galib, *a.g.e.*, s. 358.

[26] İsmail Galib, *a.g.e.*, s. 359.; Hasan Ferid, *a.g.e.*, C. I, s. 186-187.; 1296 Meskûkât Kararnamesi'nin ilanına kadar özellikle Bağdat bölgesinde çok sayıda mağşûş 100'lük ve 50'lik sikkeler tedâvül etmiştir. bkz. Süleyman Sûdî, *a.g.e.*, s. 52.

[27] Tağşîş ile birlikte tedâvül eden sikkelerin piyasa değerini yitirmesi neticesinde, darp edilecek yeni sikkelerin standartlarının düzenlenmesidir. Bunun temel sebebi kalpazanlıktır. Kalpazanlık faaliyetlerinin artması, devleti tashîh-i sikkeye zorlamaktaydı.

bu şekilde devlete menfaat sağlanmak istenirken aslında büyük zarara neden olunduğunu ileri sürmüştür.[28]

Devlet, tağşîş yöntemiyle kısa vadede finansman açığını kapatıp hazineye kâr sağlıyorsa da bu uygulamanın beraberinde getirdiği enflasyon halkı zor durumda bırakıyor ve tepkilere neden oluyordu. Bu nedenle bazı durumlarda kamuoyuna ilan edilmeden tağşîş yapıldığı da oluyordu. Tağşîş sonucunda bozulan fiyat dengesi ise tashîh-i sikke ile yeniden düzenleniyordu. Sikkenin tağşîşi, devlet için kâr aracı olsa da kalpazanlığa imkan yaratması bakımdan riskli bir yöntemdi.

1789 yılında meskûkâtın ayar ve ağırlığının düşürülmesi kısa zamanda kalpazanları harekete geçirmiştir. Balıkesir'de ortaya çıkan kalpazanlık vakasında; Erdek bölgesinde Mehmed Ali ve Kuyumcu Evadis isimli kalpazanlar ellerinde iki adet sahte tam altın ve üç adet nısfıyye (yarım altın) ile beraber yakalanmıştır. Sorgularında, Bandırma'da üç gayrimüslim ortakları olduğunu itiraf etmeleri üzerine söz konusu kişiler de kalpazanlık âletleriyle birlikte yakalanmıştır. III. Selim, kalpazanların idam edilmesini emretmiştir.[29] Balıkesir'deki diğer bir kalpazanlık vakası da Ayvalık iskelesinde ortaya çıkmıştır. 29 Eylül 1790 tarihinde Karadeniz bölgesinden Ayvalık'a misafir olarak gelen ve eşkıya zannedilerek ihbar edilmeleri üzerine bir kayık içinde yakalanan Mehmed ve Mustafa'nın kayıklarında yapılan aramada bir torba içerisinde; 16 adet altın sikke, bir miktar altın sikke pulları, 2 adet sikke, 1 adet örs, 1 adet çekiç, 1 adet büyük mengene, 1 adet makas, 2 adet külçe altın parçası,

---

[28] Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e*., C. V, s. 291-292. Cevdet Paşa'nın bu hususta *Târih-i Vâsıf*'tan aktardığı bilgilere göre; Vasıf, tashîh-i sikkeyi isteyen devlet adamlarını tezyif ederek Yusuf Ağa'nın tashîh-i sikkeye engel olmasının doğru olduğunu, züyûf sikkelerin toplatılarak darp masrafından tasarruf edildiğini ve buradan elde edilen gelirin sefer masraflarını karşılamak için yeterli olduğunu söylüyor. Ayrıca yabancı devletlerin altın ve gümüşünü alarak da para darbında büyük kazanç elde edileceğini ifade ediyor. Cevdet Paşa bu minvâlde Vâsıf'ın diğer devletlerin meskûkâtına bakır karıştırarak mağşûş sikke darbının onlara zarar, Osmanlı Devleti'ne fayda sağlandığı yönündeki ifadesini de gülünç bulduğunu söyleyerek eklemektedir: " Zîrâ yabancılar sattıkları metânın fiyatını ellerine geçecek asıl paranın maliyetine göre belirlediklerinden bu tür işlerini dâima kılı kırk yaran vaziyette yaparlar. Mağşûş sikke alsalar bile onu hâlis ayar sikkeyle değiştirdiklerinde zarar görmeyecek şekilde alışveriş yaparlar. Bu tür işlerde sarraflar da hesaplarında asla yanılmaz. Memleketlerine ya hâlis para ya da getirdikleri mallarına karşılık diğer eşyalardan götürürler. Bu açıdan mağşûş meskûkâtın onlara zararı yoktur." Cevdet Paşa ayrıca Vâsıf'ın, bâtıllığı bu kadar açık ve akla uygun olmayan konuları sırf Yusuf Ağa'yı övmek ve onu birilerine sevdirmek için dile getirerek, tarihçiler hakkında eleştiri konusu olan "dalkavukluğu" bu dereceye ulaştırmasının hayret verici olduğunu dile getirmektedir. (s. 293).

[29] Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (CBOA), HAT., nr. 1396/55947, 29 Z 1204 / 9 Eylül 1790.

tapa ve törpü, 3 adet maskala, 1 adet pergel ve sikke darbında kullanılan kimyasal malzeme bulunmuştur. Yakalanan iki şahıs tutuklanarak sorguları yapılmak üzere İstanbul'a gönderilmiştir. Sorguları neticesinde Mehmed ve Mustafa'nın hâl ve tavırlarından kalpazan olamayacaklarına kanaat getirilerek küreğe konulmalarına karar verilmiştir.[30]

1789'da darp edilen mağşûş 2'likler ve 1790'da basılan mağşûş 100'lüklerin de kısa sürede kalpazanlar tarafından sahtesi yapılmıştır. Aydın'da 1790 yılında gerçekleşen ilginç bir kalpazanlık vakasında; Karacasu kasabasından Kalaycıoğlu Hacı Mehmed ve Moytaboğlu Halil ve damadı Ali, Tavas kazasından Abdülfettahoğlu İbrahim'in evlerinde kalp 2'lik ve 100 pârelik sikke darp ettiklerinin haber alınması üzerine Karacasu Voyvodası Dünbayoğlu Mehmed ve kethüdası Mustafa, gece yarısı Hacı Mehmed'in evini basarak bütün âlet ve sikkelerini, evdeki kıymetsiz eşyalarını, sandıktaki paralarını alarak Hacı Mehmed ve İbrahim'i hapsetmiştir. Halil ve Ali de bu esnada firar etmişlerdir. Durumun haber alınmasıyla birlikte İstanbul'dan görevlendirilen mübaşir Çuhadar Ali Ağa Karacasu'ya gönderilmiştir. Voyvoda Mehmed'in, Ali Ağa vasıtasıyla mahkeme huzurunda yapılan sorgusunda; yakaladığı kalpazanlar ve ele geçirdiği eşyalar talep edildiğinde, Hacı Mehmed'in hapisten kaçtığını ve İbrahim'i de cinnet geçirmesi üzerine merhameten saldığını ve bunu yaptığı için katline hükmedilirse "şehit olacağını" ifade etmiştir. Fakat işin aslı tam olarak böyle değildir. Karacasu muhbiri Hacı Ali'nin ifadesinden anlaşıldığı üzere Voyvoda Mehmed, gece yarısı kalpazanları yakalayarak hapse atmış, fakat bu işin duyularak İstanbul'dan mübaşir yollanacağını bildiği için Hacı Mehmed ve İbrahim'i yakaladığı gece belirli bir ücret[31] karşılığında serbest bırakmıştır. Halil ve damadı Ali ise zaten yakalanmadan firar ettikleri için onların da eşyalarına el koymuştur. Mübaşir Ali Ağa, voyvodayı yargılanmak üzere İstanbul'a götürmek istemiş fakat voyvoda, Ali Ağa'yı bu iş için görevli olmadığı gerekçesiyle kovmuştur. Bu durumda voyvoda ve kethüdasının İstanbul'a

[30] OA, C.ZB., nr. 9/449, 20 M 1205 / 29 Eylül 1790.; HAT., nr. 211/11414, 29 Z 1205 / 29 Ağustos 1791. III. Selim de "*küreğe vaz' oluna*" hattıyla kararı onaylamıştır.

[31] Belgelerde ücret konusunda tam bir ittifak söz konusu olmadığından dolayı rakamsal olarak ifade etmeyi tercih etmedim. Örneğin, muhbirin ifadesi; Hacı Mehmed'den 810 kuruş, İbrahim'den 350 kuruş alındığı yönündedir. Fakat diğer belgelerde Hacı Mehmed'den 1100 kuruş, 850 kuruş; İbrahim'den 300 kuruş alındığı yönünde birbirinden farklı ve tutarsız ifadeler mevcuttur.

getirilmesi için Aydın muhassılı görevlendirilmiştir. Nihâyetinde voyvoda Mehmed ve kethüdası Mustafa yakalanarak Seddülbahir kalesinde kalebend edilmiştir.[32]

1791 yılında Bursa'da meydana gelen kalpazanlık vakasında; Hindiyye dervişi kılığında üç kişinin Seyyid Usûl zâviyesine[33] intisâb etmesi ve ara sıra çarşıda harcadıkları sahte paraları zâviyede bastıklarının duyulması üzerine bu durumu teyid etmek için zâviyeye gidilmiş ve o esnada şeyh zâviyeden firar etmiştir. Kalpazanlar ellerinde bulunan sahte paralar ve sikke basımında kullandıkları kimyasal malzemeyle birlikte yakalanarak yargılanmak için İstanbul'a gönderilmiş, burada alınan karar gereği üç kalpazan Kıbrıs adasına sürülmüştür. Firârî şeyh için ise yakalama kararı çıkarılmıştır.[34]

Bu dönemde Anadolu'nun yanı sıra Rumeli'nin bazı bölgelerinde tedâvül eden sikkeler arasında da yeni sikkelere benzer kalp 100'lük ve 2'likler ortaya çıkmıştır. Bu sikkelerin her ne kadar gümüşleri hâlis ayarda ise de Darphâne-i Âmire'de basılan 100'lük sikkeden 1,5 dirhem, 2'lik sikkeden 1 dirhem düşük ağırlıkta olmalarından dolayı sahte oldukları tespit edilmiştir.[35]

---

[32] OA, C.DRB., nr. 24/1159, 7 S 1205/ 16 Ekim 1790.; C.ADL., nr. 20/1193, 30 Ra 1205/ 7 Aralık 1790.; A.DVN.KLB.d., nr. 25, s.20.; Kalpazanlık vakasının yaşandığı bölge belgelerde Yenişehr-i Aydın olarak ifade edilmektedir. Fakat S. Oğuz Baytimur, sadece kalebend defterindeki kaydı esas alarak aktardığı bu olayda bölge ismini "Beğşehir-i Aydın" olarak ifade etmektedir. Kalebend defterinde kalpazanlığın yapıldığı bölge, "Yenişehr-i Aydın kazasına tâbi Karacasu kasabası" şeklinde ifade edilmektedir. Yenişehr kelimesi yanlış okunduğu gibi Karacasu kasabasının nerede olduğu dahi sorgulanmamıştır. Halbuki sadece Karacasu'nun hangi kazaya bağlı olduğu sorgulanarak bile hata fark edilebilir ve düzeltilebilirdi. Ayrıca çalışmada voyvoda ve kethüdasının 2 ay 10 günlük mahkûmiyet sonunda affedilip serbest bırakıldığı ifade edilmektedir. Fakat defter kaydında cezanın tatbikine yönelik olarak; voyvoda ve kethüdasının Seddülbahr kalesi zindanında kalebend olundukları kaydı dışında herhangi bir bilgi bulunmamasına rağmen, böyle bir sonuca nasıl varıldığı merak konusudur. Böyle büyük bir suç karşısında 2 ay 10 günlük bir ceza uygulanması da pek mümkün görünmemektedir. bkz. Baytimur, *a.g.m.*, s. 254.

[33] Günümüzde Seyyid Usûl Dergâhı ismiyle varlığını devam ettirmektedir.

[34] OA, C.ZB., nr. 15/740, 20 Za 1205 / 21 Temmuz 1791.; C.ZB., nr. 44/2164, Evâhir-i Za 1205. Kıbrıs'a nefyedilen üç kalpazan, Kıbrıs'a gitmek üzere Rodos'ta mola verdikleri esnada gemi bulamadıkları için cezalarını çekmek üzere Rodos'ta bırakılmıştır. A.DVN.KLB.d. nr. 25, s. 57.; Baytimur'un çalışmasında bu olay, sadece kalebend defteri esas alınarak anlatılmış ve üç şahsın, 3 yıl 6 ay 18 günlük mahkûmiyet sonunda affedilip serbest bırakıldıkları ifade edilmiştir. Halbuki defter kaydında böyle bir tarih hesabı yapacak düzeyde bilgi bulunmadığı gibi kalpazanların serbest bırakılıp bırakılmadığına dair de herhangi bir bilgi yoktur. bkz. Baytimur, *a.g.m.*, s. 253-254.

[35] OA, AE.SSLM.III., nr. 48/2833, 02 S 1208 / 9 Eylül 1793.; C.DRB., nr. 9/423, 22 S 1208 / 29 Eylül 1793.; C.DRB., nr. 6/289, 25 S 1208 / 2 Ekim 1793.; AE.SSLM.III., nr. 50/2929, 01 Ra 1208 / 7 Ekim 1793.; C.DRB., nr. 19/925, 26 Ra 1208 / 1 Kasım 1793.

Bu dönemdeki kalpazanlık vakalarına baktığımızda, yaldızın kalpazanlar tarafından sahte altın sikke yapımında kullanılan önemli malzemelerden biri olduğunu görmekteyiz. Galata Balıkpazarı'nda meydana gelen kalpazanlık vakası bu hususa iyi bir örnek teşkil etmektedir. Margarid isimli bir kadın Balıkpazarı'ndaki sarraftan, elindeki on iki adet yaldızlanarak altın süsü verilmiş 5'lik gümüş sikkenin ayarlarının tam olup olmadığını öğrenmek istediği esnada güvenlik ekipleri tarafından yakalanmıştır. Bâbıâlî'de yapılan sorgusunda; sahte sikkeleri veren kişinin nerede oturduğunu bilip bilmediğinin sorulması üzerine, bilmediğini ve alacağı için uzun zamandır onu aradığını, sokakta rastlayınca borcu için sıkıştırdığında bu sikkeleri verip gittiğini dile getirmiştir. Bu durumda her ne kadar Margarid'in suçlu olmadığı anlaşılmışsa da sikkeleri veren kişi bulunana kadar hapiste kalmasına karar verilmiştir. Sahte 5'likleri veren kişi arandığı esnada Eğrikapı civarında üzerinde 1 adet yaldızlı gümüş 5'lik sikke ve 211 adet akçe ile yakalanan Yanni ismindeki kişinin, Margarid'e kalp 5'likleri veren kişi olduğu anlaşılmıştır. Yanni ile Margarid'in yüzleştirilerek yapılan sorgularında Margarid, 5'likleri veren kişinin Yanni olduğunu söylemiştir. Yanni'ye sikkeleri nereden aldığı sorulduğunda, Dimo adlı arkadaşı aracılığıyla Edirnekapı'da bir kuyumcuya yaldızlattığını söylemiştir. Bunun üzerine Dimo ile kuyumcu Haçador da bulunup hepsi bir araya getirilerek tekrar sorguları yapılmıştır. Yanni, kalp 5'likleri Margarid'e verdiğini ama harcaması için vermediğini: "Bunlar sende dursun. Harcama, akçe getirip senden alacağım." dediğini dile getirmiştir. Sikkeleri niçin yaldızlattığı sorulduğunda ise harcamak için yaldızlatmadığını, memleketindeki "eşinin boynuna takmak" için Dimo aracılığıyla Haçador'a yaldızlattığını ifade etmiştir. Kuyumcu Haçador ise Dimo'nun sikkeleri getirdiğinde yaldızlı olduğunu, yaldızı biraz silinenleri yaldızladığını dile getirmiş, bunun üzerine Dimo ifadesini tekraren yaldızlı olmadığını Haçador'un yaldızladığını öne sürmüştür.

Nihâyetinde üçünün de ortak ifadesi, sikkeleri kadınlara kolye yapmak amacıyla yaldızladıkları ve deliklerinin de buna delil olduğu yönünde olmuştur. Margarid'in ise bu olayda dahli olmadığı anlaşılmıştır. Alınan karar gereği; Margarid, sikkeleri bilmeden almış olmasından dolayı tahliye edilmiş, Yanni borcuna karşılık sahte sikke vermesinden dolayı diğer kalpazanlara ibreten Parmakkapı meydanında "kalp 5'likler boğazına takılarak"

asılmış, öte yandan Dimo ve Haçador ifadelerinde sikkeleri ziynet olarak yaldızladıklarını ifade etmişlerse de sikke yaldızlamanın da bir çeşit suç olması dolayısıyla ikisi de kürek cezasına çarptırılmıştır.[36]

Osmanlı'daki kalpazanlık vakalarında dikkat çeken hususlardan biri de kalpazanların sefer öncesi ordu güzergâhında bulunan askerlere para ihtiyaçlarına binâen sahte sikke temininde bulunmalarıdır. İlerleyen sayfalarda da örneklerine rastlanacağı üzere bu tür kalpazanlık vakaları, Osmanlı İmparatorluğu'nun sefer dönemlerinde zaman zaman ortaya çıkmaktaydı. Sefer dolayısıyla İstanbul'un güvenliğine yeterince dikkat edilememesini fırsat bilen dolandırıcılar derhâl harekete geçmekteydi.[37] Âsâyişsizliğin yanı sıra sefere gidecek olan askerin –savaş bölgesinde harcayacağı– nakit para ihtiyacı da kalpazanlara fırsat yaratan unsurlardandı. Bu duruma örnek oluşturacak vakalardan biri şöyledir: Ordunun sefere hareketinden birkaç gün evvel askerlerden iki kişi, aldıkları rub'iyye ve nısfiyye altınlarının sahte olduğunu anlamalarıyla birlikte durumu hükûmete bildirmişlerdir. Akabinde yapılan tahkikat neticesinde kalpazanlık yapan kişiler ve bu kişilere kalpazan olduklarını bilmeden malzeme temininde bulunanlar yakalanmış ve yüzleştirilerek sorguları yapılmıştır.

Askerlerin altınları almış oldukları Sarıgez'de[38] Duhânî (Tütüncü) Arakil sorgusunda sahte altınları kendi verdiğini itiraf etmiştir. Askerlerden sahte altın alan birkaç kişinin daha ortaya çıkması üzerine bunlara da altınları Arakil'in verdiği ispatlanmıştır. Arakil sorgusunda sahte altınları Fener'de oturan Katerina isimli Hıristiyan bir kadının

---

[36] OA, HAT., nr. 238/13268, (tarihsiz) Tahmini tarihlendirme (tt.) 29 Z 1214/24 Mayıs 1800. Padişah olay karşısında: "Geçen de altun kat' etmiş birkaç melhunu [mel'ûnu] i'dâm etmediniz olacağı böyledir. Öbür kâfirleri salıviresiz." emrini vermiştir. Fakat diğer Hatt-ı Hümâyûndan anlaşılıyor ki, suçlulara gereken ceza verilmiştir.; HAT., nr. 239/13350, (tt. 29 Z 1210/5 Temmuz 1796. Bir önceki Hatt-ı Hümâyûndaki ifadelerden de teyid edildiği üzere bu belge, diğerinden sonra kaleme alınmıştır. Bu nedenle her iki belgenin tarihlendirmesi yeniden düzenlenmeye muhtaçtır.) III. Selim, suçluların cezalarının tatbikine yönelik ise sadece "Güzel olmuş" yorumunda bulunmuştur. Padişahın olay karşısındaki tavrı, III. Selim'in hatt-ı hümâyûnlarındaki samimi üslûba örnek teşkil etmesi bakımından kayda değerdir.; Baytimur'un çalışmasında da bu olaya yer verilmiş ve 1. Hatt-ı Hümâyûndaki padişahın yazısı, hatalı ve eksik okunmasının yanı sıra "şerh" olarak nitelendirilmiştir. bkz. *a.g.m*., s. 254-255.

[37] Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e.*, C. IV, s. 105.

[38] Fatih civarındaki *Sarıgüzel* semtidir. Sarıgez, halk arasında zamanla Sarıgüzel olarak anılmıştır. bkz. Semavi Eyice, "İstanbul'un Mahalle ve Semt Adları Hakkında Bir Deneme", *Türkiyat Mecmuası*, İstanbul 1965, s. 202.

kardeşi olan Kostanti'den aldığını söylemiştir. Katerina'nın evinde yapılan aramada; bir miktar kalp 100'lük, bir miktar rub'iyye ve pâre, 4 adet sikke ve 1 adet demir âlet bulunmuştur. İlerleyen zamanlarda bakkal Kostanti'nin Anadoluhisarı'nda, bakkal Tanaş'ın ise Sarıgez'de yakalanmalarıyla birlikte sorguları yapılmış ve Edirnekapı'daki manav Mihal'in de sürücü olduğu ortaya çıkmıştır. Sürücülerden bir diğeri Tütüncü Nikoli de Karaköy'de yakalanmıştır. Kostanti ile birlikte sorguları yapıldığında; Kostanti, sikkeleri Osman Hoca'ya yazdırdıklarını itiraf etmiştir. Osman Hoca'nın bulunup getirilmesiyle yüz yüze yapılan sorgularında Osman Hoca durumu inkâr etmiştir. Kalpazanların yargılanmasının ardından sürücüler Duhânî Arakil ve manav Mihal "katle bedel" kürek cezasına çarptırılmışlardır. Tütüncü Nikoli de kürek cezası almıştır. Sorgu esnasında hapiste olan Katerina ise suçsuzluğu ispatlanarak tahliye edilmiştir. Kalpazan Kostanti ve hizmetindeki Tanaş ile bakkal Tanaş idam edilmiştir. Kalpazanlara durumu bilmeden malzeme temininde bulunan kişiler ise kürek cezasına çarptırılmıştır. Firârî kalpazanlardan birinin Tekfurdağı'na kaçtığının haber alınmasıyla derhal arama çalışmaları başlatılmıştır. Sonrasında kalpazan yakalanmış ancak, prangalı olarak gemiye bindirildiği halde Marmara açıklarında kendisini denize atmış ve boğularak ölmüştür. Osman Hoca da hapisteyken yapılan tahkikat neticesinde sahte sikke kazıdığının ispatlanmasıyla birlikte bir daha dönmemek üzere Limni adasına sürülmüştür.[39]

Kostanti'nin evinde ele geçirilen sikkelere baktığımızda, 1790 yılında piyasaya sürülen mağşûş 100'lüklerin kalpazanlar arasında hâlâ revaçta olduğunu görmekteyiz. Aynı zamanda rub'iyye ve nısfıyye altınları ile pârenin de sahteleri yapılmıştır. Bu vakadan hareketle kalpazanların aktardan aldıkları malzemeler incelendiğinde, sahte sikke yapımında ne tür malzemelerin kullanıldığını da tespit etmek mümkündür. Örneğin; kalpazanlar

[39] OA, HAT., nr. 261/15079 (tt. 29 Z 1210/5 Temmuz 1796); HAT., nr. 249/14097 (tt. 29 Z 1213/1799); C.DRB. 16/800, (Buyruldunun tarihi, Evâhir-i Safer 1214'tür.) Buyruldunun tarihi esas alındığında, 1. Hatt-ı Hümâyûnun tarihinin 1213 yılı esas alınarak yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.; Baytimur'un çalışmasında bu vakadan da bahsedildiğini görmekteyiz. Yine diğerlerinde olduğu gibi vaka tetkikinin yapılmamasıyla birlikte son derece hatalı bir olay anlatımı söz konusudur. 1. Hatt-ı Hümâyûndaki: "Çend rûz zarfında sefer-i hümâyûna me'mur tüfenkciyân neferât kullarının ba'zıları" cümlesi, "Cendruz tarafına sefere giden askerlerden bazıları" şeklinde okunarak olaya âdetâ yeni bir anlam katılmış ve vakanın içeriği tamamen değiştirilmiştir. Ayrıca şahıs ve yer adlarının yanlış okunması –Sarıgez'in Sarıgöz gibi– da ayrı bir handikaptır. Tüm bunlarla birlikte 2. Hatt-ı Hümâyûn görüldüğü halde olayla bağlantısı kurulamamış ve farklı bir vaka olarak anlatılmıştır. bkz. Baytimur, *a.g.m*., s. 252-253.

tarafından özellikle sahte altın sikke yapımında kullanılan temel malzemelerden biri sarı tenekedir. İlerleyen sayfalarda da görülecektir ki, sarı teneke kalpazanlar tarafından sahte altın sikke yapımında sıklıkla kullanılacaktır. Ayrıca kezzap da kalpazanlar için revaçta olan malzemelerden biridir.

Görüldüğü gibi tağşîşler, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki kalpazanlık faaliyetlerinin artmasına olanak sağlayan önemli unsurlardan biri olmuştur. Sultan II. Mahmud döneminde meydana gelen kalpazanlık olaylarının da bu eksende gelişim gösterdiğini söyleyebiliriz. Peki ya Sultan Abdülmecid dönemindeki kalpazanlık vakaları? Padişahın tahta çıkışıyla birlikte diğer suçlar gibi kalpazanlık da devam etmiştir. Yoğun kalpazanlık olayları karşısında devlet, hem sikke nizâmını sağlamak hem de kalpazanlığı önleyebilmek amacıyla 1844 yılında tashîh-i sikkeye karar vermiştir. Fakat yeni nizâma göre oluşturulan sikke standardizasyonu kalpazanlığı tam olarak önleyememiş ve yeni sikkelerin de kısa süre içerisinde sahteleri tedâvül etmeye başlamıştır. Özellikle gümüş Mecidiye (20 kuruşluk) en çok sahtesi yapılan sikkelerden biri olmuştur. Bunun yanı sıra altın Mecidiye (100 kuruşluk) de kısa süre içerisinde sahtesi yapılan sikkeler arasında yerini almıştır. Bunlarla beraber gümüş 5'lik, 6'lık ve 20 pârelik sikkelerin de çok sayıda sahteleri basılmıştır. Ayrıca her iki dönemde de tedâvülden kaldırılan sikkelerin kalpazanlar tarafından basılarak piyasaya sürülmesi önemli sorunlardan biri olmuştur. Kalpazanlık karşısında devletin aldığı önlemler, kanunî yaptırımlar söz konusu olmuşsa da değişen dünya düzeninin beraberinde getirdiği gelişmeler (sanayileşme), gelişen teknoloji kalpazanları devlete karşı üstün kılmıştır. Bu süreçte ilân edilen 1840, 1851 ve 1858 ceza kanunlarının kalpazanlıkla ilgili hükümleri de zamanla caydırıcı olma vasfını yitirmiştir.

Osmanlı para düzeni, II. Mahmud dönemine gelindiğinde oldukça karmaşık bir hâl almıştır. Buna bağlı olarak sikke fiyatlarının kontrolü de zorlaşmıştır. Osmanlı tarihin en büyük tağşîşlerine sahne olan bu dönemde meydana gelen kalpazanlığın niteliği tarihi süreç içerisindeki diğer gelişmelere katkı yapması bakımından kıymetlidir. Bu nedenle öncelikle Sultan Abdülmecid'in II. Mahmud'dan devraldığı para yapısı ve bu dönemdeki kalpazanlık faaliyetleri incelenecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

II. MAHMUD DÖNEMİNDE PARA VE KALPAZANLIK

1.1. Tağşîşler Ekseninde Kalpazanlığa Genel Bir Bakış

Tağşîş, devletlerin ekonomik kriz dönemlerinde başvurdukları yöntemlerden biri olarak gerek Avrupa'da gerekse Osmanlı İmparatorluğu'nda karşımıza çıkan bir uygulama olmuştur. Osmanlı'da tağşîş edilerek ayar ve ağırlıkları düşürülen sikkeler, eski değerleri üzerinden piyasaya sürülür ve halk önce bu durumun farkına varmaz fakat aradan bir süre geçtikten sonra fark edilerek düşük değer üzerinden tedâvül etmeye başlardı.[40] Cevdet Paşa, tağşîşi darphâneye gelir sağlanması, yani bir nevi "dâhilî istikrâz" olarak tanımlayarak bunun pek çok zararının da olduğunu dile getirmiştir.[41] Osmanlı İmparatorluğu'ndaki tağşîşler genellikle yerli halkı zarara uğratmış, yabancılara pek de tesiri olmamıştır. Halk tarafından fark edildiği takdirde ise enflasyona sebep olmuş, ticareti sekteye uğratmıştır.[42] Devletin uyguladığı tağşîş karşısında halkın tepkisi de gecikmemiştir. Bu konuda tarihi süreç içerisindeki ilk tepki yeniçerilerden gelmiştir. II. Mehmed'in 1444'teki ilk cülûsunda Edirne'de darp edilen akçeler tağşîş edildiğinde yeniçeriler bu durumdan rahatsız olmuşlar ve tepkilerini Edirne'de o esnada çıkan büyük yangında gereken yardımı yapmayarak göstermişlerdir. Bu durumu fırsat bilen yeniçeriler, kendileriyle ilgilenilmediği bahanesiyle Hadım Şehâbeddin Paşa'nın konağını basmışlardır. Paşa, durumu önceden haber alıp padişaha sığınarak kurtulmuştur. Nihâyetinde yeniçerilerin maaşlarına buçuk akçe zam yapılarak yevmiyeleri 3,5 akçe olmuştur.[43] Tarihe "Buçuktepe Vakası" olarak geçen bu olay, asker eksenli olsa da bu hususta devlete karşı bir başkaldırı şuûru oluşması açısından

[40] Hasan Ferid, *a.g.e.*, C. I, s. 95.
[41] Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e.*, C. XI, s. 201.
[42] Hasan Ferid, *a.g.e.*, C. I, s. 194.
[43] Süleyman Sûdî, *a.g.e.*, s. 27.; Hasan Ferid, *a.g.e.*, C. I, s. 169.

kıymetlidir. Tağşîşler fark edildiği takdirde yalnızca tepkilere neden olmakla kalmıyor, aynı zamanda kalpazanlık faaliyetlerinin ortaya çıkmasına da önayak oluyordu. Durumu fırsat bilen kişiler –devletin kârına ortak olarak– haksız kazanç elde etmek için sahte sikke basmaya başlıyorlardı. Nitekim ayar ve ağırlığı düşük sikkenin sahtesini basmak kalpazanlar için daha kolay oluyordu.

Osmanlı'da neredeyse her mâlî bunalım döneminin yegâne finansman aracı olan tağşîş, dönemin siyasî, idarî ve ekonomik gelişmeleriyle birlikte değerlendirildiği takdirde, kalpazanlığa neden olan unsurları tartışmak daha nitelikli sonuçlar elde etmemizi sağlayacaktır. Tarihî dönemleri salt o dönemi ele alarak incelemek, döneme ilişkin yapacağımız değerlendirmeleri tekdüze bir zihniyete indirgeyecektir. Hâlbuki tarihî süreç içerisindeki her dönem birbiriyle bağlantısı olmakla birlikte mutlaka birbirini etkileyen unsurları da barındırmaktadır. Bu bağlamda köklü değişim ve dönüşümlerin yaşandığı II. Mahmud dönemini ele almaksızın, Sultan Abdülmecid dönemini tam anlamıyla değerlendirmek mümkün değildir. Bu nedenle Abdülmecid dönemine giden süreçte öncelikle, II. Mahmud dönemi para düzeni ve kalpazanlığın ortaya çıkışı analiz edilecektir.

II. Mahmud'un tahta çıkışıyla (28 Temmuz 1808) birlikte, dâhilî ve hâricî birçok gelişme ve sorunun beraberinde getirdiği karışık atmosfer içerisinde çeşitli ıslâhât çalışmalarının da yürütüldüğü bir dönem karşımıza çıkmaktadır. Dönemin siyasî gelişmelerine bakıldığında; Rumeli ve Anadolu'daki mahallî idarecilerin isyanları, yeniçeri ayaklanmaları, 1804-1812 yılları arasında meydana gelen Sırp İsyanı, Rusya (1806-1812) ve İngiltere (1807-1809) ile devam eden savaşlar, 1821-1823 yılları arasındaki Osmanlı-İran Savaşı, 15 Haziran 1826'da Yeniçeri Ocağı'nın ilgası, 1821'de Mora'da başlayan Rum isyanının beraberinde getirdiği dış müdahaleler sonucunda 20 Ekim 1827 tarihinde Navarin'de donanmanın yakılmasıyla birlikte 1828-1829'da Osmanlı-Rus Savaşı meydana gelmiştir. 1830 senesinde Fransa'nın Cezayir'i işgal etmesinin yanı sıra, Ekim 1831'de İbrahim Paşa'nın Suriye'ye girmesiyle Osmanlı-Mısır Savaşı başlamış, Avrupa devletlerinin de müdahalesiyle birlikte Mısır krizi uluslararası bir sorun haline gelmiştir. Nihâyetinde 1833'de Mısır vâlîsi Mehmed Ali Paşa ile Kütahya'da barış sağlanması ve 8 Temmuz

1833'de Rusya ile imzalanan Hünkar İskelesi Antlaşması'yla kısa süreli de olsa sorun çözüme kavuşturulmuştur. İngiltere'nin ticarî imtiyaz elde etmek niyetiyle Mehmed Ali Paşa'nın başkaldırısını öne sürerek 16 Ağustos 1838 tarihinde imzaladığı Baltalimanı Ticaret Antlaşması, Osmanlı ekonomisini son derece olumsuz etkilemiştir. Akabinde İngiltere'ye tanınan hakları hâvî bir antlaşma da Fransa ile 25 Kasım 1838 tarihinde yapılmıştır.[44] Fakat Mısır meselesi konusunda tam olarak bir çözüm elde edilmemiş ve 1839'da Mehmed Ali Paşa Anadolu'ya taarruza geçerek Nizip'i ele geçirmiştir.[45] Tüm bunların yanı sıra II. Mahmud'un eş zamanlı olarak gerçekleştirdiği ıslâhât hareketi kapsamında devlet içerisinde yeniden yapılanma süreci başlatılmış, idarî yapının tasfiyesi ve yeni kurumların ihdâsıyla birlikte merkezî otoritenin hâkimiyeti güçlendirilmiştir.

Bu süreç içerisinde gerçekleştirilen idarî reformlara bakacak olursak; Yeniçeri Ocağı'nın lağvedilmesiyle birlikte II. Mahmud ilk olarak vakıf gelirlerini bir arada toplamak için Ekim 1826'da Evkaf-ı Hümâyûn Nezâreti'ni ihdâs etmiştir. Yeniçeriler, askerlik vazifelerinin yanı sıra şehrin âsâyişinden de sorumlu olduklarından dolayı yeniçeriliğin ortadan kaldırılması bu alanda bir boşluk meydana getirmiştir. Bu nedenle 1829 yılında İstanbul mahallelerinde muhtarlık teşkilatı kurulmuştur. 1833'ten itibaren de taşrada yaygınlaştırılmıştır. Dönemin yoğun gelişmeleri karşısında içeride ve dışarıda yaşanan gelişmelerin koordinasyonunu sağlamak amacıyla 12 Mart 1836'da Dâhiliye ve Hâriciye nezâretlerini kurmuştur. Her ne kadar devrin şartları maliyeyi olumsuz etkilemişse de Sultan II. Mahmud bu alanda da reform yapmış, 28 Şubat 1838'de Umûr-ı Maliye Nezâreti'ni ihdâs etmiştir. Reformlar için gerekli olan çalışmaların hazırlanması amacıyla 24 Mart 1838'de Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye ve Dâr-ı Şûrâ-yı Bâbıâlî'yi kurmuştur. 24 Mayıs 1839'da Ticaret Nezâreti'ni kurmuştur. İhdâs edilen yeni kurumlara memur yetiştirmek amacıyla

[44] Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. Mübahat S. Kütükoğlu, "Baltalimani Muahedesi", *TDVİA*, C. V, İstanbul 1992, s. 38-40.

[45] Döneme dair detaylı bilgi için bkz. Kemal Beydilli, "Mahmud II", *TDVİA*, C. XXVII, Ankara 2003, s. 352-357.; Midhat Sertoğlu, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, C. V, TTK, Ankara 2011, s. 2830-2948.

1839 yılında Mekteb-i Maârif-i Adliyye ve Mekteb-i Ulûm-ı Edebiyye adlarıyla iki okul açmıştır.[46] Ayrıca çok sayıda cami, tekke ve kilisenin[47] de tamirini gerçekleştirmiştir.

Bu dönem içerisinde yaşanan tüm gelişmelere bakıldığında; II. Mahmud dönemi, yoğun siyasî faaliyetlerin hâkimiyeti altında modernleşme misyonuyla büyük bir değişim/dönüşüm hareketinin başlatıldığı, reformist bir yapı içerisinde devletin yeniden şekillendirildiği ve günümüz kurumlarının da altyapısını oluşturan bir sistemin temellerinin atıldığı bir dönem olmuştur. Kuşkusuz tüm bu gelişmeler, yüklü bir finansman ihtiyacını da beraberinde getirmiştir. Dönem içerisinde yaşanan yoğun savaşlar devletin giderlerini önemli ölçüde arttırmıştır. Devletin 1808 yılı itibariyle savaş halinde oluşu ve savaşların 1821'den itibaren yoğunlaşarak devam etmesiyle birlikte eş zamanlı olarak yürütülen ıslâhât çalışmalarının tatbîki, savaşlar neticesinde ortaya çıkan tahribâtın beraberinde getirdiği tazminat ekonomiyi olumsuz yönde etkileyen unsurlardı. Böyle bir manzara karşısında devletin kısa vadede hazineye gelir temin etmek için başvuracağı ilk yöntem tağşîş olmaktaydı.

II. Mahmud'un 1808'de tahta çıktığı esnada kuruşun gümüş oranı 5,9'du. Zaman içerisinde yapılan tağşîşlerle birlikte gümüş oranındaki düşüş artarak devam etmiş ve 1809'da 4,42 g iken 1810 yılında 3,74 g olmuştur. Bu süreçte yapılan tağşîşlerde, Balkanlar'da Sırplarla mücadele edilmesinin yanı sıra Rusya ve İngiltere ile yapılan savaşların etkisi oldukça büyüktür. Özellikle Ruslar ile savaşın 1812'ye kadar devam etmesi, 1810 yılındaki gümüş oranındaki düşüşün nedenini daha anlaşılır kılmaktadır. 1820'den itibaren tekrar savaş dönemine girilmiş, 1821-1823 yılları arasında İran ile savaş yapılmıştır. 1818'de 4,42 g olan kuruşun gümüş içeriği savaşın da etkisiyle 1820'de 2,95 g, 1822'de 2,32 g olmuştur. Rusya ile savaşın olduğu yıllarda düşüş daha da artmış, 1828'de 1,47 g, 1829'da 0,72 g olarak devam etmiştir. 1831'de en düşük düzey, 0,53 g olmuştur. Bu dönemdeki tağşîşlerde 1828-1829 yıllarındaki savaşta Rusya'ya karşı alınan mağlubiyet neticesinde

[46] Bu konu hakkında daha fazla bilgi için bkz. Ali Akyıldız, *Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme*, İletişim Yayınları, İstanbul 2012, s. 45-81.

[47] Detaylı bilgi için bkz. Kemal Beydilli, "Osmanlı Döneminde Kilise Siyasetinden Bir Kesit: II. Mahmud Devrinde Kilise Tamiri", *Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantılar Bildirileri*, ed. Azmi Özcan, Ensar Neşriyat, İstanbul 2000, s. 255-266.

Osmanlı İmparatorluğu'nun 400 milyon kuruşluk[48] tazminata mahkûm edilmesinin oluşturduğu ağır mâlî yükün etkisi de oldukça fazladır. 1832'den 1839'a kadar kuruşun gümüş içeriği 0,94 g düzeyinde kalmıştır.[49] Tüm bu süreçte yapılan tağşîşlerdeki ana etken savaşlardır ancak, idarî sistemdeki düzenlemeler ve halkın finansal ihtiyaçlarının mâlî boyutunu da göz ardı etmemek gerekir. 1808-1839 yılları arasında yapılan tağşîşlerle kuruşun gümüş içeriğinin % 80'den fazlası azaltılarak Osmanlı tarihinin en büyük tağşîşine imza atılmıştır.[50] Otuz bir yılda altın sikkelerin içindeki değerli maden miktarı ise sadece % 20 oranında azaltılmıştır.[51] Tağşîşlerin bu denli yoğun olduğu bir dönemde enflasyonun oluşması da kaçınılmazdı. Devlet tağşîşlerden kâr elde ediyorsa da oluşan enflasyon bu kârı sekteye uğratıyordu. Bir de halk sikkelerdeki tağşîş oranını öğrendiği vakit fiyat artışları daha da hızlanıyordu.[52] Bu durumda İstanbul'da en fazla fiyat artışlarının bu dönemi de kapsayarak 1815-1840 yılları arasında olduğu görülmektedir.[53]

II. Mahmud dönemi, en büyük tağşîşe sahne olmakla birlikte en çok sikke çeşidinin de darp edildiği bir dönem olmuştur. Bu dönemde darp edilen sikke çeşitleri hakkında – mevcut bilgilerin yetersizliğinden– tam olarak bir rakam vermek mümkün değilse de diğer dönemlere kıyasla oldukça çok sayıda sikke çeşidi olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Gümüşe kıyasla altın sikke darbı daha az olmasına rağmen diğer dönemlere nazaran yine de fazladır.

Bu dönemde 1809 yılının sonuna kadar III. Selim ve IV. Mustafa dönemi gümüş sikkelerine benzer usûlde sadece 100'lük, 2'lik ve kuruş darp edilmiştir. Rusya ile devam eden savaşın neden olduğu masrafları karşılamak amacıyla 4 Temmuz 1810 tarihinde 8

---

[48] Edirne Antlaşması hükümlerince; Osmanlı Devleti'nden Rus tüccarının zararı için 1,5 milyon Macar altını, harp masrafları için ise 10 milyon Macar altını tazminat talep edilmiştir. bkz. Sertoğlu, *a.g.e.*, C. V, s. 2912-2916. Osmanlılar savaş tazminatını –tağşîş ettikleri– kuruş ile ödemek istemişler ve Rusya ile müzâkereler neticesinde bunu kabul ettirmişlerdir. bkz. Şevket Pamuk, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi,* Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2012, s. 216.

[49] 1800-1870 yılları arasında kuruşun içerik ve kur değerleri için bkz. Pamuk, *a.g.e.*, s. 208-209.

[50] Şevket Pamuk, "En Büyük Tağşiş ve 1844 Tarihli Tashih-i Sikke İşlemi", *Toplumsal Tarih*, C. III, S. 13, İstanbul 1995, s. 13.

[51] Pamuk, *a.g.e.*, s. 211.

[52] Pamuk, *a.g.e.*, s. 213.

[53] Pamuk, *a.g.m.*, s. 13.

dirhem ağırlığında, 730 ayarında ve 200 pâre kıymetinde 5 kuruşluk ile yarım ve çeyrekleri darp edilmiştir.[54] Rus savaşının yarattığı mâlî buhranın halk nazarında vatanperver bir şuûr oluşturması gâyesiyle bu yeni sikkelere *cihâdiye* ismi verilmiştir.

Savaşların beraberinde getirdiği olağanüstü hallerde yöneticilerin karar alma süreçlerinde yaşadıkları meşrûiyet kaygısı; gazâ, cihâd gibi dinî sembolleri ön plana çıkararak halkta oluşması muhtemel tepkileri bertaraf etme duygusunu harekete geçiriyordu. Gelenek ve din bütünlüğünün oluşturduğu duygu –dogma– etrafında sorgulama yetisi de benliğini kaybediyordu. Böylelikle yapılan yeni düzenlemeler –gayrimeşru da olsa– dinî kavramlar kullanılarak sunuluyor ve halk tarafından kabullenilmesi daha kolay oluyordu.

II. Mahmud döneminin en önemli problemlerden biri, hükûmetin taşradaki sikke fiyatlarını kontrol etmekte zorlanmasıydı. Merkezin belirlediği sikke fiyatları taşrada daha yüksek fiyatlar üzerinden tedâvül ediyordu. Bunun yanı sıra yurtdışındaki fiyat artışları da Osmanlı piyasalarını kısa sürede etkisi altına almaktaydı. 1809 yılında yurtdışındaki altın fiyatlarının artmasıyla darphânenin eski fiyatlar üzerinden altın sikke darbından zarara uğraması üzerine tedâvüldeki altın sikkelerin fiyatları yeniden belirlenmiştir. Yeni düzenlemeyle; yaldız altını 10 kuruş 10 pâre iken 10 kuruş, Macar altını 9,5 kuruş, fındık altını 9 kuruş, fındık rub'iyyesi 95 pâre iken 100 pâre, İstanbul zer-i mahbûbu 6,5 kuruş, nısfiyyesi 3 kuruş 10 pâre, Mısır zer-i mahbûbu 5,5 kuruş, nısfiyyesi 110 pâre ve riyâl 5 kuruş olarak belirlenmiştir.[55] Bu konudaki tüm uyarı ve tedbirlere rağmen sikke fiyatlarındaki düzenbazlık devam etmiştir.

1811 yılında İstanbul zer-i mahbûbu 6,5 kuruş, Mısır zer-i mahbûbu 6 kuruş, yaldız altını 10,5 kuruş, Macar altını 10 kuruş üzerinden tedâvül ederken halk arasında 25'er pâre daha fazla fiyatla, fındık altını ise 9 kuruş iken 9,5 kuruşa tedâvül etmekteydi.[56] Bu yıllarda taşrada züyûf sikke tedâvülü artmıştır. Özellikle halk arasında rağbet gören züyûf altınlardan

[54] Câbî Ömer Efendi, *Câbî Târihi (Târîh-i Sultân Selim-i Sâlis ve Mahmûd-ı Sânî)*, C. I, haz. Mehmet Ali Beyhan, TTK, Ankara 2003, s. 641.; Hasan Ferid, *a.g.e.*, C. I, s. 191-192.; İsmail Galib, *a.g.e.*, s. 412.; Süleyman Sûdî, *a.g.e.*, s. 54.
[55] Câbî Ömer Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 498, 530-531.; Hasan Ferid, *a.g.e.*, C. I, s. 210.; İsmail Galib, *a.g.e.*, s. 408.
[56] Câbî Ömer Efendi, *a.g.e.*, C. II, s. 740.

dolayı hâlis ayarda rub‘iyye altını bulmak oldukça zorlaşmıştır. Bu hususta meydana gelen kalpazanlık faaliyetlerine örnek olarak Câbî Ömer Efendi’nin aktardığı şu vaka durumu gözler önüne sermektedir:

> ....sarrâf keferesi tâifeleri, rub‘iyyeyi nısfı mikdârı kesüp, taşraya irsâllerini, bir intifâ‘-ı küllî addi ile def‘i gâyet ‘asîr olup, bir sarrâf keferesi, cem‘ eylediği altun kırpıntısını bir kuyumcuya kal ettirdir iken, me‘mûr olunan tebdîllerin biri, kuyumcuyu ahz ve kuyumcu “fülâ[n] sarrâfdır” deyü, haber vermekle, halâs ve sarrâf-ı mesfûru ahz u haps ile istintâk olunup, dokuz aded sarrâflar, bu gûne şenâ‘ati kâr ve intifâ‘ addini ihbâr ve mesfûrûnları dahi ahz u habs olunup, etrâfdan ziyâde şefâ‘atlar ile, yedisini katle bedel vaz’-ı kürek ve bir Balıkpazarı’na salb olunup ve birini Uzunçarşu’ya salb olunur iken, ittifâk, tebdîl Pâdişâh-ı âdil mahall-i merkumdan mürûr edince, mesfûr feryâd edüp, “pâdişâhım, şehzâde başı içün beni âzâd eyle” deyü, feryâdı sem‘-i humâyûna vâsıl ve durup cürmünden suâl buyurduklarında, “altun kırpmak içün” deyü haber verdiklerinde, عليهما يستحق deyüp, salbi emr-i humâyûn buyurdukları....[57]

Esnaf ve tüccar arasındaki bazı sahtekârlar, İstanbul’daki altın sikkeleri toplayarak taşrada fâhiş fiyat üzerinden tedâvül ettirmek suretiyle kendilerine kâr sağlıyorlardı. Bu durum İstanbul’da nakit sıkıntısına yol açıyordu. 1812 yılında fındık altını 10 kuruş, İstanbul zer-i mahbûbu 7,5 kuruş, nısfıyyesi 3,5 kuruş 10 pâre, Mısır zer-i mahbûbu 6,5 kuruş, nısfıyyesi 3 kuruş 10 pâre, fındık rub‘iyyesi 110 pâre, yaldız altını 12 kuruş, Macar altını 11,5 kuruş, kara kuruş 5,5 kuruşa tedâvül etmekte iken halka, sikkelerin fâhiş fiyat üzerinden tedâvül ettirilmemesine yönelik uyarılar yapıldığı halde yaldız altını 13 kuruş, Macar altını 12,5 kuruş, fındık altını 10,5 kuruş, İstanbul zer-i mahbûbu 8 kuruş, Mısır zer-i mahbûbu 7 kuruş ve kara kuruş 5,5 kuruş 10 pâre fiyat üzerinden tedâvül ettirilmekteydi. Bu durumun öğrenilmesi üzerine halkın elinde bulunan altınları İstanbul’da üç ay, taşrada ise beş ay içerisinde câriî fiyat üzerinden Darphâne-i Âmire’ye teslim ederek yerine 110 pâreye fındık rub‘iyyesi ve 5 kuruşluk cihâdiye verilmesi ve züyûf altınların tedâvülünün yasaklanarak bulunduğu takdirde ortasından kesilerek Darphâne-i Âmire’ye teslim edilip yerine hâlis sikke verilmesine karar verilmiştir. Ayrıca sikke fiyatlarının belirlendiği tarihten itibaren kim, fâhiş

[57] Câbî Ömer Efendi, *a.g.e.*, C. II, s. 820-821.

fiyat üzerinden sikke tedâvül ettirirse mal ve mülküne devlet tarafından el konularak âleme ibret olacak nitelikte bir ceza verilecektir.[58]

Bu dönemde altın sikke kalpazanlığı oldukça artmıştır. Bu hususta Halep'te meydana gelen kalpazanlık hâdisesi, durumun vehâmetini gözler önüne sermektedir. Halep'te yedi senedir sahte altın basıldığını haber alan Halep vâlîsi Ragıp Paşa'nın tahkikatı neticesinde Yahudi bir muhbir bulunmuştur. Muhbir, ele geçirilen sahte altınlardan Sultan III. Selim'e ait iki adet İslâmbol zer-i mahbûbu, IV. Mustafa'ya ait fındık altını ve II. Mahmud'a ait Mısır altınının gösterilmesi üzerine sikkelerin beş kişilik kalpazan çetesine ait olduğunu söylemiştir. Çete reisinin ise Avusturya konsolosunun yazıcısı Halepli Yahudi Cebra Bergos olduğunu söylemesi üzerine konsolosun evine gidilip kalpazan istenildiğinde konsolos itiraz etmişse de durumun ciddiyetine binâen götürülmesi gerektiği söylenerek yakalanmıştır. Bir günlük tutukluluğunun ardından yapılan sorgusunda; sekiz sene önce hakkâklığı Mısırlı bir şeyhden öğrendiğini, diğer dört kişinin de hakkâklık yaptığını ve Mısır altınından başka sahte sikke darp etmediğini dile getirmiştir. Bunun üzerine vücûh aracılığıyla evi basılmış; ocak, törpü ve bazı kimyasal malzemeler bulunmuştur. Evde yapılan aramada sikke bulunamamış fakat ser-zağari[59] Sırplızâde İbrahim Ağa, kalpazana ait sahte sikke ve âletlere ulaşmış olduğundan kendisinden temin edilmiştir. Bergos sahte sikkelerle birlikte cezası verilmek üzere İstanbul'a gönderilmiş ve burada bir ortağıyla beraber asılarak idam edilmiş, cesetleri diğer kalpazanlara ibreten on gün bekletilmiştir. Firâr eden üç kişiden biri hapiste ölmüş, ancak diğerlerine ibret olması adına yine de cansız bedenleri asılmıştır. Diğer iki kişi için ise arama çalışmaları başlatılmıştır.[60]

Bu konuda diğer bir kalpazanlık vakası ise İstanbul'da meydana gelmiştir. Kıztaşı[61] civarında bulunan evinde bakır üzerine Mısır rub'iyyesine benzer sahte altın darp eden

[58] CBOA, A.MKT., nr. 1120/14, 07 L 1227 / 14 Ekim 1812; nr. 1120/26; nr. 1120/28; nr. 1120/37, 09 L 1227 / 16 Ekim 1812; nr. 1120/39; nr. 1120/43; nr. 1120/44; nr. 1120/47; nr. 1120/51; nr. 1120/74, Evâil-i Şevval 1227; nr. 1120/77.; Câbî Ömer Efendi, *a.g.e.*, C. II, s. 871-872.

[59] Yeniçeri ortalarından 64. ortanın kumandanına verilen pâyedir.

[60] CBOA, HAT., nr. 516/25228-C, 20 Za 1227 / 25 Kasım 1812; HAT., nr. 516/25228-K, 21 Za 1227 / 26 Kasım 1812; HAT., nr. 516/25228, 13 Z 1227 / 18 Aralık 1812.

[61] Fatih semtine bağlı bir mahalledir.

Mustafa isimli şahıs, bu altınları harcarken Darphâne-i Âmire memurları tarafından yakalanmıştır. Darphânede yapılan sorgusunda; kalpazanlık yaptığını itiraf etmiş, darp edilmiş ve darp edilecek bakırlar ile sahte sikke basımında kullandığı âletlerini sakladığı yerden çıkararak darphâneye teslim etmiştir. Bu yıllarda yaşanan diğer kalpazanlık hâdisesi işe şöyledir: Rum Bağcı Zotri'nin Boğaziçi'nde İncir karyesinde bulunan bağın içine bir yer inşâ ederek Mısır pâresine benzer kalp pâre bastığı haber alınması üzerine sahte sikkeler ve âletleriyle beraber yakalanarak Darphâne-i Âmire'ye götürülmüştür. Burada yapılan sorgusunda kalpazanlık âletlerini kime yaptırdığı ve ortaklarının kimler olduğu sorulduğunda; âletleri 1-2 ay önce bir gemiciden aldığını, geçim sıkıntısı bitinceye kadar Mısır pâresi darp edip Latin Manyoş aracılığıyla piyasaya sürdüğünü dile getirmiştir. Ortaklarının kimler olduğu, âletleri ve tenekeyi kimlerden aldığı tekrar sorulmuşsa da gerçeği söylememekte ısrarcı olmuştur. Manyoş'un ifadesi üzere bu işi 10-15 senedir yaptığı ortaya çıkmıştır. Zotri, bostancıbaşının mahbesine gönderilerek işkenceyle yapılan sorgusunda da ilk ifadesini teyit etmekten başka hiçbir şey söylememiştir. Darphâne nâzırı her iki olay karşısında Sultan II. Mahmud'dan, hem kalpazanları cezalandırmak hem de diğer kalpazanların gözünü korkutmak amacıyla Darphâne-i Âmire'de bir müddet kürek cezasına çarptırılmalarını istirhâm etmiştir. Fakat II. Mahmud bu cezayı hafif bularak şu şekilde cevap vermiştir. "*.... Bu kalpzenlerin siyâset olmadıkça arkası alınmaz ve bunun böyle oldığı bilinmiş ise de sâirleri haber alınamaz denilerek yalnız vaz'-ı kürekle savuşdırılur. Bârî böyle olmakdan ise bu husus Efendi dâî'mize ifâde olunarak bu bâbda mesağ-ı şer'-i şerîf ne vechle ise istiftâ olunub taraf-ı hümâyûnuma arz olunsun. Ba'de muktezâ-yı şer'-i şerîf üzere icrâsına bakılur tamam.*" Bu emir üzerine Şeyhülislâmın, "kalpazanlık suçu işleyenlerin katledilmelerinin meşrû olduğu" yönündeki fetvasına binâen II. Mahmud, kalpazanlar Mustafa, Zotri ve Manyoş'un halkın yoğun olduğu meydanlarda boyunlarına suçlarını belirtir vaziyette yaftalar yazılarak asılmalarını emretmiştir.[62]

[62] CBOA, HAT., nr. 409/21264; HAT., nr. 494/24243; HAT., nr. 564/27644. Belgelerde tarih bulunmamaktadır. Fakat tahmini tarihlendirme sırasıyla 1815, 1820, 1825 yıllarına aittir. Belgeler incelendiğinde iki kalpazanlık olayının da yakın tarihlerde meydana geldiği anlaşılmaktadır. Bu dönemde altın sikke kalpazanlığının revaçta olduğu düşünüldüğünde belge tarihlerinin 1812-1815 yıllarına ait olma ihtimâli yüksektir.

Bu dönemde sikke fiyatlarında yapılan sahtekârlık, altın sikkelerle sınırlı kalmamış gümüş sikkelere de yayılmıştır. Bu konuda sadâret kaymakamının Sultan II. Mahmud'a sunduğu telhiste; halka, sikkelerin cârî fiyat dışında tedâvülünün yasak olduğu ve sikkeleri ülke dışına ihraç etmemeleri, aksi halde gerekli şekilde cezalandırılacakları konusunda sık sık uyarılar yapıldığı hâlde bir netice elde edilemediği yönündeki arzı üzerine padişah: "*İşbu sikke maddesi bir emr-i müşkildir. Her ne kadar zecr ve tehdid oluna, nâs kârından geçmeyüb yine tarikini bulurlar ve haklarında icrâ olunacak şiddet birkaç aceze makulesine olur. Bu sûretde olunan tehdid bir fâideyi müntic değildir. Kimesneye itâb ve hitâb olunmaksızın tarik-i âheri yok mıdur? Teâmül-i nâsda sekiz dirhem efrenc riyâlindeki sim-i hâlis beş ġuruş on pâreye alub vireyorlar. Bizim yüzlükde olan on dirhemden ziyâde sim-i hâlisi beş ġuruşa oldığını aklı irenlere bildirüb, anlar dahi aklı irmeyenlere tefhîm ile hakikat madde ma'lûm-ı âmme oldukdan sonra efrenc riyâli ayarında ve vezninde sikke darbıyla mı olur, sûret-i âher ile mi olur, ittifâk-ı ârâ ile bi'l-müzâkere ve nâsa kanaât getürderek hüsn-i râbıtası virile.*" sözleriyle cevap vermiştir. II. Mahmud'un bu sözleri, bir taraftan mevcut soruna çâre ararken diğer taraftan Osmanlı İmparatorluğu'ndaki para meselesinin karışıklığının –padişah da bizzat buna değiniyor– ve halkın para karşısındaki bilgisizliğinin somut ispatını dile getirmektedir.

Telhisin devamında sadâret kaymakamının ifadeleri şu yöndedir: Halk arasında Darphâne-i Âmire'de darp edilen yerli meskûkâttaki her bir dirhem hâlis gümüşün 19'ar pâreden fazla, Mısır sikkesinin 43'er pâreden fazla, riyâllerin ise 25,5 ila 27,5 pâreye kadar fazla fiyat üzerinden tedâvül etmektedir. Ayrıca kalpazanlar, yerli gümüş meskûkâtı Mısır ve diğer ülkelere kaçırarak buralarda yeni sikkeler darp etmek sûretiyle büyük kâr elde ettiklerinden dolayı İstanbul ve diğer bölgelerde gümüş meskûkât kaybolma noktasına gelmiştir. Bu durumda darp edilecek sikkelere hiç ayar (bakır) ilâve edilmeyerek 100 ayarında hâlis gümüşten 8,5 dirhemlik yeni bir sikke darp edilse riyâllerden biri 90, diğeri 98 ayarında olduğundan dolayı ayar ve ağırlığı bunlardan daha yüksek olacak ve kıymeti 6 kuruşa yükseltilecektir. Böylelikle hazırlanma süresi fazla olacağından 60'lık ve kuruş gibi çeşitli sikkeler de darp edilebilecektir. Her ne kadar dirheminin piyasa fiyatı fazla olacağından dolayı Mısır'a kaçırılarak Mısır sikkesi darp edilmesi engellenemezse de

yabancı sikke darbı için uygun olmadığından yurt dışına götürülmesine engel olunacaktır. Ayrıca eskiden beri Mısır'a İstanbul'dan darphâne emini ve sikke kalıpları gönderilirken, birkaç senedir bu usûl terk edilmiştir. Mısır sikkesinin nizâmı gereği, İstanbul sikkesi ayarına mutabık olması gerektiğinden darphâne nâzırı gönderilemiyorsa da ferman ile ayarının tasfiye ettirilmesi gerekmektedir. Yukarıda îzâh edildiği üzere yeni sikke darp edildiği takdirde büyük fayda elde edileceği düşünülse de İstanbul'daki halkın elinde tahminen 5.000 keselik bile gümüş meskûkât bulunmaması ve Rumeli'den altından başka sikke gelmemesinden dolayı yerli sikkenin yurt dışına kaçırılması engellenmiş olacak, ancak bu durumda da pâre darbına gerek kalmayacağı gibi 5'lik sikke de 2 pâre hacminde kalacak ve halk ufak paraya (bozuk paraya) ihtiyaç duyacaktır. Bu sebeple yeni sikke darbı gerekmektedir. Selef Târih'lerinde bakır sikke darbı örneği mevcuttur. Bakır sikke darp edilip alışverişi cârî olduğu sürece tedâvülü de sekteye uğramaz. Mısır'da ve Anadolu'nun bazı bölgelerinde bakır sikke tedâvül etmektedir. Yerli sikke revâcı, insanlara "iknâ sûretiyle anlatmaya" bağlı olduğuna binâen; İstanbul kadısı ve esnaf kethüdalarından münasip olanların darphâneye çağırılarak yerli ve yabancı meskûkât eritilip yerli gümüş meskûkât ile riyâldeki hâlis gümüşün ne değerde olduğu kıyaslanarak, riyâlin değerinden çok pahalıya revaç bulduğu açıklanmalıdır.

Şeyhülislâm konağında toplanan mecliste alınan karar; mangır darp edilmesi yönündedir. Fakat II. Mahmud bu karara hiç de olumlu bakmamış, hatta yabancı meskûkâta rağbete istinaden; daha evvelden riyâl tedâvülü terk edilmezse gümüş meskûkâtın kalmayacağını ve buna bir çâre bulunmasını emrettiğini dile getirmiştir. Ayrıca kuyumcularda gümüş imâl edilmesinin de vahîm bir durum olduğunu vurgulamıştır. Padişah bu durumda ufaklık gümüş sikke darp edilmesini, bunun pâre de olabileceğini emretmiştir.[63]

1812 yılında yabancı sikke tedâvülü yasaklanarak, halka 90 gün içerisinde ellerindeki yabancı sikkeleri darphâneye getirerek devletin belirlediği fiyat üzerinden yerli

[63] CBOA, HAT., nr. 565/27709 (tarihsiz) tt. 29 Z 1224 / 4 Şubat 1810'dur. Belgede tarih bulunmamasından dolayı bazı bilgiler –sadâret kaymakamının kim olduğu– muallâkta kalmakla birlikte konu bütünlüğünü sağlayıcı önemli bilgiler ihtivâ etmesi sebebiyle 1812-1813 yıllarına ait olma ihtimâli esas alınarak aktarılmıştır.

sikkelerle değiştireceği ilân edilmiştir.[64] 1811 yılında "hâss gümüşten" yeni kuruş darp edilmiş olmasına rağmen[65] sahtekârlık faaliyetleri devam etmiş, 1813'te kuruş halk arasında 45 pâre, rub'u ise 13 pâre üzerinden tedâvül etmeye başlamıştır.[66]

1818-1819 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu'nda sahte meskûkât çoğalmıştır. Yurt dışında –özellikle İngiltere– Osmanlı sikkesini takliden sahte altınlar basılarak Osmanlı ülkesine getirilmiştir.[67] Bu tür bir kalpazanlık vakası Tersâne-i Âmire'de meydana gelmiştir. Kurşunlu mahzene[68] yanaşan bir kayık içerisindekilerin kalpazan olduklarını ihbar alan topçubaşı Mehmed Kemal Ağa, ekibiyle birlikte kayığa baskın yapmış ancak kalpazanlar basılacaklarını önceden haber alarak firar etmişlerdir. Kayıkta yalnızca bir kese içerisinde 200 kuruşluk kalp pâre ele geçirilmiştir. Firâr eden kalpazanların Galata'da Mumhâne bölgesinde bulunan yehûdîhâne odalarında kaldıklarının ihbarı üzerine odalara baskın yapılmış fakat kimse bulunamamıştır. Bu esnada orada bulunan kîleci bir gayrimüslim şahıs ile yehûdîhâne odabaşısı Hıristiyan bir kadına kalpazanlar sorulduğunda bilmediklerini söylemeleri üzerine bu kişilerden şüphelenilerek tutuklanmışlardır. Yolda götürüldükleri esnada iki Zantalı gayrimüslimle karşılaşmışlar ve kadının bu kişilere kendi lisanında: "Kayığa gitmeyin, çavuşlar var." demesi üzerine bunlar da yakalanmıştır. O anda topçubaşının yardımcısı sahte sikkeleri piyasaya süren kişilerden gayrimüslim bir tütüncü ile bir Yahudiyi görmüş ve onlar da yakalanarak hapsedilmiştir. Yehûdîhâne odaları ise mühürlenmiştir. Kayığın içerisinde İngiltere bandırası bulunmuş ve kayık limana bağlanarak kayığı beklemek üzere görevliler tayin edilmiştir.

Topçubaşı Mehmed Kemal Ağa'nın tahkîkatı neticesinde Galata'da Sandıkçılar bölgesinde sâkin Panayot isminde bir kalpazan çok sayıda kalp pâre ve kalpazanlık âletleriyle birlikte ele geçirilmiştir. Sorgusunda; Kasımpaşa'da Sakızağacı bölgesinde iki ortağı

---

64 İsmail Galib, *a.g.e.*, s. 409.

65 Câbî Ömer Efendi, *a.g.e.*, C. II, s. 738.

66 Câbî Ömer Efendi, *a.g.e.*, C. II, s. 984.

67 Şânîzâde Mehmed 'Atâullah Efendi, *Şânîzâde Târîhi (Osmanlı Tarihi 1223-1237-1808-1821)*, C. II, haz. Ziya Yılmazer, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul 2008, s. 909-912.

68 Tersâne-i Âmire'nin mühimmât mahzenidir. bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, TTK, Ankara 1988, s. 430.

olduğunu söylemesi üzerine Giuseppe ve Aleksandr isimli ortakları bir miktar kalp pâre ile yakalanarak Tersâne-i Âmire hapishanesine gönderilmiştir. Kalpazanların ikāmet ettikleri bölgede yapılan tahkîkatta sorguya alınanlardan; Mariko isimli bir Hıristiyan kadın, çete üyelerinden Nikola'nın kalpazan olduğunu ancak, evinin nerede olduğunu bilmediğini söylemiş, Yahudi bir şahıs ise Nikola'nın kendisinden her ay teneke aldığını ve önceden Fındıkbaşı'nda oturduğunu ama şu an nerede olduğunu bilmediğini dile getirmiştir. Panayot'un ifadesinde; Giuseppe ve Aleksandr'ın iki gün önce kendisine 12.000 kuruşluk kalp pâre verdiklerini söylemesi üzerine ikisi de bu durumu tasdik etmişlerdir. Çetenin diğer üyelerinden Nikola ve Aleksi'nin de yakalanmasıyla birlikte kalpazanlar, diğer kalpazanlara ibreten meydanlarda asılarak idam edilmişlerdir. Sultan II. Mahmud'un kalpazanların cezalandırılması hususundaki sert tavrı bu vakada da karşımıza çıkmaktadır. Padişahın bu konuda sadrazama hitâbı şöyledir: "*Bu makûle töhmeti olanlar hakkında müsâmaha olmaz. Takririn mûcebince memerr-i nâs olan Karaköy kapusı ve Balıkpazarı ve sâir münâsib mahallerde başka başka salb ile siyâset eyleyüb, diğerlerini dahi tahkîk ve ifâde eyleyesin.*"[69]

Bu süreçte sahte sikkeler öylesine çoğalmıştır ki, halk arasında adeta sahîh sikke gibi tedâvül etmeye başlamıştır. Bunun yanı sıra sikke fiyatlarıyla oynayan sahtekârlar da artmıştır. Sarraflar halka verdikleri bozuk paraların içerisine sahte sikke karıştırıp halkı kandırarak zor durumda bırakmaya başlamışlardır. Para düzenin bu derece bozulması II. Mahmud'u harekete geçirmiş ve sadrazama, tüm bu usûlsüzlüklerin önlenmesine yönelik emir vermiştir.[70] Anadolu ve Rumeli bölgelerinde sahte sikke tedâvülünün engellenmesi, çeşitli altınların; kuruş, 5'lik ve riyâlin de resmî râyici dışında tedâvül ettirilmemesi ve kimin elinde sahte sikke bulunursa yakalanarak durumun İstanbul'a bildirilmesi yönünde emirler ilân edilmiştir.[71] Bu konudaki emrin uygulanması hususunda tüm bölge kadıları ve zâbitân

[69] CBOA, HAT., nr. 1344/52541-A; nr. 1345/52563; nr. 1345/52593; nr. 1344/52541; 1344/52547; nr. 775/36385, (tt. 29 Z 1233 / 30 Ekim 1818).; Benzer bir vaka da Ahmed Cevdet Paşa tarafından aktarılmıştır. Galata önündeki yabancı gemilerinden birinde çok sayıda kalp pâre olduğunun haber alınması üzerine gemi basılmış ve yakalanan kalpazanlar asılarak idam edilmiştir. bkz. Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e.*, C. XI, s. 24.

[70] CBOA, HAT., nr. 1253/48488 (Belge tarihsizdir. Fakat belge içeriğinden anlaşıldığı kadarıyla 1234 yılına aittir).

[71] CBOA, C.DRB., nr. 65/3240, 29 S 1234 / 28 Aralık 1818; nr. 44/2171, 27 B 1234 / 22 Mayıs 1819; nr. 37/1816, 02 Ş 1234 / 27 Mayıs 1819; nr. 26/1263, 04 Ş 1234 / 29 Mayıs 1819; nr. 29/1434, 09 Ş 1234 / 3 Haziran 1819; nr 34/1662, 05 N 1234 / 28 Haziran 1819; nr. 34/1661, 25 N 1234 / 18 Temmuz 1819; nr. 58/2885, 29 L 1234 / 21 Ağustos 1819.

görevlendirilerek bu hususta herkesin görevini tavizsiz bir şekilde liyâkatle yerine getirmesi istenmiştir. Fakat İslimiye nâibi Mehmed Ârif Efendi'nin bu konuda kusuru olmuş ve diğer görevlilere ibret olması amacıyla Köstendil'e sürgün edilmiştir.[72]

Bu tarihlerde kalpazanlık faaliyetlerinin artışı öyle bir hâl almıştır ki, bir kadı bile kalpazanlık olayına karışmıştır. Kastamonu'ya bağlı Boyalı kazası kadılarından İsmail Efendi kalpazanlık şüphesiyle yakalanmış ve sorgusunda bu işi uzun süredir yaptığını, ortağının da Abdullah Efendi olduğunu itiraf etmiştir. Beraberinde çekiç ve çeşitli âletler, kimyasal malzeme ve 4 adet Mısır tam altını, 3 adet yarım altın ele geçirilmiştir. Böylelikle kalpazanlığı ispatlanmış olan İsmail Efendi Magosa'da kalebend edilmiştir. İlmiye mensubu bir kişinin kalpazanlığa karışması pek tabîî şaşırtıcı ve bir o kadar da kabul edilemez bir durumdur. Olay karşısında devletin tavrı da resmî yazışmalara yansımış ve belgelerde İsmail Efendi "hâin" olarak nitelendirilmiştir.[73]

Bu dönemin önemli problemlerinden biri de Mısır sikkesiydi. Mısır'da darp edilen sikkeler İstanbul'dakilere nazaran daha düşük ayardaydı. Bu durum hem İstanbul'daki sikkelerin tedâvülünü olumsuz etkiliyor[74] hem de kalpazanlık faaliyetlerinin ortaya çıkmasına sebebiyet veriyordu. Mısır sikkesinin züyûfluğu hakkında Ahmed Cevdet Paşa, Tatarcık Abdullah Efendi'nin lâyihasından aktararak; Mısır'da Kahire darphânesinde basılan altın ve gümüş sikkelerin bazen Mısır Emirlerinin "elinin uzunluğu" sebebiyle bazen de Mısır vâlîlerinin hataları dolayısıyla ayarlarının düşük olduğunu ve bunun İstanbul'a da sirâyet ettiğini dile getirmiştir.[75] II. Mahmud döneminde çok sayıda züyûf Mısır sikkesinin İstanbul'a getirilmesiyle birlikte bu sikkeler kalpazanlar için örnek teşkîl etmiş ve sahte sikke tedâvülü artmıştır. Bunun üzerine sahte sikke tedâvülünün önlenmesi, sikke nizâmının sağlanması ve Mısır sikkesinin ıslâhına yönelik Darphâne-i Âmire eminine hitaben ferman yazılmıştır.[76] Ayrıca bu konuda Mısır vâlîsi Kavalalı Mehmed Ali Paşa'ya da emir

[72] CBOA, C.DRB., nr. 30/1477, 02 M 1241 / 17 Ağustos 1825.
[73] CBOA, C.DRB., nr. 52/2584, Evâhir-i Z 1234.
[74] İsmail Galib, *a.g.e.*, s. 250-251.
[75] Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e.*, C. V, s. 289.
[76] Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e.*, C. XI, s. 220-221.; Şânîzâde Mehmed 'Atâullah Efendi, *a.g.e.*, C. II, s. 912-914.; İsmail Galib, *a.g.e.*, s. 417-418.

gönderilmiştir. Bu bağlamda Mısır sikkesinin, özellikle de pârenin kadîmi üzere Darphâne-i Âmire ayarına tanzimi hususunun Mehmed Ali Paşa'ya bildirilmesi, buna itiraz ederse de "padişahın sikkelerinin korunması" esasına dayanarak Mısır darphânesinin kapatılabileceğinin uygun bir dille anlatılması, zaten Hicaz gâilesinden (Vehhabî isyanı)[77] Paşa'nın buna itiraz edemeyeceği ve padişahın hükmüne sâdık kalacağı düşünülmüştür. Bu minvâlde hareket edilirse Darphâne-i Âmire'de düzenli olarak pâre darp edilmesi gerekecek ancak bir seneye kadar halka ne kadar pâre yeterse bunun hazineye zararının karşılanmasının da çâresi bulunacaktır. Zararın kapatılması için tağşîş yapıldığı takdirde halkın bunu fark etmesi dedikoduya sebep olacağından bir senelik tedâvüle yetecek kadar tedrîcen basılması gereken 2.000 keselik pârede Darphâne-i Âmire'nin 500 keseye yakın zararının ceyb-i hümâyûna yüklenmesi münâsip olmayacağından, bundan sonra madenlerde daha fazla gümüş imâl edilerek, kapanmış madenler mümkün mertebe yeniden işletilirse ortaya çıkan fazla gümüşten zararın bir miktarının karşılanması düşünülmüştür. Ayrıca zararın karşılanması için muhallefâttan çıkan gümüş eşyalar da darphâneye verilecektir. Zarar bununla da karşılanamazsa zuhurâttan karşılanacaktır.[78]

Osmanlı İmparatorluğu'nda 1820 yılından itibaren akçe darbına son verilmiştir.[79] 1821 yılında gümüş fiyatlarının artmasıyla birlikte gümüş meskûkât tedâvülü çoğalmış ve bunu fırsat bilen kalpazanlar gümüş sikkeleri saklayarak bir tarafını kırptıkları 5'lik kuruş, 10 pârelik ve diğer meskûkâtı taşraya ve yabancı tüccara fâhiş fiyat üzerinden satarak piyasada nakit sıkıntısının oluşmasına sebep olmuşlardır. Bu hâl üzerine fındık altını rub'iyyesinin 1000 adedinde 200 kuruşluk fark çıkmasıyla darphâne büyük zarara uğramıştır.[80] Bu dönemde kuruşun 51 ayarında ve 3 dirhem olması dolayısıyla gümüşte oluşan fiyat farkıyla birlikte kuruşların her birinden 15 pârelik zarar meydana gelmiştir. Bu

---

[77] Bu konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Zekeriya Kurşun, *Necid ve Ahsa'da Osmanlı Hâkimiyeti: Vehhabî Hareketi ve Suud Devleti'nin Ortaya Çıkışı*, TTK, Ankara 1998.

[78] CBOA, HAT., nr. 1253/48486; nr. 564/27646; nr. 1253/48487; nr. 1253/48489. (Belgeler tarihsizdir. Konu itibariyle 1234 yılına ait olduğu anlaşılmaktadır.); C.ML., nr. 493/20040, 01 Z 1234 / 21 Eylül 1819.

[79] Hasan Ferid, *a.g.e.*, C. I, s. 192.; Süleyman Sûdî, akçelerin bu dönemde "ufala ufala ele alınmaz ve yüz tanesi on dakikada sayılamaz" hale geldiğini ifade etmiştir. bkz. Süleyman Sûdî, *a.g.e.*, s. 45.

[80] Şânîzâde Mehmed 'Atâullah Efendi, *a.g.e.*, C. II, s. 1144-1145.; Hasan Ferid, *a.g.e.*, C. I, s. 192-193.; İsmail Galib, *a.g.e.*, s. 413.

durumda gümüşün râyicine binâen mâkul bir seviyeye getirilmesi için aynı ayarda olmak üzere 2 dirhemden kuruş ve 4 dirhemden 2'lik darp edilmesine karar verilerek hazinenin zarardan kurtarılacağına kanaat getirilmiştir. Ayrıca fiyat farkının önlenmesi için 19/1 buğday ayarında olarak darp edilen rûmî nısfıyyesinin çoğaltılmasına karar verilmiş, İstanbul rub'iyyesi 100 pâreye ve fındık rub'iyyesi ise 3 kuruşa çıkarılmıştır. Darp edilecek kuruş ve 2'lik numuneleri 9 Mayıs 1821'de padişaha takdim edilmiştir.[81] Gümüş meskûkâtta yapılan değişiklik sebebiyle altın sikkelerin bazılarının fiyatlarında değişikliğe gidilmesiyle birlikte; 110 pâreye (2 kuruş 30 pâre) râyic fındık rub'iyyesi 3 kuruşa ve İstanbul rub'iyyesi de 2,5 kuruşa yükseltilmiştir.[82] Ahmed Cevdet Paşa, yeni düzenlemenin enflasyon ve masrafların artmasına bağlı olarak Darphâne-i Âmire'ye binde bir mübâyaa olunan eski sikke fazlasından başka bir faydası olmadığını söyleyerek, halk içerisinde oluşan sahtekâr gürûhun bir süredir yalnızca "sikke tüccarı" olduklarını ve eski sikkeleri gizlice toplayarak Avrupalı tüccara fazla fiyat üzerinden satmaya başladıklarını ifade etmiştir.[83]

Bu tarihlerde özellikle Darphâne-i Âmire memurlarının dikkatsizliklerinden dolayı kalpazanlık çoğalmış, Avrupalı ve Osmanlı tebaasından kalpazanlar ortaya çıkarak rûmî altın kalpazanlığı yapmaya başlamışlardır. Kalpazanlar rûmî altınının balmumu ile şekil ve yazılarını kopyalayarak demir üzerine kazıyorlardı. Böylelikle hazırladıkları kalıplar vasıtasıyla bastıkları sahte altınların halk arasında gerçeklerinden ayırt edilmesi zorlaşmaktaydı. Kalpazanlık faaliyetlerinin artmasıyla birlikte devlet tarafından kalpazanların bulunması için çeşitli casuslar görevlendirilmiştir. Casuslar aracılığıyla üç semtte kalpazanlık yapan kişiler olduğu tespit edilmiştir. Hasköy'de bir Avrupalı ile bir Rum evde sahte altın darp ederlerken baskın yapılarak yakalanmıştır. Arnavutköy'de ise bir bahçe içerisinde iki kalpazan âletleriyle beraber ele geçirilmiştir. Son olarak Beşiktaş'ta iki eczacının kalpazanlık yaptıkları öğrenilerek baskın yapılmış ve bulundukları yerde kalpazanlık âletleri ele geçirilememiş ise de üzerlerinden 10 adet sahte rûmî altın çıkmasıyla

---

[81] CBOA, DRB.d., nr. 112, s. 48. Konuya ilişkin II. Mahmud: "*Takrîrin mûcebince birkaç gün mürûrunda Bâbıâlî'ye resmen takrîr eyleyüb, mübâyaa maddesinin dahi keremiyyet sûretine ihtimam eyleyesin. Numuneler yine tarafına irsâl olunmuşdur. Göreyim seni. Bir tarafdan darb ve kat'ına gayret eyleyesin*." emrinde bulunmuştur.

[82] İsmail Galib, *a.g.e.*, s. 409.; Hasan Ferid, *a.g.e.*, C. I, s. 210.; Şânîzâde Mehmed 'Atâullah Efendi, *a.g.e.*, C. II, s. 1145.

[83] Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e.*, C. XI, s. 200.

birlikte kalpazanlıkları ispatlanmıştır. Yakalanan tüm kalpazanlar hapsedilmek üzere bostancıbaşına teslim edilmiştir. Padişah, bostancıbaşına kalpazanları özellikle "işkence" ile sorgulamasını emretmiştir. Ayrıca kalpazanlığın diğer suçlar gibi olmadığını, yargılamanın Osmanlı veya yabancı tebaa farkı gözetilmeden ve çabuk yapılması gerektiğini, içlerinde yabancı tebaalı varsa elçilere de zaman tanınması için bir gün önceden sorgularının yapılmasını emretmiştir.[84]

Osmanlı İmparatorluğu'nda kalpazanlık yapan yabancı tebaalı kişiler elçilikler vasıtasıyla himâye ediliyor ve gerektiğinde yargılanmak üzere kendi ülkelerine götürülebiliyordu. Bu durumda elçilerin araya girmesi işleri yavaşlattığı gibi cezalandırmayı da geciktiriyordu. Padişah, sorgu sürecinde mümkün olduğunca zaman kaybedilmemesini isteyerek; elçiler işe karışmadan olayın bir an önce çözümlenmesini ve böylelikle iltimâs ihtimâllerinin de bertaraf edilmesini öngörmektedir. Bu olayda dikkat çeken noktalardan biri de kalpazanların işkenceyle sorgulanmalarıdır. Sorgu esnasında işkence yöntemi kullanıldığını daha önceki bazı kalpazanlık vakalarından biliyoruz fakat bunu padişahın bizzat emretmesi, II. Mahmud'un kalpazanlık karşısında ne denli tavizsiz olduğunu bir kez daha gözler önüne sermektedir. Bu tutum bir hükümdar için her ne kadar meşrû görülse de özellikle yabancı kalpazanlar için –insan hakları kapsamında– ileride devletin aleyhine etki edecek bir unsurdur. Kalpazanlık tüm Osmanlı hükümdarları tarafından en ağır şekilde cezalandırılmıştır ancak, II. Mahmud bu konuda dâima istikrârlı bir tutum sergilemiş ve kalpazanlara genellikle idam cezası vermiştir.

II. Mahmud'un kalpazanlık karşısındaki sert tavrı, bazı devlet adamlarının padişaha kendilerini ispatlama unsuru olmuştur. 1821 yılında Kudüs'e bağlı Beytüllahm karyesinde kalpazanlık yapan ve Kudüs merkezinde yakalanan iki kalpazan, Trablusşam vâlîsi Derviş Mehmed Paşa tarafından idam edilerek kalpazanların kesik başları ve evlerinde ele geçirilen çeşitli züyûf sikkeler, 500 kuruşluk kalp pâreler ile âletler Darphâne-i Âmire'ye teslim edilmek üzere İstanbul'a gönderilmiştir.[85] Vâlî burada aceleci davranarak durumu merkeze

[84] CBOA, D.DRB.İ. 1/24, (tt. 29 Z 1236 / 27 Eylül 1821).
[85] CBOA, HAT., nr. 496/24374-A, 19 Ra 1237 / 14 Aralık 1821; HAT., nr. 496/24374, (tt. 29 Z 1237 / 16 Eylül 1822).

bildirmeden cezalandırmayı kendisi gerçekleştirmiştir. Hâlbuki öncelikle merkezin kararını beklemesi gerekirdi. Anlaşılan o ki, padişaha yaranma kaygısı onu böylesine usûlsüz bir tavra yönlendirmiştir.

1821-1822 yıllarına gelindiğinde, vilâyetlerde sikke fiyatlarında sahtekârlıkların yapıldığı, kalpazanlık faaliyetlerinin ortaya çıktığı bir dönem karşımıza çıkmaktadır. Devlet buna karşı önlem olarak yeni fiyat tarifesi belirleyerek halka ilân etme yoluna gitmiştir. Bu durumda; adlî altının tamı 12, nısfıyyesi 6 kuruş, rub'iyyesi 100 pâre, İstanbul altını 8 kuruş, Mısır altını 7 kuruş, fındık altını 11 kuruş, Cezayir, Tunus ve Trablusgarp altınları 12'şer kuruş, rûmî altın (25'lik altın) 25 kuruş, nısfıyyesi 12,5 kuruş, rub'iyyesi 6 kuruş 10 pâre, fındık altını rub'iyyesi 3 kuruş, İstanbul altını rub'iyyesi 2,5 kuruş, yaldız altını 15 kuruş 10 pâre, Macar altını 15 kuruş, Macar cinsinden karamis/kramis altını[86] 14 kuruş 30 pâre, cihâdiye 5 kuruş, atik ve cedîd 100'lük 2,5 kuruş, 2'lik 2 kuruş, kuruş 40 pâre ve rub'u 10 pâre, riyâl 6,5 kuruşa tedâvül edecektir. Cârî fiyat dışında tedâvül ettirenler cezalandırılacaktır.[87]

1.2. Adlî Altın Kalpazanlığı

1822 yılında II. Mahmud'un mahlasına nisbetle ilk kez tamı 12, nısfıyyesi 6 ve rub'iyyesi 100 pâre olmak üzere üç çeşit *adlî altın* darp edilmiştir.[88] Fakat kalpazanlar kısa süre içerisinde adlî altının sahtelerini darp etmeye başlamıştır. Adlî altının yazısı az ve sade bir formda olduğu için kalpazanlar tarafından kolaylıkla taklit edilebiliyordu. Bu dönemde Rumeli ve özellikle Akdeniz adalarında adlî altın kalpazanlığı artmıştır. Akdeniz adalarındaki kalpazanlar Avrupalı tüccardan oluşuyordu. Adalar, ticaret güzergâhı olması

[86] Macar dukası. Ağırlığı Venedik dukasıyla aynı ama ayarı daha düşüktür. Hasan Ferid, *a.g.e.*, C. I, s. 201.
[87] Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e.*, C. XII, s. 53-54.
[88] Cevdet Paşa, 1238 yılı olaylarını anlattığı bölümde adlî altının yeni darp edildiğinden bahsetmiştir. Bu nedenle ilk adlî altın darbı için 1822 yılı esas alınmıştır. bkz. Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e.*, C. XII, s. 54.

dolayısıyla kalpazanlar için önemli bir merkez konumundaydı. Osmanlı para piyasası ve ticaretinde etkin bir konuma sahip olan gayrimüslimler, kalpazanlık faaliyetlerinde de söz sahibiydiler. Para ve ticaret konusunda dâima Avrupa ile koordine halinde hareket etmeleri sahte sikke üretiminde de Avrupalı tüccardan yardım almalarını sağlıyordu. Bu süreçte artan adlî altın kalpazanlığı karşısında devlet tarafından yeni sikke darbı gündeme gelmiş ve eski adlî altınların aynı ayar ve ağırlığında olmak üzere yeni tasarım adlî altın darp edilmesine karar verilmiştir. Kısa zaman zarfında yeniden sikke darbı, çeşitli kesimler tarafından muhalefete sebep olacağından dolayı II. Mahmud konunun bir kez de meclis huzurunda görüşülmesini istemiştir.

Padişahın emri üzerine toplanan mecliste müzâkere edilen konu derinlemesine tetkîk edilmiştir. İlk olarak adlî altının aynı ayar ve ağırlığında, "hurde ve sanatlı" darp edilen yeni tasarımda "kadîmi vechle" *darb fî Kostantiniyye* tabiri derc olunan altınların numuneleri meclis üyelerine gösterilmiş ve ilk yorumları; altınların pek güzel olduğu ve bundan sonra taklit edilemeyeceğini umdukları, ayrıca Kostantiniyye tabirinin "eser-i kadîme" muvâfık ve münâsip olduğu yönündedir. Fakat bir üye, adlî altın darbı yakın zamanda *ittifâk-ı ârâ* ile kararlaştırılmış olduğundan kısa zamanda yeni sikke değişikliğinin (darbının) uygunsuz olacağını dile getirmiştir. Buna karşılık bir üye ise, Akdeniz adalarındaki Avrupalı tüccarın ticarî menfaatleri için sahte adlî altın darp ettiklerini ve sahte altınların böylelikle çoğaldığını ve bunun önlenmesi için sikke değişikliğinin yapılabileceğini söylemiştir. Diğer bir üye: "Sikke değişikliğiyle sahte altın darbı ortadan kaldırılabilecek mi, yoksa kalpazanlık yine önlenemeyerek sikke değişikliği boşuna mı yapılacaktır?" diyerek üzerinde durulması gereken esas noktanın bu olduğunu ifade etmiştir. Diğer bir üye; eski adlî altınların darphâneden yenileriyle değiştirilmesiyle sahte altınların ortadan temizlenebileceğini, halka kalpazanların sahte adlî altın basmalarını önlemek için yeni sikke darp edildiğini ve herkesin elindeki adlî altınların sahte olup olmadığını ayırt ederek alışverişte dikkatli olmaları gerektiğinin ilân edilebileceğini söyleyerek, kalpazanların hiçbir zaman kalpazanlık yapmaktan vazgeçmeyeceğini ve bu sebeple bunun tamamen engellenmesi mümkün değilse de yeni darp edilecek sikkelerin yazısının kolay taklit edilemeyeceğini dile getirmiştir. Buna karşılık olarak bir üye; kalpazanlığın hiçbir zaman engellenmesinin mümkün olmadığını, adlî

altın bu şekilde darp edildiği takdirde taklidi zor olsa bile kalpazanların yine bir çâresini bulacağını, eğer bu yöntem kalpazanlığın engellenmesine yarayacaksa söyleyecek bir söz olmadığını fakat engellenemezse kısa zamanda sikke değişikliği yapılmasının, bunların da sahteleri bir şekilde basılacağı için gereksiz olduğunu söylemiştir. Buna itiraz eden diğer bir üye ise yeni sikkeler kalpazanlar tarafından taklit edilse bile zorlanılacağını ve alışverişte sahtesinin fark edilmesi kolay olacağından dolayı sikke değişikliğinin uygun olduğunu, ayrıca kalpazanlık kaygısı olacaksa kalpazanların "eski ve yeni her çeşit sikkenin sahtesini yaptıklarını" ve bunu tamamen engellemenin mümkün olmadığını söylemiştir. Bazı meclis üyeleri tarafından ise adalardaki kalpazanlığın engellenmesinin başka bir yolu olmadığı düşüncesiyle sikke değişikliğinin yapılması uygun görülmüştür.

Bu mesele bir kez de Meclis-i Şûrâ'da müzâkere edilmiş ve adlî altın numuneleri meclis üyelerine gösterildiğinde; yeni tasarımın çok güzel olduğu ve kolaylıkla taklit edilemeyeceği, Kostantiniyye lafzının çok uygun olduğu, hadîste[89] "قسطنطينيه" ibâresinin geçmesinden dolayı bu anlamda geçmişi yâd etmenin daha da manîdâr olacağı beyân edilmiştir. Nitekim yeni sikke numuneleri, çoğunluğun kararıyla kabul edilmiş ve Sultan II. Mahmud da kararı onaylayarak: "Sikkede hadîs-i şerîfe uygun olarak Kostantiniyye kelimesinin kullanılmasının pek isâbetli olduğunu" vurgulamıştır.[90]

Yeni adlî altınlar Ocak 1824 tarihinde darp edilmiştir. Önceki adlî altınlar "*atik adlî*" yeni altınlar ise "*cedîd adlî*" olarak anılmıştır. Eski adlî altınların bir tarafında tuğra, diğer tarafında *darb fî dârü'l-hilâfeti'l-aliyye* ibâresi kullanılmıştır. Yeni adlî altınlarda ise bir tarafında tuğra ve etrafında *es-Sultân-ı selâtin-i zaman Mahmûd Hân*, diğer tarafının ortasında *darb fî Kostantiniyyeti'l-mahrûse* ve etrafında *dâme-mülkuhû* duası yer almıştır.[91]

---

[89] İstanbul'un fethi konusunda rivâyet edilen hadîs: "لتفتحن القسطنطينية ولنعم الامير امير ها ولنعم الجيش ذلك الجيش".

[90] CBOA, HAT., nr. 564/27648, (tarihsiz). II. Mahmud'un Hatt-ı Hümâyûnu: "*Benim vezirim, işbu takririn meâli ma'lûm-ı hümâyûnum olmuşdur. Bu sikke maddesi Devlet-i Aliyye'mizin gâyetle mu'tenâ umûrundan olmağla tebdîlinde ziyâde dikkat lâzımdır. Vâkıâ evvelki resme taklidde sühûlet var. Cümlenin tahsîn ve tensîb eyledikleri resm-i cedîd üzere darb ve 'imâl oluna. Kostantiniyye lafzının hadîs-i şerîf-i nebevî tatbîki pek isâbet olmuş. Tefe'ül ve tahmîn olunmağla Hakk teâlâ her halde hayırlu eyleye. Âmîn. Kalb maddesine ziyâdesiyle dikkat ve ihtimâm lâzımedendir. Hiçbir mahallde câri olmaması esbâbının istihsâline bi'l-ittifâk ikdâm ve gayret oluna.*"

[91] Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e.*, C. XII, s. 85. Cevdet Paşa, adlî altının darp tarihini evâhir-i Rebiülâhir 1239 olarak aktarmıştır. Bu nedenle tam tarih vermek mümkün değilse de eldeki mevcut arşiv belgeleri de esas alınarak bu tarih (Ocak

Yeni darp edilen adlî altınların, eski altınların aynı ayar ve ağırlıkta, yazısı ve tasarımı farklı, kolaylıkla taklit edilemeyecek sûrette tamı 12 kuruş, nısfıyyesi 6 kuruş ve rub'iyyesi 100 pâreye râyic olacağı halka ilân edilmiştir. Ayrıca halka diğer sikkelerle birlikte cârî fiyat dışında tedâvül ettirilmemesi ve alışverişte eski adlî altınlar ile sahte sikkelere dikkat etmeleri konusunda uyarılar da yapılmıştır.[92]

Bu tarihe kadar II. Mahmud döneminde darp edilen tüm altın ve gümüş sikkelerde darp yeri için Kostantiniyye ibâresi kullanılırken, sadece ilk adlî altınlarda dârülhilâfe kavramı kullanılmıştır. İkinci kez darp edilen adlî altınların darp mahalline Kostantiniyye tâbirinin yazılması hadîs rivâyetiyle gerekçelendirilerek, kısa süre içerisinde yapılan sikke değişikliğine karşı gelebilecek tepkilere bir nevi meşrûiyet zemini hazırlanmıştır. Daha evvelki sikkelerde Kostantiniyye kullanımı tecrübe edildiği halde ilk defa uygulanıyormuş gibi sunulması, hadîse karşı kimsenin eleştiride bulunamayacağındandır. Nitekim de öyle olmuş, yeni sikkelere kimse tam anlamıyla bir itirazda bulunamamıştır.

Devletin kalpazanlık konusunda aldığı tüm önlemlere rağmen sahtekârlar bir yolunu bulup yine düzenbazlık faaliyetlerine devam etmişlerdir. Yeni adlî altın rub'iyyeleri kısa süre içerisinde sahtekârlar tarafından taşrada 3 kuruş üzerinden tedâvül ettirilmeye başlamıştır. Bu süreçte sahtekârlar ele geçirdikleri rub'iyyeleri saklayarak fazla fiyat üzerinden piyasaya sürmeye çalışıyorlardı. Sikkelerin saklanması piyasada bozuk para sıkıntısına yol açıyor, bu

1824) belirlenmiştir.; İsmail Galib adlî altın konusunda Cevdet Paşa'yı tenkit ederek; bahsettiği altının adlî altın olmadığını ve bu altının *dârülhilâfe altını* olduğunu ifade etmiştir. bkz. İsmail Galib, *a.g.e.*, s. 411. (İsmail Galib, bu olayı anlatırken Târîh-i Cevdet referansında sayfa numarasını hatalı şekilde s. 97 olarak vermiştir.); Hasan Ferid de bu tarihte darp edilen altından "dârülhilâfe" olarak bahsetmiştir. bkz. Hasan Ferid, *a.g.e.*, C. I, s. 209. Fakat arşiv belgelerinde bu altınlar -Cevdet Paşa'yı teyiden- "adlî altın" şeklinde ifade edilmiştir. Araştırmam esnasında "dârülhilâfe altını" ibâresine hiçbir belgede rastlamadığım için ben de belgelerin ifadesini esas alarak, adlî altın olarak aktarmayı tercih ettim. Ayrıca bu sikkelerde dârülhilâfe kavramı sadece sikkenin darp yerini nitelendirmek için kullanılmıştır. Nasıl ki, darp yeri Kostantiniyye olan sikkelere "Kostantiniyye sikkesi" denilmiyorsa, bu sikkeler için de "dârülhilâfe sikkesi" tabirinin kullanılması şimdilik pek mümkün görünmüyorsa da ileride yapılacak detaylı araştırmalar bu hususa açıklık getirecektir.

[92] CBOA, C.DRB., nr. 37/1818, 13 Ca 1239 / 15 Ocak 1824; nr. 43/2103, 27 Ca 1239 / 29 Ocak 1824.(Şukkada yanlışlıkla rub'iyye 110 pâre olarak yazılmıştır.); nr. 57/2816, 29 Ca 1239 / 31 Ocak 1824; nr. 6/279, 29 Ca 1239 / 31 Ocak 1824; nr. 29/1439, 04 C 1239 / 5 Şubat 1824; C.DH., nr. 1/13, 05 C 1239 / 6 Şubat 1824; C.DRB., nr. 31/1525, 08 C 1239 / 9 Şubat 1824.

aşamada devreye giren sahtekârlar ellerindeki rub‘iyyeleri fâhiş fiyat üzerinden halka satıyorlardı.

Devletin durumu öğrenmesiyle birlikte buna önlem olarak yeni sikke darp edilmesi düşünülmüştür. Sahtekârlara karşı darp edilecek yeni adlî altın rub‘iyyeleri 3 kuruşa tedâvül edecek ama eskisine nazaran daha düşük ağırlıkta olacaktır. Böylelikle sahtekârların elde edeceği kârın önü kesilmiş olacaktı. Yeni darp edilecek rub‘iyyelerin ağırlığının belirlenmesi için öncelikle numuneleri darp edilerek padişaha takdim edilmiştir. II. Mahmud, ilk etapta hazırlanan rub’iyye numunelerini hafif bulmuş ve halkın, 100 pârelik rub‘iyyenin ayarı düşürülerek fiyatı 3 kuruşa çıkarılmış diyeceğini, bunun önleminin alınmasını emretmiştir. Bu durum Darphâne nâzırına sorulduğunda; sikkenin 1 buğday eksik olmasıyla hacminde bir fark olmayacağını ve önceki sikkenin aynısı gibi görüneceğini, tartılmadan anlaşılmasının pek mümkün olmadığını dile getirmiştir. Ayrıca önceki rub‘iyyeler gibi 2,5 kîrât ağırlığında olursa 3 kuruşa cârî olduğunda sikkelerin her birinden 16 pâre zarar edileceğini, bu zarar “padişahın sadakası” olsun denilse bile halk anlamayıp yine ellerine geçen rub‘iyyeyi saklayarak fâhiş fiyat üzerinden satmaya çalışacağını ekleyerek: “Zira şu zamana kadar Darphâne-i Âmire’den 100 pâreye verilen rub‘iyye taşrada 3 kuruşa cârî olup çarşı pazarda bir tane bile rub‘iyye bulunmaması buna delilidir. Fiyatı 3 kuruş, ağırlığı 2,5 kîrât olduğunda sahtekârlık yine önlenemeyecektir.” demiştir. Buna karşılık II. Mahmud’un, ilân edilecek buyruldularda “sikkenin ağırlığından bahsedilmeyeceğinden” dolayı 1 buğday eksik olup olmadığını kimsenin fark edemeyeceğini söylemesi üzerine konu bir kez de Şeyhülislâma danışılmış, o da padişahın yorumuna uygun olarak; tam adlî altına nazaran rub‘iyyede olan zararın herkes tarafından bilindiğini belirterek, 12’lik altının rub‘iyyesinin elbette 3 kuruş olması gerektiğini fakat eski rub‘iyye şeklinde darp edilmeyip, adlîyye ve nısfıyye şekillerine benzer olarak darp edilirse adlî altın rub’iyyesi olduğu defaten halka duyurulacağından bir sorun olmayacağını düşündüğünü ifade etmiştir. II. Mahmud, Şeyhülislâmın ifadesini yolunda bularak bu konunun bir de havâss arasında müzâkere edilmesini emretmiştir.[93] Meclisin mütâlâası neticesinde; cârî olan adlî altının rub‘iyyesi olmak üzere ayarı önceki

[93] CBOA, HAT. nr. 565/27728, (tarihsiz).

ayarda, ağırlığı 2 kîrât 1 buğday ve fiyatı 3 kuruş olarak yeni rub'iyye altını darp edilmesine karar verilmiştir. Böylelikle rub'iyyeler artık 3 kuruşa tedâvül edecek ve bunları saklayarak azalmasına sebep olan sahtekârlar engellenmiş olacaktı. Ayrıca yeniden darp olunacak zolota 30 pâreye cârî olacaktır.[94]

Bu durumdan anlaşıldığı üzere daha önce darp edilen adlî altın rub'iyyeleri 2,5 kîrât ağırlığındadır. Devlet, rub'iyyelerin sadece veznini düşürerek küçük oranda da olsa bir tağşîş yapmış ve yapılan bu tağşîş halktan gizlenmiştir. Buradaki tağşîş politikası, devletin para meselesinde sergilediği esnek (usûlsüz) tutumu da ortaya çıkarmaktadır. Her ne kadar tağşîş yapılmak isteniyorsa, bir o kadar da halktan gizli tutulması isteniyordu. Tüm bu usûlsüzlüğe ise Şeyhülislâmın cevâzıyla meşrûiyet sağlanıyordu. Osmanlı'da tağşîşin halk tarafından öğrenildiğinde tepkiye neden olduğunu biliyorsak da devletin bu hususta çekincesi, halkın tepkisinin ne denli şiddetli bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Darp edilen yeni adlî altınlar, diğer eski altınların tarife fiyatı üzerinden değiştirilerek darphâneye iyi bir gelir sağlanmışsa da sonrasında halkın, yeni altınların ayarının düşük olduğunu fark etmesiyle birlikte gelir kesintiye uğramıştır.[95]

1824 yılında, kuruşların vilâyetlerde 60 pâreye (1,5 kuruş) tedâvül etmesi üzerine kuruşların ayarı % 60'a çıkarılarak *60 pârelik* ve *30 pârelik* yeni sikkeler darp edilmiştir. 1808 yılında darp edilen 60'lıklar 3 dirhem iken, bunlar tağşîş edilerek 2 dirheme düşürülmüştür.[96]

Kalpazanlığa karşı darp edilen yeni adlî altınların, alışverişlerde sahtelerine dikkat edilmesi konusunda halka sık sık uyarılar yapılmasına rağmen,[97] 1825 yılında birçok bölgede adlî altının tamı ve nısfiyyesinin sahteleri tedâvül etmeye başlamış ve halk bunları fark etmekte zorlanmıştır. Ayrıca taşradan darphâneye gelen paralar arasında sahte sikkeler çıkmaya başlamıştır. Bunun üzerine her nerede ve kimde sahte sikke bulunursa o bölgenin

[94] CBOA, HAT., nr. 564/27652, (tarihsiz); C.DH., nr. 7/341, 13 Za 1239 / 10 Temmuz 1824.
[95] Hasan Ferid, *a.g.e.*, C. I, s. 210.
[96] Hasan Ferid, *a.g.e.*, C. I, s. 194-195.; Süleyman Sûdî, *a.g.e.*, s. 55.
[97] CBOA, C.DRB., nr. 63/3119, 03 R 1240 / 25 Kasım 1824; C.DRB., nr. 56/2778, 13 B 1240 / 3 Mart 1825.

hâkim ve zâbitânının kalpazanların cezalandırılmasında yetkili olacağı; vâlî, mutasarrıf veya mütesellimin idaresindeyse asıl mesuliyetin ona ait olacağına dair Anadolu, Rumeli ve diğer bölgelere emirler gönderilmiştir.[98]

İstanbul'da Oseb adında bir kuyumcu, çocuklar için verilen "atik aynalı" olarak tâbir edilen altınların sahtelerini bastığı haber alınarak yakalanmıştır. Sorgusunda altınları ücret karşılığında sarraf Kaspar için darp ettiğini dile getirmiştir. Bunun üzerine Kaspar da bulunarak sorguya alınmış; suçunu kabul ederek diğer çete üyelerinden yedi kişinin bilgilerinin yazılı olduğu defteri teslim etmiş, ayrıca asıl adlî altın kalpazanlarının yakalanması için yardım edeceğini ifade etmiştir. Bu tür kalpazanlık suçu işleyenlerin cezası belli ise de asıl kalpazanlar henüz yakalanamadığından dolayı ikisi idam edildiği takdirde aranan diğer kalpazanların bulunması zorlaşacağı için kalpazanlara kürek cezası verilmesine karar verilmiştir. Bu yöntem geçmiş dönemlerde de kalpazan çetelerinin bulunmasında kullanıldığı için kolaylıkla tatbîk edilmiştir. II. Mahmud da buna razı olmuş ve diğer kalpazanlar bulunduğunda hemen meydanlarda asılarak idam edilmelerini emretmiştir.[99]

Bu dönemde sahtekârlar, özellikle darbı yasak olan rûmî altın ve çeşitli eski sikkeleri bulduklarında darphâneye teslim etmeyip saklayarak fâhiş fiyatla aralarında gizlice tedâvül ettirmeye başlamışlardır. Her ne kadar padişah tarafından bunun engellenmesine yönelik emirler verilmişse de fırsat bulduklarında eski sikkeleri yine fâhiş fiyat üzerinden tedâvül ettirmeye devam etmişlerdir. Bu durum üzerine halka, adlî altınlar ile ufaklık sikkeler dışında rûmî altın ve diğer eski sikkelerin tedâvülünün yasak olduğu ve bu tür sikkeler kimin eline geçerse ortasından keserek/kırarak Darphâne-i Âmire'den tayin edilen mübâyaacılara teslim etmesi gerektiği ilân edilmiştir. Fakat bu da etkili olmamış ve eski sikke fiyatlarında yine düzenbazlık yapılmıştır. Burada aslında sahtekârların amacı, rûmî altınının tamı ve nısfiyyesini gizlice aralarında tedâvül ettirerek piyasa fiyatını arttırmaktı. Devlet buna önlem olarak; Şubat 1825 tarihinden itibaren rûmî altının tamı 25 kuruşa 3 kuruş zamla 28 kuruşa, nısfiyyesi 14 kuruşa, rub'u 7 kuruşa diğer altın ve çeşitli eski sikkelerin ise dirhem hesabıyla

[98] CBOA, C.DRB., 16/789, 28 Ca 1240 / 18 Ocak 1825; AE.SMHD.II., 50/3307, 28 Z 1240 / 13 Ağustos 1825.
[99] CBOA, HAT., nr. 564/27651, (tarihsiz).

mübâyaacılara verilerek râyic olan sikkelerle değiştirileceğini ve buna uymayanların gerekli tahkîkat yapılarak cezalandırılacağına yönelik tüm bölgelere emirler göndermiştir. Bu konudaki emir elçilere de bildirilmiştir. İstanbul ve taşraya Darphâne-i Âmire'den mübâyaacılar gönderilerek kadılar, nâibler ve diğer bölge ileri gelenleri bu emrin uygulanması için gereken özeni göstermeleri konusunda uyarılmıştır. Bu tarihten itibaren adlî altın, 60'lık, zolota (30'luk) ve ufaklık sikke dışında elinde eski altın ve diğer çeşit sikke bulunanlar, fâhiş fiyatla satmak niyetiyle saklayarak fazla fiyat üzerinden piyasaya sürdükleri takdirde her kim olursa olsun yakalanarak derhal cezalandırılacaktır. Bu hususta bölgelerin hâkim ve zâbitânı mesul olacak ve herhangi bir müsâmahakâr tavır sergilediklerinde vakit kaybetmeksizin idam edileceklerdir. II. Mahmud bu konuda vâlilere de özel ferman göndermiştir.[100]

Padişah, bu konuda gereken tüm hassasiyeti göstermesine rağmen alınan önlemler, uyarılar ve cezalar kifâyetsiz kalmıştır. Kalpazanlığın yanı sıra ülke içerisinde tedâvül eden eski sikkelerin fâhiş fiyat üzerinden tedâvülü ve buna bir türlü önlem alınamaması dolayısıyla mübâyaa hususunda da sorunlar çıkmıştır. Bu bağlamda Darphâne-i Âmire nâzırı Mehmed Sâdullah Beyefendi'nin sadârete sunduğu takririndeki ifadeleri, meselenin ne boyutta olduğunu ve yönetim mekanizmasının işlerliğinin kesintiye uğramasıyla ne tür sorunların ortaya çıktığını göstermektedir. Darphâne-i Âmire tarafından tayin edilen mübâyaacılara halkın elindeki eski sikkeleri satın almaları için belirli bir bütçe veriliyor ve gereken bölgelere sevk ediliyorlardı. Mübâyaacıların görevlerinin icrâsı, bölgelerdeki vüzerâ, zâbitân ve hükkâmın eş zamanlı hareket etmelerine bağlıydı. Bu dönemde birçok bölgede mübâyaa konusu halkın tepkisine neden olmuş ve mübâyaacılar tek başlarına kalarak görevlerini icrâ etmeye muktedir olamamışlardır. Halk arasındaki bazı kişiler, mübâyaacıların bu görevi kendilerine kâr elde etmek için kabul ettikleri düşüncesiyle: "32 kuruşa râyic olan rûmî altını 28 kuruşa istediğinizde size kimse vermez." diyerek ayaklanmışlar ve mübâyaacıları sıkıştırdıkları yerlerde dövmeye başlamışlardır. Hatta daha da ileriye giderek öldürme

[100] CBOA, C.DRB., nr. 2/61, Evâil-i Receb 1240 / Şubat 1825 (Ferman, Çıldır vâlîsi Hacı Sâlih Paşa'ya gönderilmiştir).; C.DRB., nr. 12/559, 20 N 1240 / 8 Mayıs 1825; nr. 34/1675, 29 N 1240 / 17 Mayıs 1825; nr. 30/1472, 18 L 1240 / 5 Haziran 1825; nr. 5/216, 21 B 1242 / 18 Şubat 1827.

teşebbüsünde de bulunmuşlardır. Mübâyaacılar durumu kadılara bildirerek yardım istediklerinde bu konuda bir şey yapamayacaklarını söyleyen kadılar olaya müdahale etmiyorlardı. Bu hâl üzerine zâbitândan yardım talebinde bulunan mübâyaacılar, onlardan da yardım göremiyordu. Bu durumda tek başlarına kalan mübâyaacılar canlarından endişe ederek İstanbul'a dönmeye başlıyordu. Bazıları ise idam edilmek için üzerlerine hücûm edildiğinden dolayı ellerindeki darphâne bütçesini bırakarak kaçıyordu. Buna örnek olarak; Sofya mübâyaacısı, birtakım kişilerin halkla beraber evine gelerek kendisini idam edeceklerini duymasıyla beraber darphâne bütçesini bırakarak gece yarısı kaçmıştır. Durumun haber alınmasıyla birlikte devlet bütçesinin kurtarılması için Darphâne-i Âmire'den bu işe mahsus tayin edilen memur vasıtasıyla, paraların kimler tarafından alındığı tahkîk edilerek derhal tahsil edilmesi istenmiştir. Eskiden Selanik ve Siroz bölgelerinden her ay 500 ila 2.000 kiselik mübâyaa altını elde edilirken bu dönemde tamamen kesilmiş ve 1 kuruşluk bile mübâyaa alınamamıştır. Bu bölgelerdeki eski altın fiyatları da gâyet fâhişti. Ayrıca 12 kuruşa râyic olan tam adlî altını 12,5-13 kuruş arasında tedâvül etmekteydi. Sahte altınlar da her geçen gün çoğalıyor ve halk bundan fazlasıyla muzdarip oluyordu. Bu hususta Vidin muhâfızı İbrahim Paşa ve Konya vâlîsi Ali Paşa bölgelerinde sahte altınların çoğaldığını ve eski altınların fâhiş fiyatla tedâvülünün arttığını bildirerek bu durumun engellenmesi için ellerinden bir şey gelmediğini ifade etmişlerdir. Bu konuda Sâdullah Beyefendi'nin yorumu şöyledir: "Vâlîlerin bile bu konuda bir şey yapamamasına karşılık Darphâne-i Âmire mübâyaacıları ne yapsın? Bu konuya darphâne tarafından bir tedbir bulunamamıştır. Önemli gelirlerin toplanması ve idaresi Darphâne-i Âmire'ye kalmış ve bunlar çoğunlukla mübâyaât gelirleriyle imâlâta bağlı olduğundan, mübâyaadan gelir elde edilemediği takdirde imâlât konusu âtıl kalacaktır. Bu durumda ertelenmesi mümkün olmayan önemli bir masrafın karşılanması gerektiğinde zor durumda kalınacağından dolayı mübâyaa ve kalp altın meseleleri mutlak sûrette çözüme muhtaçtır."

Bu konuda Vidin muhâfızı İbrahim Paşa merkeze gönderdiği kaimesinde sikke meselesinin ulaştığı boyutu gözler önüne sermektedir. Vidin ve havâlîsinde adlî altından başka altın sikke tedâvül etmediği gibi kimin elinde diğer çeşit altınlardan bulunursa mübâyaacıya verilip değiştiriliyorsa da buralarda adlî altın dışındaki diğer altın sikkeler

tamamen kaybolmuştur. Alışverişte neredeyse sadece adlî altın kullanılmaya başlamış ancak, bu aralar piyasada fazlasıyla sahte altın sikke tedâvül etmeye başlamıştır. Durum öylesine bir hâl almıştır ki, tedâvüldeki 50 altın arasından 30 adet bile tam ayarda altın çıkmamaya başlamıştır. Bölge halkı ile tüccar, pazar ve panayırlarda sürekcilere (hayvan tüccarı) hayvan ve diğer mahsûllerini satarken para üstünü aldıklarında sahte altınları fark edemiyor ve tahsildar, subaşı ve sâireye borçlarını öderken verdikleri altınlar sahte çıktığı için kabul edilmediğinde zor durumda[101] kalıyorlardı. Tahsildar ve subaşıların çoğu sahte altınları tespit etmekte zorlanıyor ve işin aslını sarrafa götürdüklerinde anlıyorlardı. İbrahim Paşa, kimin elinde sahte altın bulunursa yerine 3 kuruş 10 pâre verilerek sahte sikkenin ortasından kesilmesi gerekiyorsa da halkın buna gücünün yetmeyeceğini, bu işin tedbiri konusunda çâresiz kaldığını ve sahte altınların nereden geldiğine şaşırırken; Kostantin isminde bir Avusturyalı'nın tüccarı dolandırmak için Vidin'e geldiğini ve getirdiği sikkelerin hepsinin kalp adlî altın olduğunu öğrenmiştir. Kostantin'i yanına çağırarak sorguladığında; Eflâk'ta Avusturyalı Nikola adında bir bezirgânın hizmetkârı olduğunu ve kendisine bu altınları verip Vidin'e gönderdiğini söylemesi üzerine altınları bezirgâna geri göndermesini istemiştir. Bölgede yaşanan diğer bir olayda İvraca kocabaşısı Dimitraki'nin, Berkofçalı müteveffâ Yusuf Paşa'ya fazla miktarda borcu olmasından dolayı, Yusuf Paşa'nın muhallefâtının toplanmasına memur Mahmud Nedim Bey borcu istediğinde; Dimitraki borcunu verecek parası olmadığından dolayı biraz satılabilecek hayvanı olduğunu söyleyip, İvracalı sürekci Hasan'ın her sene Sırp başknezi Miloş'a (Miloš Obrenović) hayvan götürüp sattığını ve kendisinin de Miloş ile dostluğu olmasından dolayı kardeşi (Hacı)[102] Yevanco'yu da yanlarına verip Miloş'a göndermiştir. Burada hayvan pazarlığı yapılmış, Ağustos ayında götürüp teslim etmek üzere anlaşılmış ve Miloş, sürekci Hasan'a 2.000, Yevanco'ya 1.000 adlî altın vermiştir. İvraca'ya geldikleri voyvoda tarafından İbrahim Paşa'ya haber verilmiş, ayrıca Niş muhâfızı ve diğer bazı kişilerin Miloş'un uygunsuz hareketleri olduğunu bildirmeleriyle birlikte Miloş'un hayvanları teslim almadan 3.000 adlî altın vermesi İbrahim Paşa'yı şüphelendirmiştir. Bu esnada sürekci Hasan Vidin'e gelip Miloş'un verdiği altınların

[101] İbrahim Paşa burada "halkın eli böğründe kalır" ifadesini kullanmıştır. Bu ifade, dönemin diline ilişkin güzel bir örnektir.
[102] İbadet için Kudüs'e giden Yahudi ve Hıristiyanlara verilen unvandır. Osmanlı belgelerinde Müslüman hacılar "حاجی" gayrimüslim hacılar "هاجی" şeklinde ifade edilerek ayrıştırılmıştır.

hepsinin sahte olduğunu bildirerek Miloş'a götürüp geri vermeyi istemesi üzerine izin verilmiştir. İbrahim Paşa, kalp adlî altınların galiba Avusturya'dan geldiğini ama kendisinin de tam olarak bundan emin olamadığını söyleyerek; tayin edilen mübâyaacının da 40 ila 50 gün içinde dönene kadar bir miktar altın değiştirip gönderdiğini, şu an başka çeşit altın olmadığından dolayı orada beklediğini ifade etmiştir. Ayrıca duyduklarına göre; Sofya, Niş ve diğer bölgelerde altın meselesine bir çâre bulunamadığı dolayısıyla 25'lik (rûmî altın) 32 kuruşa, zer-i mahbûb 13 kuruşa, Mısır altını 11,5 kuruşa, yaldız altını 25 kuruşa, Macar altını 24 kuruşa, fındık altını rub'iyyesi 4,5 kuruşa, Mısır altını rub'iyyesi 2,5 kuruşa tedâvül etmesine izin verilmiş olmasından dolayı, o bölgelerden Vidin'e gelen tüccarın getirdiği altınların içinde sahte olanlarını çok az kişi fark etmektedir. Elinde eski altın olanlar da –daha fazla kâr için– bu bölgelere gidip değiştirmektedir. İbrahim Paşa özellikle, Vidin'de sahte altının çok olduğunu, cizye tahsili vakti yaklaştığından dolayı fukara, tüccar ve küllâbın bu durumdan şikâyetçi olduğunu ancak bir şey söyleyemediklerini dile getirerek bu konunun bir çâresinin bulunmasını talep etmiştir.

Mehmed Sâdullah Beyefendi, Vidin muhâfızı İbrahim Paşa'nın Eflâk'tan Vidin'e tüccarı dolandırmak için gelen kişinin elindeki sahte altınları alıp İstanbul'a göndererek kalpazanı Vidin'de tevkîf etmesi gerektiğini, aynı şekilde Miloş'un vermiş olduğu sahte altınları da alarak ortasından kesmesi gerekirken, ikisini de geri göndermesinin yanlış bir davranış olduğunu dile getirmiştir. Sâdullah Beyefendi'nin bu konu için toplanan meclisteki sözlü ifadesine göre; 1825 yılında İslimiye panayırına gönderilen mübâyaacı 16.000 kuruşluk mübâyaa elde edebilmiş, Balıkesir panayırına giden mübâyaacı ise bölge voyvodasının ihtimâmıyla 1500 kise mübâyaa göndermiştir. Sâdullah Beyefendi, bu konularda ceza verilmedikçe bu işin engellenemeyeceğini söyleyerek: "Diğerlerine ibreten İslimiye voyvodası Tâhir Bey ile İslimiye nâibine sürgün cezası verilip, tüm bölge idarecilerine emirler gönderilse ve bundan sonra her bölgeye casuslar gönderilerek mübâyaa meselesine muhalefet edenlerin cezalandırılacağı bildirilerek, belki vüzerânın vezâretleri alınacağı îmâ edilerek darphâne mübâyaacılarını bölgelerinde himâye etmeleri gerektiği vurgulanabilir. Bundan sonra her nereye mübâyaacı gönderilirse oraya vardıklarında o bölgenin vâlî, mütesellim ve voyvodasının himâyesine alınmalı ve halkın zulmünden korunarak mübâyaa

konusunda kendisine her türlü yardımda bulunulmalıdır. Sahte altın bulduklarında ortasından kesip mübâyaacılara vererek, kalpazanları yakaladıkları takdirde derhal hapsedip ellerindeki sahte altınları İstanbul'a göndermelidirler. Sikkelerin câriî fiyat dışında tedâvül ettirilmemesi konusunda vâlî, hâkim ve zâbitânın dikkatli olmaları gerektiği ve buna muhâlefet eden olursa cezalandırılacağı bildirilmelidir. Sofya muhâfızı Derviş Paşa'ya gönderilecek tenbîhnâmede; Sofya mübâyaacısı meselesi hakkında bilgi vermesi istenerek, bundan sonra bu tür bir olay yaşanmaması konusunda uyarıda bulunulmalıdır. Selanik mutasarrıfı Ömer Paşa ile Siroz (Serez) âyânına yazılacak tenbîhnâmelerde; birkaç aydır oralardaki mübâyaanın kesilmesi hususu vurgulanarak özel uyarıda bulunulmalıdır. Eflâk-Boğdan bölgelerinde bazı Avrupalı kalpazan çetelerinin olduğunun duyulduğu belirtilerek, oralarda kesinlikle sahte altın tedâvül ettirilmemesi için Memleketeyn voyvodalarına da tenbîhnâmeler gönderilmelidir." Mehmed Sâdullah Beyefendi, mecliste alınan bu kararlar uygulandığı takdirde sorunların çözülebileceğini padişaha beyân etmiştir.

II. Mahmud, bu karar üzerine gerek mübâyaa meselesi gerekse kalpazanlığın önlenmesi ve sikkelerin fâhiş fiyatla tedâvül ettirilmemesi konularının dâima önemsenerek, bu hususta kesinlikle hatır gönüle bakılmadan dikkatli olunmasının devlet görevlilerinin en önemli vazifeleri olduğuna dair defalarca emirler, uyarılar gönderildiği halde kendi bildiklerine göre hükümlerin icrâsına teşebbüs etmediklerini dile getirerek: "İslimiye voyvodası denilen Tâhir Bey kimdir? Daha önceki yıllarda da voyvoda bu adam mıydı? Bu kuvvetli delillerle bunların sadece sürgün edilmeleriyle yetinmek hafif olursa da artık bu defalık ikisi de uzak bölgelere sürgün olunup, bundan sonra mübâyaa ve kalp altın meselelerinde vezirler ile memurlardan her kimin kusur ve müsâmahası olursa ağır bir şekilde cezalandırılsın. Bu uyarıdan sonra gerekli tahkîkat yapılarak suçu ispatlananlar derhal idam edilsin." sözleriyle Darphâne nâzırına emir vermiştir.

Padişahın emri akabinde Vidin'de meydana gelen kalpazanlık vakası bir kez daha tahkîk edilmiş ve meselenin aslı ortaya çıkmıştır. İvraca kocabaşısı Dimitraki güyâ borcu olduğu için pazarlıkta anlaşırsa bir miktar sığır alacağını söyleyerek kardeşi Yevanco'yu Miloş'a göndermiş ve Miloş, sığırları gönderip burada anlaşırız diyerek 30.000 kuruşluk adlî

altını Yevanco'ya vermiştir. Yevanco'nun İvraca'ya döndüğünü haber alan İvraca voyvodasının durumu devlete bildirmesiyle Dimitraki, hakkında söylenti olduğunu duyarak İbrahim Paşa'ya ifade vermeye gitmiştir. İfadesinde; Berkofçalı Yusuf Paşa'ya çok borcu olduğundan dolayı onun muhallefâtına memur Mahmud Nedim Bey'in kendisini sıkıştırdığını ve para veremeyince kardeşi Yevanco'yu Miloş'a gönderdiğini, Miloş'un verdiği sikkelerin hepsi sahte çıkınca kendisine geri gönderdiğini dile getirmiştir.

İvraca mukataası, Berkofçalı Yusuf Paşa'nın üzerinde iken Dimitraki'yi İvraca'ya kocabaşı tayin etmiş ve ona itibâr ederek her şeyi kendisine havale etmiştir. Dimitraki kıdemli görüldüğü ve çevirdiği entrikalardan haberdar olunmadığı için Vidin muhâfızı İbrahim Paşa'nın dahi güvenini kazanmıştır. Fakat Dimitraki, İbrahim Paşa'ya ve voyvodaya bağlı olmadığını söyleyerek halkı etkisi altına almıştır. Bu süreçte halka fazlasıyla eziyet etmişse de halk korkusundan muhâfıza veya voyvodaya şikâyette bulunmaya cesaret edememiş ve Dimitraki'nin zulmü devlet idarecileri tarafından anlaşılamamıştır. Kalpazanlık olayıyla beraber kendisinin vaziyeti de ortaya çıkmış ancak Sırp knezi ile dostluğu olduğundan dolayı hapsedilmesi uygun olmayacağı için gözetim altında tutularak hakkında bir karara varılamamıştır. Kalpazanlık olayından 2 ay sonra Belgrad muhâfızı Hüseyin Paşa, Niş muhâfızı iken gönderdiği tahrîratta bahsettiği üzere Şehirköy voyvodasının Sırbistan'da bir casus tutarak elde ettiği bilgiye göre; İvracalı Yevanco, Sırbistan'a gidip Miloş'un verdiği kâğıtları bazı bölgelere götürmüş ve oralarda cevapları alana kadar beklemiştir. Bunun öğrenilmesiyle durum Bâbıâlî'ye bildirilmiştir.

Dimitraki bundan 2 sene önce oğullarına ayin yapmak bahanesiyle Sırbistan'dan bir papaz getirmiştir. Bu papazın hâlâ evinde bulunmasından dolayı Sırp knezi ile işbirliği içinde olduğu anlaşılarak idam edilmek istenmiş fakat arada Miloş olduğu için yapılamamış ve başka bir suçu bulunarak öldürülmesi düşünülmüştür. Dimitraki'nin, İvraca'ya sekiz saat mesafede olan Balkan bölgesi içinde bulunan Değirmeni yakınında bir köye yalnızca voyvodadan izin alarak gizlice altı odalı, fevkânî ve kârgir olarak değişik bir tarzda kale inşâ ettiği öğrenilmiştir. Kale için gerekli olan kereste, taş ve kireci İvraca halkından "imece usûlüyle" getirerek her gün halka eziyet etmiştir. Halk, itibârına nazaran korkarak bu

durumdan voyvodayı haberdar edememiştir. İlerleyen zamanlarda bu kaleyle yetinmeyip Balkan bölgesi içinde bir kale daha inşâ etmeye başlamış ve gerekli olan malzemeyi yine halkan karşılamak isteyince halk artık buna daha fazla tahammül edemeyerek voyvodaya şikâyette bulunmuştur. Ayrıca halk mahkemeye giderek; Sırbistan'dan getirdiği papaz için iki senedir ikramiye adıyla para topladığını, yeniden inşâ ettiği kalenin taş ve kerestesini parasız olarak aldığını, 1-2 senedir halkta bulduğu altın ve çeşitli sikkeleri gizlice Eflâk'a gönderdiğini ifade ederek şikâyet etmiştir. Bunun üzerine Dimitraki mahkemeye çağırılmış ve yargılanarak idam edilmiştir. Dimitraki öldürüldükten sonra halktan birçok kişi Vidin'e gelerek; kendilerine nasıl zulümde bulunduğunu anlatmış, evlatlarının esir olmasına sebep olacağını ve idam edilmesinden müteşekkir olduklarını dile getirmişlerdir. Halka, evlatlarının neden esir olacağı sorulduğu takdirde, "Miloş ile işbirliği içerisinde hareket ederek dâima hıyânet ve kötülük yaptığını" söyleyecekleri öngörülerek olayın detayı araştırılmamıştır. Anlaşılan devrin siyasî şartları gereği diplomatik bir tavırla bu konunun halk tarafından daha fazla konuşulması ve yayılması istenmemiştir.

Dimitraki, papaz ve kardeşiyle birlikte yaşadığından dolayı emvâl ve eşyasına el konulamayacağı şer'an sabit olduğundan borçlarının kardeşi ve papaz tarafından karşılanması gerektiği kendilerine bildirilmiş ve inşâ ettiği kale yıktırılmıştır. Dimitraki'nin Sırbistan ve Eflâk ile yakın ilişkisi olduğundan ve kardeşini daha önce Sırbistan'a gönderdiğinden dolayı kardeşinin de idam edilmesi düşünülmüşse de Osmanlı-Sırp dostluğuna zarar geleceği endişesiyle vazgeçilmiştir. Papaza da Dimitraki'nin idam edildiği haber verilmiş ve kendisine herhangi bir ceza verilmemiştir. II. Mahmud'un bu durum karşısında "*...Hâin-i mersûmı idam eylediği isâbet olmuş ancak maktûl-ı mersûmun karındaşı dahi kendi gibi hâin oldığı, müşârü'n-ileyhin iş'ârından müstefâd olmağla, sürhde beyân olundığı üzere bir zemîn devşirerek çâresinin istihsâline gayret eylemesini...*" sözleriyle Dimitraki'ye uygulanan yöntemin aynı şekilde Yevanco'ya da uygulanmasını ve diplomatik açıdan sorun teşkil etmeyecek bir sebep bulunarak idam edilmesini istemiştir.[103] Burada dikkat çeken hususlardan birisi, Sırp isyanı tecrübesinden sonra Osmanlı'nın Sırplarla bir

[103] CBOA, HAT., nr. 566/27791, (tarihsiz); HAT., nr. 566/27791-A, 09 Z 1240 / 25 Temmuz 1825; HAT., nr. 844/37912, 25 Z 1242 / 20 Temmuz 1827.

sorun yaşamaktan kaçınmasıdır. İsyan neticesinde başknez ilân edilen Miloş ile dostluk, mümkün olduğunca diplomatik düzeyde devam ettirilmek istenmiştir.

Görüldüğü üzere yeni adlî altınlar da kalpazanlık faaliyetlerini engelleyememiş, kalpazanlar bir yolunu bulup bunların da sahtelerini darp etmişlerdir. Esasında yeni adlî altın darbı müzâkeresi için toplanan mecliste bazı üyelerin de dile getirdiği gibi kalpazanlar hangi çeşit olursa olsun sikkelerin bir şekilde sahtesini basmayı başarıyorlardı. Sahte sikkeler halkın para konusundaki bilgisizliğinin de etkisiyle piyasada rahatlıkla tedâvül ediyordu. Osmanlı halkı ne yazık ki, sahte sikkeleri fark etmekte zorlanıyor ve bu nedenle kalpazanlığın yaygınlaşmasına önayak oluyorlardı. Bu husus, resmî yazışmalarda da devletin en muzdarip olduğu unsurdu. Gayrimüslim kalpazan çeteleri de halkın bu konudaki bilinçsizliğini fazlasıyla sûiistimâl etmekteydi. II. Mahmud döneminde kalpazanlık faaliyetlerinin en yoğun olduğu yer Rumeli bölgesi ve Akdeniz adalarıydı. Bu bölgelerde yaşanan Sırp ve Rum isyanlarının etkisiyle kalpazanlığın da ayrılıkçı faaliyetlerin bir unsuru olarak gelişim gösterdiğini söylemek mümkündür. Devlete karşı oluşan başkaldırının izleri, kalpazanlık faaliyetlerinin sürekliliğinde aranabilir bir faktördür. Mesela, bu dönemde Avusturya'da çok sayıda sahte Osmanlı sikkesi darp edilerek Sırbistan'da piyasaya sürülmesinin benzer bir yansımasını daha evvelki Sırp isyanının (1804) arkasındaki Avusturya desteğinde görebiliriz.

1.3. Hayriye Altını

Adlî altın kalpazanlığı, devletin tüm önlemlerine rağmen durdurulamamış, nihâyetinde adlî altın darbına son verilerek 1828 yılında *hayriye* adıyla yeni altın sikke darp edilmesine karar verilmiştir. Hayriye altını tam (40 kuruş), nısfıyye (20 kuruş) ve rub'iyye (10 kuruş) olmak üzere üç çeşit olarak darp edilmiştir. Halk arasında "gazî" ve "sandıklı" isimleriyle de anılmıştır.[104] Hayriye altını darbına devlet tarafından gerekçe olarak, adlî altın

[104] İsmail Galib, *a.g.e.*, s. 374.; Süleyman Sûdî, *a.g.e.*, s. 74.

kalpazanlığı gösterilmişse de esâsında devletin maksadı, 1828-1829 Osmanlı-Rus savaşına finansman oluşturmaktı. Bu nedenle halka, elindeki adlî altınları darphâneye getirerek hayriye altınıyla değiştirmesi ilân edilmiştir. Böylelikle adlî altına nazaran düşük ağırlıkta fakat daha yüksek değerde tedâvül edecek olan hayriye altınlarından hazineye daha fazla gelir elde edilecekti. Vak'anüvîs Ahmed Lûtfî Efendi bu hususta Es'ad Efendi'nin (Sahâflar Şeyhizâde Mehmed Es'ad) hayriye altını darbına kalpazanlığın sebep olarak gösterilmesine hazine darlığının neden olduğunu, sefer masrafları için halkın yardımına başvurulduğu söylenilseydi halkın tepki göstereceğini dile getirdiğini aktarmaktadır. Lûtfi Efendi, Es'ad Efendi'nin yorumunu yerinde bularak devletin kararlarını şahsî menfaatlarine uygun olarak halka ilân etmesi gerektiğini, halkın o zamanlarda bu gibi şeyleri fark etmesinin para konusundaki bilgisizliğine benzer bir durum olduğundan dolayı işin aslını halka bildirmenin amaca uygun olmayacağını ifade etmektedir. Ayrıca Lûtfî Efendi'ye göre; işin dikkatle incelenmesi gereken kısmı, devletin mâlî sıkıntıya ilk çâre olarak sikke değişikliği yapması ve bu şekilde hazineye gelir sağlanıyor gibi görünse de devletin gelir ve gider bütçesi ortaya çıktığı vakit aslında faydadan ziyâde zararı olduğudur. Altın ve gümüşün değeri arttıkça metâ fiyatları da yükseliyor ve bu durumdan genellikle maaşlı çalışan kesim zarar görüyordu. Devletin ihtiyaçları da kuruş üzerinden alındığı için aynı şekilde zarara uğramaktaydı. Bundan yalnızca tüccar ve esnaf zarar görmüyordu. Nitekim yeni darp edilen hayriye altını tağşîş edilerek 21 ayarında ve 1 dirhem 2 kîrât ağırlığında olarak darp edilmiş ve ayrıca 10 pârelik yeni gümüş sikke darp edilmiştir.[105] Hayriye altınının, savaşın yanı sıra halk nezdinde de kalpazanlığa çare olması, "hayırlı" olması temennisiyle hayriye olarak adlandırılmış olması muhtemeldir.

Yeni altın darbıyla birlikte kısa süre içerisinde kalpazanlar hayriye altını rub'iyyesinin sahtelerini basmaya başlamıştır. Bu sahte altınların üzerlerinde özellikle Mısır darphânesinde darp edildiğinin yazması devleti harekete geçirmiştir. Mısır darphânesinde Osmanlı padişahı adına çeşitli altın sikkeler darp ediliyorsa da hükûmet tarafından karar verilen sikkenin değiştirilmesi hususu mutlaka padişahın onayına bağlıydı. Mısır vâlîsi

[105] Ahmed Lûtfî Efendi, *Vak'anüvîs Ahmed Lûtfî Efendi Tarihi*, C. I, haz. Ahmet Hezarfen, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999, s. 207.

Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın şimdiye kadar böyle bir talebi olmamasına rağmen kendi başına böyle sahte altın darp etmeye cesaret edebileceği pek mümkün görülmemiştir. Fakat adlî altınlar gibi Avrupalı kalpazanlar tarafından adalarda basılarak üzerine darp yeri olarak Mısır yazısı yazılmış olacağı gibi gerçekten Mısır'da darp edilmiş olabileceği de düşünülmüştür. Mısır'da darp edilmiş olduğu takdirde etrafa duyurulmadan bu durumun derhal engellenmesi gerekeceği düşüncesiyle Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın kapı kethüdası Necib Efendi çağırılarak sahte rub'iyye altını kendisine gösterilmiştir.

Necib Efendi: "Bu işin Akdeniz adalarındaki kalpazanların bir çeşit hilesi olması muhtemel ise de sahte sikke hususunun padişaha muhâlif bir durum olmasından dolayı herkesin bu işte davacı olacağı malûmdur. Altından her ne kadar Avrupalı kalpazanların işi olduğu anlaşılıyorsa da maazallah, böyle olmayıp da Mısır darphânesinde darp edilmişse pek uygunsuz şeydir. Bunu engellemenin çaresinin bulunması hepimizin görevidir. İhtimâli uzak olarak, Mısır vâlîsi bu altını darp etmişse bu durumda arada hatır gönül kalmadığından, tarafınızdan Mısır vâlîsine özel olarak adam gönderilerek mi olur, yoksa kat'î mektupla mı olur, her ne şekilde olursa olsun durum Mısır vâlîsine bildirilerek, rub'iyye çoğalıp yayılmadan bu meselenin engellemesi gerekir." sözleriyle yemin ederek, kendisinin bu konuda bir bilgisi olmadığını, Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın kişiliği, aklı ve statüsüne nazaran böyle bir şeye cesaret edeceğinin akıl almaz bir durum olduğunu ve eğer cesaret etmişse de şu an İstanbul'da olan yeğeni İbrahim Bey ile Mehmed Ali Paşa'ya kâtiplik hizmeti için Mısır'a gidecek olan Enver Efendi'nin bu hususu kendisine detaylıca anlatmasını tenbîhleyeceğini, hatta gerekirse Mehmed Ali Paşa'ya mektup yazarak özel bir tatarla göndereceğini ve sadrazam tarafından da –içeriğini de belirterek– mektup yazılabileceğini dile getirmiştir. II. Mahmud, Mısır vâlîsi Mehmed Ali Paşa'nın: "*Akl ve dirâyet ashâbından oldığından bu tarafa inhâ ve istîzân itmeksizin bu kâr-ı nâ-hemvâreye mübâşeret ideceği me'mûl değil.*" ise de durumun sadrazam ve kapı kethüdası aracılığıyla kendisine bildirilerek, yeğeni İbrahim Bey'in de uyarılmasını emretmiştir.[106] Mehmed Ali Paşa bu hususa şu sözlerle cevap vermiştir:

[106] CBOA, HAT., nr. 564/27661, (tarihsiz).

> "Mısır dahi Memâlik-i Mahrûsa-i Şâhâne'den olup husûsiyle Sultan Selîm Hân zamânından beri üç yüz seneyi mütecâviz Mısır Darbhânesi işlemekde ve kesilen sikkeler ise nâm-ı şâhâne ile müzeyyen olduğuna mebnî bunda iğbirârı mûcib şey görünmediği ve Mısır'da basılan altın sikkeler darbhâne mübayaâtına dokunur şeylerden olmayıp hurdeden kat' olunduğu ve ma'a-mâ-fîh Mısır'ın kaç seneden beri dûçar olduğu masrafdan dolayı bu gibi tedbîrlere ihtiyâc göründüğü..."

II. Mahmud bunun üzerine Mısır'da hayriye altınının darp edilmesinin mübâyaa hususunu ihlâl ettiğini ve bunun Darphâne-i Âmire'ye fazlasıyla zararı dokunacağını söyleyerek Mehmed Ali Paşa'nın bir kez daha uyarılmasını emretmiş, yine bu minvâlde hareket ederse bu işi kendi başına yapmış olacağından dolayı buna da bir şey denilemeyeceğini dile getirmiştir.[107] Bu süreçte sikke meselesi hakkında her iki tarafın da mümkün olduğunca sert üslûptan kaçınarak temkinli bir tavır sergilediği ve özellikle Mehmed Ali Paşa'nın Mora'daki Rum isyanı ve Navarin olaylarındaki Mısır ordusunun yardımlarına istinâden daha bağımsız bir tutum içerisinde olduğu gözlemlenmektedir. II. Mahmud ise bu durumda Rus savaşına binâen Mısır kuvvetlerinin olası desteğine ihtiyaç duyulması ihtimâlini düşünmüş olmalıdır.

Bu dönemde Osmanlı-Rus Savaşı'nın başlamasıyla birlikte Rumeli'de cereyân eden savaş esnasında Rumeli vâlîsi Reşîd Mehmed Paşa, asker sevkıyâtı için gerekli olan meblağın karşılanamadığını ve bunun için geçici olarak bakır sikke darp edilmesini teklif etmiştir. Bunun üzerine Temmuz 1828'de 4'te 1'i gümüş, geri kalanı bakır olmak üzere *cihâdiye* ismiyle 5 kuruşluk (kara beşlik) ve aksamı olarak metelik/metalik (*métallique*) 100'lük (2,5 kuruş), 40'lık (kuruş), 20'lik (20 pârelik), 10'luk (10 pârelik) yeni mağşûş sikkeler darp edilmiştir. Savaş bittikten sonra bu sikkeler hâlis ayar sikkelerle değiştirilerek toplanacaktır. Ayrıca –eritilip sikkeye dönüşümü için– halkın elindeki gümüş eşyaları devletin belirlediği fiyat üzerinden darphâneye teslim etmesi istenmiştir.[108] Kara beşlik ve metalikler, Düzoğlu Beğos Bey'in yerine Darphâne-i Âmire müdürlüğüne tayin olunan Kazaz Artin Çelebi

[107] Ahmed Lûtfî Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 213. Bu dönemde hızlı haber ulaşımı için henüz telgraf olmadığından dolayı bazı kişiler tarafından hızlı haberleşmeyi sağlamaya yönelik, haber ulaştırma vâsıtası niteliğinde bir proje geliştirilmiştir. Buna göre; İstanbul-Silistre arasına birer saat mesafelik kuleler inşâ edilecek ve bunlar vâsıtasıyla bölgeler arasındaki haber ulaşımı kolaylaşacaktır. Nümûne olarak Ortaköy-Kuzguncuk-Rumelihisarı-Çakalburnu-Yuşa' tepeleri arasına birer sütun dikilerek ilk deneme yapılmıştır. (s. 213-214).

[108] Ahmed Lûtfî Efendi, *a.g.e.*, C. II, haz. Yücel Demirel, s. 419-420.

vâsıtasıyla darp edilmiştir. Yeni sikkeler 8 kîrât ağırlığında ve % 22 ayarındadır. 1831 yılında hazineye daha fazla gelir sağlamak amacıyla Kazaz Artin sikkenin ayarını % 17'ye düşürerek 1 dirhem ağırlığında yeniden metalik darp ettirmiştir. Bu yeni sikkelerin hakiki değeri ile itibari değeri arasındaki faktan hazineye yarı yarıya kâr elde edilmiştir. Yeni mağşûş sikkelerin tasarımı eskileriyle aynı fakat onlardan ayrılmaları için sikkenin her iki tarafında bulunan kurdelenin altına bir nokta konularak bu tarihte darp edilen metaliklere "noktalı", bundan önce darp edilmiş olanlara ise "noktasız" denilmiştir.[109] Noktalıların 3 kuruş 10 pâre, noktasızların 2 kuruş 23 pâre değerde olmasına rağmen piyasada her iki çeşit sikke de 5 kuruşa tedâvül etmiştir. Bu durum karşısında kalpazanlar bu sikkelerden yarı yarıya kâr elde etmek niyetiyle sahte sikkeler darp ederek piyasaya sürmüşlerdir. Hatta bazı tüccar aynı ayar ve ağırlıkta olarak yurt dışında bastırdıkları sahte sikkeleri Osmanlı İmparatorluğu'nda piyasaya sürmüşlerdir. Bu durum üzerine 1832 yılında *ıslâh-ı sikke*ye karar verilmiş, % 44 ayarında 6'lık, 3'lük ve rub'ı (1,5) yeni sikkeler darp edilmiştir.[110]

1.4. Mahmudiye/Memdûhiye Altını Kalpazanlığı

1833 yılında son altın sikke olarak *Mahmudiye/memdûhiye altını* darp edilmiştir. Mahmudiye altını tam, nısfıyye ve rub'iyye olmak üzere üç çeşit olarak darp edilmiştir. Osmanlı para tarihi hakkında bilgi elde ettiğimiz Osmanlı müellifleri* darp edilen son altın sikkeden "Mahmudiye altını" olarak bahsetmektedirler.[111] Bunun sebebi bu altın sikkenin

[109] Hasan Ferid, *a.g.e.*, C. I, s. 193-195.; İsmail Galib, *a.g.e.*, s. 414-415.; Süleyman Sûdî, *a.g.e.*, s. 56. Müellifler sikkelerin darp yılları hususunu ya saltanat senesi ya da sadece hicrî seneyi vererek aktardıkları için tarih konusunda ihtilâflı bir durum ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple sikke tarihleri konusunda daha çok arşiv belgeleri ve kronikleri esas alarak bir çıkarımda bulunmayı tercih ettim. Bu yöntem tüm metine uygulanmakla birlikte yukarıdaki sikke tarihleri için de müelliflerin verdiği tarihlerden ziyâde bilgiler esas alınarak bahsedilen diğer kaynaklar üzerinden sikkelerin darp yılları belirlenmeye çalışılmıştır.

[110] Hasan Ferid, *a.g.e.*, C. I, s. 195-196.; Süleyman Sûdî, *a.g.e.*, s. 57.

* İsmail Galib, Süleyman Sûdî, Hasan Ferid.

[111] Süleyman Sûdî, *a.g.e.*, s. 74.; İsmail Galib, *a.g.e.*, s. 375.

üzerinde "*Gazî Mahmûd Hân*" ibâresinin yazılı olmasıdır.[112] Fakat Osmanlı arşivinden –bu döneme ait– elde edilen tüm belgelerde bu altın sikke için "memdûhiye" tâbiri kullanılmıştır. Bu hususun şöyle îzâh edilmesi mümkündür; bu altınlar üzerinde –ilk olmamakla birlikte– *Mahmud* ibâresinin yer almasına binâen padişahın ismine nisbetle memdûh; medholunmuş, övülmüş anlamıyla isimlendirilerek resmî yazışmalarda padişahın ismine telmîhle *memdûhiye altını* tâbiri kullanılmış, böylelikle padişaha –ismini övgüyle anarak– bir nevi saygı unsuru olarak adının belgelere alenî yazılması da önlenmiştir. Sultan Abdülmecid'in tahta çıkışının ilk yılında darp ettirdiği altın sikke de "*memdûhiye*" olarak adlandırılmıştır. Hasan Ferid, bu sikkeden bahsederken "*yirmilik Mahmudiyeye benzer*" olarak darp edildiğinden söz etmektedir.[113] Anlaşılan bu benzerlik sadece tasarım olarak değil, ismen de devam etmiştir. Görünen o ki, II. Mahmud döneminde son altın sikke olarak darp edilen *Mahmudiye/memdûhiye altını*, Sultan Abdülmecid tarafından da örnek alınmış ve tahta çıktığı ilk yıl tatbîk edilmiştir.

Mahmudiye altını halk arasında "20'lik altın" olarak da anılmış ve özellikle yabancılarla yapılan ticarette kullanılmıştır.[114] Buna istinâden kısa süre içerisinde yabancılar tarafından sahteleri basılmıştır. Durumu haber alan hafiye memurlarının araştırmaları neticesinde; kalpazanların Mahmudiye altınının tam, nısfiyye ve rub'iyyelerinin "sarı tenekeden" sahtelerini darp edip sahîhinin arasına karıştırarak halkı dolandırdıkları ortaya çıkmıştır. Bu durum İstanbul'da engellenmiş ancak 1835'de kalpazanların sahte Mahmudiye altınlarını Anadolu ve Rumeli bölgelerinde piyasaya sürdükleri öğrenilmiştir. Halktan bazı kişilerin ve tüccarın sahte altınları fark edemeyerek tedâvülünü arttırması üzerine Anadolu ve Rumeli bölgelerine; halkın sahte altınlara dikkat ederek sahîh sikke tedâvül ettirmeleri ve kimin elinde sahte sikke bulunursa kalpazanlığı tahakkuk ettiği takdirde tutuklanarak isminin İstanbul'a bildirilmesine yönelik emirler gönderilmiştir.[115] Bu tarihlerde devletin muzdarip

---

[112] Hasan Ferid, *a.g.e.*, C. I, s. 210.
[113] Hasan Ferid, *a.g.e.*, C, I, s. 211.
[114] Süleyman Sûdî, *a.g.e.*, s. 74.
[115] CBOA, C.DRB., nr. 29/1420, 09 Ca 1251 / 2 Eylül 1835; nr. 11/527, 21 Ca 1251 / 14 Eylül 1835; nr. 11/515, 23 Ca 1251 / 16 Eylül 1835; nr. 30/1470, 24 Ca 1251 / 17 Eylül 1835; nr. 27/1329, 03 C 1251 / 26 Eylül 1835; nr. 44/2194, 19 C 1251 / 12 Ekim 1835; nr. 14/654, 29 C 1251 / 22 Ekim 1835; nr. 18/878, 03 B 1251 / 25 Ekim 1835.

olduğu diğer bir konu da eski sikke mübâyaası idi. Özellikle Rumeli bölgesinde halk arasındaki bazı kişiler eski sikke nizâmına mugayir hareketlerde bulunarak memurları zor durumda bırakmışlardır. Bu türden bir vaka Selanik'te meydana gelmiştir. Menlik kazasına bağlı Garabişte (غرابشته) karyeli Kör Alemdar isimli kişi mübâyaa hususuna muhalefetinden dolayı Dimetoka'ya sürgün edilmiştir.[116]

Eylül 1835'de Rumeli bölgesinde faaliyet gösteren büyük bir kalpazan çetesi ortaya çıkarılmıştır. Selanik eyâletine bağlı Siroz ve Menlik kazalarında yakalanan kalpazanlar bu dönemdeki memdûhiye altını kalpazanlığının ne boyutta olduğunu da açığa çıkarmaktadır. Nevrekop panayırında kalp memdûhiye altınıyla yakalanan kalpazanların ortağı olduğu haber alınan Menlikli kuyumcu Dimitri, Menlik voyvodası Mustafa Bey tarafından yakalanmıştır. Sorgusunda; kalpazanlığını inkâr etmiş ancak Siroz'da *Berâtlı Avrupa tüccarı*ndan[117] (Hacı)[118] Dimo oğlu Bakkal Yanoş ve Faka oğlu Bezirgân Dimitri'nin reisleri olduğunu, Siroz kazasına bağlı Nikrita karyeli Diyako'nun "çizgici", Siroz'da yaşamış olan Madenli Kosta Papaz oğlu Yorgi ve Siroz'da Dökmeci Apostol'un "işleyici" olduklarını ve birkaç senedir bu işi yaptıklarını dile getirerek yaşadıkları yerleri gösterebileceğini ifade etmiştir. Daha sonrasında ise voyvoda tarafından hapse atılmıştır. Voyvoda Mustafa Bey'in durumu Darphâne-i Âmire defterdârı Ali Rızâ Efendi'ye bildirmesiyle birlikte 7 Eylül 1835 tarihinde verilen karar gereği; Kuyumcu Dimitri'nin isimlerini verdiği kalpazanlar Siroz bölgesinde yaşadıklarından dolayı Darphâne-i Âmire'den iki memur tayin edilerek; birisi Siroz'a, diğeri Menlik'e gönderilecektir. Siroz'a gidecek memur, durumu İbrahim Paşa'ya bildirerek; Kuyumcu Dimitri'nin söylediği yerlere gizlice memurlar tayin edilerek baskın yapılacak ve kalpazanlık âletleriyle birlikte kalpazanların eksiksiz bir şekilde yakalanması sağlanacaktır. Menlik'e gidecek memur da orada hapsedilmiş olan Kuyumcu Dimitri'yi *kayd u bend* (bağlayarak) ile Siroz'a götürecektir. Diğer kalpazanlarla birlikte durum araştırılarak ortaya çıkarıldıktan sonra kalpazanların tümü mübaşirler nezaretinde İstanbul'a

[116] CBOA, DRB.d., nr. 139, s. 6. Alemdar'ın bundan sonra böyle bir suç işlememek şartıyla 10 Haziran 1835'de affı istenmiştir.

[117] Osmanlı İmparatorluğu'nda Avrupa ülkeleriyle ticaret yapan gayrimüslim tebaadan kişiler, aldığı imtiyaz ve muâfiyet berâtına binâen "Berâtlı Avrupa tüccarı" statüsü elde ediyorlardı.

[118] Bu olaya ait belgelerde gayrimüslim hacılar "اجی", "عاجی" şeklinde ifade edilmiştir.

gönderilecektir. Ayrıca tüm bu hususlar hakkında Darphâne-i Âmire'den muhassıl ve voyvodaya hitâben emirler gönderilecektir.

Akabinde ilgili emir, Darphâne-i Âmire'den tayin olunan mübaşirler Mustafa Ağa ve Tâhir Ağa tarafından Siroz mahkemesine götürülerek kadı Mehmed Hilmi Efendi'ye tescil ettirilmiştir. Siroz müdür vekili Mîrimîran Ömer Paşa, emirde ismi yazan kalpazanların gizlice yakalanmaları için zaman kaybetmeden harekete geçerek yaşadıkları evleri basmış, evlerinde bulunan Faka oğlu Dimitri, Dökmeci Apostol ve Madenli Papaz Kosta oğlu Yorgi'yi yakalayarak hapse atmıştır. Kalpazanların evleri *ma'rifet-i şer'* ve mübaşir aracılığıyla aranmış ancak kalpazanlık âletleri bulunamamıştır. Menlikli Kuyumcu Dimitri'nin kalpazanlık suçuyla hapse atıldığı, Siroz mahkemesinden gönderilen emrin gelmesinden yirmi gün önce hâvadis münasebetiyle kalpazanlar tarafından öğrenilmesi ve Menlik voyvodasının durumu gizlice devlete bildirmemesinden dolayı (Hacı) Dimo oğlu Yanoş ve Nikritalı Diyako on sekiz gün önce gizlice firar etmişlerdir. Bunun üzerine hemen görevliler tayin edilerek kalpazanları arama çalışmaları başlatılmış ve civardaki kazalarda da aramalar yapılmış ancak kalpazanlar bulunamamıştır. Kuyumcu Dimitri, mübaşir nezaretinde Menlik'ten Siroz'a gönderilerek yapılan sorgusunda Sirozlu (Hacı) Duka oğlu Mora *patente*li[119] müste'min Yorgi'nin evinde kalpazanlık yaptıklarını itiraf ederek evin yerini göstermiştir. Yorgi'nin evine gidilerek arama yapılmış fakat âletler bulunamamıştır. Evde bulunan Yorgi'nin Hıristiyan eşi ele geçirilmiş ve "korkutularak" âletlerin nerede olduğu sorulduğunda; Yorgi'nin âletleri iki sandık içine yerleştirerek emaneten Kürkçü Andon'un evine bıraktığını dile getirmiştir. Bunun üzerine Andon'un evine baskın yapılmış, altın ve gümüşe benzer 20'lik (memdûhiye), 5'lik, 6'lık sahte sikkeler ve kalpazanlık âletleri ele geçirilmiştir. Âletler ma'rifet-i şer' ile sayımı yapılarak deftere kaydedilmiş ve kadı Mehmed Hilmi Efendi tarafından imzalanarak mübaşir Mustafa Ağa'ya teslim edilmiştir. Mora *patente*li Sirozlu (Hacı) Duka oğlu Yorgi ve kardeşi Angelaki on beş gün önce firar

[119] Osmanlı tebaası gayrimüslimler, elçi veya konsolostan "patente" alarak Avrupalı devletlere verilen kapitülasyon imtiyazlarından yararlanabilmekteydi. Halil İnalcık, "İmtiyâzât", *TDVİA*, C. XXII, İstanbul 2000, s. 250-251. Bu şekilde *patente* alan kişi aynı zamanda "müste'men" statüsü de kazanıyordu. Bu konuda elçilere sınırlı bir kontenjan verilmişse de özellikle Rus elçiler bunu fazlasıyla sûiistimâl etmişlerdir. bkz. Mehmet İpşirli, "Eman", *TDVİA*, C. XI, İstanbul 1995, s. 78.; Bu kalpazanlık vakasında da Rus müste'minlerin bu durumu nasıl Osmanlı aleyhine kullandığı açıkça görülecektir.

etmişlerse de yapılan yoğun arama çalışmaları neticesinde Yorgi Siroz'da bir köyde samanlık içerisinde, kardeşi Angelaki ise Buzdağı'nda bir kömürcü kulübesi içinde saklanmış bir vaziyette bulunmuşlardır. Sorgularında; üç senedir kalpazanlık yaptıklarını ve Şira (Syra) Adası'ndan birtakım âletler getirmişlerse de bir türlü âletlerle başa çıkamadıkları ve sikke imâlini beceremediklerinden dolayı satmak için fiyat aradıklarında Menlikli Kuyumcu Dimitri'nin on beş senedir bu işte tecrübeli olduğunu, hatta bundan önce birkaç defa kalpazanlık suçuyla Menlik'te yakalanıp geri salındığından dolayı kalpazanlık işine vâkıf olduğunu öğrenerek bir araya geldiklerini ve Mayıs ayından beri (Hacı) Duka oğlu Yorgi'nin evini imâlâthâne yaparak sahte sikke darp etmeye başladıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca firârî (Hacı) Dimo oğlu Bakkal Yanoş, Nikritalı Diyako ve Madenli Dimo'nun ortakları olduğunu söyleyerek, takdim edilen sorgu tutanağında isimleri yazılı olan Sirozlu ve Menlikli gayrimüslimlerin de nerede olduklarını ihbar etmeleri üzerine onlar da yakalanmıştır. Yakalanan kişilerin bazıları kalpazanlıktan haberdar olduklarını söylemiş, bazıları da inkâr etmiştir. Suçunu itiraf edenlerden on kişi, mübaşire teslim edilmiştir. Ayrıca yakalanan kalpazanların ihbarı üzerine Siroz reâyâsından Naum Lazar ve Rusya tebaasından Dimitri İskorta isimli kişilerin de bu işte medhalleri olduğu öğrenilmişse de kendileri bunu inkâr etmiş ve bu durumda kalpazanlıklarını ispatlayacak kimse olamadığından dolayı Naum Lazar'ın Ömer Paşa'nın hapsinde kalmasına karar verilmiştir. Rus Dimitri İskorta ise Siroz'da bulunan Rusya konsolos vekili Dimitraki İspandonin'in iltimâs ve kefaletinden dolayı konsolos vekilinin hapsine bırakılmıştır. Takdim edilen âletler Kürkçü Andon'un evinde bulunmuşsa da kendisinin kalpazanlıktan asla haberinin olmadığını, yakalanan kalpazanlar itiraf etmişlerdir. Ayrıca düzgün bir reâyâ olduğu *erbâb-ı vukûf*tan öğrenilmiş ancak diğerlerine ibreten "dövülerek" cezalandırıldıktan sonra tahliye edilmiştir. Ömer Paşa bu süreçte kalpazanların yakalanması hususunda özel gayret sarf etmiş ve bizzat kendisi arama çalışmalarına katılarak, bir hafta içerisinde 14 Eylül 1835 tarihinde kalpazanları ele geçirmiştir.

Tablo I. Siroz ve Menlik Bölgelerinde Yakalanan Kalpazanların Âlet ve Edevâtı

Kebîr âhen destgâh 1 aded	**İngilterekâri yaslama teymuru (demiri)** 1 aded	**Yaslama teymuru kolları** 2 aded	**Âhen mengene burması** 1 aded
Kütük teymuru 1 aded	**Âhen mengene** 1 aded	**Âhen kebîr örs**[120] 1 aded	**Sağîr âhen örs** 1 aded
İngilterekâri zencir mengenesi 2 aded	**Âhen kısac**[121] 1 aded	**Teymur kalıb** 6 aded	**Teymur kebîr mengene takımı** 23 parça
Çelikden sikke taslağı 14 aded	**Sikke oturağı** takım 5 parça	**Altun kalıbı** 1 çift	**Altun tapası** 1 aded
Âhen çekiç 3 aded	**Sağîr ve kebîr örs** 17 aded	**Âhen mazâbb**[122] 5 aded	**Altun fırçası** 1 aded
Mengene sıkacağı 1 aded	**Kebîr rakkas**[123] **teymuru** 1 aded	**Yazılmış memdûhiye sikkesi** 1 çift	**Yazılmış beşlik sikkesi** 1 çift
Kesme teymuru 3 aded	**Kargaburnu** 1 aded	**Teymur mikrâz** 1 aded	**Pergâr** 1 aded
Tırtır[124] **âlâtı** 22 aded	**Mahakk [mihenk] taşı**[125] 1 aded	**Somun**[126] **teymuru** 2 aded	**Ecza ile memlû bakır tas** 1 aded

[120] Üzerinde madenlerin işlendiği, bir tarafı kalın ve diğer tarafı ince sivri uçlu bir âlettir. Sivri ucu, kütüğe çakılarak kullanılır.

[121] Kızgın demiri tutmak için kullanılan, maşaya benzer bir âlet.

[122] Sikkenin darp edildiği çakma/kakma levhası.

[123] Ucuna sikkenin çelik kısmı monte edilen bir burgu ile bu burguyu indirip kaldırmaya yarayan yatay ve iki ucunda yuvarlak demir bulunan çubuk. Halil Sahillioğlu, "Darphâne", *TDVİA*, C. VIII, İstanbul 1993, s. 504.

[124] Tartar, tortu (şarap tortusu).

[125] Gümüş ve altının ayarını ölçmek için kullanılan bir taştır. Bu madenler taşın üzerine sürülerek ayarları tespit edilir.

[126] Çivinin ucuna geçirilmeye yarayan, ucu vidalı kare şeklinde demir pul.

Kürek teymuru[127] 1 aded	**Saǧîr pota**[128] 4 aded	**Tunç külçe** 1 parça	**Çakı** 1 aded
Ecza kutusu 5 aded	**Körük**[129] 1 aded	**Madrûb ve meskûk barbut**[130] **taklidi** 358 aded	**Kezâ madrûb ve meskûk memdûhiye taklidi** 18 aded
Gayr-i meskûk teneke pul 261 aded	**Madrûb beşlik taklidi** 24 aded	**Makara tel** 5 aded	

Yakalanan kalpazanlar, mübaşirler Mutafa Ağa ve Tâhir Ağa gözetiminde İstanbul'a getirilmiştir. Ancak Rusya müste'minlerinden Dimitri İskorta'nın yakalanan kalpazanların ortağı olduğu, hatta kalpazanlara Şira ve diğer bölgelerden âlet ve edevât almaları için sermaye olarak "3.000 kuruş" verdiği tahkîk edilmiş ve mübaşirler Dimitri'yi de İstanbul'a getirmek istemişlerse de Siroz'daki Rusya konsolos vekili Dimitraki İspandonin kendisini himâye edip, Siroz'da tutuklayarak: "Osmanlı Devleti ne zaman talep ederse o zaman gönderilir." ifadesinde bulunması üzerine bir şey yapılamamıştır. Sirozlu Bakkalbaşı (Hacı) Dimo oğlu Yanoş'un kalpazanların sürücüsü olduğu öğrenilmiş ve mübaşirlere verilen isim listesinde adı bulunduğu halde mübaşirlerin Siroz'a varmalarından önce Selanik'e firâr etmiştir. Bunun üzerine Selanik'e özel olarak bir kişi gönderilmiş ancak bunun geldiğini de haber alarak kayıplara karışmıştır. Diğer kalpazanlardan Siroz kazasında bulunan Tirete karyeli Diyako ve Siroz'da Keşiş Çiftliği'nde yaşayan Madenli Dimo da mübaşirler gelmeden on beş gün önce Aynaroz Adası'na firar etmişlerdir. Kalpazanların ortaklarından Menlikli Boyacı Dimo da firar etmiş ve yakalanması hususu Menlik voyvodası Mustafa Bey'e bildirilmiş ise de voyvoda yakalanması için gayret göstermeyerek: "Bundan

[127] Günümüzde de kullanılmakta olan kürek âleti.
[128] Topraktan yapılmış ve içinde maden eritilen bir âlettir.
[129] Ateşi havalandırmak için kullanılan, tulumba şeklinde deri, meşin ve tahtadan mamûl bir âlettir.
[130] Barbut altını.

sonra Dimo yakalanırsa gönderilir." demiştir. Bu durumda voyvodanın bu işte müsâmaha gösterdiği anlaşılarak, voyvoda Mustafa Bey'in de özel gayret göstermesi ve firâr eden kişilerin yakalanmasına yönelik emirler gönderilmiştir.

İbrahim Paşa'nın mübaşirlere teslim edilerek gönderilmesini istediği on kişiden biri olan *Berâtlı Avrupa tüccarı*ndan Kesreli Şimota Anastas yolda götürülürken Çekmece-i Kebîr'de ölmüştür. Yakalanan dokuz kişi Darphâne-i Âmire'ye teslim edilmiş ve yüzleştirilerek sorguları yapılmıştır. Ayrıca sorgu tutanağındaki bilgilerle kalpazanların ifadeleri tasdik edildikten sonra tüm kalpazanlar ve ele geçirilen âletler Bâbıâlî'ye gönderilmiştir. Bu grup içerisindeki kalpazanlardan (Hacı) Duka oğlu Yorgi, sahte sikkelerin kendi evinde imâl edildiğini, Menlikli Kuyumcu Dimitri'nin de ustabaşıları olduğunu ve İngiltere müste'mini Sirozlu Dökmeci Apostol'un da kalpazanlık âletleri bozuldukça tamir ettiğini itiraf etmiştir. Bu üç kişinin, kalpazanlık yapılmasına asıl sebep olan kişiler olmalarından dolayı Darphâne-i Âmire'den onay alınmadan tahliye olunmamak üzere 5 sene kürek cezasına çarptırılmasına karar verilmiştir. Yorgi'nin kardeşi Angelaki ve Mora *patente*li Maden kazasına bağlı İmata karyeli Papaz Kosta oğlu Yorgi, Siroz'da yaşayan Alasonyalı Ekmekçi Nikolica ve Ayvalık Adası'ndan olan ve Siroz'da yaşayan Sabuncu Kevork isimli dört kişi de kalpazan çetesini bildikleri halde bazısı para vererek, bazısı da âlet teminiyle yardımda bulunmuşlardır. Bunların suçları diğerlerine nazaran hafif görülerek yine Darphâne-i Âmire'den onay alınmadıkça tahliye olunmamak şartıyla 3 sene kürek cezası verilmesine karar verilmiştir. *Berâtlı Avrupa tüccarı*ndan Sirozlu Faka oğlu Dimitri'nin kalpazanların sürücüsü olduğunu, Menlikli Kuyumcu Dimitri ihbar etmişse de tâcirin bu işte dahli olup olmadığı Duka oğlu Yorgi'ye sorulduğunda tâciri tanımadığını ifade etmiştir. Fakat sorgu tutanağında; bu işte zanlı ise de işin aslının firârî abisi (Hacı) Dimo oğlu Bakkal Yanoş'un yakalanmasıyla ortaya çıkacağından dolayı, tâcirin bu işte suçlu olup olmadığının anlaşılamadığı yazılmıştır. Kalpazanlar, Siroz'a bağlı Revendi karyeli Demirci Kula'ya "gemi âleti" diyerek sikke tezgâhı ve bazı âletler yaptırmışlar ancak Kula'nın, âletleri bilmeden imâl ettiğini ve bu işte dahli olmadığını söylemesiyle birlikte kalpazanların da bunu tasdik etmesi üzerine demircinin hâl ve hareketlerinden de kalpazanlık yapamayacağına kanaat getirilerek tâcirle beraber cezalarının tayini padişaha bırakılmıştır. Bu durumda II.

Mahmud, tâcirin böyle bir suça karıştığı için bundan sonra "Avrupa tüccarı" içinde yer alması uygun olmayacağından dolayı elindeki berâtı alınarak demirciyle birlikte sürgün edilmesi ve imâl ettikleri âletlerin de darphâneye teslim edilerek, firar edenlerin bulunması için gereken çalışmaların yapılmasını emretmiştir.[131] Aradan geçen zaman içerisinde kalpazan ve sürücülerden Angelaki, Madenli Papaz Kosta oğlu Yorgi, Alasonyalı Ekmekçi Nikolica ve Ayvalıklı Sabuncu Kevork memleketlerinde çocuklarının perişan olması sebebiyle tahliye edilmişlerdir.[132] Kalpazan Kuyumcu Dimitri de bir müddet cezasını çektikten sonra "mübarek günlere hürmeten" tahliye edilmiştir.[133]

Bu kalpazanlık vakası, Osmanlı'daki gayrimüslimlere tanınan imtiyaz ve muâfiyetlerin ne tür sûiistimâllere neden olduğunu da ortaya çıkarmaktadır. Aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu'ndaki kalpazanlığın artması ve devletin buna bir türlü engel olamaması karşısında meselenin ekonomik boyutunun yanı sıra siyasî yönünün de bir hayli etkili olduğunu göstermektedir. Gayrimüslim Osmanlı tebaasına Avrupa ile ticaret için verilen berât ve gayrimüslimlerin elçilik veya konsoloslardan aldıkları "patente" ile elde ettikleri imtiyaz ve muâfiyetlerin yarattığı açıklardan faydalanan kalpazanlar, ticaret yaptıkları devletlerin Osmanlı aleyhine yürüttükleri politikadan yararlanarak himaye elde etmiş ve Osmanlı topraklarında çete faaliyetiyle yayılım göstermişlerdir. Bu dönemde özellikle Rusya ve İngiltere, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki kalpazanları desteklemiştir. II. Mahmud döneminde Adalar ve Rumeli bölgelerinde ayrılıkçı isyanların ortaya çıkması ve bu bölgelerdeki kalpazanlık faaliyetlerinde sürekli artış yaşanmasıyla birlikte Avrupalı devletlerin kalpazanlara destek sağlaması arasında mutlak bir ilişki olduğu âşikârdır. Mesela, kalpazanlar arasında patente sahibi olanların hepsi Mora patentelidir. Bu durumun Mora'da yaşanan isyanlar akabinde Osmanlı hâkimiyetinden çıkarak bağımsızlığa giden süreçte Avrupalı devletlerin himayesine girmesiyle bağlantılı olarak Osmanlı aleyhine gelişen bir girişim olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca yabancı tebaalı kalpazanların elçilik vasıtasıyla

[131] CBOA, C.DRB., nr. 32/1600, 14 Ca 1251 / 7 Eylül 1835.; HAT., nr. 568/27880-B, 21 Ca 1251 / 14 Eylül 1835.; nr. 568/27880-D; nr. 568/27880-C; nr. 568/27880-A; nr. 568/27880, (tarihsiz).
[132] CBOA, HAT., nr. 513/25111, (tarihsiz).
[133] CBOA, HAT., nr. 1320/51531, (tarihsiz).

cezalandırılmadan himâye edilmesi kalpazanlığı arttıran bir başka unsurdu. İleriki tarihlerde –Abdülmecid devrinde– de göreceğimiz üzere elçiliklerin kalpazanları himâyesi, Osmanlı Devleti için büyük sorun oluşturacak ve kalpazanlığın önlenmesi noktasında devleti çıkmaza sokacaktır.

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki kalpazanlık faaliyetlerinin genellikle Balkanlar'da yoğunlaşmasının en büyük sebeplerinden biri bu bölgelerin Avrupa kıtasına yakınlığına bağlı olarak gelişen ticarî ilişkilerinin de temelini oluşturan ekonomik gelişmişlikleri ve önemli maden yataklarının bulunmasıydı. Bu bağlamda Avrupa devletleri –siyasî ve ekonomik politika unsuru olarak– bu bölgelerdeki kalpazanlık faaliyetlerini dâima destekliyorlardı. Romanya'nın Banat bölgesinde yer alan Tımışvar şehri Balkanlar'ın önemli ekonomik merkezlerden biriydi.[134] Buna istinâden 1837 yılında Tımışvar'da bir kalpazan çetesinin ortaya çıktığını görmekteyiz. Tımışvar'da kalpazanlık yapan İstefan (Stefan) Sırbistan'da Sırp knezi Miloş tarafından yakalanarak sorguya alınmıştır. Stefan sorgusunda; Tımışvar'da birkaç ortağıyla birlikte imâl ettikleri sahte sikkeleri Sırbistan'da piyasaya sürmek üzere ortağı Nikola'ya teslim ettiğini ifade etmiştir. Miloş'un durumu darphâne defterdarına bildirmesi üzerine defterdar, Tımışvar'daki kalpazanlığın hem devlete hem de halk ile tüccara zarar vermesinden dolayı engellenmesini ve Stefan'ın yargılanmak üzere Belgrad'a gönderilerek muhâfız Yusuf Paşa nezaretinde İstanbul'a getirilmesi gerektiğini dile getirmiştir. Miloş, padişahın bu hususta emrini Pojrefçe'de (پوژرفچه) iken almış ve derhal Stefan'ın Karagovifçe'deki (قراغويفچه) hapishâneden çıkarılarak Belgrad'a götürülmesi için görevliler tayin etmişse de bu kişiler Karagovifçe'ye varana kadar Stefan hastalığı[135] sebebiyle ölmüştür.[136]

Devlet bu dönemde memdûhiye altını kalpazanlığına karşılık halkı tedbîrli olması ve sahîh altınlar arasına karıştırılan sahte altınları ayırt ederek alışveriş yapmaları konusunda

[134] Mihai Maxim, "Tımışvar", *TDVİA*, C. XLI, İstanbul 2012, s. 94.
[135] Belgede Stefan'ın birkaç gündür "*yürek sürmesi*" hastalığından muzdarip olarak öldüğü yazılmıştır. Yürek sürmek, ishal, karın ağrısı anlamına gelen bir hastalıktır. Anlaşılan kalpazan zehirli ishal rahatsızlığına bağlı olarak ölmüştür.
[136] CBOA, HAT., nr. 1118/44895-A, 23 C 1253 / 24 Eylül 1837.

sık sık uyarıyordu.[137] Ancak Siroz ve Menlik'te yakalanan kalpazan çetesinin âletlerine bakıldığında, kalpazanların gâyet profesyonel bir darp sistemine sahip olduklarını görmekteyiz. Bu dönemde kalpazanlar tarafından devlet darphânesinden farksız bir teknik sistemle sikke darbı yapılmaktaydı. Bu durumda Avrupa'dan getirilen makinalarla birlikte son teknoloji âletlerle darp edilen sahte sikkeleri gerçeğinden ayırt etmek halk için oldukça zor olmaktaydı. Osmanlı Devleti'nin kalpazanlığa karşı son çözüm yolu ise memdûhiye altınlarının ve gümüş meskûkâtın kenarlarını zincir motifli (*tırtıllı)*[138] olarak darp etmek olmuştur. Fakat bu yöntem, kalpazanların sikkelerin kenarlarından kırparak içerisindeki değerli madeni çalmalarına karşı bir önlem olarak düşünülmüşse de kalpazanlar bunun da bir yolunu bularak yeni tasarım sikkelerin de sahtelerini basmaya başlamışlardır. 1838 yılında bu tür kalpazanlık vakalarının arttığını görmekteyiz. Bu yıllarda İstanbul'daki kalpazanlar memdûhiye altınlarının etrafını kırparak eğe ve benzeri âletlerle sahte nakış yapıyorlardı. Bazıları ise memdûhiye altınlarını çocuklar için alıp kenarlarını kırpıyorlardı. İstanbul'da *çarşı-yı kebîr*de bir Avrupalı çocuğun altın sikke vererek gümüş sikke satın almasından şüphelenilmiş ve elindeki altınların ağırlıkları tam ayarlı altınlarla karşılaştırıldığında yedi adedinde bir adet eksik çıkmıştır. Devlet bu konuda halka uyarılarda bulunuyor ve her kimin eline memdûhiye altını geçerse iyice kontrol ettikten sonra sahte çıkanları çarşı memurları ile mübâyaacılara vererek, kimden aldılarsa o kişiyi de ihbar etmelerini tenbîhliyordu. Bu hususta Mayıs 1838'de merkez ve taşradaki halka buyruldular ilân edilmesine karar verilmiştir. Buna göre; taşradan merkeze gönderilen gelirlerin Darphâne-i Âmire'de kontrol edilerek içindeki memdûhiye altınlarına dikkat edilecek, düşük ağırlıkta olanları derhal kesilerek tam ağırlıkta olanlarla kıyaslanarak kaç adedine karşılık geliyorsa 20'şer kuruştan hesaplanarak bedeli sahiplerine verilecektir. Sahte sikke çıkarsa aynı şekilde ortasından kesilecektir. Alışveriş esnasında eline bu tür sikke geçenler İstanbul'da çarşı memurları ile Darphâne-i Âmire mübâyaacılarına, taşrada ise o bölgede bulunan darphâne mübâyaacılarına

[137] CBOA, C.DRB., nr. 25/1207, 07 B 1251 / 29 Ekim 1835; AE.SMHD.II., nr. 2/89, 26 B 1251 / 17 Kasım 1835; C.ML., nr. 586/24120, 21 Ş 1251 / 12 Aralık 1835.

[138] Osmanlı arşiv belgelerinde yeni tasarım sikkeler "tırtıllı" olarak ifade edilmiştir. Bunun sebebi şudur; daha önce de III. Ahmed dönemindeki *zer-i İstanbul altını*na tatbîk edilen zincir nakışı yani, sikkenin etrafına *tırtıl kurdu* şeklinde bir nakış –halk buna zincir diyordu– yapılmasından dolayı bu motife "tırtıl" deniliyordu.

götürecek ve memurlar tarafından ortasından kesilerek yine değeri hesaplanarak bedeli verilecektir. Eline bu türden sikke geçip de haber vermeyenler olursa bu kişiler cezalandırılmak üzere Darphâne-i Âmire nâzırı Mehmed Hasib Beyefendi tarafından merkeze bildirilecektir. Gereken uyarılar sefâretler ile konsoloslara da iletilecektir.[139] Buyruldular kısa süre içerisinde Anadolu ve Rumeli bölgelerindeki halka ilân edilmiştir.[140]

1.5. Yurtdışındaki Kalpazanlık

1838 yılına gelindiğinde devlet bir yandan ülke içerisindeki kalpazanlarla mücadele ediyor, diğer yandan yurt dışındaki kalpazanlar Osmanlı ülkesine sahte gümüş sikkeler gönderiyordu. Devletin halk arasındaki sahte sikke tedâvülünü engellediği sıralarda bu sefer de Monako'da Virilyon isminde bir kişinin tedâvülü yasak olan gümüş sikkelerden vapura yükleyerek Osmanlı İmparatorluğu'na getireceği haber alınmıştır. Bunun üzerine halka özel olarak, tedbirli olunması ve sahte sikke verdiği anlaşılan kişilerin hemen zâbıtaya ihbar edilmesi konusunda uyarılar yapılmıştır.[141]

Bu yıllarda Avusturya ve İtalya'da Osmanlı'nın çok sayıda sahte gümüş sikkeleri basılmıştır. Trieste (Tiryeste)[142] şehbenderi Fecayini/Feçayini'nin[*] Livorno'da (Ligorna)[143] Osmanlı'nın 5'lik sikkesinin sahtelerinin darp edildiğini ve Trieste'de Avusturyalı Yahudi Levi Kavan adlı tâcirin de bu işte dahli olduğunu iletmesi üzerine Darphâne-i Âmire nâzırı Mehmed Hasib Beyefendi tarafından 19 Kasım 1838'de İstanbul'daki kançılaryaya kalpazanlığın engellenmesine yönelik uyarıda bulunulmuş ve olayın detaylıca tahkîki için

---

[139] CBOA, C.DRB., nr. 14/679, Evâil-i Safer 1254.

[140] CBOA, C.DRB., nr. 45/2206, 25 Ra 1254 / 18 Haziran 1838; nr. 38/1864, 03 R 1254 / 26 Haziran 1838; nr. 24/1185, 03 C 1254 / 24 Ağustos 1838; nr. 27/1316, 07 C 1254 / 28 Ağustos 1838; nr. 18/883, 09 B 1254 / 28 Eylül 1838; nr. 28/1381, 16 B 1254 / 5 Ekim 1838; AE.SMHD.II., nr. 46/3021, 25 S 1255 / 10 Mayıs 1839.

[141] CBOA, C.ZB., nr. 18/879-M, 05 Ş 1254 / 24 Ekim 1838.

[142] Osmanlı arşiv belgelerinde İtalya'da yer alan Trieste şehri "تريسته" şeklinde ifade edilmektedir.

[*] Belgelerde iki tür kullanıma da rastlanılmaktadır.

[143] Livorno şehri "ليغونه" olarak geçer.

Livorno şehbenderi Taraş'a mektup gönderilmiştir. Trieste şehbenderine de sahte sikkeler bulunduğu anda *isbât-ı müddeâ* için İstanbul'a göndermesi iletilmiştir.

Bu konuda Viyana büyükelçisi Rifat Beyefendi'nin 19 Kasım 1838 tarihinde Avusturya Dışişleri'ne gönderdiği takrîrde; Avusturya bölgesinde Osmanlı meskûkâtına benzer olarak sahte gümüş sikke darp edildiğinin haber alındığını bildirerek, bu durumun engellenmesini istenmiştir. Bunun üzerine Avusturya Dışişleri Bakanı'nın Viyana'daki Osmanlı sefâretine 15 Şubat 1839'da gönderdiği cevaba göre; Avusturya Dışişleri tarafından Trieste ve Venedik'teki memurlara durum bildirilerek mevzunun araştırılması emredilmiş, memurların tahkîkatı neticesinde Trieste'de yaşayan Avusturyalı Levi Kavan'ın zimmetinde 300 adet Osmanlı 5'lik sikkesi bulunmuştur. Bunları nereden aldığı sorulduğunda; sikkelerin, Venedik'te yaşayan ortakları Angelo ve Marko Kavan tarafından gönderildiğini dile getirmiştir. Venedik'te tekrar yapılan araştırma sonucunda; Ekim 1838'de 16.000 adet 5'lik Osmanlı sikkesi Frankonya'da (Franconia/Francia)[144] yaşayan Mandolfi ve Terenni isimli tüccar tarafından satılmak için gönderilmiş olduğu ancak, Venedik'teki bazı Arnavut ve Rum tüccar: "İstanbul darphânesi sikkesi değildir." diyerek almayı reddettiklerinden dolayı satamayarak sikkeleri Venedik'teki Avusturya darphânesine gönderdikleri ortaya çıkmıştır. Venedik darphânesi tarafından meskûkâta karşılık tüccara 2084 adet *direkli riyâl* (*İspanyol gümüş sikkesi*) verilmiştir. Fakat sonrasında darphâne memurları bu sikkelerin sahte olmadığını, sahîh sikke olduğunu itiraf etmişlerdir. Bu durumda Venedik'teki Angelo ve Marko Kavan'a sikkelerin Frankonya'daki ortaklarına nereden geldiği sorulmuş ancak bilmediklerini söylemişlerdir. Takrîrin sonunda Avusturya topraklarında sahte sikke basanlar olduğu takdirde tahkîk edildikten sonra gerekli cezalandırmanın yapılacağının âşikâr olduğu belirtilmiştir.[145]

---

[144] Osmanlı arşiv belgesinde "فيرنجه" (فرنجه) olarak geçmekte olan bölge, VIII-IX. yüzyıllardaki Frank İmparatorluğu'nun hâkim olduğu bölgelerden biri olan Franconia/Francia (Lorsch, Heilborn [Heilbronn], Ellwangen, Ulm, Regensburg); X. yüzyılda ise German Krallığı'nın dükalığı olan Franconia (Worms, Speyer, Weissenburg [Weißenburg], Lorsch, Mainz, Frankfurt, Kablenz, Hesse, Hersfeld, Fritzlar, Fulda, Würzburg, Bamberg) bölgesidir.

[145] CBOA, HAT., nr. 694/33485, (tarihsiz); HAT., nr. 701/33733-D, 02 N 1254 / 19 Kasım 1838; HAT., nr. 685/33266-F, (tarihsiz).

1838-1839 yılları özellikle memdûhiye ve mağşûş 5'lik sikke kalpazanlığına sahne olmuştur. Devlet ülke içerisindeki kalpazanlığı engellemeye çalışırken, yurt dışındaki kalpazanlık faaliyetlerinde artış yaşanmıştır. Bunun yanı sıra mevcut siyasî ve ekonomik tablonun yarattığı güçsüzlüğün de etkisiyle kalpazanlık faaliyetlerine engel olmak bir hayli zorlaşmıştır.

Sultan II. Mahmud dönemi, Osmanlı İmparatorluğu'nda en çok sikke çeşidinin tedâvül ettiği bir dönem olarak kalpazanlık ekseninde sikke çeşitlerinin neden bu kadar fazla olduğu sorusunun da cevabının aranması açısından kıymeti hâizdir. Esasında görünen o ki, sikke çeşidinin bu kadar çok olmasının nedeni; kalpazanlar tarafından sahtesi darp edilen sikkelerin ortadan kaldırılarak kalpazanlığı engellemek maksadıyla yeni sikke darp edilmesi olduğu gibi aynı zamanda ekonomik krizlere karşı kısa zamanda gelir elde etme niyetiyle mağşûş sikke darp edilmedir. Aslında devlet için her ikisi de yeni sikke darbına sebep teşkîl etmiş, zaman zaman öncelik sıraları değişmiş fakat birbirleriyle dâima bağlantılı olmuşlardır. Alınan tüm tedbirlere karşın kalpazanlık tam anlamıyla bertaraf edilememişse de yeni sikke darbı ile –bir ümit– kalpazanlığın engellenmesine çâre aranmıştır.

II. Mahmud döneminde gümüş ve altın sikke kalpazanlığı eş zamanlı olarak devam etmiş, çeşitli tarihlerde iki sikke çeşidine yönelik kalpazanlık faaliyetlerinde artışlar yaşanmış, pek tabîî tağşîşler kalpazanlığın çoğalmasına olanak sağlamıştır. Sikkeler içerisinde en çok sahtesi darp edilenler ise ufak değerli sikkeler olmuştur. Ayrıca altın sikkelerin de çok sayıda sahtesinin darp edildiğini görmekteyiz. Bu dönemde kalpazanlığın yanı sıra devam eden diğer bir problem, sikke fiyatlarındaki sahtekârlıklardır. Devletin bu sorunla fazlasıyla mücâdele etmesine karşılık kalpazanlıkta olduğu gibi buna da tam anlamıyla bir çâre bulunamamıştır. Nihâyetinde şunu ifade etmek gerekir ki, II. Mahmud döneminde kalpazanlık 1810-1838 yılları arasında aktif bir şekilde varlığını sürdürmüştür.

İKİNCİ BÖLÜM

SULTAN ABDÜLMECİD DÖNEMİNDE SİKKE KALPAZANLIĞI

2.1. Dönemin Para Düzeni

Sultan Abdülmecid'in tahta çıkışıyla (1 Temmuz 1839) birlikte ilk olarak 830 ayarında, $7\frac{3}{4}$ ila 8 kîrât ağırlığında, II. Mahmud döneminde basılan *20'lik Mahmudiye altını*na benzer 20'lik, 10'luk ve 5'lik olmak üzere üç çeşit *memdûhiye altını* darp edilmiştir.[146] Bu dönemde bir de *mahbûb nısfiyyesi altını* basılmıştır. Gümüş sikke olarak ise 6'lık, 3'lük, 60 pârelik, 20 pârelik, 10 pârelik ve 1 pârelik darp edilmiştir. Memdûhiye altını dört sene boyunca darp edilmiş lâkin, bu devirde halk arasında yerli ve yabancı çok sayıda eski meskûkâtın tedâvül etmeye başlaması ve bunlar arasında bir hayli mağşûş sikke ortaya çıkmasından dolayı 1843 yılında *tashîh-i ayar-ı sikke*ye karar verilmiştir.[147] 23 Temmuz 1843 tarihinde *Takvîm-i Vekayi'* gazetesinde; yerli ve yabancı meskûkâtın yasaklanarak cârî fiyat üzerinden Darphâne-i Âmire'ye satılması emredildiği halde halkın sikkeleri fazla fiyat üzerinden kendi aralarında tedâvül ettirmesinin enflasyona sebep olduğu ve bunun engellenmesinin ancak tashîh-i ayar ile hâlis sikke darbıyla mümkün olacağı, sikke fiyatlarının her geçen gün artmasıyla birlikte Avrupalı tüccar arasında kullanılmakta olan poliçelerin fiyatlarında istikrarsızlık meydana geldiğinden bahsedilerek; 20 kuruşluk, 10'luk ve 5'lik altın ile gümüş 6'lık, 3'lük, 60'lık, 5'lik, 20 pârelik, 10 pârelik ve 1 pârelik sikkelerin cârî fiyat dışında tedâvül ettirilmemesi ve sahtelerine dikkat edilmesi konusunda halk uyarılarak bu hususa muhalefet edenler olduğu takdirde cezalandırılacağı ilân edilmiştir.[148]

---

[146] Hasan Ferid, *a.g.e.*, C. I, s. 211.; İsmail Galib, *a.g.e.*, s. 423-424.
[147] İsmail Galib, *a.g.e.*, s. 435-436.
[148] Takvîm-i Vekayi', nr. 256, 25 C 1259 / 23 Temmuz 1843.

Tashîh-i ayar/sikke ile birlikte darp edilecek yeni sikkelere dair Darphâne-i Âmire tarafından on sekiz maddelik bir nizâmât kaleme alınmıştır. Yeni sikke nizâmâtına göre:

1. Bir sikkenin ayarı düşük olursa itibârî değeri de düşük olacağı ve her ne kadar "hâss ve hâlis" olması gerektiği mütalâa olunmuşsa da hâlis sikke darp olunduğu zaman altın ve gümüşün içine hiç bakır katılmadığında *âlâ ve parlak* çıkmayacak ve yumuşak olacaktır. Buna bağlı olarak tuğra ve yazıları kısa zamanda aşınarak silinecektir. Bu durumdan sikkenin ağırlığı da etkilenecektir.

   İngiltere ve Fransa'da 40 sene önce *kalpazanlık* ve *fiyat düzensizliği*ne son vermek için tashîh-i sikke işleminde altın sikkelere 10 ila 12'de 1'i oranında bakır ilâvesiyle itibârî değerini düşürmeden istenilen sertliğin elde edilebileceği tespit edilmiştir. Fransa'da 10'da 1 yani 21,5 ayarından fazla, İngiltere'de 12'de 1 yani 22 ayarında tashîh-i ayar yapılarak sikke darbına karar verilmiştir. Osmanlı'da da basılacak yeni sikkeler bu usûlde darp edilirse mezkûr aksaklıklar meydana gelmeyecek ancak yeni sikkeler önceki ayarda darp edilip fiyatına dikkat edilmeyip şu an darp edilen memdûhiye altınının fiyatını aştığı takdirde buna "tashîh-i sikke nizâmı" denilemeyecektir. Bu durumda memdûhiye altınının 48 kuruşluk fiyatı aynen korunarak itibârî değerini düşürmeden, hâlis ayar ve ağırlıkta, kenarları kırpılmayacak ve sahtesi yapılamayacak şekilde yeni sikke darp edilmesi tasavvur edilmiştir. Bu bağlamda darp edilecek gümüş sikke fiyatının memdûhiye altını fiyatına denk olması gerekecek ve 1 dirhem gümüşün fiyatı, hâlis altının 1 kîrâtlık fiyatına denk olması göz önünde bulundurularak 48 kuruşluk memdûhiye altınına göre 100 ayarında gümüşün her bir dirheminin fiyatı da 3 kuruş olması gerekecektir. Şu an tedâvüldeki gümüş 5'lik ve 6'lık sikkelerin 100 ayarındaki fiyatları, memdûhiye altını fiyatına denk olmadığı için Osmanlı'dan yurt dışına çok sayıda altın götürülmektedir. Eğer yeni sikkeler bu usûlde darp edilirse altınların başka ülkelere gitmesi engelleneceği gibi peyderpey Osmanlı ülkesine gelecektir.

2. Altın sikkenin ayarı 21 ve 2,5 buğday olarak darp edildiğinde bu ayar Fransa ve İngiltere'nin ayarlarında olacak ve gümüş sikkenin ayarı da 89 olacaktır. 100 kuruşluk, 50 kuruşluk altınlar ile 20 kuruşluk, 10 kuruşluk ve 5 kuruşluk gümüş sikkelerin bu ayarda darp edilmesi gerekecektir.

3. Yeni sikkeler "kalın ve tokça" olacaktır. Böylelikle darp edildiği esnada tuğra ve yazıları gâyet muntazam çıkacak, etrafının kesilmesi ve sahtesinin yapılması engellenecektir. Ayrıca imâlâtında az zâyiât olacağından dolayı ayarları tam çıkacak ve her bir adedi ayrı ayrı veyahut 100 ve 1000 adedi beraber tartılırsa ağırlıkları tam geleceğinden sikkelerin tedâvülü sırasında birer birer sayma külfeti olmayacaktır. Son olarak torba da tartılacak (darası alınacak) ve böylelikle hem hazine hem de halk torba eksiğinden kurtarılacaktır.

4. Yerli ve yabancı meskûkâtın fiyat tarifeleri çeşitli dillerde yayınlanacaktır.

5. Sikke ayarı için gerekli olan bakırın karıştırılması meselesinde; altın ve gümüşün ayarlarının tutturulması hususunda yaşanan problem üzerine Fransa ve İngiltere'de hâlis itibârında olan 24 ayar altını 1000 ayar itibârıyla ancak 1000 ayardan 3-4 ayar miktar farklı olacağından dolayı bu usûlde altın imâlinde 4 ayar, gümüş imâlinde ise gümüşün eskiden belirlenmiş 100 ayarını 1000 itibârıyla 6 ayar eksiğine müsâade edilmiştir. *Ayar ruhsatiyesi* de altın imâlâtında, belirlenen ayardan 2 ayar eksik veya fazla, gümüş imâlâtında ise belirlenen ayardan 3 ayar eksik veya fazla çıktığı takdirde tam ayarlı olarak kabul edilmesine karar verilmiştir. Bu sebeple iki devletin sikkelerinin ayarları diğer devletlerin sikkelerinin ayarından daha iyi ayardadır.

6. Meskûkât imâlâtı sırasında sikkelerin hepsinin aynı ağırlıkta darp edilmesi mümkün olmayacağından dolayı yeni sikkelerin ayar ruhsatiyesi gibi *vezn ruhsatiyesi*ne ihtiyaç olacaktır. Fransa darphânesinde altının 1000 dirheminde vezn ruhsatiyesi 4 dirhem ve riyâl imâlâtında da 1000 dirheminde 6 dirhem olarak kararlaştırılmıştır. Ayrıca vezn ruhsatiyeleri de ayar ruhsatiyeleri gibi iki kısma ayrılarak; altının her 1000 dirheminde 2 dirhem eksik veya fazla, riyâlin ise 1000 dirheminde 3 dirhem eksik veya fazla olarak imâl edilmesine karar verilmiştir.

7. Yeni sikkelerin altın ve gümüşlerinin kal‘, ifrâz, çâşnî ve imâlâtının Darphâne-i Âmire’de Fransa darphânesinde uygulandığı gibi uygulanması için Avrupa’dan özel uzmanların getirilmesi gerekecektir. Bundan birkaç sene önce Darphâne-i Âmire mübâyaacısı Hoca Agob’un yeğenleri Mihran ve Dikran Fransa darphânesinde iş öğrenmek için birkaç sene istihdam edilmiştir. Fakat kendilerinin bu konuda yeterli olmayacaklarına kanaat getirilerek, ifrâz mâiyetinde istihdam edilmek şartıyla kefçe-i hümâyûna bir çâşnîcinin bulunması gerekecektir. Yeni darp edilecek meskûkât, memurlar vasıtasıyla Sâci‘yâr[*] hizmetinde bulunan kişiye peyderpey teslim edilecek ve demir sandığa konularak mühürlenecektir. Meskûkâtın Avrupa’dan getirilecek çâşnîci aracılığıyla çâşnîlerine bakılacağı zaman Sâci‘yar ve kefçe-i hümâyûn memurlarından iki kişi ve mübâyaacı ile birlikte sandık açılacak, içerisinden rastgele üçer adet altın ve gümüş sikkeler alınarak sandıktaki diğer tüm meskûkât memurların gözü önünde eritilip, imâl masrafları mübâyaacı tarafından verilecek ve ağırlıkları tam geldiği takdirde kenarlarından birer miktar kesilerek birisi Avrupa’dan getirtilen çâşnîciye, diğeri mübâyaacı mâiyetindeki çâşnîciye verilecektir. Çâşnîciler ayrı alanlarda çâşnîlerine bakıp birbirlerine söylemeden ve kimseye belli etmeden buldukları ayarları birer kağıda yazarak Sâci‘yara verdikten sonra

[*] Bu görevli hakkında bilgi elde edilememiştir.

kâğıtlara bakılıp çâşnîler birbirlerine denk olup, ayar ruhsatiyesini aşmamışsa bulunan çâşnîlerin ayar ve ağırlıkları memurların gözetiminde yazılarak sandıkta bulunan meskûkâta tek tek bakılacak ve içlerinde temiz çıkmayanlar varsa ayrılarak pusuladan düşürülüp kaydedilerek mühürlü kağıdı Darphâne-i Âmire Nezâreti senediyle görevli kişiye verilecektir. Tedâvülüne izin verilmesi için kâğıda *sahh* çekilip kefçe-i hümâyûn defterine kaydedildikten sonra pusula, senet için mübâyaacıya verilecektir. Çâşnîlerin pusulalarında uyumsuzluk ve ayar ruhsatiyesinden fazlasıyla eksiklik meydana geldiği vakit en son üçüncü sikkenin kenarları kesilerek iki parçaya ayrılarak çâşnîciler tarafından yeniden çâşnilerine bakılıp daha önceden hesaplanan çâşnîler arasında çıkarsa bu çâşnîye itibâr edilecek, eğer hiç uymazsa ve daha önceki çâşnîler arasında çıkarsa önceki çâşnîye itibâr edilecektir. Fakat önceki çâşnîye uymadığı ve iki çâşnînin arasında da çıkmadığı takdirde sikkeden birer parça kesilerek üçü beraber eritilerek çâşnîlerine bakılacak ve bulunan ayarlar ayar ruhsatiyesinden eksik çıkarsa sızdırılacak, eğer belirlenen ruhsatiyeden fazla hâlis bulunursa mübâyaacı zarara uğramamak için masrafına kendi bakmak üzere eritilmesine izinli olacaktır.

8. Vezn ve dirhem hususunda bir düzen sağlanması için pas tutmayan ve ağırlığı zarara uğramayan "pilatine" olarak anılan beyaz altından nakışlı olarak damgalı mi'yâr yapılmasına karar verilmiştir. Bu mi'yâr Enderûn-ı Hümâyûn hazinesinde saklanacak ve buna benzer pirinçten bir takım mi'yâr daha imâl edilerek Darhâne-i Âmire'de sikkekenanbaşına teslim edilecektir. Gerek Darphâne-i Âmire'de gerekse İstanbul'da kullanılacak vezn ve dirhemler Darphâne-i Âmire'de sikkekenanbaşı tarafından ayarlanarak damga darp edilecektir. Taşrada kullanılan vezn ve dirhemlerin de bu mi'yâra uygun olması için her kaza meclisine numune olarak birer takım damgalı dirhemler gönderilecektir. Enderûn-ı Hümâyûn'da muhafaza

edilecek mi‘yârın gerektiğinde çıkarılarak sikkekenanbaşının elinde bulunan mi‘yârla mukayesesi zor olacağından ve sikkekenanbaşının elindeki mi‘yâr kullanıldıkça aşınarak vezni eksileceğinden dolayı ara ara karşılaştırılmak üzere pirinçten yapılacak mi‘yârın aynısından bir adet Ceyb-i Hümâyûn hazinesine konulması gerekecektir.

9. Tedâvüldeki çoğu sikkenin delik olması ve yeni çarhlarla darp edilecek sikkenin de eskisi gibi delinmesi uygun olmayacağından dolayı bunun engellenmesi için delikli sikke darp edilse halk arasında buna itibâr edilmeyerek tedâvül etmeyecektir. Bu tür sikkeler ele geçtiği takdirde tartılarak imâlât masrafları çıkarılıp bedeli verilmek sûretiyle Darphâne-i Âmire tarafından toplanılsa bu defa da kaçırılacaktır. Kalpazanlar tîzâb (kezzap) ile altının ağırlığını düşürmektedir. Yeni sikkeler temiz ve parlak olacağından dolayı tîzâba konulmuşların parlaklığı bozulacaktır. Bu nedenle yeni sikkelerin tedâvülü esnasında dikkatli olunarak, eğer parlaklığı gitmiş ve rengine “donukluk” gelmiş bir sikke görülürse tartılmadan tedâvül ettirilmeyecektir. Tartı konusunda halka kolaylık olması açısından Darphâne-i Âmire’de “dingil” adlı âlet imâl edilerek, isteyenlere birer adet verildiği zaman sorun bertaraf edilecek ve sikkelerin tedâvülü kolaylaşacaktır. Bu husus ve sikkelerin delinmesi konusunda yeni sikke darbından önce halka haber verilecektir.

10. Darp edilecek yeni gümüş sikkelerin kalpazanlar tarafından yaldızlanarak taşradaki halka altın diye verilmesi ihtimâline karşın, *tırtıl* hususunun da sadece altın sikkelere mahsus olmasından dolayı gümüş sikkelerin kenarları “mücellâ ve parlak” olarak dökme sûretiyle darp edilip taklit edilmesinin engellenmesi için tırtıl yerine yazı darp edilerek, fiyatlarının da üzerine rakamla yazılması uygun olacaktır. Ayrıca yeni gümüş sikkeler hâlis olacağından dolayı gümüşten 5 pârelik ve ufaklık pâre darbına gerek

kalmayacaktır. *Selâtîn-i mâziyye*de böyle durumlarda nuhâstan ufaklık sikke darp edilmiştir. Şu an Fransa, İngiltere ve diğer devletlerde de kullanıldığı gibi ileride 5 pârelik ve ufaklık pâre darbına ihtiyaç olduğu takdirde icabına göre bakırdan ve her iki tarafı yazılı sikke darbı münâsip olacaktır. (*Meclis-i Hâs, bu durumda gümüş 10'luk, 20'lik ve ufak pâre tedâvül edeceği ve halk arasında çoğalacağından dolayı nuhâs sikke darbına gerek kalmayacağına binâen, ileride gerekirse icabına bakılmasına karar vermiş ve padişah tarafından onaylanmıştır.*)

11. Tashîh-i sikke gereğince, halkın elindeki eski sikkeler ile altın ve gümüşün "halka zulmetmeden" mübâyaası için darp edilecek yeni sikke kıymeti ile eski sikkeler için belirlenecek mübâyaa fiyatı arasındaki fark yalnızca imâlât ücreti kıymetinde olduğunda herkes elindeki eski altınları kendi rızasıyla değiştirecektir. Böylelikle eski altınların alınması için kimseye zorluk çıkarılmadan tedâvülden kaldırılacaktır. Eğer bu hususa itiraz edenler olursa bu kişilerin ne şekilde cezalandırılacağına devletçe karar verilecek ve bu tür bir olay meydana geldiği anda derhal uygulanacaktır.

12. Daha önce takdim edilen lâyıhada; memdûhiye altınının tedâvülüne bir müddet müsâade edildikten sonra tedâvülden kaldırılabileceğinin belirtilmesi, alışverişin kolaylaştırılması niyetiyle sunulmuşsa da şu an bazı kalpazanların Şira Adası'nda yarımlık ve evrâk-ı nakdiyeyi takliden sahte paralar bastıkları, 20'lik ve 10'luk memdûhiye altınını takliden yaptıkları altınların tam ağırlıkta olanlarını fâhiş fiyat üzerinden satın alarak, "kenarlarını kesip ve delip tîzâb ile içindeki altını alıp" ağırlığını düşürdükleri züyûf altınları şu an taşrada piyasaya sürmektedirler. Lâyıhada değinildiği gibi memdûhiye altınının tedâvülüne bir süre izin verilse kalpazanlığa olanak sağlanacak, görmezden gelinse altınlar şu an halk arasında 22 kuruşa tedâvül ettiğinden dolayı herkes zarara uğramamak için

yine gizlice bu fiyat üzerinden alıp verecekler ve bu husus diğer meskûkâta da sirâyet edecektir. Bu durum yürürlüğü girecek olan sikke nizâmâtına aykırı olacağından dolayı nizâmâtın istikrarı için yeni sikke darbı sırasında 20'lik ve 10'luk altınların da diğer çeşit altın ve gümüş sikkelerde olduğu gibi tedâvülden kaldırılması gerekecektir.

13. Memdûhiye ve diğer çeşit eski sikkelerin mübâyaası elbette yeni sikkelerin darbıyla başlayacağından dolayı eski sikkelerin mübâyaasıyla birlikte yeni sikkelerin hazır olduğu anda kambiyo fiyatı da karşılaştırılarak fiyatı düştüğü anda tüm eski sikkelere dair belirlenen fiyatlar ile diğer bildirilmesi gereken kanunlar, önce İstanbul'daki halka ilân edilecek sonrasında yeni sikkeler dağıtılarak tedâvülüne başlanacaktır. Akabinde İzmir ve Selanik bölgelerine dağıtılacaktır. Sermaye yeterli geldiği takdirde Anadolu ve Rumeli bölgelerindeki tüm kazalara dağıtılarak, buralardaki eski yerli ve yabancı meskûkât azar azar mübâyaa edilecektir.

14. Yeni meskûkâttan gümüş sikkeler "hâlis ve güzel" olacağından dolayı herkes elinde bulunan 5'lik, 6'lık ve yarımlığı yeni sikkelerle değiştirecektir. Yeni sikke fiyatları üzerinden yalnızca eski yerli ve yabancı meskûkât değiştirilecek; 5'lik, 6'lık ve yarımlık sikkelerle değiştirilmesine asla izin verilmeyecektir. (*Mağşûş meskûkâtın tedricen fiyatının düşürülmesiyle lâyık olduğu kıymete indirilmesi hususunun tamamen halka yüklenilmesi zor olacağından dolayı bu hususa ileride karar verilmesi uygun görülmüştür.*)

15. Yerli ve yabancı meskûkâtın yurtdışına götürülmemesi için lira, filorin ve frankın fiyatları kaç kuruşa düşürülmesi gerekirse o kadar düşürülmesi için tayin olunacak bezirgânlarla kontrata bağlanması gerekecektir.

16. Yeni sikkelerin çarhlarla darbı için 30-40 ameleye ihtiyaç olacaktır. Bunların işin ustası kişiler olması gerektiğinden dolayı şu an Darphâne-i Âmire'de istihdam edilen birkaç yüz ameleden işe yarayanları seçilerek, ihtiyaç olunmayan; çilingir, demirci, kürekçi ve dökmeci grubundan olup, rençberlik ve diğer zanaatlarla kendilerini bir şekilde idare edebilecek kapasitede olanlara izin verilecektir. Ameleler arasında Darphâne-i Âmire'de uzun yıllardır hizmet etmiş olanlardan; hasta, yaşlı ve iş yapacak durumda olmayanlar maaş verilmeden gönderilse çocuklarıyla birlikte sefil kalarak "dilenci" olacakları malum olduğundan ve bu durum padişahın şanına yakışmayacağından dolayı hem padişahın sadakası olması hem de sikke nizâmâtının sekteye uğramasının önlenmesi amacıyla bu tür kişilere *kayd-ı hayat* şartıyla bir miktar maaş tahsisi için padişahın onayı alınacaktır.

17. Yeni sikkelerin imâlât masrafının mümkün mertebe az olmasına özen gösterilerek imâl edilen meskûkâtta herhangi bir aksaklık meydana geldiği anda eritilecek ve zararı memurlara ait olacaktır. Buna bağlı olarak memurların kendi seçimleriyle güvenecekleri ameleyi istihdama yetkileri olması gerekecektir. Ancak eskiden olduğu gibi "rica ve şefaatle" bir yerlerden kimsenin gönderilmemesi ve bu hususun bir kural haline getirilerek zaman içerisinde değişikliğe uğramaması için padişahın onayı olursa Darphâne-i Âmire'deki Maâdin-i Hümâyûn defterlerine kaydedilerek gerekli bölgelere ilmühaberlerinin gönderilmesi gerekecektir.

18. Sikkeler tedâvül etmeden önce tashîh-i sikke nizâmâtının tüccara ilân edilmek üzere Darphâne-i Âmire'den verilecek müzekkire ile Hariciye Nezâreti'nin takrîriyle dost devletlerin sefâretlerine bildirilecek, ayrıca tüm tebaanın nizâmâttan haberdar olması için Takvîm-i Vekayi' ve Cerîde-i Havâdis ile İzmir ve İstanbul'da basılan diğer gazetelerde ilân edilmesi gerekecektir.

Sikke nizâmâtının bir sûreti mütâlaa edilmek üzere vükelâya, diğer bir sûreti ise Meclis-i Hâs'da görüşülmek üzere Maliye Nezâreti tarafından Hâriciye Nezâreti'ne gönderilmiştir. Hâriciye Nezâreti'nin 11 Kasım 1843 tarihli müzekkiresince, mecliste nizâmâtın her maddesi tek tek müzâkere edilmiştir. Nizâmâtın 1. maddesi gereğince, memdûhiye altınının 48 kuruşluk cârî fiyatının devam etmesiyle birlikte gümüş sikke fiyatının da memdûhiye altınına uygun olarak belirlenmesi ve kambiyonun 110 kuruş üzerinden belirlenmesi hususları gâyet uygun bulunmuştur. 2, 3 ve 4. maddeler de aynı şekilde onaylanmıştır. 5, 6 ve 7. maddelerin Darphâne-i Âmire'nin insiyatifinde olan hususlar olduğu belirtilerek, bu konuda İngiltere ve Fransa devletlerinde uygulanmakta olan usûlün de Darphâne-i Âmire Nezâreti'nin görüşü ve memurlarının dikkat ve marifetlerine bağlı olduğu vurgulanmıştır. 8 ve 9. maddeler aynı şekilde onaylanmıştır. 10. maddede bahsedilen hususun şu an için uygulanmasına gerek olmadığına kanaat getirilerek, ileride gerekirse o zaman çâresine bakılmasına karar verilmiştir. 11, 15 ve 18. maddeler daha önce uygulandığı için şu an hükmü kalmadığı belirtilmiştir. 12. maddedeki yasak, memdûhiye altınlarının ve diğer eski meskûkâtın tamamının tedâvülden kaldırılmasını gerektireceğinden dolayı 20'lik ve 10'luk altınların halkın elinden zorlamadan alınması yasağa uygun görülmüştür. Bu husus, halkın elinde bulunan tedâvülden kaldırılmış olduğu halde saklanılan meskûkâta teşmîl edilemeyecek, 20'lik ve 10'luk altınlar halkı zorlamadan tedâvülden kaldırılarak hakiki değeri belirlenerek mübâyaa edilecektir. 5'lik rub'iyyenin tedâvülden kaldırılmasının işlerin aksamasına sebebiyet vereceği düşünülmüş ve darp edilecek yeni sikkeler 50 ve 100 kuruşluk olup, ufak değerli altın darp edilmeyeceğinden dolayı altın meskûkâtın çoğalmasından sonra sadece 5'lik rub'iyyenin tedâvülüne müsâmaha gösterilebileceğine karar verilmiştir. 13. madde aynı şekilde onaylanmıştır. 14. maddedeki yeni meskûkâtın, tedâvüldeki eski meskûkâtla (5'lik ve 6'lık) değiştirilmesi hem hazineye zarar vereceğinden hem de tashîh-i ayara mâni olacağından dolayı izin verilmemiştir. 16 ve 17. maddeler aynı şekilde onaylanmıştır.[149]

[149] CBOA, DRB.d., nr. 143, s. 3-7.; DRB.d., nr. 3, s. 3-8.

Tashîh-i Sikke Nizâmnâmesi gereğince 17 Ocak 1844'de ilk altın sikke *Mecidiye*/*lira-yı Osmanî* (100 kuruşluk) darp edilmiştir. 4 Mayıs 1844'te ise ilk gümüş sikke *Mecidiye*, 23 Mayıs 1844'te *yarım Mecidiye*, 31 Mayıs 1844'te *çeyrek Mecidiye* darp edilmiştir.[150] 14 Ekim 1845 tarihinde gümüş 1 kuruşluk ve 2 kuruşluk ile 20 pârelik sikke darp edilmesine karar verilmiştir.[151] Gümüş aksamı olarak 100 pârelik darbından vazgeçilmiş ve 17 Kasım 1845'te *2'lik*, 29 Aralık 1845'te *kuruşluk* ve 20 Mart 1848 tarihinde ise *20 pârelik* sikke darp edilmiştir. 29 Haziran 1844 tarihinde *yarım lira* darp edilmeye başlanarak, 50 kuruşluktan düşük altın sikke darp edilmemesine karar verilmiş ancak, aradan geçen uzunca bir süre sonra 14 Haziran 1855'te *çeyrek lira* (25 kuruşluk), 2 Mart 1857'de ise *2,5'luk* ve *beşibiryerde* altınları darp edilmiştir.[152] Tashîh-i Sikke ile birlikte *1 lira-yı Osmanî=5 Mecidiye=100 kuruş* olarak belirlenmiştir.[153]

Bu dönemde darp edilen *100'lük altın*lar, Abdülmecid'in ismine mülhem *Mecidiye altını* olarak adlandırılmıştır. Gümüş sikkeler de "gümüş mecidiye" veya "beyaz mecidiye" olarak anılmıştır. İngilizlerin 20 şilinlik altınlarına "İngiliz lirası" denilmiş ve buna binâen Sultan Abdülaziz döneminde 100'lük Mecidiye altınları "Osmanlı lirası" veya "lira-yı Osmanî" olarak anılmaya başlamıştır. Mecidiye ismi de gümüş 20 kuruşluk sikkeye mahsûs olarak kullanılmıştır.[154]

[150] Hasan Ferid, *a.g.e.*, C. I, s. 223.
[151] CBOA, DRB.d., nr. 3, s. 36.
[152] Hasan Ferid, *a.g.e.*, C. I, s. 223.
[153] Hasan Ferid, *a.g.e.*, C. I, s. 211.
[154] Hasan Ferid, *a.g.e.*, C. I, s. 224.

Tablo II. 1844 Tashîh-i Sikke Sonrasında Darp Edilen Sikkeler[155]

Altın	Gümüş	Bakır
Mecidiye altını (500'lük)	Mecidiye (20 kuruşluk)	40 pârelik
250'lik	10'luk	20 pârelik
100'lük	5'lik	10 pârelik
50'lik	2'lik	5 pârelik
25'lik	kuruşluk	1 pârelik
	20 pârelik	

[155] Kaynak: İsmail Galib, *a.g.e.*, s. 423-430.

2.2. 1844 Tashîh-i Sikke Öncesi Kalpazanlık Faaliyetleri

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki kalpazanlık faaliyetleri her dönemde olduğu gibi Sultan Abdülmecid döneminde de devam etmiş, devletin tüm önlemlerine rağmen dönemin siyasî ve ekonomik ortamının yarattığı buhrandan faydalanan kalpazanlar, özellikle Avrupa devletlerinin desteğini de alarak sahte sikke üretimini devam ettirmişlerdir. Osmanlı para piyasasını tekelinde bulunduran gayrimüslim tebaa etrafında şekillenen kalpazan çeteleri, Müslüman kesime de örnek teşkîl ediyor ve Osmanlı'daki kalpazanlık faaliyetlerinin artmasına sebep oluyordu. Müslümanlar bireysel olarak kalpazanlık yaptıkları gibi gayrimüslim çetelere angaje olarak da kalpazanlık yapıyorlardı. Fakat şunu belirtmek gerekir ki, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki kalpazanlar arasında Müslüman kesimin etkinliği çok az düzeydedir. Buna neden oluşturan birçok etken olduğu aşikârdır. En başta irdelenmesi gereken husus, Osmanlı'daki Müslüman halkın para konusundaki bilgisizliği/ilgisizliğidir. Bu durumda Müslümanlık ve para ilişkisi kapsamında ele alındığı takdirde dinî normların yarattığı baskıyı da göz önünde bulundurmak gerekir. İslâmiyetin para ticareti konusundaki tutucu tavrının halkın para mefhûmuna karşı bir çekimserlik göstermesine neden olması muhtemeldir.

Taşradaki kapalı toplum yapısının beraberinde gelişim gösterdiği *geleneksellik* nosyonunun oluşturduğu yaşam biçimi ilkel unsurları barındırıyordu. Bu bağlamda Müslüman halkın gelişim sürecindeki yenilikleri takip etmekte zorlanmasıyla birlikte yeni yaşam tarzlarını benimseyişi zaman alıyor, belki de hiç gerçekleşmiyordu. Osmanlı Müslüman kesiminin para karşısındaki tutumunu değerlendirirken bu unsurları da göz önünde bulundurmak daha manidar/isabetli yorumlar yapmamıza olanak sağlayacaktır. Yoksa Osmanlı Müslümanları da gayrimüslimlerin sahip olduğu zihnî gelişmişliğe ve bunu kullanabilecek yeteneğe sahipti. Pek tabîî para konusunda da etkin bir konumda yer almalarını sağlayacak vizyonu elde edebilecek kapasiteleri vardı. Fakat onlar bunu kullanmak yerine "yönetici" olmayı tercih ettiler.

Sultan Abdülmecid'in saltanatının ilk yıllarında ele aldığı problemlerden biri de kalpazanlık olmuştur. Bu dönemde piyasadaki züyûf sikkelerin toplatılmasının yanı sıra eski meskûkâtın mübâyaası da önemli meseleler arasında yer almaktaydı. II. Mahmud döneminde olduğu gibi Abdülmecid döneminde de kalpazanlığın yoğunlaştığı bölgeler Ege ve Akdeniz adalarıydı. Özellikle İzmir ve Şira Adası önemli kalpazanlık olaylarına sahne olmuştur. Bu bağlamda İzmir'de meydana gelen kalpazanlık vakası Osmanlı Müslüman toplumunun kalpazanlık faaliyetlerindeki etkinliğini ölçmek açısından kıymetlidir.

Kalpazanlık suçuyla İzmir'de yakalanarak İstanbul'a getirilen Abdülcelil ile oğlu Seyyid Mustafa sorguları yapılmak üzere hapsedilmiştir. Seyyid Mustafa sorgusunda; İzmir'de yaşadıkları Derviş Efendioğlu Han'ında babası Abdülcelil'in yanına bir dervişin geldiğini ve sahte sikke darp etmeyi öğrettiğini söyleyerek eline altı adet kalp kuruş verip, bunları harcamasını ve bazı âletler vererek: "Ben sana da kimya öğretirim." dediğini dile getirmiştir. Abdülcelil ise sorgusunda: "Bu elimde bulunan âletler benim değildir. Derviş verdi. Bana verdiği altı adet kuruştan iki adedini harcadım. Kalan dört adet kalp kuruş elimde bulundu. İki sene önce yine elimde kalp sikke bulunmasıyla Mısır'a sürgün edilmiştim. Molla İbrahim ile Hacı Mustafa'nın asla bu işte alâkaları yoktur. Misafirimizdir." beyânında bulunmuştur. Bu durumda suçları ispatlanmış olan Abdülcelil ile oğlu Mustafa Limni Adası'na sürgün edilmiştir.[156]

Daha önce de bahsedildiği gibi askerlerin ikāmet ettikleri bölgelerde yaygın olarak kalp sikkeler ortaya çıkmaktaydı. 1840 yılında Kayseri'ye gelen Mısır askerlerinin sarf ettiği sikkelerin çoğunun züyûf olduğunun öğrenilmesiyle birlikte devlet derhal harekete geçmiştir. Tedâvül eden züyûf meskûkâttan ele geçirdiklerini bir sandıkta toplamak üzere bir kabzımal tayin edilmesine karar verilmiştir. Meclis tarafından Kayseri reâyâsından Agop adlı bezirgânın bu iş için uygun olduğuna kanaat getirilerek, 28 Eylül 1840 tarihinden itibaren aylık 250 kuruş maaş ile kabzımal olarak tayin edilmesi münâsip görülmüştür.[157]

[156] CBOA, C.ZB., nr. 68/3383, (tt. 29 Z 1255 / 04 Mart 1840).
[157] CBOA, C.DRB., nr. 50/2500, 2 Za 1256 / 26 Aralık 1840.

Bu dönemde ayrıca Yunanistan'da imâl edilen çok sayıda sahte sikke Osmanlı İmparatorluğu'na gönderilmekteydi. 12 Şubat 1841 tarihinde Atina sefiri Kostaki'nin Hâriciye Nezâreti'ne gönderdiği arîzasında durumun ne boyutta olduğu anlaşılmaktadır. Bir süredir Yunanistan'ın bazı bölgelerinde imâl edilen sahte meskûkâtın İzmir ve diğer şehirlere gönderildiğinin fark edilmesiyle birlikte Atina ve Salamina'da bazı kişilerin sahte sikke darp ettikleri ortaya çıkmış, âlet ve edevâtıyla birlikte yakalandıklarının haber alınması üzerine Mösyö Yayko'ya derhal gerekli tahkîkatın yapılarak ele geçirilen sahte sikkelerden birkaç adedinin gönderilmesi talebinde bulunulmuştur. Mösyö Yayko elçiye cevabında; bu hususta gereken çalışmaların dikkatle yürütüldüğünü, bu işte birçok kişinin dahli olarak yakalanmasının umulduğunu ve sahte sikkelerin gönderildiğini ifade etmiştir. Kostaki, sahte sikke tedâvülünün arkasında "büyük kişilerin" desteğinin olduğunu ve bu kişilerin mevkilerine bakılmaksızın cezalandırılması gerektiğini Mösyö Yayko'ya tekrar bildirerek, gerektiğinde bu hususun uygulanması konusunda ısrarcı olunacağını da eklemiştir. Ayrıca Osmanlı Devleti, bu tür hareketlere teşebbüs edilmesinin devletler hukukuna aykırı olduğu gerekçesiyle kalpazanlığın engellenmesine yönelik İstanbul'daki Yunanistan sefâretine de uyarıda bulunmuştur.[158]

Gülhâne Hatt-ı Hümâyûnu/Tanzimat Fermanı'nın ilânıyla (3 Kasım 1839) birlikte değişen nizâmın beraberinde getirdiği dönüşüm, meskûkât hususunda yıllardır uygulanan esasların da yeniden gözden geçirilmesini zorunlu kılmıştır. Tedâvülden kaldırılmış olan eski meskûkât, etrafı kırpılmış ve zımba ile delinmiş memdûhiye altını ile diğer meskûkâtı tedâvül ettirenlerin bulunması ile nizâma aykırı olan *Leh kılabdanı* imâline teşebbüs edenlerin yakalanması; Darphâne-i Âmire'den çarşıya memurlar tayiniyle nizâma aykırı hareket edenlerin araştırılıp gizlice baskın yapılarak olmaktaysa da Tanzimat'ın ilânıyla birlikte 1841 yılında memurlar ellerinde *emr-i âli* olmadıkça kimseyi yakalayamadıklarından dolayı zor durumda kalmışlardır. Bu durumda çaresiz kalınmış ve konu Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye'de etraflıca müzâkere edilmiştir. Meclisin mütalaası neticesinde; memurların artık eskiden olduğu gibi kendi kendilerine mekân basmaları yeni nizâma aykırı olacağından,

[158] CBOA, İ.MTZ.(01)., 1/12, 23 M 1257 / 17 Mart 1841.

bundan sonra darphâneden tayin edilen memur, bu tür bir nizâmsızlık tahkîk ettiği vakit durumu derhal Darphâne-i Âmire Nezâreti'ne bildirecektir. Nezâret, olay İstanbul'da meydana gelmişse Seraskere, başka bölgelerde ise Rıza Paşa ve Tophâne-i Âmire feriki Mehmed Ali Paşa'ya tezkire yoluyla beyân edecek ve bu kişiler tarafından memurlar tayin edilecektir. Bir yerde sahte sikke basıldığının öğrenilmesi halinde eğer kalpazanların ilgili kişilere haber verilinceye kadar kaçma ihtimâli sezilirse, o bölge civarındaki bir karakola teslim edilerek durum Darphâne-i Âmire Nezâreti'ne bildirilecektir. Meclis, bu konunun yanı sıra Galata'da Hobar/Hubar Han ve diğer bölgelerde dost devletler tebaasından kişilerin kalpazanlık yaptıklarının Hâriciye Nezâreti tarafından sefâretlere bildirilmesine karar vermiştir.

Meclisin nihâî kararı padişaha beyân edilmiş ancak Abdülmecid, bu konunun Darphâne-i Âmire'nin eskiden beri yürürlükte olan usûlünden olması ve meskûkât hususunun lâyıkıyla araştırılması gereken bir mesele olmasından dolayı yeni usûl uygulandığı takdirde işlerin zorlaşacağına ve memurlardan yeterli derecede verim alınamayacağına kanaat getirerek, eski usûlün devam ettirilmesini emretmiştir.[159]

1843 yılına gelindiğinde tedâvüldeki yarımlık sikkelerin arasından çok sayıda sahteleri çıkmaya başlamıştır. Yapılan tahkîkat neticesinde Şira Adası'nda kalp yarımlık imâl edilerek İstanbul, İzmir ve Selanik bölgelerine gönderildiği ortaya çıkmıştır. Bu durumun devlete ve millete zararı dokunacağından dolayı Meclis-i Hâs-ı Vükelâ'da alınan karar gereği; kalpazanlığın vakit kaybetmeden önlenmesi için halka 15-20 gün mühlet verilecek, sonrasında kimin elinde kalp yarımlık görülürse ortasından kesilerek o kişi cezalandırılacaktır. İlgili emirler İstanbul, İzmir ve Selanik ile tüm taşra halkına bildirilecektir. Ayrıca bu tarihlerde Londra'da kalp 5'lik ve yarımlık imâl edildiği Âli Efendi tarafından tahakkuk edilmiş ve İngiltere Dışişleri Bakanlığı'na özel olarak bildirilmiştir.[160]

[159] CBOA, İ.MVL. 24/375, (tarihsiz).
[160] CBOA, İ.DH., nr. 71/3538, 23 Z 1258 / 25 Ocak 1843.

1843'te halk arasında züyûf sikke tedâvülün bir hayli artmasıyla birlikte devlet birtakım yeni önlemlere başvurmuştur. İzmir'de sahte sikke üretimi yapan bir çete olduğunun haber alınmasıyla birlikte devlet, bu işi ortaya çıkarmak için "düzmece bir kalpazan çetesi" teşekkül etmeye karar vermiştir. Çete reisi olarak ise astarcı esnafından Kayserili Yorgi seçilmiştir. Bu durumda Yorgi, İzmir kaymakamı Mehmed Hamdi Bey'in yanına gönderilecek; züyûf sikke mübâyaası için alacağı meblağın 3-4 katı miktarda toplayacağı sikkeleri Hamdi Bey'e teslim etmek üzere senet imzalanarak kendisine İzmir vâridât sandığından 10.000 kuruş verilecektir. Ayrıca kalpazanlara gösteriş olması amacıyla istediği zaman akşam üzeri alınıp vâridât sandığına teslim edilmek kaydıyla taahhütle Yorgi'nin ikāmet edeceği odası için 25.000-30.000 kuruş gönderilecektir. Kalpazanların İzmir'de nasıl ele geçirilmesi uygunsa durum bildirilecek ve iş uzayıp kalpazanların firar etme ihtimâli olduğu takdirde dikkatli bir şekilde yakalanmaları sağlanacaktır.

Yorgi ilk etapta İzmir'de Köprülüzâde Han'ında oda kiralayarak tüccar görünümüyle ikāmet etmiş ve kalpazanları bulup, kendisinin Kayseri ve havalisinde ortaklarıyla birlikte züyûf sikke tüccarı olduğunu ve birkaç bin keselik züyûf sikke satın almak için İzmir'e geldiğini söyleyerek ritüelleri gereği yemin edip kalpazanlara kendini ispatlamıştır. Kalpazanlar darp ettikleri züyûf sikkeleri kimseye vermemesini, verdiği takdirde ise ne kadar darp ederlerse yarı pahasıyla hepsini almak şartıyla kontrat imzalamışlardır. Kalpazanların reisi, İzmir'de Kartek (قرتك) mahallesinde kahve ve şekerci dükkânı olan bir İngiliz ile oğludur. On sekiz kişilik işçilerinden ikisi İngiliz, dördü Yunan tebaası, sekizi farklı tebaalardan ve dördü İzmir'e yerleşen kişilerdendir. Bir ustaları Dino Adası'nda ve bir adamları da Mihaliç dağında olup, 27 çeşit züyûf sikke darp eden makina ve farklı çeşitlerde imâlât âletleri vardır. İzmir'de bir meyhane ve iki ev içerisinde kalpazanlık yapmakta olup, darp ettikleri sikkeleri İzmir'de sarf etmeyerek başka bölgelere göndermektedirler. Dino Adası'ndaki usta ile Mihaliç dağındaki kişi İzmir'e getirtilip kenar mahallede bir ev kiralayarak makina, imâlât âletleri, işçiler ve bir kuyumcu ile Yorgi evde toplanarak kalp sikke imâl etmeye karar vermişlerdir. Aradan birkaç gün geçtikten sonra Yorgi, Hamdi Bey'in yanına gidip tüm bu bilgileri anlatarak havale edilen 10.000 kuruşu

almak istemiş ve kendisinden senet alınarak İzmir vâridât sandığından 10.000 kuruş verilmiştir.

Kalpazan çetesinin vakit geçmeden yakalanması için Yorgi'den kalpazanların isimleri, meyhane ve evlerin mevkilerinin bilgisi istenmiştir. Yorgi, kalpazanların şu an için üç bölgede imâlât yaptıklarını ve âletler ile züyûf sikkeleri bir yere bırakmayarak gittikleri bölgelere taşıdıklarından dolayı kalpazanlık mahalleri basıldığında âlet ve sikkelerinden biri bile bulunamazsa görev tamamlanamayacağından, sözleşmeleri gereğince; Dino Adası'ndaki usta ile Mihaliç'teki adam birkaç güne İzmir'e geldiklerinde aralarında kontrat imzalayacaklarını ifade etmiştir. Ayrıca kiraladıkları evde âletler ile işçiler de olacağından dolayı sahte sikke darp etmeye başladıklarında her türlü delil oluşturacak âlet ve edevât ile züyûf sikkeler evdeyken bir gece evleri basıldığı takdirde kaçacak ve inkâr edecek söz bulamayacakları bir şekilde hepsinin yakalanacağını dile getirmiştir. Bu işten tam anlamıyla bir netice alınması evin bir gün önceden tespit edilerek gerekli hazırlıkların yapılmasına bağlı olduğundan dolayı senelik 6.000 kuruşa kenar mahallede bir ev kiralanmıştır. Fakat Yorgi, bahsettiği şekilde yakalanmaları 5-10 gün uzadığından, sözleşme gereği kalpazanların reisinin bastığı züyûf sikkeleri almak için 10.000 kuruş gerektiği ve bu sikkeleri almadığı takdirde güvenliğinin tehlikede olacağı gerekçeleriyle ev kirası için 6.000 kuruş, züyûf sikke almak için ise 10.000 kuruş talep etmiştir. Bu durumda Hamdi Bey, senet karşılığında Yorgi'ye 5.000 kuruş vermiştir. Mehmed Hamdi Bey, 9 Ekim 1843 tarihinde gönderdiği şukkasında Yorgi'nin ifadesi üzerine iki seçenekten; kalpazanların ya eve toplandıklarında yakalanmaları ya da Yorgi'ye zorla meyhane ve evlerinin yeri göstertilerek basılmasından hangisinin uygun olduğunu ve Yorgi'nin istediği meblağın verilip verilmemesi hususlarını devlete bildirmiştir. 15 Ekim 1843'te birinci seçenek uygun görülmüş ve talep edilen 16.000 kuruşun verilmesine karar verilmiştir.

Mehmed Hamdi Bey'in 21 Ekim 1843 tarihli şukkasına göre; kalpazanların yakalanmaları evin kiralanmasına bağlı olduğundan dolayı zikredilen meblağ önceden Yorgi'ye verilmiştir. Yorgi, kiralanan eve kalpazanların aletleri nakledilip hepsi birlikte sikke darp etmeye başladıkları anda basılmak üzere haber vereceğini ve sikke imâline

başlanması 15.000 kuruşa bağlı olduğundan dolayı verilmediği takdirde başlatılamayacağını ve başlatıldıktan sonra da evin basılması uzadığında 20.000-30.000 kuruşa daha ihtiyaç olacağını söylemiştir. Meselenin önemine binâen sikkelerin hemen imâline başlanılması ve evin basılarak kalpazanların yakalanmasının uzamaması için Yorgi'ye bu defa da 7.000 kuruş verilmiştir. Ancak bundan sonra iş uzatılırsa tekrar para verilmesi padişahın iradesine bağlı olacağından ve mühlet verildikçe Yorgi'nin İzmir'de bu iş için memur olduğu anlaşılacağından dolayı kalpazanların elden kaçırılacağı vurgulanmıştır.

Hamdi Bey'in 2 Kasım 1843 tarihli şukkasında ifade edildiği üzere Yorgi, sahte sikke basan bir kalpazan bulmuş ve bu kişi numune olarak bir adet 20'lik altın getirmiş ancak anlaşılamadığından dolayı merkeze gönderilmiştir. Sultan Abdülmecid'e göre; kalpazanların yakalanması meselesi uzadıkça para sarfiyatı artacak ve bu durumda hazine zarar görecektir. Yeni bulunan kalpazanlar bir günde nasıl yakalandıysa Yorgi ile müzâkere edilerek tüm kalpazanlar o şekilde yakalanıp sikke ve aletleriyle beraber gönderilmelidir. Padişahın bu emrinin Hamdi Bey'e ulaşmasından üç gün önce Yorgi yanına gelip: "İzmir'deki kalpazanlara mektupla İstanbul'da birkaç kalpazanın yakalanarak idam edildiğinin haber verilmesinden dolayı bugün evlerine baskın yapılmadığı takdirde elden kaçırılacaktır. Evlerinin basılması için de 10.000 kuruşa ihtiyaç vardır." demiştir. Bu durumda paranın verilip verilmeyeceği konusunda izin almaya vakit olmadığından dolayı işin hızlı bir şekilde tamamlanması için Yorgi'ye 5.000 kuruş verilmiştir. Yorgi'ye senet karşılığında verilen meblağ miktarı 38.000 kuruşa yaklaşmıştır. Yorgi sahte sikke mübâyaası için yakalamış olduğu kalpazanı Köprülüzâde Han'ındaki odasına çağırmış ve kalpazanın sahte sikkeleri amelesiyle birlikte evde imâl ettiklerini söylemesi üzerine Yorgi kalpazanın odasında, amelesinin de evde baskın yapılarak yakalanmalarını ihbar etmiştir. Hemen baskın yapılmış ve kalpazanlar sikke bastıkları esnada yakalanmış, dört adet sandık içerisinde sahte sikke ve âletler ele geçirilmiştir. Sandıklar Maliye hazinesine gönderilmiştir. Yakalanan kalpazanlardan biri İngiliz tebaasından kahve ve şekerci dükkânı olan Yovan Kalviri isimli müste'min ve diğer ikisi de İngiliz tebaalı amelesidir.

Kalpazanların yakalanmasıyla durum derhal İngiltere konsolosuna haber verilmiş, ertesi gün kançılar, yazıcısı ve tercüman gelmiş, kendilerine ele geçirilen âletler, meskûkât ve damgalar gösterilmiştir. Yovan ifadesinde; kendisi dışında başka kalpazanların da olduğunu, "fakirlikten" bu işe girdiğini ama imâl edemediğini ve temin olunduğu takdirde kalpazanları ihbar edeceğini söylemiştir. Yovan'ın ifadesiyle birlikte bu kişilerin kalpazan çetesi oldukları ispatlanmış ve konsolos da bu durumu tasdik ederek kalpazanları iltimâsta bulunmamıştır. Kalpazanlar bir hafta İzmir'de hapsedilmiş, Yovan'dan diğer kalpazanların yerleri öğrenilerek bir hafta sonra gönderilmeleri konsolos tarafından iltimâs olunmuştur. Akabinde yapılan aramalar neticesinde diğer kalpazanlar da yakalanmıştır. 11 Kasım 1843 tarihi itibariyle kalpazanlık âletleriyle birlikte ele geçirilen beş kalpazandan dördü Cezâir-i seb'a (İyonya adaları) tebaası, biri ise Osmanlı tebaasındandır. Aralarından üç kişi ortaklarının bulunmasına aracı olmaları için İstanbul'a gönderilmiştir. Kalpazanlar hem Osmanlı'nın bazı altın ve gümüş sikkelerini, hem de kara kuruş ve kuşlu riyâlin sahtelerini basmışlardır. Fakat darp ettikleri sikkeler tedâvülden kaldırılmış olduğundan dolayı kalpazanlıklarına kesin olarak son verilmiştir.[161] İstanbul'a gönderilen üç kalpazan; Kalviri, Yenala ve Fukino Darphâne-i Âmire'de sorgulanırken Kalviri, sefâret tercümanının hastalandığına dair taahhüdü üzerine serbest bırakılmış ancak birkaç gün sonra firar etmiştir. Durum hemen İngiltere sefâretine bildirilmiş ve ortaklarından Yenala ve Fukino'nun Maadin-i Hümâyûn Meclisi'nde tercüman Mösyö Pizani ve diğer görevliler nezaretinde sorguları yapılmıştır. Bunların Kalviri'nin işçileri oldukları ortaya çıkmış ve bu durumda kalpazanlıkta ortaklıkları ispatlanmış olduğundan dolayı 12 Eylül 1844 tarihinde, bir daha Osmanlı ülkesine ayak basmamak üzere memleketlerine gönderilmeleri kararı İngiltere sefâretine bildirilmiştir.[162]

[161] CBOA, A.MKT., nr. 8/16, 9 L 1259 / 02 Kasım 1843.; C.DRB., nr. 27/1342, (tarihsiz); Cerîde-i Havâdis, nr. 154, 18 L 1259 / 11 Kasım 1843.
[162] CBOA, HR.SYS., nr. 2923/21, 28 Ş 1260 / 12 Eylül 1844.

Tablo III. Yorgi'nin Kalpazanlardan Alarak Mehmed Hamdi Bey'e Teslim Ettiği Sahte Sikkeler

Kalpazanlarda İmâlât Âletleri Mevcut Olup Darp Edecekleri Sikke Çeşitleri				
Tam Memdûhiye	**[Memdûhiye] nısfı**	**[Memdûhiye] rub'ı**	**Memdûhiye**	**[Memdûhiye] nısfı**
[Memdûhiye] rub'ı	**Yirmilik altun**	**nısfı [10'luk altın]**	**rub'ı [5'lik altın]**	**Hayriye**
[Hayriye] nısfı	**[Hayriye] rub'ı**	**Adlî**	**[Adlî] nısfı**	**[Adlî] rub'ı**
İslâmbol	**Mısır**	**Yaldız**	**Macar**	**Direkli iryâl [riyâl]**
Çiçekli iryâl	**Beşlik**	**[Beşlik] nısfı**	**Altılık**	**[Altılık] nısfı**
[Altılık] rub'ı	**Yirmi pârelik**			
Darp Ettikleri Sikke Numuneleri				
Memdûhiye 5 aded	**[Memdûhiye] nısfı** 10 aded	**Yirmilik nısfı** 2 aded	**[Yirmilik] rub'iyyesi** 10 aded	**Altılık** 1 aded
[Altılık] rub'ı 2 aded	**Direkli kara ġuruş** 5 aded	**Yirmi pârelik** 10 aded		
Yorgi'nin Satın Alarak Mehmed Hamdi Bey'e Teslim Ettiği Sikke Miktarı				
Memdûhiye 140 aded	**[Memdûhiye] nısfı** 900 aded	**[Memdûhiye] rub'ı** 400 aded	**Direkli iryâl** 100 aded	**Yirmi pârelik** 14.000 aded

İzmir'de yakalanan kalpazanların ihbarıyla birlikte İstanbul'daki çete üyeleri de kısa süre içerisinde ele geçirilmiştir. Tophâne-i Âmire Müşiri Mehmed Ali Paşa tarafından âlet ve edevâtıyla birlikte yakalanan kalpazanlardan Fransız Hakkâk Lanj Beipolit ve ortakları Latin tebaasından Kaptan Nikola, Avusturyalı Jozef Abyacini, Süleymaniye civarındaki bir bahçe içerisinde aletlerle yakalanmış olan Dökmeci Hristo, Kadıköylü Bahçıvan Kosta ve çırağı Yevan ile bu gruba mensup olan ve daha önce 4.000 kuruşluk 20 pârelik sahte sikkeyle yakalanmış Kefalonyalı Nikola ve Fransız Tüfekçi Piyer Rusar'ın 11 Kasım 1844'te Maadin-i Hümâyûn Meclisi'nde ayrı ayrı sorguları yapılmıştır. Firârî kalpazanlar Yorgi ve Fenerli Kostaki için ise özel olarak arama çalışmaları başlatılmıştır.

Devlet, kalpazan çetesinin yakalanması için büyük gayret sarf etmiş ve bu iş için özel casuslar görevlendirmiştir. Tayin edilen memur ve casuslar 1,5 ay öncesinden kalpazanların yerlerinin tespiti için araştırma yapmışlardır. Fakat kalpazanların reisi olan ve hakkâklık yapan kişinin kim olduğu tam olarak öğrenilememişse de hakkâkı bildiği halde ihbar etmeyen bir şahıs casuslar tarafından bulunmuştur. Boğaziçi'nde gezmeye gittiği esnada görevlilerin tenha bir bölgede sıkıştırmasıyla önce hakkâkın ismini vermek istememiş, sonrasında doğruyu söylemezse kurtulamayacağını anlayarak ismini ve yerini söylemiştir. Aynı gün akşam üzeri hakkâk Boğaziçi'nde yakalanarak Tophâne-i Âmire hapishânesine gönderilmiş ve ortaklarını ihbar etmiştir. Bunun üzerine hapishâne müdürü Osman Ağa, kavaslar ve memurlarla birlikte hakkâkın Beyoğlu'nda "yanan İngiliz sarayı" civarındaki evine gitmiştir. Hakkâk, Fransa tebaasından olduğu için ileride herhangi bir dedikoduya sebep olmaması adına "evinde hırsız olduğu" gerekçesiyle evde arama yapılacağı bahanesiyle Fransa kançılaryasından bir yasakçı eşliğinde evine gidilmiştir. Yasakçı ile beraber kapıyı çalıp içeriye girinceye kadar birkaç memur evin arka bölümünden bir merdiven aracılığıyla gizlice içeriye girmiştir. Memurlar hakkâk ve karısını üst kattaki odada, kalpazanlardan Avusturyalı Jozef'i de alt katta uyurken yakalamışlardır. Evdekilerin telaşlanmamaları için "burada hırsız varmış diyerek" ev aranırken alt katta Jozef'in bulunduğu odada birkaç sandık içerisinde kalpazanlık âletleri, kalıplar, meskûk ve gayri meskûk kalp gümüş 20'lik ve sâir çeşitli sikkeler bulunmuştur. Evdeki kişiler sandık ile beraber Tophâne-i Âmire'ye gönderilmiştir.

Diğer çete üyelerinden olan ve Süleymaniye'de Tımarhâne Sokağı civarında Girit vâlisi Mustafa Paşa konağının karşısındaki bahçe içerisinde kalpazanlık yaptıkları ihbar edilen kişiler, Osman Ağa'nın bir gece önce saat 7 sularında durumu Bâbıâlî hapishâne müdürü İzzet Ağa'ya haber verdiği esnada bahçenin iki kapısına ve diğer bölgelere memurlar tayin edilmiştir. Sabah her yer aydınlandığı için bahçe kapısının karşısındaki ekmekçiye bahçenin içinde kimlerin yaşadığı ve günlük kaç tane ekmek verdiği sorularak, ekmek vermek bahanesiyle ekmekçi bahçeye gönderilmiş ve kapı açılır açılmaz memurlar içeriye girerek iki bahçıvanı kolaylıkla yakalamıştır. Bahçıvanlara bahçedeki kalpazanların ve âletlerin yerini söyledikleri takdirde kendilerine zarar verilmeyeceği söylenilmişse de durumu inkâr etmişlerdir. Fakat tüm ısrarlara rağmen inkârda bulunmaları üzerine tehdit edilerek korkutulunca bahçe içerisinde bulunan kârgir mahzenlerin yerini göstermişlerdir. Mahzenlerin içerisine girildiğinde, mahzende kalan bazı âletlerden burada daha önce makina olup sonradan kaldırıldığı anlaşılmıştır. Bahçıvanlar durumu itiraf etmek istemediklerinden dolayı bahçedeki toprak karıştırılmış ve birkaç adet darp edilmemiş bakır ve buna benzer şeyler bulunmuştur. Hâl böyle olunca bahçıvanlar tekrar sıkıştırılmış ve nihayetinde 5-10 gün önce kalpazanların aralarında kavga çıkmasından dolayı makina ve âletlerin bahçenin başka bir bölümüne gömüldüğünü itiraf etmişlerdir. Bahçıvanların âletlerin yerini göstermesiyle bahsedilen yer açılarak âletler ele geçirilmiş ve Tophâne-i Âmire'ye gönderilmiştir. Bahçıvanlar da İzzet Ağa'ya teslim edilerek Bâbıâlî hapishânesine gönderilmiştir.

Beyoğlu'nda yakalanan hakkâk Lanj Beipolit ve ortağı Jozef'in sorguları ise Maliye müşiri ve Darphâne-i Âmire nâzırı Mehmed Tâhir Beyefendi huzurunda yapılmıştır. Âletlerden bazıları ortaya konularak öncek hakkâk Meclis'e çağırılıp sorgusu yapılmış; Lanj Beipolit önce inkârda bulunmuşsa da eldeki güçlü delillerin suçunu ispatlaması dolayısıyla kendisine temin olunacağı ve doğruyu söylemesi gerektiği konusunda uyarılması üzerine itirafta bulunmuştur. Akabinde sorulan sorular ve cevapları Fransızca olarak kaydedilerek kendisine okunup tasdik ettirilerek imzalattırılmıştır. Sonrasında hapsedilmek üzere Darphâne-i Âmire'ye gönderilmiştir. Lanj Beipolit'in karısı ve ortağının da ayrı ayrı sorguları yapılmış ancak olayı tam olarak itiraf etmemişlerdir. Bahçıvanlar, bahçede kalpazanlık yapan Osmanlı tebaasından birkaç kişinin isimlerini vererek kendilerinin

bunlarla ortak olmadıklarını, bu şahıslara sadece kira ile mahzen verip diğer işlerine karışmadıklarını söylemişlerse de bunların bütün olaylara vâkıf oldukları her hallerinden belli olarak delillerle de sabit olduğu anlaşılmıştır. Bahçıvanların ihbar ettiği şahıslardan dördü yakalanarak Bâbıâlî hapishânesine hapsedilmiştir. Bu kişilerin reisi İngiliz Ceyva iki ay önce elinde çok sayıda sahte sikke ile yakalanmış ve Darphâne-i Âmire'de hapsedilmiştir. Bunların da sorgularının Darphâne'de yapılmasına karar verilmiş ancak, sorguları için vakit kalmadığından dolayı hakkâkın karısı imamın evine, Jozef ile bahçıvanlar da Tophâne-i Âmire'de yanlarına birer nöbetçi verilip kimseyle görüştürülmemek üzere hapsedilmiştir. İsimleri belirlendiği halde yakalanamayan kişiler için ise arama çalışmaları devam ettirilmiştir. Lanj Beipolit'e dellâllik yaptığı için yakalanan şahıs aracılığıyla başka bölgelere de sikke âletleri verildiği anlaşılmış ve bu konuda soruşturma başlatılmıştır.

Hakkâk Lanj Beipolit'in kalpazanlardan Hekim Tendel hakkında verdiği ifade şöyledir:

"*Tendel nâmında bir Fransızlu hekimi tanımaklığım Dersaâdet'e vürûdum tarihinde olup, biraz vakitten sonra mersûm karantina hizmetine girerek bir altı yedi sene kadar ortadan zâyi olmuş idi. Bundan iki sene mukaddem mersûmun avdeti mesmû'm olup, bir kunduracı karının hânesinde ikamet ederek kendisini câbecâ görürdüm. Bir gün hâne sahibi Ogüst nâm şahıs ile birlikte Galata'da giderken tesâdüf olundukda benimle musâhabete başlayıp: "Mösyö Ogüst bugün Fransa'ya azimet edecek olmağla kendisini vapura götürmek için Mösyö Aleksi'nin hânesine gidiyoruz. Gel bize refakat eyle." demesiyle ben dahi vapura kadar birlikte gittim. Yanımızda daha sâirleri olup, topumuz bir sekiz on kişi idik. Avdetde mersûm Tendel bana hitâb ile: "Benim sana imâl ettirecek bazı işlerim var. Bundan sana da oldukça kâr görünür. Hele sabreyle birkaç gün zarfında evce olan işlerimi yoluna koyayım da sana üç günden sonra madde ne idüğini tefhîm ederim." diyerek müfârekat eyledi. Fi'l-hakika mersûm iki günden sonra gelib: "Mösyö Ogüst işime halel verdiğinden mersûmu Fransa'ya def' eyledim. Şimdi oda benim, karı da benim. İstediğimiz gibi seninle yer ve içeriz. Karı da bize hizmet eder. Bir usta işçi dahi tedârik eyledim. Hele müsterihim." diyerek meramını tefhîme başladı ve dedi ki: "Ben kalb akçe darbı için bi'l-cümle âlât ve edevât-ı*

lâzimem mevcud olduğunu Mösyö Ogüst'e inandırdım. Ancak âlât-ı mezkûre daha İzmir'de olup, sen sikke kalıplarının hakkına meşgûl olduğun müddet zarfında ben âletleri celb ederim ve nihâyet iki ay zarfında Ogüst'e bir mikdar akçe irsaliyle bazı şeyler sipariş ederim. Asıl madde bu değildir. Ben bir neticeli yol buldum. Ancak âdeme muhtacım. Şöyle ki, günde akall elli kadar Macar altını kat' edebileceğim ve me'mûlüme göre işimi yoluna koyabilirsem günde yüz altın kat' ederim. Beherinden onar kuruş kazanmış olsam kanaat ederim." diyerek yemenisinden bir demir parçası çıkarıp bana irâe eyledi. Mezkûr demir parçası dört parmak yüksekliğinde, iki parmak arzında ve tahminen üç parmak umkunda, ortasından delinmiş bir âlet olup, bunun içine vaz' olunmak üzere bir çift Macar kalıbı hakk etmekliğimi sipariş ederek kendisi altın ve çelik iştira için İstanbul'a geçeceğini beyân eyledi. Ertesi gün erken altını alıp yanıma gelerek bir 1200 kuruşluk altın idüğini rivâyet eyledi: "Bir iyice ölçüsünü almak için bu demir parçasını sana bırakırım ve bunun içine bir iyice birleştirilmek üzere diğer bir ufak parça dahi imâl ettireceğim. Ancak çeliği a'lâ ve suya ihtimamlı olsun. İşte bu tutacağım yola ne dersin?" dedikde cevabımda pek yollu ama sana bu babda muvafakat etmekliğim iyi bir şey olup olmayacağını bilemem ve zannıma göre bu senin buluşun olmayıp, bunu kuvveden fi'le getirebileceğini aklım kesmez dedim. Birkaç gün sonra mersûm bana iki demir tahtalı kısac getirip: "Bunun sapını çıkar ve çarçabuk bunun gibi bana bir pota yap da yarın bana yetiştir." diyerek bir kâğıt parçasını ölçü almak üzere bana verdi. Bunu kendisine teslim eylediğimde mersûm acele ve telaş ile gelip tecrübesini icrâ etmek için demirden masnû' iki düz tahta getirip: "Ben bunları demir tel ile birbirine rabt ile kısacın üzerine çivileyeceğim. Ne dersin?" diyerek noksanı olan küçük kalıbı dahi imâl ettirmek için bir demir parçası dahi getirdi. Birkaç gün sonra mersûm sâlifü'z-zikr pota ile bi't-tekrar gelip: "Bu pek ince olduğundan içinde bir şey eritemedim. İki kat kalınlığında tekrar imâl ediver." dedi. Ben de cevap verip, ben eski demir yapıcısı değilim. Senin sipariş eylediğin vechle yaptım. Tekrar yapmağa vaktim yoktur dediğimde: "Pek güzel beis yok. Ben başka türlü kolayını bulurum. Dökülmüş demirden küçük kalıplar ilâvesiyle altını kum içine dökerim" deyip gitti. Birkaç gün sonra yine gelip dökmüş olduğu altından haddeden çekilmiş üç tane parça gösterip âherine imâl ettirmiş olduğu küçük demir parçasını bana vererek: "Bunu bana çarçabuk çelikle ve cila ile" dedi. Ben de ol-vechle imâl ediverdim. Mühürleri

dahi hazır olup fakat çeliklenmesi kalmış idi. Mersûm: "Bunların her yerlerine birer küçük burgu deliği yapılmış olaydı şu oluğun ortasına tamamı tamamına girmiş olurdu. Bunların cümlesini sana bırakayım da yarına kadar hazır olsun." diyerek avdet eyledi. Fi'l-hakika mersûm ertesi gün gelip sipariş olan şeyler dahi hazırlanmış olmağla kendisine verildiği sırada bunları sen kendi hânende mi işleyeceksin yollu suâl olundukda: "Ben deli değilim ki evimde işleyeyim. Ancak mukaddem mısrada kendisiyle ülfet etmiş olduğum bir kuyumcunun hânesine bana lâzım olan her bir şeyi ihzâr ve tedârik ederek oraya birleştirdim. Mersûm bu günlerde azimet üzere olup birçok vakitten beri bu maslahat için tedârik etmiş olduğum mahalli birkaç gün içinde sana gösteririm. Belki bu akşam sana bazı şeyler irâe ederim ki mütehayyie kalırsın." diyerek bırakıp gitti. Bir sekiz on gün mürûr edip mersûm gelmedi. Bu nev' istintâkta belki bir sehve olmak ihtimâli var ise de vukuât-ı muharrerede hiçbir hata yoktur.

El-hâsıl mersûm Tendel bir gün elinde bir yemeni içinde birçok demir parçaları ile gelip kemal-i me'yûsiyetini izhâr ederek tuttuğu yol bir netice-pezîr olmadığından bahisle: "Görüyor musun, bir kere şu musîbet kutunun içinde madenini dil-havah üzere eritemediğimden iştirâ etmiş olduğum altını dört, beş yüz kuruşa satmaya mecbur oldum. Ne mâni' artık başka altın almayıp bir diğer tecrübe edeceğim galiba tertibim, mevzûn değil imiş. Kaldı ki, sen 10 kuruşluk ufak altın kat'ı için bana bir çift sikke kalıbı yapacaksın ama bir başka resimde olsun." diyerek Basmacı Mösyö Kastro'ya bir şey imâl etmek için mübâyaa etmiş olduğum bir çelik parçasını ahz ile gidip eğelettirerek çârkûşe bir resme koyup bana getirdi. Mukaddem getirmiş olduğu demir parçalarını alıp gitti. Çend gün mürûrunda tekrar gelip bu kere olan tecrübesinde dahi bir iş göremediğini beyân eyledi. Bu vukuâttan sonra mersûm acelesinden nâşi günde iki, üç kere gelip gitmeye başlayıp, bana siparişi olan âlâtın imâline mübâşeret edip etmediğimi sual için bir Pazar günü ale's-sabâh geldikde burguları birleştirmek için çeliği delmeye mecbur olduğumdan ve buna lâzım gelen âlât bende bulunmadığından bu cihetiyle işe mübâşeret edemediğimi ve matlub olan delikleri gidip Aleksandri nâm tüfenkçinin dükkânında deleceğimi söylediğimde, mersûm beraber gidelim diyerek dükkân-ı mezkûra gidip delikleri açarken mersûm Aleksandri dahi ne olacağını bilmeyerek bana yardım eyledi. İşimiz tekmil olunduktan sonra bizi alıp evinde

taam ettirmeğe götürdü. Birkaç gün sonra sikke kalıpları tekmil ve âmâde olmağla mersûm müceddeden tecrübeye mübâşeret ederek, ya kendisi lâyıkıyla darp edemediğinden veyahut âlâtın râbıtalı olamamasından her ne sûretle ise yine bir iş göremeyip, birkaç gün dahi mürûrunda mersûm tekrar gelip: "Her kaç kuruşa olursa olsun mutlaka beş, on aded altın darp edeceğim. Sana bu küçük sikke kalıplarını eğeletmek için getirdim." dedikde maslahatı şimdi anladım. Sen bana bir pâresiz iş gördürüyorsun. Senin bu delice olan işini ben akçesiz göremem, var kime yaptırırsan yaptır deyü cevap verdim. Mersûmdan topu bir 600 kuruş ancak ahz etmiş olduğumdan çehreyi çevirmemle bir 500 kuruş dahi verip gitti. Birkaç gün sonra mersûm gelip, küçük kalıpları eğeledin mi deyü sual ben dahi evet eğeledim dediğimde: "Beis yok. Benim asıl muradım bu olmayıp, Macar altını kat' etmek için ancak bu çelikler pek ufak olduğundan bir çift daha başka yaptıracağım. Sikke pulundan daha ince bir teneke kestirip, mührün üzerine vaz' ettirir isem sikkeyi tahrik etmez ve istediğim kadar darp edebilirim. Bu kere dahi bir iş göremez isem artık topunu def' ederim" dedi. Mersûmun vâki' olan rica ve ilhâsına tarafımdan muvafakat olunarak kendisine bir çift dahi Macar kalıbı hakk edip teslim eyledim. Mersûm bu kere mukaddemkinden ziyâde iş görüp, birkaç gün içinde bana göstermiş olduğu Macarlar oldukça düzgünce çıkmış idi. Ancak mersûm bunları me'mul eylediği gibi çabuk yapamadığından bahisle 100'lük kat' etmiş olsa 50'likten daha çabuk olacağını ve bundan iki kat kâr bulduğunu beyân ederek, bu usûlde olarak Mısır'ın 100'lük altını için dahi benden bir çift mühür talep eyledi. Ben de sapta bana çelik getir de imâl edeyim ama fi-mâba'd bundan başka hiçbir şey yapmayacağımı iyice bilesin dedim. Fi'l-hakika bu istediği mühürleri dahi imâl edip kendisine verdikten sonra artık mersûma başka bir şey yapmadım. Mersûm böyle dahi beş, on altın kat' edip, biraz işini yoluna kor gibi iken, kenarının zincirini uyduramadığından fariğ olup, hatta ben dahi hakk etmiş olduğum mührü bozdum ve mersûm yalnız Macar kat'ına karar verip bana irâe eylediği altınları 25 kuruşa kadar tahmin eyledim. Mersûmun istediği şeyleri imâlimden dört ay mürûr edip bana verdiği akçe pek az şey olduğundan ve müddet-i mezkûre zarfında üç, dört hâneye nak ile tebdil-i mekân eylediğinden kendisini arar iken bir gün tesâdüf olunarak, bana bir dört beş yüz kuruş verdi ve dönüp: "Mösyö Ogüst avdet edecek imiş. Vusûlünde kendisine ne diyeceğimi biliyor musun?" demesine cevaben hayır bilmem dedim. "Bu ticaretin sonu

gelmedi ve âlâtım kırıldı. Yaptıracak bir mahall bulamadım diyeceğim." diyerek beni alıp Beyoğlu Balıkpazarı kurbunda sokağı derûnunda Kostans nâm kimesnenin evine taam ettirmeğe götürdü. İşte evvel vakitten beri mersûm Tendel'e başka bir şey imâl etmedim. Bu maslahatta mersûmun kalbzenlikten ziyâde bir dolandırıcı çapkın bir âdem olduğunu anladım. Yani elinde bulunan çend aded kalb akçe numuneleriyle bazı tama'kâr eblehleri aldatmaktan gayrı bir iş göremeyip, eğer mersûm bir iş görür ise el-hâletü hâzihi derdest olan kaptan Nikola ile birlikte işleyip, mersûm ile tutulan âlât ve makinalar vasıtasıyla görmüştür. Zira âlât-ı mezkûre ile mersûm Tendel'in hânesinde dahi işleyip ve bundan başka mersûm kaptan Nikola âlât-ı mezkûre ile Beyoğlu Balıkpazarı civarında iki yetim çocukları var bir dul karının hânesinde, kaptan Karsitiç ve Ancelo Kamani nâm şahısların hânesinde, Manuli Durikla nâm şahsın hanesinde dahi işlemiş olup, mersûm Manuli kaptan Nikola'ya mühür hakk eyleyen hakkâkı dahi elbette bilir. Tendel'e dair işbu takrîrime ilâve edecek bir sözüm olmayıp, kaldı ki sâlifü'z-zikr dul karı, kaptan Karsitiç, Ancelo Kamani ve sâire hakkında söylediğim şeyler Yorgi ile kaptan Nikola'dan rivâyet olunarak mesmûâtımdır."

Lanj Beipolit muhtelif tarihlerde birçok kişiye çeşitli sikke kalıpları imâl ederek evinin bir bölümünü kalpazanlara kiralamıştır. Lanj'ın hakkâklık mesleğini böyle bir iş için kullanması, devlet aleyhinde mesleğini kötüye kullanmak olarak değerlendirilmiş ve cezası da bu minvâlde diğerlerinden farklı olmuş ve 3 sene kürek cezasına çarptırılmıştır. Cezası bitiminde de ülkesine gönderilecektir. Kaptan Nikola, uzun süredir kalpazanlıkla uğraşması, daha önceden de pek çok bölgede bu işi yapması ve bu çetenin de reisi olması dolayısıyla diğerlerine nazaran daha suçlu görülerek 4 sene, Avusturyalı Jozef'in kaptanken Nikola'nın kendisini kandırarak işçiliğini yaptırmasından dolayı 6 ay küreğe konulmalarına ve süreleri bitiminde ülkelerine gönderilmelerine karar verilmiştir. Dökmeci Hristo ve Dülger Sava, firârî Fenerli Kostaki'nin tarif ve siparişiyle âletlerin çoğunu tamir ederek kalpazanlığa karıştıklarından 2'şer sene, Bahçıvan Kostaki ise bahçede kiracı olarak çalışarak firârî Kostaki yüzünden bu işe girmiş ve bahçe içindeki bir mahzeni aylık 500 kuruşa Kostaki'ye kiralayarak işlerine karışmamış olmasından dolayı kalpazan olarak değil de "muayyen kalpazan" olarak görülerek 6 ay kürek cezasına çarptırılmıştır. Kefalonyalı Nikola'nın firârî Kostaki ile ilişkisi olması dolayısıyla birkaç defa kendisiyle bahçeye gelip gitmesi ve elinde

züyûf 20'lik sikke ile yakalanmasına istinaden kalp sikke sürücüsü olduğu anlaşılarak 3 sene kürek cezası verilerek cezası bitiminde ülkesine gönderilmesine karar verilmiştir. Manastırlı Bahçıvan Yevan, Bahçıvan Kosta'nın çırağı olması dolayısıyla olaydan habersiz değilse de suçun derecesini ayırt edecek yetkinlikte olmamasına istinaden ceza olarak hapisteki süresi yeterli görülmüştür. Bedestenli Tanaş, firârî Kostaki ile arkadaş olması dolayısıyla kalpazanlığa vâkıf olduğu düşünülerek yakalanmış ancak, tahkikat neticesinde aklanmıştır. Dülger Yanni'ye de aynı şekilde suçsuz bulunarak herhangi bir ceza verilmemiştir. Bahçıvan Yevan, Bedestenli Tanaş ve Dülger Yanni'nin tahliye edilmelerine karar verilmiştir. Firârîlerin yakalanması için ise arama çalışmaları devam ettirilmiştir.

Devletin, kalpazan çetesinin bulunması için memur olarak tayin ettiği Osmanlı tebaasından Tevfik Ağa ve Yorgi görevleri süresince bu iş için 51.100 kuruş harcamıştır. Tevfik Ağa 3 aylığına istihdam edilmiştir. Yorgi ile İngiltere tebaasından Mihalaki ise 1 sene kadar istihdam edilmiş, arkadaşları Yahudi Çilbon ve Kuyumcu Açi de bu hususta hizmet etmişlerdir. Kalpazanların bulunması için sadece Yorgi ve ekibi toplam 48.650 kuruş harcamıştır.[163] Bu işte görevli memurlara hizmetlerine mükâfaten 19.000 kuruş *atiyye-i seniyye* verilmesine karar verilmiştir. Ancak 8 Aralık 1844 tarihinde Meclis-i Umûmî'de alınan karar gereği; Lanj Beipolit ve Kaptan Nikola'nın cezaları bitiminde yine kalpazanlığa devam edecekleri düşünülerek her ikisinin de "müebbeden" küreğe konulmaları, Kefalonyalı Nikola'nın ise sabıkalı olmasına istinaden verilen cezanın yeterli olmayacağı gerekçesiyle 3 senelik cezası süresi 5 seneye çıkarılmış ve kalpazanların araştırılmasında görevlendirilen Tevfik Ağa ve diğer şahıslara verilecek 19.000 kuruşluk atiyye-i seniyye 25.000 kuruşa çıkarılmıştır.[164]

Kalpazanlardan Fransız Hekim Tendel'in, yapılan tahkikat neticesinde Eflâk'ta olduğu ortaya çıkmıştır. Eflâk Beyi'ne Tendel'in yakalanarak İstanbul'a gönderilmesi yazılmış ancak, 1-2 ay önce Bükreş'te 6 kişilik ortaklarıyla kalpazanlık yaptıkları esnada

[163] CBOA, C.DRB., nr. 53/2620, (tarihsiz). Belgede Yorgi'nin hazineden toplam 49.000 kuruş aldığı kayıtlıdır. Fakat burada bir hesap hatası yapılmıştır.
[164] CBOA, İ.MVL., nr. 61/1166, 5 Z 1260 / 16 Aralık 1844.

yakalanmıştır. Tendel'de bulunan makinaların Galata'daki Tüfekçi Piyer Rusar tarafından imâl edildiği öğrenilmiş ve Piyer de kalpazanlarla birlikte sorguya alınmıştır. Piyer, Hekim Tendel'e bir adet sikke makinası imâl ettiğini itiraf etmiştir. Ayrıca Tendel'in yakalandığını haber aldığında İstanbul'dan Fransa'ya firar etme niyetinin olduğu anlaşılmıştır. Bu durumda 2 Şubat 1845'te Tendel ile sorguları yapılarak beraat ettiği zaman istediği yere gidebileceğine ve Tendel'in gelişine kadar Piyer'in hiçbir yere gönderilmemesine karar verilmiştir.[165]

Bahçıvan Kosta ve Avusturyalı Jozef, 6 aylık mahkûmiyetlerinin ardından 21 Haziran 1845'te tahliye edilmiştir. Dülger Sava, mahkûmiyet süresinin uzaması üzerine Şubat 1846'da "çocuklarının perişan halde, bir ekmeğe muhtaç olduğunu" dile getirerek tahliyesini talep etmiştir.[166]

Kalpazanların bulunması için görevlendirilen Yorgi ve Yahudi Çilbon'un maaşları olmadığından dolayı devlet, 1 Şubat 1846 tarihinden itibaren Yorgi'ye aylık 250 kuruş, Çilbon'a ise 150 kuruş maaş bağlamıştır.[167] Bu hususta görevlilere verilmesi kararlaştırılan 25.000 kuruş atiyye-i seniyyenin; ilk etapta Tevfik Ağa'ya 10.500 kuruş, Yorgi'ye 6.000 kuruş, Mihalaki'ye 6.000 kuruş, Yahudi Çilbon'a 1.500 kuruş ve Kuyumcu Açi'ye 1.000 kuruş olarak taksim edilmesi düşünülmüşse de sonradan miktar fazla bulunarak 29 Ocak 1846 tarihinde Tevfik Ağa'ya 5.000 kuruş ve Yorgi'ye 3.000 kuruş verilmesine karar verilmiştir.[168]

2.3. 1844 Tashîh-i Sikke ve Kalpazanlık

1844 yılında yürürlüğe giren Tashîh-i Sikke Nizâmnâmesi'ne rağmen Osmanlı İmparatorluğu'ndaki kalpazanlık faaliyetlerinin devam ettiğini görmekteyiz. Yurtiçi ve

[165] CBOA, HR.SYS., nr. 2924/26, 24 M 1261 / 2 Şubat 1845.
[166] CBOA, A.DVN., nr. 16/24, 03 C 1262 / 29 Mayıs 1846.
[167] CBOA, DRB.d., nr. 3, s. 40.
[168] CBOA, İ.DH., nr. 116/5873, 01 S 1262 / 29 Ocak 1846.; DRB.d., nr. 169, s. 23.

yurtdışında birçok kalpazanlık vakası meydana gelmiştir. Kalpazanlar arasında en çok sahtesi üretilen sikke ise gümüş 20 kuruşluk Mecidiye olmuştur. Kalpazanlar sahte gümüş sikke yapımında gümüş yerine "kalay" kullanmıştır. Yeni gümüş Mecidiye kısa süre içerisinde kalpazanlar tarafından taklit edildiği gibi taşrada tedâvül etmeye başlamış ve *emvâl-i mîrî* içerisinden sahte sikkeler çıkmıştır. Bu tür bir vaka Adana'da meydana gelmiştir. Sis ve Cebel-i Kozan'dan gelen emvâl-ı mîrî içerisinden bir adet züyûf gümüş 20'lik Mecidiye çıkması üzerine Adana mutasarrıfı Süleyman Paşa 13 Kasım 1844'te sahte sikkeyi İstanbul'a göndererek; Sis ve Cebel-i Kozan bölgelerinin Kayseri'ye yakın olması dolayısıyla çoğu tüccarın alışveriş için Cebel-i Kozan'dan Kayseri'ye gitmeleri nedeniyle sahte sikkenin Kayseri tüccarından verilme ihtimâlini de göz önünde bulundurarak, bu konuda önlem alınması için Sis ve Cebel-i Kozan'daki görevlilere talimat verilmesi gerektiğini dile getirmiştir. Buna karşılık Sultan Abdülmecid, memurların tahsilattan elde ettikleri meblağa ve halkın alışverişte harcadıkları paraya dikkat etmeleri konusunda gerekli uyarının yapılması için Sivas vâlîsine emirnâme yazılması gerektiği gibi bu hususun ülke genelinde de ilânı için tüm bölge idarecilerine emirnâmeler gönderilmesini istemiştir.[169]

Bu dönemde Avrupa'da özellikle İngiltere yoğun kalpazanlık olaylarına sahne olmuştur. Yurtiçindeki kalpazanlık vakalarında da İngilizler etkin olmuştur. Mesela, 1844 yılında Galata'da kalpazanlık suçuyla yakalanan İngiltere tebaasından Kefalonyalı Diyonişo adlı şahıs Darphâne-i Âmire'ye gönderilerek sefâret tercümanı aracılığıyla sorgusu yapılmıştır. Yakalandığı esnada üzerinden 1200 adet sahte gümüş 20'lik çıkmıştır. Her ne kadar sorgusunda bunu inkâr etmişse de daha önce "kalp sikke sürücüsü" suçuyla birkaç defa Darphâne-i Âmire ve Bâbıâlî hapishânelerinde hapsedilerek bir süre kürek cezasına çarptırılmış olduğu tahkîk edilmiştir. Bu durum, kançılarya defterindeki kayıtlardan da teyit edilerek tercüman tarafından tasdik edilmiştir. Böylelikle suçu ispatlanmış olan kalpazanın cezalandırılması hususunda İngiltere sefâretine 20 Nisan 1844'te gönderilen müzekkirede; bu tür suçluların cezalandırılması "her ülkenin kendi kanunlarına bağlı" olduğundan dolayı ya Osmanlı ülkesinde kürek cezası verilmesi ya da Osmanlı topraklarına bir daha ayak

[169] CBOA, D.DRB.İ., nr. 10/16, 2 Za 1260 / 13 Kasım 1844.

basmamak üzere İngiltere'ye sürülerek cezasının orada icrası seçeneklerinden birinin tercih edilmesi istenmiştir.[170]

1847'de Galata'da meydana gelen kalpazanlık olayında da yine İngiliz kalpazanların etkinliği görülmektedir. Devletin kalpazanların bulunması için görevlendirdiği Yorgi, Tatavla'da meyhaneci Pavli'nin piyasaya sahte sikke sürdüğü ihbarı üzerine ertesi gün Cibali'de Haliloğlu Meyhanesi'nde birine sahte sikke satacağını öğrenerek yanına Zaptiye'den birkaç kavas alıp derhal meyhaneye gitmiştir. Pavli, meyhaneye geldiği esnada kavaslar vasıtasıyla yakalanmış ve üzerinden beş çeşit çok sayıda sahte sikke çıkmıştır. Bu sikkeleri kimden aldığı sorulduğunda, Tatavla'da İngiliz Tanaş isminde birinden aldığını itiraf etmiştir.

Memur Yorgi, bu iş için muhbir olarak bir şarapçıyı kullanmıştır. Yorgi öncelikle Mürefteli şarapçı Pavli'nin meyhanesine giderek Tatavla'da bulunan Yenişehir'de Yağcıoğlu Çeşmesi'nde Tanaş adında bir kişinin sahte sikke imâl ettiğini ve ondan kendisine sikke almasını istemiştir. Bunun üzerine Pavli, Tanaş'ın evine gitmiş ve yirmi beş adet 20'lik ile on beş adet 10'luk sahte sikke alıp şarapçıya vermiştir. Birkaç gün geçtikten sonra şarapçı yine Pavli'nin meyhanesine giderek tekrar sahte sikke istemiştir. Pavli, Tanaş'a gittiğinde yeterli derecede sikke bulamadığından dolayı bir hafta sonra gelmesini söylemiştir. Bu süre zarfında tekrar gittiğinde ise otuz adet riyâl, seksen adet 6'lık ve yüz adet cedîd 5'lik sikke almıştır. Pavli sikkeleri kendi meyhanesine götürdüğünde şarapçı, yanında parası olmadığını ve Haliloğlu Meyhanesi'ne gelmesini ve orada vereceğini söylemiştir. Bu arada şarapçı durumu Yorgi'ye bildirmiş ve kalpazanla buluşacakları esnada kavaslar da meyhaneye gelerek Pavli'yi yakalamışlardır. Pavli zaptiye görevlileri nezaretinde Tanaş'ın evine götürülmüş, Tanaş ve evinde misafir olarak bulunan İngiliz Yaresimo da yakalanarak sorguları yapılmak üzere Darphâne-i Âmire'ye götürülmüştür.

Maadin-i Hümâyûn Meclisi'nde sorguları yapılan kalpazanlardan meyhaneci Pavli 3.000 kuruştan fazla kalp 6'lık, 5'lik ve riyâl ile yakalanmıştır. Pavli sorgusunda; sahte

[170] CBOA, HR.SYS., nr. 2923/14, 01 R 1260 / 20 Nisan 1844.

sikkeleri İngiliz Tanaş'tan aldığını ve kendisine bir düşmanlığı olmadığını itiraf etmişse de Tanaş: "Ben vermedim." diyerek durumu inkâr etmiştir. Tanaş'ın evinde ele geçirilen âletlere bakıldığında hiçbirinin kalpazanlık âleti olmamasından dolayı kendisine kalpazan denilememiş ancak, daha önce kalpazanlık şüphesiyle iki defa yakalanıp kalpazanlığı tam olarak ispatlanamadığından dolayı bir şekilde kurtulmuştur. Bu olayla birlikte kendisinin kalp sikke sürücüsü olduğu anlaşılmıştır. İngiliz Yaresimo'nun ise Tanaş'ın evinde misafir olduğu ve bu işte dahli olmadığı anlaşılarak İngiltere sefâret tercümanı Şaber'e teslim edilip tahliye edilmiştir. 16 Ağustos 1847 tarihinde Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye'de İngiliz Tanaş'ın, kalpazanlıktan sabıkalı olmasından dolayı bir daha İstanbul'a gelmemek üzere İngiltere sefâreti aracılığıyla memleketine sürgün edilmesine, meyhaneci Pavli'nin ise 6 ay prangaya konulmasına karar verilmiştir.

Fakat Sultan Abdülmecid, 9 Eylül 1847'de Tanaş ve Pavli'nin aynı derecede suçlu olduğunu ve Tanaş'ın memleketine sürülmesine karar verilirken Pavli'nin prangaya konulması uygun olmayacağından dolayı taşralı ise memleketine gönderilmesinin, değilse başka bir bölgeye sürülmesinin tekrar mecliste görüşülmesini emretmiştir. Padişahın emri üzerine Yorgi çağırılarak Pavli'nin nereli olduğu sorulduğunda; Galata'da Tatavla Mahallesi'nden olduğunu ve Darphâne-i Âmire hapishanesinde hastalandığı için ne zaman talep edilirse o zaman teslim edilmek şartıyla Tatavla muhtarının kefaletiyle evine gönderildiğini söylemiştir. 12 Ekim 1847'de tekrar toplanan Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye'de Pavli'nin Kıbrıs'a sürgün edilmesine karar verilmiştir. Karar, padişah tarafından 24 Ekim 1847'de onaylanmıştır. Meyhaneci Pavli 4 Mart 1848'de Kıbrıs muhassılı İsmail Âdil Paşa'ya teslim edilmiştir.[171]

Bu dönemde ilginç kalpazanlık olaylarına da rastlamak mümkündür. Doğramacı Yavend, Sivaslı Parnik ve Kasap Artin isimli kişiler aralarında kimyagerlik hususunda tartıştıkları esnada Zaptiye görevlileri tarafından kalpazanlık şüphesiyle gözaltına

[171] CBOA, İ.MVL., nr. 104/2311, 28 N 1263 / 9 Eylül 1847.; İ.MVL., nr. 106/2409, 14 Za 1263 / 24 Ekim 1847.; A.MKT., 99/99, 18 Za 1263 / 28 Ekim 1847.; A.MKT., nr. 113/78, 30 Ra 1264 / 6 Mart 1848.; A.MKT., nr. 116/36, 17 R 1264 / 23 Mart 1848.

alınmışlardır. Zaptiye'de sorguları yapılmak üzere Darphâne-i Âmire'ye gönderilen şahıslar, kimyagerlikle ilgilendiklerini ifade etmişlerdir. Kimyagerlik âletleri incelendiğinde kalpazanlıkla alâkası olmadığı ve malzemeleri arasından altın ve gümüşe dair herhangi bir şey çıkmadığından dolayı Darphâne-i Âmire nâzırı tarafından tahliyeleri istenmiştir. 27 Ekim 1847'de Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye'de alınan karar gereği; bundan sonra kalpazanlıkla uğraştıkları takdirde cezalandırılacakları beyânıyla tahliye edilmişlerdir.[172]

Osmanlı İmparatorluğu'nda Mayıs 1848'den itibaren kalpazanlık ve eski (tedâvülü yasaklanmış) sikke tedâvülünde artış yaşanmıştır. 4 Mayıs 1848'de Beyoğlu'nda kahveci Artin, Yeni Camii bölgesinde çakmak taşı satan İlbasanlı Ali'den aldığı 40 pârelik çakmak taşı için 20 kuruşluk sahte sikke bozdurması üzerine Zaptiye kavasları tarafından yakalanmıştır. Artin'e 18 Mayıs 1848'de kürek cezası verilmiştir.[173] 13 Mayıs 1848'de Bahçekapısı yakınında Taş Han'ın altındaki kahve dükkânında tedâvülü yasak sikke sayarken Darphâne-i Âmire memuru Mustafa Ağa tarafından yakalanan ekmekçi çırağı Sivaslı Mikail Darphâne-i Âmire hapishanesine gönderilmiş, 15 Mayıs 1848'de ise tahliye edilmiştir. 20 Mayıs 1848'de Galata Balıkpazarı'nda Bakkal Hristo, Hatabkapısı'nda peynirci esnafından bir kişiye olan borcuna karşılık karbon verirken Darphâne-i Âmire memuru Rıza Ağa tarafından yakalanarak hapse atılmıştır. Hristo, esnaf arkadaşlarından; Kalcılar Han'ında yaşayan Nevşehirli Bakkal Nikola veled-i Simon, Balıkpazarı'nda yaşayan Nevşehirli Sobacı Serakim veled-i Yorgi, Paşakapısı civarındaki Şengül hamamı yakınında yaşayan Nevşehirli Karalombo veled-i Taryanrakil ve Sultanbayezid bölgesindeki Kazgancılar arasında yaşayan Nevşehirli Bakkal Hristo veled-i İlya'nın bundan sonra bu tür işlere karışmayacağı ve karıştığı takdirde her türlü cezaya razı olacaklarını bildirerek kefil olmalarıyla 23 Mayıs 1848 tarihinde tahliye edilmiştir. 26 Mayıs 1848'de Zindankapısı'nda duhâncı esnafından Yevan tedâvülü yasak sikkelerle memur Vanlı Hüseyin Ağa'ya yakalanmış, 29 Mayıs 1848 tarihinde ise tahliye edilmiştir. 19 Haziran 1848'de Salmatomruk'daki Yazıcı Mahallesi'nde bulunan Latif Ağa'nın bahçesinde kiracı olarak yaşayan ve burada kalpazanlık yapan Hacı Osman ve ortağı Hacı Teymur isimli kimyagerler

[172] CBOA, C.DRB., 19/943, 17 Za 1263 / 27 Ekim 1847.
[173] CBOA, DRB.d., nr. 148, s. 4.

yakalanarak Darphâne-i Âmire'de hapsedilmiştir. Kalpazanlardan 1 adet fındık rub'iyyesi, 1 adet hayriye altını ve 54 adet karbon ele geçirilmiştir.[174]

Kalpazanlar Tashîh-i Sikke sonrasında kısa süre içerisinde yeni meskûkâtın da sahteleri darp etmeye başlamıştır. Temmuz 1848'de Galata'da Tatavla Mahallesi'nde Mike Patoz isimli bir şahsın yeni meskûkât ile Avrupa meskûkâtının kenarlarını kırparak ağırlıklarını düşürdüğünün haber alınmasıyla Tatavla'daki evi ve Hobar Han karşısındaki Çadırcı Han'ındaki odasına baskın yapılmıştır. Mike, baskın esnasında firar etmiştir. Tatavla'daki evinde işçisi Sakızlı Sinekondi ve uşağı Sakızlı Neyonder isimli çocuk, Çadırcı Han'ındaki odasında ise iki ortağı Yunan Kostantino İstratoraki ve Yunan Dimitri yakalanmıştır. Şahıslar hapsedilmek üzere Tersâne-i Âmire'ye gönderilmiştir. Ev ve odada birtakım kalpazanlık âletleri, bir sandık içerisinde kırpık ve düşük ağırlıkta birçok altın ve gümüş sikke, Avrupakârî bilezik ve yüzükler ve birkaç adet şal ele geçirilmiştir. Kalp sikkeler ve âletler Polis Meclisi'nde muhafaza edilmiştir. Han'daki odada bulunan sandık Darphâne-i Âmire'ye gönderilmiştir. Sonrasında sandık, Yunan tercüman ve kançılarya tarafından gönderilen kâtip huzurunda açılmış, içindekiler kayıt altına alınarak tekrar mühürlenmiştir. Yakalanan kişilerin sorguları Darphâne-i Âmire'de Polis Meclisi Başkâtibi Şevki Efendi nezaretinde yapılmıştır. Kostantino İstratoraki ve Dimit'nin bu işte dahli olmadığı anlaşılmıştır. Kostantino hapiste hastalanması üzerine 13 Ağustos 1848'de talep edildiğinde geri getirmesi şartıyla sarraf Luka taahhüdüyle tahliye edilmiştir. Dimitri ise 3 Eylül 1848 tarihinde yine talep edildiğinde getirmesi şartıyla Yunan tercüman Sava kefaletiyle tahliye edilmiştir. Sinekondi, kalpazan Mike'nin bu işteki ortağı olmasından dolayı 1840 Ceza Kanunu'na göre 6 aydan 4 yıla kadar prangaya konulması gerektiğinden, 13 Eylül 1848 tarihinde Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye'de Mike'nin cezasına yakalandığında karar verilmek üzere Sinekondi'nin hapis tarihinden itibaren 6 ay prangaya konulmasına karar verilmiştir. Karar 22 Eylül 1848'de onaylanmıştır.[175]

[174] CBOA, DRB.d., nr. 117, s. 2.
[175] CBOA, D.DRB.İ., nr. 24/19, 28 Ş 1264 / 30 Temmuz 1848.; A.MKT.MVL., nr. 10/15, 14 L 1264 / 13 Eylül 1848.; DRB.d., nr. 117, s. 3.

Devletin tüm uyarılarına rağmen bu dönemdeki eski sikke tedâvülü engellenememiştir. Bu suçtan yakalanarak 27 Ağustos 1848 tarihinde Darphâne-i Âmire'de hapsedilen Sisamlı Yorgi aynı gün içerisinde İstefanaki Bey ve kapı oğlanı kefaletiyle serbest bırakılmıştır. 13 Eylül 1848'de Yolgeçen Han'ında yaşayan Pınarhisarlı Rum Panayot veled-i Dimo, Darphâne-i Âmire memuru Selim Ağa tarafından bir adet kalp 100'lük altın ile yakalanarak hapsedilmiştir. Fakat 22 Eylül 1848 tarihinde terzi esnafının kethüda ve ustalarının kefaletleriyle serbest bırakılmıştır. Hasköy'de yaşayan berber esnafından Vanlı Mertof Kaspar eski sikke tedâvülü suçuyla memur Mustafa Ağa tarafından yakalanmış ve 12.000 kuruşluk sikke ele geçirilerek, 4 Aralık 1848'de incelenmek üzere Maliye Nezâreti'ne gönderilmiştir. 14 Ekim 1848 tarihinde Limoncu Panayot, Ormanaylı Fatma adlı kadından Sultanmehmed civarında satın aldığı bir adet Hint tavuğu için verdiği bir adet kalp 20 kuruşluk Mecidiye ile yakalanarak Darphâne-i Âmire hapishanesine gönderilmiştir. Darphâne-i Âmire nâzırının kapı çukadarı Nazif Ağa ile padişah hazinesi hârifkârı Hoca Bersad kefaletiyle 19 Ekim 1848'de tahliye edilmiştir. 17 Ekim 1848'de Dîvânyolu'nda sergide aba terlik satan Lufya'nın Yenikapı'da francala fırınında Oseb isimli seyise sattığı terlik için Oseb'in verdiği sikkenin kalp 20'lik çıkması üzerine Oseb, Zaptiye tarafından yakalanarak Darphâne-i Âmire hapishanesine gönderilmiştir. Oseb, Hoca Mihran ve hârifkârı Hoca Bedros kefaletiyle 19 Ekim 1848 tarihinde tahliye edilmiştir. 29 Kasım 1848 tarihinde Üsküdar'da büyük iskele mevkiinde sığır kasabı Eğinli Ahmed bin Mustafa eski sikkelerle yakalanarak Darphâne-i Âmire hapishanesinde hapsedilmiştir. Ahmed hapishanede hastalanmış ve talep edildiği vakit geri getirmesi şartıyla Rumeli kumpanyasında pingânî Haçador'un kefaletiyle 2 Aralık 1848'de serbest bırakılmıştır.[176]

2 Aralık 1848 tarihinde kalpazanlık âletiyle yakalanan Üsküdarlı Mehmed Emin Darphâne-i Âmire hapishanesine konulmuş, ardından 4 Aralık 1848'de Meclis-i Âlî'de sorgusu yapılmak üzere Bâbıâlî'ye gönderilmiştir. 8 Aralık 1848'de ise Eyüp'te Dökmeci Mahallesi sâkinlerinden Süleyman, börekçi İbrahim'e kalp rub'iyye verirken yakalanmış ve sorgusu yapılmak üzere Bâbıâlî'ye gönderilmiştir. 16 Aralık 1848'de Süleyman'ın 1 sene

[176] CBOA, DRB.d., nr. 117, s. 3-4.

prangaya konularak süresi bitiminde kefili alınıp tahliye edilmesine karar verilmiştir. Sabıkalı kalpazanlardan İngiltere tebaasından Kefalonyalı Nikola da 11 Aralık 1848 tarihinde Galata'da yakalanarak hapsedilmiş ancak, 4 Ocak 1849 tarihinde talep edildiği vakit gönderilmesi şartıyla İngiltere tercümanı Mösyö Şaber'e teslim edilmiştir.[177] 22 Nisan 1849 - 21 Mayıs 1849 ile 5 Şubat 1850 - 25 Nisan 1850 tarihleri arasında piyasada eski sikkelerin tedâvülü artmış ve çok sayıda kişi elinde bu tür sikkelerle yakalanmıştır.[178]

Bu dönemde meydana gelen kalpazanlık olaylarına bakıldığında İranlıların da bir hayli etkin olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Kudüs'te meydana gelen kalpazanlık vakasında; Kudüs Mutasarrıfı Zarif Mustafa Paşa tarafından yakalanarak İstanbul'a gönderilen ve 15 Ağustos 1848'de Zaptiye'de hapsedilen İran tebaasından Ahmed, Ermeni Zakar ve Rus tebaasından Kevork'un suçlarına dair herhangi bir mazbata veya tahrîrat gönderilmediğinden 23 Aralık 1848'de Darphâne-i Âmire hapishanesine gönderilmişlerdir. Meclis-i Vâlâ'daki sorguları ardından 31 Aralık 1848'de tekrar Zaptiye hapishanesine gönderilen kalpazanlardan Rus Kevork, Rusya sefâretinin iltimâsıyla 1 Ocak 1849'da gerektiğinde geri gönderilmek şartıyla sefâretine gönderilmek üzere Hâriciye Nezâreti'ne gönderilmiştir. İranlı Ahmed ve Ermeni Zakar'ın mahpusiyetleri devam etmiştir. Bu durumda İran maslahatgüzarı Muhammed Han, 21 Ocak 1849 tarihinde gönderdiği tahrîratında; İranlı Ahmed ve Zakar hakkında hâlâ bir hüküm verilmediği gibi Rus Kevork'un sefâret iltimâsıyla tahliye edildiğini ve bu kişilerin kalpazanlık suçu işleseler bile hapis süreleri cezalarını aştığından dolayı tahliye edilmelerini talep etmiştir. Fakat kalpazanların sorguları esnasında suçlarını inkâr etmelerinden dolayı durum bir kez de Zarif Mustafa Paşa'ya sorulduğunda; Ahmed ve Zakar'ın kalpazan ve Kevork'un da sürücü olduğunun Kudüs'te konsoloslar huzurunda itiraf ettirilerek ispatlandığını bildirmiştir. Ancak kalpazanların durumu inkârda ısrarcı olmalarından dolayı haklarında herhangi bir hüküm verilememiş olmasıyla birlikte kalpazanları hapis sürelerinin 7 ayı geçmesine binâen 20

[177] CBOA, DRB.d., nr. 117, s. 5.
[178] CBOA, DRB.d., nr. 117, s. 1, 6-11.

Şubat 1849 tarihli Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye kararıyla tahliye edilmelerine hüküm verilmiştir. Kalpazanlar 27 Şubat 1849 tarihi itibariyle tahliye edilmiştir.[179]

Irak bölgesinde meydana gelen kalpazanlık vakasında; Kerbelâ'da kalpazanlık âletleriyle birlikte yakalanarak Bağdat'a gönderilen kalpazanlar İranlı Muhammed, İbrahim, Gulâm Hüseyin ve Bakır'ın, Bağdat vâlîsi Mehmed Necib Paşa nezaretinde Bağdat'taki İran maslahatgüzarı Mirza Abdülcabbar ve tercümanı Ahmed Ağa'nın da katılımıyla sorguları yapılmış ancak bu hususu kabul etmeyerek kalpazanlıklarını inkâr etmişlerdir. Buna karşılık Kerbelâ meclisinden mühürlenerek gönderilmiş olan torba, kalpazanların huzurunda açılmış ve içerisinden bir miktar bakır parçaları, "*Şâmî*" olarak anılan Osmanlı'nın eski gümüş sikkesi ile müteveffâ Ali Paşa döneminde bu bölgede darp edilmiş olan "*çarhlı*" sikkesinin kalıp ve âletleri çıkmıştır. Ayrıca Gulâm Hüseyin daha önce de kalpazanlık suçuyla Kerbelâ'da yakalanarak Bağdat'a gönderilmiş ve kalpazanlığı ispatlanarak hapse atılmıştır. Fakat İran maslahatgüzarı Abdülcabbar'ın iltimâsıyla bir daha böyle bir suça karışmamak ve Bağdat bölgesine gelmemek üzere memleketine sürülmesini talep etmesi üzerine tercüman Ahmed Ağa'ya teslim edilerek gönderilmiştir. 27 Aralık 1848'de toplanan Bağdat meclisinde tüm bunlar göz önünde bulundurularak kalpazanlıkları ispatlanmış olan şahısların cezalandırılmalarına karar verilmiştir. Mehmed Necib Paşa'nın 29 Ocak 1849 tarihinde Bağdat meclisinin mazbatasını merkeze iletmesiyle birlikte 15 Mart 1849'da alınan Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye kararı neticesinde; bulundukları bölgede hapis tarihlerinden itibaren Gulâm Hüseyin'e 1 sene, Muhammed, İbrahim ve Bakır'a ise 6'şar ay pranga cezası verilmiştir.[180]

Diğer bir kalpazanlık vakasında; İran tebaasına mensup olup, Tahtakale'de tömbekçi[*] olan Nasır'ın kalpazanlık suçuyla yakalanmasıyla birlikte sahte sikke sürücüsü olduğu anlaşılmış ve 17 Nisan 1849'da 1 sene pranga cezası verilmiştir. Ortağı olduğu ihbar

[179] CBOA, A.MKT., nr. 166/22, 01 S 1265 / 27 Aralık 1848.; A.DVN.DVE., nr. 20/90, 26 S 1265 / 21 Ocak 1849.; A.MKT.MVL., nr. 13/20, 27 Ra 1265 / 20 Şubat 1849.; DRB.d., nr. 117, s. 5.

[180] CBOA, A.MKT.MVL., nr. 13/72, 20 R 1265 / 15 Mart 1849.; MVL., nr. 31/23, 20 R 1265 / 15 Mart 1849.

[*] Osmanlı'da *tobacco* kelimesinden türetilerek "*tenbâkû*" olarak ifade edilen, nargile ile içilen tütün anlamına gelmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'na başta İran olmak üzere diğer çeşitli ülkelerden tütün getirilmiştir.

edilen Abdüssamed'in ise suçsuz olduğuna kanaat getirilmiş ve kefili alınarak salıverilmesine karar verilmiştir.[181]

Osmanlı İmparatorluğu'nda kalpazanlık yapan İranlılar, gerektiğinde –bir yolu bulunarak– sefâretleri tarafından iltimâs ediliyorlardı. İran tebaasından Nasrullah adlı kişi, kalpazanlık suçuyla 1 sene pranga cezası almış ancak İran Maslahatgüzarı Muhammed Han, 4 Ağustos 1849 (15 N 1265) tarihinde; Nasrullah'ın 6 ayı aşkın süredir prangabend olmasıyla birlikte son zamanlarda hasta olmasından dolayı "mübarek Ramazan ayına" hürmeten memleketine gönderilmek üzere tahliyesini talep etmiştir. Bunun üzerine 23 Eylül 1849'da toplanan Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye'de; Nasrullah'ın ceza süresinin bitmesine daha vakit olup, işlediği suça göre tahliyesi şimdilik uygun değilse de kendisinin çok hasta olmasına nazaran, daha önce de bu tür suçlulardan ağır hasta olanlarının kefilleri alınarak iyileşinceye kadar tahliye edilmesi söz konusu olduğundan dolayı Nasrullah'ın da iyileşene kadar kefili alınarak tahliye edilmesi ve iyileştiğinde kalan ceza süresini tamamlamak için geri gelerek prangabend olmasına karar verilmiştir.[182]

Bu tarihlerde Malatya'da yaşanan kalpazanlık hadisesinde yine İranlılar ön plandadır ancak, kalpazanlık olayı son derece ilginç bir şekilde ortaya çıkmıştır. İran tebaasına mensup olup ticaret için Malatya'da bulunan Hekim Mahmud ve Hacı Ali'nin evlerinden çekiç sesi geldiğini haber alan Malatya kaza müdürü Cemaleddin Ağa, Malatya meclis azalarından Mustafa Ağa ve İsmail Bey ile birlikte şahısların evlerine baskın yapmıştır. Evlerinde yapılan arama sonucunda bulunan bir torba içerisinden; bir adet kuyumcu körüğü, bir adet büyük çekiç, bir adet yeke ve iki adet demirden yapılmış İran sikkesi kalıbı çıkmıştır. Bu durumda Hekim Mahmud ve Hacı Ali sorguları yapılmak üzere Harput meclisine götürülmüştür. Sorgularında; Hacı Ali Tebrizli ve Hekim Mahmud Horasanlı olduklarını, torbayı İranlı Hacı Hasan, Hacı Muhammed ve Hacı Nevruz'un Hicaz'a giderlerken kendilerine emaneten bıraktıklarını ve içinde ne olduğunu bilmediklerini ifade etmişlerdir. Meclis azaları torba içerisinde İran sikkesi kalıbı bulunduğu halde

[181] CBOA, A.MKT., nr. 192/31, 24 Ca 1265 / 17 Nisan 1849.; A.MKT.MVL., nr. 14/33, 24 Ca 1265 / 17 Nisan 1849.
[182] CBOA, A.MKT.MVL., nr. 19/89, 12 Za 1265 / 29 Eylül 1849.

şahısların evlerinde veya üzerlerinde sahte sikkeye rastlanılmamasına binâen bu kişilerde kalpazanlık emaresi görülmediğini beyan etmişlerdir. Harput meclisinin 16 Ekim 1849 tarihli kararına göre; Hekim Mahmud ve Hacı Ali'de kalpazanlığa dair herhangi bir şüphe görülmediğinden dolayı tahliye edilecek, âletler tekrar torbaya konularak Malatya meclisinde muhafaza edilmek üzere bu kişilerin mührüyle mühürlenecek ve meclise iade olunacaktır. 8 Ocak 1850 tarihinde toplanan Malatya meclisinde; padişahın, bu kişilerin elinde kalpazanlık âleti bulunmasının Malatya'da mutlaka bir kalpazanlık yapıldığının göstergesi olduğunu ve bu durumun detaylıca tetkîk edilerek ortaya çıkarılmasını emretmesi üzerine Hekim Mahmud ve Hacı Ali'nin Harput meclisindeki sorguları ardından bu tarihe kadarki hâlleri gerek gizli gerekse açıktan araştırılmışsa da yine kalpazanlığa dair bir emare bulunamamıştır. Ali Efendi Malatya'da ticaretle uğraşarak Aralık ayında Arabistan'a gitmiş, Hekim Mahmud Efendi'nin ise Malatya'da saygıdeğer bir kimse olduğu ve kaza halkı arasında hasta olan kişilere ilaç yaparak geçimini sağladığı anlaşılmıştır.[183]

Tashîh-i Sikke ile birlikte darp edilen yeni sikkelerden gümüş 20 kuruşluk Mecidiye de kısa süre içerisinde kalpazanlar tarafından taklit edilen sikkeler arasında yerini almıştır. Ortaköy'de yaşayan Katolik Anton oğlu Artin'in Beyoğlu'nda simitçi sokağı civarında bir Arnavut simitçiden simit alarak bir adet kalp 20'lik Mecidiye bozdurmasından dolayı bölge kavasları tarafından aranırken, aradan birkaç gün geçmesiyle birlikte yine Beyoğlu'nda bir tütüncüye bir adet kalp 20'lik Mecidiye bozdurmuş ve tütüncü sahte olduğunu anlayarak durumu kavaslara ihbar etmiştir. Yapılan arama çalışmaları neticesinde Aynalıçeşme civarında bir mezarlıkta yakalanmıştır. Kaçarken üzerinden biraz para attığı görülmüş ve o bölgede arama yapıldığında, birkaç adet kalp 9'luk karbon bulunmuştur. Üzerinden ise beyaz torba içerisinde 2 adet kalp 20'lik Mecidiye ve 5 adet 9'luk karbon çıkmıştır. Ardından Beyoğlu'na götürülerek oralarda başka sahte sikke olup olmadığı sorulduğunda, olmadığını söylemesine istinaden tekrar üzeri aranmış; ceplerinde farklı kâğıtlara sarılı 2 adet kalp 18'lik karbon ve siyah örgü bir kese içerisinde 111 kuruş 22 pâre sahîh para bulunmuştur. Bunun üzerine Artin paralarla birlikte Polis Meclisi'ne gönderilmiştir. Burada yapılan sorgusunda;

[183] CBOA, MVL., nr. 196/45, 29 Za 1265 / 16 Ekim 1849.; A.MKT., nr. 234/43, 25 Z 1265 / 11 Kasım 1849.; MVL., nr. 88/4, 25 Ra 1266 / 8 Şubat 1850.

Aslında Beyoğlu'nda yaşadığını ancak, şu an Ortaköy'de annesinin yanında ikāmet ettiğini ve daha önce İzmir ve diğer bölgelerde hizmetkârlık yaptığını, İstanbul'a geleli 1 sene olduğunu ve bu süreçte biraz hastalıkla uğraştığını, şu an özel bir yere hizmet etmediğini, bazen Alacahamam semtinde suculuk yapan kardeşine hizmet ettiğini ve yakalandığı gün ise Beyoğlu'ndaki kız kardeşine gitmek üzere Suriçi'nden Galata'ya geçip Perşembepazarı'nda yürürken yolda para dolu beyaz bir kese bulduğunu ve içine bakmadan cebine koyup Beyoğlu'na giderek tütüncüye keseden bir karbon çıkarıp bozdurduktan sonra 8-10 adım ilerlediğinde tütüncünün yanına gelerek paranın sahte olduğunu söylemesi üzerine parayı alarak yerine sahîh para verdiğini ve artık kesedeki paralardan şüphelenerek içesindeki 5 adet yarımlık ve 2 adet tam karbona bakarken kavaslar tarafından yakalandığını, tütüncüden başka kimseye de para bozdurmadığını ifade etmiştir. Sorgudaki tüm ısrarlara rağmen tütüncüden önce simitçiye para bozdurduğunu inkâr etmiştir. Simitçinin bulunduğu bölge bilinmediği için getirtilememiş ve Artin sahte sikkeleri yakalanmadan yarım saat önce Galata'da sokakta bulduğu konusunda ısrarcı olmuştur.

Artin'in tüm inkârlarına rağmen üzerinden beyaz kese içerisinde sahte karbonlar çıkması ve sonrasında cebinden 2 adet kalp 20'lik Mecidiye bulunması, yakalandığı esnada mezarlığı karbon atması, ayrıca 111 kuruş 20 pâre sahîh parası varken sahte para bozdurması ve sorulan sorulara doğru düzgün cevap verememesi kendisinin kalp sikke sürücüsü olduğuna yeterli derecede delil oluşturmuştur. Tüm bunlarla birlikte yapılan tahkikat neticesinde işsiz bir "serseri" olduğu ortaya çıkmış ve 25 Haziran 1848'de Polis Meclisi hapishanesine gönderilmiştir. 13 Temmuz 1848 tarihinde toplanan Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye'de; Artin'in sürücü olduğu tam olarak ispatlanamamış ise de üzerinde sahîh para varken kalp para bozdurmasından suçlu görünmesi ve işsiz serseri bir kişi olmasından dolayı 6 ay prangaya konularak, süresi bitiminde bir daha serseri gibi ortalıkta gezinmeyerek bu tür bir suça karışmayacağına dair güçlü bir kefili alınıp tahliye edilmesine karar verilmiştir.

Aradan geçen 1 yıllık zaman zarfında Artin mahkûmiyet süresinin uzamasından dolayı verdiği arzıhâlinde; elinde bir adet sahte gümüş 20'lik bulunduğunu, kendisinin de bunu nereden aldığını bilmediğini ve 19 aydır Tersane-i Âmire'de prangada olduğundan

dolayı tahliye edilmesini talep etmiştir. Ancak Artin, daha önce kalpazanlık ve sürücülük suçlarından sabıkalı olarak 18 Mayıs 1848'de sürücülük suçuyla kürek cezası almış[184] ve bu defa küreğe konulalı 14 ay olduğundan dolayı 25 Haziran 1849 tarihinde bir daha bu tür bir suç işlediği takdirde "müebbeden küreğe konulmak" şartıyla tahliye edilmesine karar verilmiştir.[185]

Bir başka vakada; Avusturya kançıları tarafından Tophâne-i Âmire nâzırına muhbir olarak gönderilen Avusturya tebaasına mensup ayakkabı boyacısı Yahudi Macar Yako, 12 adet kalp 20 kuruşlukları çıkarıp koyarak: "Bunları Üsküdar'da iki kişi imâl ediyor. Bu kalp sikkelerden kazandıklarıyla malzeme tedarik ederek 100'lük ve 50'lik altın ile direkli riyâl imâl edeceklerinden dolayı bunları piyasaya sürmem için bana verdiler." demiştir. Bu durumda Yako, yanına verilen kavaslarla birlikte ayakkabı boyacısı olan Boğdanlı iki kalpazanla buluşarak âlet ve edevâtıyla birlikte kalpazanları yakalatmıştır. Sorguya alınan kalpazanlarla birlikte ilk olarak Yahudi Yako'nun sorgusu yapılmıştır. Yako sorgusunda: "Boğdan reâyâsından Löpe, 4 ay önce Üsküdar'da yanımda ayakkabı boyacılığı yaparken hastalanarak Galata'ya gitmiştir. Bir buçuk ay sonra İsteröl isimli kişiyle gelip: "Bu benim hemşehrimdir. Kalas'ta eline bir kitap geçmiş. Onda kalp sikke imâlini yazarmış. Birlikte kalp sikke imâl edelim." dedi ve ben de buna râzı oldum. İsteröl, 80 adet 2'lik darp ettiyse de tam olarak beceremediğinden dolayı 2'lik darbından vazgeçerek 20 kuruşluk kalp sikke darbına başladı ve imâl ettiği 12 adet kalp 20'likleri piyasaya sürmek için ben aldım. Sonrasında bunun kötü bir iş olduğunu anlayarak Avusturya kançılaryası aracılığıyla Tophâne-i Âmire nâzırına bildirip kalpazanları yakalattım." Yako'nun bu ifadelerini İsteröl ve Löpe de tasdik etmiştir. Kendilerine kalp 20'likler gösterildiğinde ise ellerinde bulunan kimyaya dair kitaptan 1 ay boyunca 20'likleri imâl ettiklerini, kitapta bu konuda 700 çeşit bilgi bulunduğunu ve bundan sonra diğerlerini deneyeceklerini söylemişlerdir. Bu durumda kalpazanlıkları ispatlanan İsteröl ve Löpe 26 Eylül 1849'da hapsedilmiştir. Muhbir Yako ise

[184] CBOA, DRB.d., nr. 117, s. 2.; DRB.d., nr. 148, s. 4.

[185] CBOA, A.MKT.MVL., nr. 9/45, 11 Ş 1264 / 13 Temmuz 1848.; A.MKT., nr. 209/24, 4 Ş 1265 / 25 Haziran 1849.; A.MKT.MVL., nr. 16/89, 20 Ş 1265 / 11 Temmuz 1849.; MVL., nr. 193/36, 20 Ş 1265 / 11 Temmuz 1849.; A.MKT.MVL., nr. 17/31, 6 N 1265 / 26 Temmuz 1849.

ifadesine göre suçsuz gibi görünmüşse de kendisinin de bu işte dahli olduğu ve 20'liklerin sahte olduğunun ilk bakışta anlaşılacağından dolayı bu durumu haber vermekten başka bir çâresi olmadığını anlayarak haber verdiğine kanaat getirilmiştir. 21 Ekim 1849 tarihinde toplanan Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye'de; Yako'nun aklanmasına binâen hapsedilmesine gerek duyulmayarak salıverilmesine, İsteröl ve Löpe'nin ise hapis tarihinden itibaren 2'şer sene prangaya konulmasına karar verilmiştir.

Aradan geçen 1 sene zarfında İsteröl ve Löpe'nin eşleri, 1 Eylül 1850 tarihinde verdikleri arzıhâlde; eşlerinin kalpazan olarak yakalanmış olduğunu ancak Türkçe bilmediklerinden dolayı suçlu görülerek haksız şekilde zorla 2 sene prangabend olarak şu an Bâb-ı Seraskeri'de perişan bir halde olduklarını ve kendilerinin de bir yemeğe muhtaç vaziyette olmalarına istinaden İsteröl ve Löpe'nin tekrar sorguları yapılarak suçsuzlarsa tahliye edilmelerini talep etmişlerdir. Arzıhâl üzerine 6 Eylül 1850 tarihinde mahkûmların hapis kaydı çıkarılmış; İsteröl ve Löpe'nin sorguları neticesinde 12 adet kalp 20'lik sikkeyi piyasaya sürmek için imâl ettikleri Hazine-i Hassa'dan tahkîk edilerek onaylandığı üzere, 26 Eylül 1849'dan itibaren 2'şer sene pranga cezası almışlar ve cezaları 6 Kasım 1849'da padişah tarafından onaylanmıştır. Eşlerinin arzıhâlleri akabinde İsteröl ve Löpe için bir kez de İstefanaki Bey tarafından tahliye talebinde bulunulmuştur. İstefanaki Bey, İsteröl ve Löpe'nin ifadelerine göre; bu suçu kendileri işlememişlerse de Türkçe bilmediklerinden dolayı sorguları esnasında tercümanlarının suçu işleyen diğer kişileri kurtarmak için kendilerinin suçlu olduğunu söylediğini ve 18 aylık hapis cezaları göz önünde bulundurularak memleketlerine sürgün edilmek şartıyla tahliyelerini istirham ettiklerini beyân etmiştir. Bunun üzerine 14 Ekim 1850'de Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye'de; İsteröl ve Löpe'nin mahkûmiyet sürelerinin 1 yılı aşmasından dolayı cezaları kâfi görülmüş ve tahliye edilerek memleketlerine gönderilmelerine karar verilmiştir.[186] İsteröl ve Löpe'nin

[186] CBOA, MVL., nr. 79/78, 4 Z 1265 / 21 Ekim 1849.; A.MKT.MVL., nr. 14/27, 19 Z 1265 / 5 Kasım 1849.; A.MKT.MVL., nr. 31/34, 28 L 1266 / 6 Eylül 1850.; MVL., nr. 200/22, 25 Za 1266 / 2 Ekim 1850.; A.MKT.MVL., nr. 33/70, 7 Z 1266 / 14 Ekim 1850.; MVL., nr. 94/88, 7 Z 1266 / 14 Ekim 1850.

iddia ettikleri gibi suçun tercüman yüzünden üzerlerine kaldığı pek de mümkün görünmüyorsa da İstefanaki Bey'in devreye girmesi işin seyrini değiştirmiştir.

Adana'da meydana gelen kalpazanlık vakasında ise Cebel-i Kozan'da bulunan Haçin kasabasında Harputlu Enfiyeci Evadis, sahte 20'lik Mecidiye imâl ettiğinin haber alınmasıyla birlikte yakalanmıştır. 13 Eylül 1849 tarihinde Meclis-i Vâlâ'da yapılan sorgusunda; Yakubî papazlarından Yako adlı rahibin, 20'lik sikkenin her birini 10 kuruşa alarak bunun için gereken tüm masrafları karşılamak üzere kendisini ikna ettiğini ve 3 aydır 270 adet 20'lik imâl edip papaza teslim ettiğini dile getirmiştir. Bu ifadesi, papazla yüzleşmesinde papaz tarafından da tasdik edilerek; 50 adedini Zatu adlı kişiye, 130 adedini ise Haçin'de yaşayan bir basmacıya verdiğini ifade etmiştir. Akabinde ikisinden ele geçirilen toplam 220 adet 20'lik muhafaza altına alınmış ve kalpazanlar hapsedilmiştir.

Adana mübâyaacısının gönderdiği sikkelere göre, kalpazanlar gümüş 20'lik ile birlikte sahte frank da imâl etmişlerdir. Yapılan tahkikat neticesinde; Evadis'in kalpazan ve ortaklarından Rahip Yako ile Basmacı Minas'ın sürücü olduğu ve Ekmekçi Zatu'nun ise sahte sikkeleri bilmeden aldığı anlaşılmıştır. 25 Şubat 1850'de Evadis'in hapis tarihinden itibaren 4 sene, Rahip Yako'nun ise 3 sene kürek cezası almasına ve Zatu'nun salıverilmesine karar verilmiştir. Evadis ifadesinde; imâl ettiği 270 adet sahte 20'lik sikkeden 130 adedinin Minas'da kaldığını ve 140 adedinin 130'unun yakalandıkları esnada ellerinden alındığını söylemişse de sikkelerden 10 adedi Rahip Yako'dan çıkmıştır. Bu durumda Evadis'in ifadesi çelişkili bulunarak Adana vâlîsine; sahte sikkelerin halk arasında tedâvül edip etmediğinin araştırılması ile Minas'ın yakalanıp sorgusu yapılarak, elindeki sahte sikkelerin İstanbul'a gönderilmesi emredilmiştir.

Aradan geçen zaman zarfında Yakubî papazı İlya, kalpazanlardan Yako'nun tahliyesini talep etmiştir. İlya, arzıhâlinde; kendisine borcu olan Yako'nun borcuna karşılık olarak verdiği paranın sahte çıktığını ve kendisinin paraların sahte olduğunu bilmeyerek harcadığını, Yako'nun daha sonrasında kalpazanlık suçuyla yakalanarak 8 ay Adana'da hapiste kaldıktan sonra İstanbul'a gönderilerek küreğe konulduğunu belirterek, Yako'nun 70

yaşında yaşlı, hasta ve günahsız bir papaz olmasından dolayı ihtiyarlığına merhameten kürekten kurtarılmasını istemiştir. Buna binâen 6 Mayıs 1851 tarihinde toplanan Meclis-i Vâlâ'da; Rahip Yako'nun yaşlı ve hasta olmasına istinaden, her ne kadar ceza süresini tamamlamamış ise de Adana'daki mahkûmiyeti ile İstanbul'daki kürek cezası toplamda 2 seneye yakın olmasıyla birlikte "tahliyesinin aşırı derecede talep edilmesinden" dolayı güçlü kefili alınarak memleketine gitmek üzere tahliyesine, Evadis'in ise "arzıhâl verilip tahliyesi talep edilirse" o zaman icabına bakılmasına karar verilmiştir. Padişah tarafından karar, 24 Mayıs 1851 tarihinde onaylanmıştır.[187]

Bu dönemde kalpazanlar gümüş 20'lik sikkenin yanı sıra 2'lik sikkenin de sahtesini basmışlardır. Varna Karantina Müdürü Mustafa Abdi, 23 Kasım 1850'de merkeze gönderdiği şukkasında; Varna'daki Kefalonya tüccarından bazı kişilerin buğday satın aldıkları esnafa kalp 2'lik vermekte olduğundan bahsederek, numune olarak bir adet kalp 2'lik göndermiştir. Sahte 2'lik sikkelerin nereden geldiği hususu Zaptiye memurları tarafından araştırılmışsa da bulunamamıştır.[188]

Kalpazanlar ayrıca eski meskûkâtın da sahtelerini darp ediyorlardı. 1851 yılında Üsküdar'da faaliyet gösteren kalpazan çetesinin eski meskûkâttan 6'lık sikkenin sahtesini darp ettikleri ortaya çıkmıştır. Üsküdar Yeni Mahalle'de oturan sabıkalı Tahmisci Agop'un baldızı Ermeni Tefarik'in evinde sabıkalı Nikoğos/Nikogos ile birlikte kalp 6'lık darp ettiklerini haber alan Uzun Yorgi durumu hemen Üsküdar Zaptiye Merkezi'ne bildirmiştir. Zaptiye'den Ali Çavuş ve beraberindeki 11 neferiyle birlikte Yorgi kalpazanlık yapılan eve gitmişlerdir. Evin bahçesinden içeriye girip pencerenin kanadını ve camlarını kırarak eve girmişlerdir. Yorgi ile Ali Çavuş kibrit* yakarak üst kattaki kapının sol tarafındaki kapıdan içeri girip kalpazanların âletlerinin bulunduğu yeri bulmuşlardır. Sonrasında eve iki lağımcı getirerek, önce malta taşlarını söktürüp sonra alttaki toprağı temizleyip tahtaları kaldırarak

[187] CBOA, A.MKT.MVL., nr. 19/23, 25 L 1265 / 13 Eylül 1849.; A.MKT.MVL., nr. 19/52, 5 Za 1265 / 22 Eylül 1849.; A.MKT.MVL., nr. 24/51, 12 R 1266 / 25 Şubat 1850.; A.MKT.NZD., nr. 3/84, 12 R 1266 / 25 Şubat 1850.; İ.MVL., nr. 210/6863, 23 B 1267 / 24 Mayıs 1851.; A.MKT.MVL., nr. 42/40, 29 N 1267 / 28 Temmuz 1851.

[188] CBOA, MVL., nr. 235/30, 21 M 1267 / 26 Kasım 1850.

* Belgede özellikle –ses çıkmaması için– çakmak kullanılmadığı ve kibrit yakılarak içeriye girildiği aktarılmaktadır.

mahzene ulaşmışlardır. Zaptiye neferleri mahzendeki âletleri halat ve makara yardımıyla yukarı çekmişlerdir. Âletler içerisinde; 150 adet makina, 30 adet çarh demiri, 10 çift 6'lık sikke kalıbı, 100 kadar basılmış ve basılacak 6'lık, 1 adet makinayı kaldıran makas, 10 çift 6'lıkları kesen somun, 1 adet zımba, 2 adet makina anahtarı, 1 adet pirinç somun, 1 adet derece, 1 adet makina çengeli, 5 adet törpü, 1 adet pergel, 5-10 parça altılık kafesleri hırdavat, 1 adet şabb kâğıt, 1 adet şarap tortusu kağıt, 2 adet ufak şişe kezzap bulunmuştur. Ayrıca kalpazanların "*şehmerdan*" olarak tâbir edilen bir âlet de kullandıkları öğrenilmiştir. Sonrasında Agop'un da evi basılmış ve Nikogos ile beraber yakalanarak ele geçirilen âletleriyle birlikte Üsküdar Zaptiye Merkezi'ne götürülmüş, ikisi de ayrı ayrı hapsedilmiştir. 7 Kasım 1851'de sikke ve âletler Bölükbaşı Halil Ağa nezaretinde Hazine-i Hassa nâzırına gönderilmiştir.

Kalpazanları ihbar eden Rusya tebaasından Ahıshalı Agop ve Samatyalı Tuzcu Serkis de yakalanarak sorguları yapılmıştır. Sorgu neticesinde muhbirlik yapmasına rağmen kalpazanlıkta en suçlu kişinin Ahıshalı Agop ve Nikogos olduğu ortaya çıkmıştır. Ahıshalı Agop, kalpazanları erkenden ihbar ettiği için bu işin kendisine yüklü miktarda masrafa mâl olduğunu iddia etmiş ve bu masraf karşılandığı takdirde kalpazanlık yapılan yeri de göstereceğini söylemiştir. Bu durumda kendisine güvence sağlanarak baskın düzenlenmiştir. Bu sebeple Ahıshalı Agop'a ilk etapta hüküm verilememiştir. Tahmisci Agop'un da durumdan haberdar olduğu halde ihbar etmemesinden dolayı 3. derecede suçlu olduğuna kanaat getirilmiştir. Serkis'in ise bu işte dahli olmadığı anlaşılmıştır. 10 Aralık 1851'de yapılan muhâkeme sonucunda ise Ahıshalı Agop'un esasında kendini kurtarmak maksadıyla durumu ihbar ettiği ve bunun da bir nevi düzenbazlık olduğuna hükmedilmiştir. Ayrıca Ahıshalı Agop'un sorgusu sırasında tercümanı olmadığından dolayı tercümanıyla birlikte sorgusunun tekrar yapılmasına ve iki ortağının da bulunmasına karar verilmiştir. Ahıshalı Agop ile iki ortağı Rus Süslü Kirkor ve Rus David'in Rusya Devleti tercümanı huzurunda tekrar sorguları yapılmış ve gerek daha önceki sorguda gerekse bu sorguda yine en suçlu kişilerin Ahıshalı Agop ile Nikogos'un olduğuna kanaat getirilmiştir. Tefarik'in yüzleşmedeki ifadesine istinaden Rus David de şüpheli görülmüştür. Bu durumda 1 Mart 1852 tarihli Meclis-i Vâlâ kararına göre; Ahıshalı Agop ile Nikogos'a hapis tarihinden

itibaren 2'şer sene, Tahmisci Agop'a 1 sene ve David'e 6 ay pranga cezası verilmiştir. Ceza süreleri bitiminde tahliye edildikten sonra Ahıshalı Agop ile David Rusya tebaasından oldukları için sefâretleri aracılığıyla memleketlerine gönderilecektir. Olayda dahli olmadığı anlaşılan Serkis ve Süslü Kirkor'un ise hemen tahliye edilmesine karar verilmiştir.[189]

Tüm bunların yanı sıra devletin, kalpazanlık faaliyetleri karşısında ilginç olaylarla da karşılaştığını görmekteyiz. 28 Ocak 1853 tarihinde Çorum'da ortaya çıkan kalpazanlık hadisesinde; Çorum'da bir kalpazan olduğunun ihbarı üzerine durum bölge meclisine bildirilmiştir. Meclis tarafından tayin edilen memur vasıtasıyla yapılan aramalar neticesinde 70 yaşını aşkın Derviş Hasan isminde bir ihtiyar adamın kalpazanlık yaptığı tespit edilmiştir. Derviş Hasan'ın evinde yapılan arama sonucunda; bir dolap içerisinde bir miktar teneke parçaları, kürek ve çekiç bulunmuştur. Derviş Hasan ve beraberinde ele geçirilen tenekeden yapmış olduğu sikkeler Amasya'ya gönderilmiştir. Amasya mutasarrıfı Hüseyin Remzi Paşa nezaretinde yapılan sorgusunda; durumu inkâr edemeyerek itirafta bulunmuş; çok fakir olduğunu ve küçük çocuklarının para isteyerek kendisini bunaltmalarından dolayı kalpazanlığa teşebbüs ederek, "çekiç ile tenekeyi düzleştirip, makasla keserek para şeklini verdiğini" ve sonrasında para olarak çocuklarına verdiğini dile getirmiştir. Suçuna karşılık hapsedilerek kestiği teneke parçalarından birkaç adedi merkeze gönderilmiştir. Ayrıca Hüseyin Remzi Paşa, Derviş Hasan'ın çok yaşlı ve fakir olmasına istinaden haline merhameten tahliyesini talep etmiştir.

İstanbul'a gönderilen teneke parçaları incelendiğinde; artık darp edilmeyen ufak pâre hacminde olduğu ancak, üzerinde sikke yazısına dair hiçbir şey olmadığından dolayı pek de kalpazan işi olarak görünmediğine kanaat getirilmiştir. Bu tür bir davranışın suç addolunmasına rağmen Derviş Hasan'ın hapiste kaldığı süre yeterli görülerek bundan sonra böyle bir suça karışmamak kaydıyla 1 Mart 1853 tarihinde fakir ve ihtiyarlığına merhameten tahliyesine karar verilmiştir.[190]

---

[189] CBOA, A.MKT.NZD., nr. 45/68, 12 M 1268 / 7 Kasım 1851.; A.MKT.MVL., nr. 50/80, 9 Ca 1268 / 1 Mart 1852.; A.MKT.NZD., nr. 50/76, 16 Ca 1268 / 8 Mart 1852.; A.MKT.MVL., nr. 51/1, 16 Ca 1268 / 8 Mart 1852.

[190] CBOA, İ.DH., nr. 267/16671, 20 Ca 1269 / 1 Mart 1853.; A.MKT.NZD., nr. 74/64, 3 C 1269 / 14 Mart 1853.

1853 yılından itibaren kalpazanlar arasında gümüş 5 kuruşluk (5'lik) sikkenin sahtesinin revaç bulduğunu görmekteyiz. Ağustos 1853'de Van çarşısında alışveriş esnasında *meskûkât-ı atika yasakçıları* tarafından birkaç adet kalp 5'lik ele geçirilmiştir. Buna bağlı olarak Hakkâri vâlîsi Mehmed Paşa tarafından yapılan araştırmalar neticesinde; sikkelerin, Van'da yaşayan Ermeni Kürkçü Manuk tarafından yapıldığı öğrenilmiş, dükkânı ve evinde yapılan aramalar sonucunda evinde 1105 kuruşluk 221 adet kalp 5'lik bulunmuştur. Manuk'un hasta olmasından dolayı evde bulunan büyük ve küçük oğlunun ayrı ayrı yapılan sorgusunda; sikkeleri babalarına İranlı Abdülcabbar adlı bir tüccarın verdiğini söylemişlerdir. Bunun üzerine Abdülcabbar'ın dükkânı ile alışveriş yaptığı ve dostu olan esnaf dükkânlarında "gümrük eşyası" bahane edilerek aramalar yapılmış ancak bir şey bulunamamıştır. Bu durumda Manuk'un ailesinin Abdülcabbar'a iftira attığı anlaşılmıştır. Fakat kalp 5'liklerin Manuk'un oğulları tarafından da yapılmış olması mümkün görülmeyerek doğruyu söylemedikleri düşünülmüş ve Manuk'un hasta olmasından dolayı babasında başka sahte 5'lik sikke olup olmadığının öğrenilmesi için büyük oğlu hapsedilmiştir. Sahte 5 kuruşluk sikkelerin diğer kazalarda tedâvül etmemesi ve halkın zor durumda kalmasının önlenmesi amacıyla birer adedi Van'a, üç adedi ise sadrazama gönderilmiştir.

İstanbul'a gönderilen kalp 5'likler Darphâne-i Âmire'de incelenmiş ve kalaydan yapıldığı tespit edilmiştir. Meclis-i Vâlâ'da yapılan müzâkerede; Manuk'un tavırlarından sürücü olduğu anlaşılıyorsa da elinde bulunan kalp 5'lik miktarının fazla olmasına nazaran iyi derecede bir kalpazan olması ihtimâline karşın çok sayıda sahte sikke imâl etmiş olacağı da düşülmüştür. Fakat Hakkâri vâlîsi Mehmed Paşa'nın tahrîratında kalpazanlık âlet ve edevâtına dair herhangi bir bilgi belirtilmemesinden dolayı padişah tarafından 3 Ekim 1853'de bu meselenin ortaya çıkarılarak; halkın zarara uğratılmasının engellenmesi için gereken tahkikatın yapılması ve kalpazanlık âletleriyle beraber kalan sahte 5'liklerin Darphâne-i Âmire'de kal' edilerek ne kadar gümüş çıkarsa bedeli emredilen bölgeye teslim

edilmek üzere Hazine-i Hassa'ya gönderilmesi ile kalpazanın kim olduğunun bulunması için Hakkâri vâlîsi Mehmed Paşa'ya cevap yazılması emredilmiştir.[191]

Musul'da ise sahte 5 kuruşluk imâl ettiği haber alınan bir Yahudi, 8-10 adet sikke kalıbı ve bir adet sahte 5'lik sikke ile yakalanmıştır. Sorgusunda; kalpazanlığa yeni başladığını ve 150 kuruşluk 5'lik imâl ederek birazını bazı köylere verdiğini, birazını da yakalandığı esnada korkusundan nehire attığını itiraf etmiştir. Bu durumda kendisine 2 sene pranga cezası verilmiştir.[192]

Bu süreçte kalpazanlar bir yandan da gümüş 20'lik Mecidiye sikkelerinin sahtelerini basmaya devam etmişlerdir. Tulca/Tulça kazasına bağlı Sumva (صومو) karyesinde yaşayan Kazak Vasil veled-i Yevan, 13 Ağustos 1853 tarihinde Tulca'da duhancı Baron adlı kişinin dükkânından satın aldığı 100 pârelik duhan için bir adet kalp 20'lik Mecidiye vermiştir. Baron'un durumu fark ederek devlete ihbar etmesiyle birlikte Vasil hemen yakalanmış ve üzerinden 25 adet kalp 20'lik çıkmıştır. 17 Ağustos 1853'de Tulça sancak meclisinde yapılan sorgusunda; 40 gün önce, Bükreş'ten gelerek Köstence'ye yerleşmiş, Kazak asıllı, kısa boylu, kumral sakal ve bıyıklı Nikola isimli kalpazanla buluşarak ondan kalpazanlık öğrendiğini, beraber Köstence'den Varna'ya gittikleri günün ertesi günü sarhoş ve kolu kırık olduğu halde: "Varna'dan Bükreş'e gideceğim." diyerek çıkıp gittiğini, ikinci gün de kendisinin Varna'dan Pazarcık'a ve oradan da Sumva karyesine gidip buradaki dağlarda 30 adet kalp 20'lik imâl ettiğini, 26'sı elindekiler olup, 4'ünü harcadığını ama nerelere verdiğini teşhis edemediğini ve sahte sikkeleri nasıl yaptığı merak edilirse yapıp gösterebileceğini söylemiştir. Vasil'in istediği malzemelerin getirilmesiyle birlikte yeni yapmış olduğu bir adet kalp 20'lik ve üzerinde bulunanlar Silistre vâlîsi Mehmed Said Paşa tarafından 20 Ağustos 1853 tarihinde İstanbul'a gönderilmiş ve Vasil Tulça mahbesine konulmuştur. Sahte 20'liklerden kalanlar kırılarak, içerisinden 5 adedi Kapı kethüdası Nebil Bey aracılığıyla

[191] CBOA, MVL., nr. 210/46, 29 Z 1269 / 3 Ekim 1853.; A.MKT.NZD., nr. 91/52, 21 Z 1269 / 25 Eylül 1853.; A.MKT.UM., nr. 143/70, 7 M 1270 / 10 Ekim 1853 (Mehmed Paşa'ya cevap yazılmıştır).
[192] CBOA, A.MKT.MVL., nr. 66/15, 29 Z 1269 / 3 Ekim 1853.

sadrazama takdim edilmiştir. Bükreş'e gitmek için Varna'da kalan Nikola'nın yakalanması hususu ise Varna muhâfızına bildirilmiştir.

İstanbul'a gönderilen kalp 20'likler Darphâne-i Âmire'de incelenerek sahtelikleri tasdik edilmiştir. Fakat Silistre vâlîsinin tahrîratında kalpazanların âlet ve edevâtına dair bir bilgi bulunmamasına istinaden padişah tarafından bu hususun ortaya çıkarılması ve halkın zarara uğramaması için gerekli tahkikatın yapılmasına yönelik 10 Ekim 1853 tarihinde Mehmed Said Paşa'ya emir gönderilmiştir. Paşa, kalpazanların âletlerine dair fazla bir malzeme olmadığını; âletin "iki tahta arasına 20'lik kalıbının çizilip" kalıba dökülmesinden ibaret olduğunu belirterek, 6 Kasım 1853'de sikke kalıbını ve kalan 21 adet kalp 20'lik sikkeyi İstanbul'a göndermiştir. 20'liklerden bir adedi Meskûkât Müdürlüğü'ne gönderilmiş ve yapılan inceleme neticesinde; sikkenin kalaydan yapıldığı, içerisinde hiç gümüş olmadığı anlaşılmıştır. 25 Aralık 1853 tarihinde toplanan Meclis-i Vâlâ'da; Vasil ile Nikola'nın kalpazanlıklarının ispatlanmasına nazaran Vasil'e hapis tarihinden itibaren 10 sene kürek cezası verilerek, süresi bitiminde güçlü kefili alınarak tahliye edilmesine karar verilmiştir. Nikola ise yapılan tüm arama çalışmalarına rağmen bulunamamış, muhtemelen Vasil'in yakalandığını duyarak firar etmiştir. Yakalanması için arama çalışmaları devam ettirilmiştir.[193]

Bu süreçte İranlı kalpazanların sahte 5 kuruşluk yapımında da ön plana çıktığını görmekteyiz. 13 Temmuz 1854'de Hakkâri'de ortaya çıkan kalpazanlık vakasında; İran tebaasından ve Selmas ahalisinden Şoşabek oğlu Agakşi, bundan 2-3 ay önce darp ettiği kalp 5'lik, 6'lık ve 20 pârelik sikkelerle Albak kazasına gelip köylülerden birkaç binden fazla koyun satın almıştır. Halk, sahte sikkeleri fark edemediklerini dile getirerek Hakkâri Kaymakamı Mustafa Paşa'ya Agakşi'nin verdiği sikkeleri göstermiştir. Mustafa Paşa ise durumu merkeze bildirerek sikkeleri Maliye Nezâreti'ne göndermiştir. Yapılan araştırma neticesinde; Agakşi'nin Selmas'taki evinde olduğu ve kalpazanlığa 1 sene önce başladığı,

[193] CBOA, A.MKT.NZD., nr. 91/33, 21 Z 1269 / 25 Eylül 1853.; MVL., nr. 210/45, 29 Z 1269 / 3 Ekim 1853.; İ.MVL., nr. 294/11905, 22 R 1270 / 22 Ocak 1854.; A.MKT.NZD., nr. 101/34, 18 S 1270 / 20 Kasım 1853.; A.MKT.NZD., nr. 110/98, 8 Ca 1270 / 6 Şubat 1854.

sahte sikkeleri Albak'ta harcamasının yanı sıra Hakkâri'den Selmas'a 1 aylığına alışverişe gidenlere de verdiği ortaya çıkmıştır.

28 Eylül 1854 tarihinde konunun Meclis-i Vâlâ'da müzâkeresinde; bu tür kalpazanların darp ettikleri sahte sikkelerin 1851 Ceza Kanunnâmesi gereğince "*derece-i müşâbehetine göre te'dîbât-ı kanuniyyelerinin icrâsı*" gerekiyorsa da Agakşi'nin yabancı tebaadan olması ve yabancı bir ülkede bulunmasından dolayı yakalanması hususunun önce sefâretine bildirilmesi gerekmekte, bunun için ise kalpazanın gizlenmesi veya hastalık bahânesi gösterilmesi gibi çeşitli zorluklar ortaya çıkacağı düşünülmüştür. Buna bağlı olarak Agakşi'nin yine Hakkâri'ye gelmesi muhtemel olduğundan, geldiği zaman hemen yakalanıp kalpazanlığı ispatlanarak İstanbul'a gönderilmesi ve cezasının da o vakit tayin edilmesine karar verilmiştir.[194]

1856 yılına gelindiğinde İstanbul Emtia Gümrüğü'nde yakalanan bir kişi sayesinde Midilli Adası'ndaki kalpazan çetesi ortaya çıkarılmıştır. Ticaret için 1 aylığına İstanbul'a gelmiş olan Midillili aktar Hafız Sâdık'ın vapur ile Midilli'ye gitmek üzere iken gümrükte yapılan aramada eşyaları arasında "*derece*" olarak tâbir edilen 1 adet gümüş 20'lik Mecidiye kalıbı bulunmuştur. Derhal Meclis-i Vâlâ'ya götürülerek yapılan sorgusunda; Laleli'de oturan Abdüşşekür Efendi'nin evinde misafir olan Midillili Hafız Salih'in sikke kalıbını Midilli kalesi topçu Binbaşısı Hafız Ağa'ya teslim etmesi için kendisine emaneten verdiğini ve Hafız Salih'in İstanbul'a 20-25 gün önce gelmiş olduğunu dile getirmiştir. Hafız Salih'in de yakalanmasıyla kalpazanların sorgularına başlanmış ise de Midilli vapurunun İstanbul'dan hareketi esnasında meselenin yolcular aracılığıyla Midilli'ye ulaşacağı düşünülerek, fazla zaman olmamasına nazaran Midilli kaymakamı ile haberleşmenin de mümkün olmaması sebebiyle 23 Mart 1856 tarihi itibariyle, durumun gizlice Midilli kaymakamına anlatılmasına karar verilmiştir. Bu durumda Midilli kaymakamına, kimseye belli etmeden Binbaşının bu işte dahli olup olmadığını araştırarak varsa ortaklarını bulması ve Hafız Sâdık'ın ifadesinde belirttiğine göre; Binbaşının kimya işleriyle uğraştığı ve Hafız Salih ile Midilli'de uzun süredir görüştüğü öğrenildiğinden dolayı bu konuda gerekli

[194] CBOA, MVL., nr. 214/30, 17 L 1270 / 13 Temmuz 1854.; A.MKT.MVL., nr. 68/20, 5 M 1271 / 28 Eylül 1854.

tahkikatın yapılarak elde edilen bilgilerin hemen merkeze bildirilmesi yönünde emir gönderilmiştir.

Hafız Salih sorgusunda; İstanbul'da bazı kişilerle birlikte bir çete kurduklarını ve kimya ile uğraşarak bir şeyler imâl etmeye çalıştıklarını ifade etmiştir. Bunun üzerine ortakları da bulunmuş ve sorgularında suçlarını itiraf etmişlerdir. Hafız Salih'in ifadesinden Binbaşı Hafız Ağa ile kale imamı Hafız Hüseyin'in de ortakları olduğu anlaşılmıştır. Midilli kaymakamının gönderdiği tahrîrata göre ise Hafız Ağa, 1 senedir kimya işleriyle ilgilenmektedir. Hafız Hüseyin, bazı seyyahlar ile maiyyetindeki bazı zâbitân da kendisine yardımcı olmaktadır.

Bu durumda konunun Meclis-i Vâlâ'ya havale edilmesiyle birlikte Hafız Salih'in ifadesinde bahsettiği kişiler Meclis'e çağırılarak sorguları yapılmış ancak, bunların sorgularının tamamlanması Binbaşı Hafız Ağa, Hafız Hüseyin ve diğer ortaklarının getirilmesine bağlı olduğundan dolayı; 24 Nisan 1856'da Binbaşı ile yardımcıları olan zâbitânın İstanbul'a getirilmesi için Tophâne-i Âmire nâzırı, Hafız Hüseyin ile seyyahların İstanbul'a gönderilmesi için ise Midilli kaymakamı görevlendirilmiştir. Bunun üzerine 12 Mayıs 1856'da Binbaşı ve zâbitân Tophâne-i Âmire nâzırı tarafından Midilli'ye gönderilen memur vasıtasıyla İstanbul'a getirilmiş, Hafız Hüseyin ise Zaptiye çavuşu Selim Ağa nezaretinde İstanbul'a gönderilmiştir. İstanbul'a gelen şahısların sorguları yapılmış ve Binbaşı sorgusunda; sikke kalıbını nişangâh dökmek için yaptırdığını söylemiş ancak, bu tür top âleti yalnızca Tophâne-i Âmire'de yapılan bir âlet olduğundan dolayı Hafız Ağa'nın yalan söylediği düşünülerek, 1 Ekim 1856'da konunun bir kez de Tophâne-i Âmire Meclisi'nde müzâkeresine karar verilmiştir. Sonrasında yapılan tahkikat gereğince; Hafız Ağa, Hafız Sâdık ve diğer şahısların olayda dahli olmadığı anlaşılmış ve haklarında *hüsn-i şehâdet* olunmuştur. Aradan geçen zaman zarfında ise Binbaşı "eceliyle" vefat etmiştir. Diğer şahısların sorgularında sikke kalıbını verdiğini ihbar ettikleri Ali Baba isimli şahıs tüm aramalara rağmen bulunamamıştır. Bu durumda Ali Baba bulunamadığı için olayın aslı da tam olarak ortaya çıkarılamamıştır. 20 Ekim 1856 tarihi itibariyle, şahısların hapis süreleri 6

aya yaklaştığından dolayı Ali Baba bulunduğunda yüz yüze muhâkemeleri yapılmak üzere güçlü kefilleri alınarak tahliye edilmelerine karar verilmiştir.[195]

Bu tarihlerde Vidin'de meydana gelen kalpazanlık vakasında ise aslen Bükreşli olan Kıptilerden, Vidin'de Sahra kazasında bulunan Kerimbey karyesinde demircilik yapan Angeli ve oğlu İlya ile yeğeni Vasil'in, Sartuna karyeli Hristo'nun evinde kalpazanlık yaptıklarının ihbarı üzerine ev sahibi Hristo yakalanmıştır. Sorgusunda; bu şahısların kalpazan olduklarını itiraf ederek, imâl ettikleri züyûf sikkeler ile evindeki "kalay" parçalarını ve bir adet sikke kalıbını vermiştir. Ayrıca kendisini de kandırarak 446 kuruşluk parasını dolandırdıkları söylemiştir. Bunun üzerine kalpazanlar da yakalanarak sorguya alınmıştır. Hristo'nun ifadesinin tamamını tasdik ederek, ayrıca Kerimbey karyesinden sekiz kişiyi de Hristo gibi dolandırarak paralarını aldıklarını itiraf etmişlerdir. Dolandırdıkları toplam miktar yaklaşık 18.509,5 kuruştur. Bunun 5.530,5 kuruşunu harcadıklarından ve geri ödeyecek paraları veyahut malları olmadığından dolayı kalan 12.908 kuruşun sahiplerine eşit olarak taksim edilerek verilmesine karar verilmiştir. Kalpazanlar Angeli, İlya ve Vasil'e hapis tarihinden itibaren 4'er sene, bu kişilere para vererek kalpazanlığa destek olmuş olan sekiz kişiye ise 6'şar ay pranga cezası verilmiştir.[196]

1857 yılında da sahte gümüş 5'liklerin kalpazanlar tarafından darbı devam etmiştir. Edremit kazasında yaşayan Hristo'nun elinde 72 adet kalp 5'lik bulunması üzerine sikkeleri Yanako isimli kişiden aldığını söylemiştir. Yanako ise İstirati adlı kişiden aldığını söylemiştir. İlerleyen zamanda Hristo'nun ifadesini inkâr etmesi ve Yanako'nun ölmesiyle birlikte olayın aslı tam olarak çözüme kavuşturulamamıştır. Bu durumda olayın tekrar tahkiki için Hristo ve İstirati İstanbul'a gönderilmiştir. Fakat Hristo İstanbul'a ulaşmadığından dolayı yalnızca İstirati'nin sorgusu yapılmış, ancak Yanako'ya sahte sikke verdiği ve

[195] CBOA, A.MKT.UM., nr. 229/67, 16 B 1272 / 23 Mart 1856.; A.MKT.NZD., nr. 181/39, 30 B 1272 / 6 Nisan 1856.; A.MKT.UM., nr. 234/26, 18 Ş 1272 / 24 Nisan 1856.; A.MKT.NZD., nr. 184/97, 7 N 1272 / 12 Mayıs 1856.; A.MKT.NZD., nr. 185/20, 8 N 1272 / 13 Mayıs 1856.; A.MKT.NZD., nr. 196/20, 1 S 1273 / 1 Ekim 1856.; A.MKT.MVL., nr. 82/60, 20 S 1273 / 20 Ekim 1856.

[196] CBOA, A.MKT.MVL., nr. 80/36, 6 L 1272 / 10 Haziran 1856.

kalpazanlık yaptığına dair bir delil bulunamamış ve ihtiyarlığına istinaden kefili alınarak tahliye edilmiştir.[197]

Mardin'de meydana gelen kalpazanlık hadisesinde ise Mardinli Seyyid Abdülgani Efendi'nin verdiği arzıhâlde; Kadiriye tarikatı dervişlerinden Mardinli Yahya'nın "cinnet" geçirmesinden dolayı "Mardinli Bakkal İbrahim'in elinde bulunmuş olan sahte sikke benimdir" demesi üzerine 20 aydır Diyarbekir hapishanesinde olduğunu ve hapisten çıkarılmasını talep etmiştir. Kürdistan vâlîsi Mehmed Besim Paşa'nın durumu Mardin Meclisi'nden tahkikiyle birlikte; Abdülgani Efendi'nin, Derviş Yahya'nın öz kardeşi olduğu ve Yahya'nın cinnet ve akıl kaybı olmadığı halde sahte sikkeyi bir kalıp uydurarak imâl ettiği ve birkaç seneden beri kalpazanlıkla uğraştığının halk arasında da bilinen bir mevzu olmasından dolayı kalpazanlık yaptığı tahakkuk ederek ispatlanmıştır. Ayrıca evinde yapılan aramada sikke kalıplarıyla birlikte bir miktar kalp 5'lik ve 6'lık bulunmuş ve kendisiyle beraber meclise getirilmiştir. Derviş Yahya, sikkeleri kendisinin imâl ettiğini meclis huzurunda itiraf etmiştir. Ayrıca Abdülgani ve Yahya'nın Kadiriye tarikatine mensup olmadıkları ve eskiden beri bu tür suçlar işleyen "*Hindizâdeler*" olarak tanınan bir kavime[*] mensup oldukları, Yahya'nın da cinneti veya akıl kaybı olmadığı ortaya çıkmıştır. Derviş Yahya, suçu ispatlandığında 19 Mart 1856'da hapsedilmek üzere Diyarbekir'e gönderilerek durum mazbata ile eyâlete arz edilmiştir. Fakat Abdülgani Efendi'nin arzıhâli üzerine Mehmed Besim Paşa, Mardin Meclisi'nden bilgi alarak durumu 24 Ekim 1857 tarihinde İstanbul'a iletmiştir. Aradan geçen zaman zarfında Derviş Yahya herhangi bir yargılamaya tâbi tutulmadan hapsedilmiştir. Konu, 20 Aralık 1857'de Tatbîk-i Kavânîn Cemiyeti tarafından müzâkere edildiğinde; 1851 Ceza Kanunu'nca, Derviş Yahya'nın "derece-i sû-i imâline göre 6 aydan 4 seneye kadar prangaya konulması" gerekmektedir. Fakat kalpazanların suçları ispatlandığı takdirde suçunun derecesinin mazbata ile merkeze bildirilmesi neticesinde tayin edilecek süre ile cezalandırılması gerekirken, Derviş Yahya hakkında arzıhâl verildikten sonra Besim Paşa tarafından Mardin Meclisi'nden bilgi alınıncaya kadar Diyarbekir'den merkeze herhangi bir yazı gönderilmeyerek Yahya 2 seneye

[197] CBOA, A.MKT.MVL., nr. 84/51, 14 C 1273 / 9 Şubat 1857.

[*] Belgede bu kavimden "kavm-i mezmûm" (istenmeyen/sevilmeyen topluluk) olarak bahsedilmiştir.

yakın bir süre usûlsüzce hapiste tutulmuştur. Bu durumun kabul edilemez olduğu ve bölge memurlarının dikkatsizliklerinden kaynaklandığı vurgulanmıştır. Bu durumda Derviş Yahya'nın 2 senelik hapis süresi tamamlandığında bundan sonra bu tür bir suç işlememek kaydıyla güçlü kefili alınarak tahliye edilmesi gerekmektedir. Cemiyetin kararı, 27 Aralık 1857'de Meclis-i Vâlâ'da onaylanmıştır.[198]

11 Temmuz 1858'de Musul'da İran tebaasından kalpazanlar ellerinde 5 adet sahte gümüş 20'lik Mecidiye ile yakalanmıştır.[199] 1859'da Gelibolu bölgesinde gümüş Mecidiye kalpazanlığı yapan bir çete yakalanmıştır. Kalpazanlar Kostanti, Tanaş, Korstel ve Yorgi'ye 17 Şubat 1859'da Tatbîk-i Kavanîn Cemiyeti'nce 3'er sene pranga cezası verilmiştir.[200] 1860 yılına gelindiğinde ise Selanik'te gümüş 20 kuruşluk Mecidiye kalpazanlığı yapan bir çete yakalanmıştır. Kalpazanlık yaptıklarının ihbarıyla yakalanarak 20 Mart 1860 tarihinde hapsedilmiş olan Karlo Kameski ve Praşimo Halke ile sonradan ele geçirilen Karon isimli kalpazanlardan Karlo Yunanistan, Praşimo ise İngiltere tebaasından olmaları dolayısıyla devletlerinin konsolosları huzurunda Selanik Meclisi'nde sorguları yapılmıştır. Karlo, Rusya'nın Harkova (Ukrayna) şehrinde doğmuş, 28-30 yaşlarında iken Avusturya pasaportuyla Harkova'dan Hocabey'e, oradan da İstanbul'a gelip Perşembepazarı'nda Ağa Camii yakınında bir dükkân kiralayarak 20 sene burada kuyumculuk yapmıştır. Sonrasında Yunanistan'a giderek 4 sene orada ikamet etmiş ve Yunan bir kadınla evlenip Siroz'a gitmiştir. Bundan 5-6 ay önce ise Selanik'e gelerek yine kuyumculuk yapmaya başlamıştır. Burada Mariko isimli bir kadın vasıtasıyla Meyhaneci Praşimo ile tanışmış ve işlerinin kötü gittiğinden bahsederek sahte sikke basmak üzere aralarında anlaşarak kalpazanlık yapmaya karar vermişlerdir. Praşimo kendisine 1 adet "siyah sikke" verip masrafını da karşılayacağını söyleyerek sikke basmasını istemiş ve 100 kuruş vermiştir. Ardından 6 adet sahte 20 kuruşluk Mecidiye yapıp Praşimo'ya gösterdikten sonra kendisine 100 kuruş daha vermiş ve Koron isminde bir kişi ile başka bir kişi daha getirerek, bunların kendi ortakları olduğunu ve bu kişilerden zarar gelmeyeceğini söylemiştir. Sonrasında hepsi toplanıp Praşimo'nun

[198] CBOA, A.MKT.MVL., nr. 94/17, 10 Ca 1274 / 27 Aralık 1857.
[199] CBOA, HR.MKT., nr. 245/95, 29 Za 1274 / 11 Temmuz 1858.
[200] CBOA, ZB., nr. 1/69, 14 B 1275 / 17 Şubat 1859.; MVL., nr. 819/75, 24 B 1275 / 27 Şubat 1859.

meyhanesinin arkasındaki avluya gitmiş, önceden basılmış olan 6 adet 20'lik sikkeleri Koron ve diğer kişiye de göstermeleri üzerine onlar da sikkeleri beğenmiştir. Karon, kalıp olarak 1 adet 20 kuruşluk Mecidiye, Praşimo ise 1 adet "çarhlı isfancık" ve 1 adet 2'lik vererek, elindeki işleri bitirdikten sonra 1000 kuruş daha vereceğini söylemiştir. İleride yine lâzım oldukça masrafları için para temin etmek maksadıyla Praşimo'nun meyhanesinin üstünde boşalan odada sikke basmak üzere anlaşarak ayrılmışlardır. Son olarak Praşimo'dan 20 kuruş daha aldıktan sonra evine geldiğinde, kalpazanlık yaptıkları hükûmet tarafından duyularak elindeki sahte sikkelerle birlikte yakalandığını ve büyük hata yaparak suç işlediğini dile getirmiştir.

Praşimo ise sorgusunda Korlo'yu hiç görmediğini ve bilmediğini dile getirerek lafı değiştirip, bir gün Korlo'nun dükkânına birkaç adet sahte yüzük getirip satmak istediğini ve kendisinin kuyumcu olduğunu söyleyerek yüzükleri almadığı halde 100 kuruş harçlık talep ettiğini söylemiştir. Ayrıca bundan 6 ay önce Siroz'da Giritli bir tüccara 2.000 adet sahte 20 kuruşluk ile Selanik'te ismini bilmediği bir kişiye 100 altın bastığını, yeni çıkan çarhlı isfancıkların[*] birebir aynısından yapacağını söyleyerek kendisine 1 adet isfancık verdiğini, üç gün sonra yaptığı 7 adet sahte 20 kuruşluk sikkeyi dükkânına getirip gösterdiğini ancak kabul etmediğini ifade etmiştir. Ortağı Karon ise Karlo'ya 1 adet Mecidiye vererek yolladıklarını, Karlo'nun kalpazanlık yaptığını ve tanıdıkları bir adam varsa sahte sikke satmak istediğini 6 ay önce Merkori adında birisinin kendisine söylediğini ama Karlo'yu görmediğini, Merkori'nin Praşimo'yu dükkânına getirip Mariko'nun odasını kiralayacağını söyleyerek gittiklerini ve kendilerine 200 kuruş verdiğini söyleyerek bu işte dahli olmadığını dile getirmiştir.

Praşimo'ya, önce Karlo'yu hiç görmediğini söyleyip sonradan 6 ay önce kalpazanlıkla uğraştığını duyarak görüştüğünü söylediği ve yapmış olduğu sahte sikkeleri görüp kendisine sermaye olarak 200 kuruş ile 1 adet isfancık vermesiyle birlikte kalpazanlığın tüm devletler nezdinde büyük bir suç olduğunu bildiği halde durumu hükûmete veya mensup olduğu devletin konsolosuna bildirmemesinin kendisinin bu işte Karlo'ya

[*] Bu sikkeye dair herhangi bir bilgi elde edilememiştir.

yardımcı olduğunun ispatı olduğu söylendiğinde ise hiçbir cevap verememiştir. Tüm bu hususlar göz önünde bulundurulduğunda; Karlo'nun kalpazanlık yaptığı kendi itirafıyla da ispatlanmış ve yapılan sorgu ve tahkikata nazaran Praşimo ile diğerlerinin de Karlo'ya sermaye ve sikke kalıbı verip, sahte sikkeleri piyasaya sürmek üzere yardımcı oldukları anlaşılmıştır. 14 Eylül 1860 tarihinde Selanik Meclisi'nde alınan karar gereği, kalpazanlara 1858 Ceza Kanunu'nun 143. maddesince hapis tarihinden itibaren 10'ar sene kürek cezası verilmesine karar verilmiştir. 29 Kasım 1860'da ise Meclis-i Vâlâ'da Selanik Meclisi'nin mazbatasında kalpazanlardan Karon'un sorgusuna dair detaylı bilgi olmamasından dolayı suçuna dair tekrar tetkikat yapılarak firârîler için arama çalışmaları başlatılması ve Karlo ile Praşimo'nun Selanik'te teşhir edildikten sonra küreğe konulmalarına karar verilmiş, durum 17 Aralık 1860'da Selanik vâlîsi Hüseyin Hüsnü Paşa'ya bildirilmiştir.[201]

Bu dönemde kalpazanlar tarafından en çok 20'lik gümüş Mecidiye taklit edilmişse de 1860 yılından itibaren Mecidiye altınının da sahteleri basılmaya başlamıştır. Bu türden bir vaka Beyoğlu'nda meydana gelmiş, "hem Mecidiye altını hem de kāime" kalpazanlığı yapan büyük bir çete ortaya çıkarılmıştır. Zaptiye ekiplerince Beyoğlu ve çevresinde "gerçeğinden ayırt edilemeyecek derecede aynı" olarak kalp kāime ve sikke basıldığının haber alınmasıyla birlikte 6 Ocak 1861'de kalp sikke sürücülerinden ve Osmanlı tebaasından Yorgi isimli bir şahıs yakalanmıştır. Yorgi, sorgusunda *ser-kerde-i kalbzen*lerinin (kalpazanların elebaşı) İtalya tebaasından, "kalpazanlıkla meşhur" ve uzun süredir yakalanmaya çalışılan Napolili Federico Bianchi adlı kişi olduğunu itiraf etmiştir. Bunun üzerine Bianchi için hemen arama çalışmaları başlatılmış ve elinde 3 paket sahte kāime ile Beyoğlu zâbıtası Hasan Efendi tarafından yakalanmıştır. Hasan Efendi'nin teminatıyla birlikte kalpazanlığını itiraf eden Bianchi, kalpazanlık âletlerinin bulunduğu evin yerini göstermiştir. Hasan Efendi derhal Çavuş Mehmed Ağa, Mülâzım Hüseyin Ağa, âsâkir-i zaptiye kol ağası Ahmed Ağa, hafiye memuru sarraf Yorgi ve zâbıta tercümanı Galiçi'yi yanına alarak –yasakçı olmadan–[*]

[201] CBOA, MVL., nr. 919/7, 7 Ca 1277 / 21 Kasım 1860.; A.MKT.MVL., nr. 123/31, 15 Ca 1277 / 29 Kasım 1860.; A.MKT.MVL., nr. 123/38, 3 C 1277 / 17 Aralık 1860.

[*] Bu tür vakalarda yasakçı memurları kullanılmaktayken Hasan Efendi, Zaptiye nâzırına gönderdiği jurnalinde; "yanına yasakçı almaya gerek duymadan her şeyi göze alıp" eve baskın yaptığını ifade etmiştir.

Amerika tebaasından kalpazan Domancini'nin evine baskın yapmıştır. Ele geçirilen makina ve âletler 7 Ocak 1861'de Bâb-ı Zabtiye'ye gönderilmiş, Yorgi, Bianchi ve Domancini hapse atılmıştır. Hasan Efendi, bu olay karşısında; ele geçirilen makinalar ile gerek Osmanlı'daki kalpazanlar tarafından kullanılan sikke makinalarının gerekse Avrupa'da kullanılan makinaların tespit edilmesi açısından önemli bir başarı elde edildiğini dile getirmiştir.

Bu süreçte kalpazanların, imâl ettikleri sahte kāimelerden bir kısmını sürülmek üzere Tekfurdağı ve civar kazalara gönderdikleri öğrenilmiş ve paraların toplatılması için bu bölgelere memurlar tayin edilmiştir. Ayrıca alınan duyumlara göre sahte kāime ve sikkeler ile âletlerin çoğunu Bianchi yapmıştır. Bu durumda çetenin "bel kemiği" denilebilecek derecede önemli bir mensubu yakalanarak kalpazanlığa büyük oranda sekte vurulmuştur. Çetenin büyüklüğüne nazaran diğer bölgelerdeki kalpazanlar ile kullandıkları kalpazanlık âletlerinin de ele geçirilmesi için verilen güçlü teminat karşılığında Bianchi, Osmanlı İmparatorluğu'nda ve Messina'da kalpazan ve sürücülük yapan "54 kişiyi" de ihbar etmiştir. Kalpazanların sorgusu için kurulan komisyonun tahkikatı neticesinde; Messina'da 6-7 kişilik bir kalpazan çetesinin Osmanlı Devleti'nin 100'lük Mecidiye altını ve 20'lik kāimesi ile Macar ve Fransa altın ve gümüş sikkelerinin sahtelerini bastıkları ortaya çıkmıştır. Kalpazanların isim ve eşkalleri ile bulundukları bölgeler hakkında yeterli derecede bilgi elde edilmişse de çetenin yakalanarak ortaya çıkarılması için Messina'ya bir memur gönderilmesi gerekmiştir. Bunun için komisyon tarafından 10 Ocak 1861'de Messina'ya hareket edecek vapur ile bir memurun gönderilebileceği teklifinde bulunulmuştur. Fakat buna benzer olarak daha önce Bologna'daki kalpazanların yakalanması için Bâb-ı Zabtiye tercümanı Ekyadis Efendi gönderilmiş ancak bu durum fazlasıyla masrafa sebep olmuştur. Bologna'daki kalpazanlardan ele geçirilen makina, kalıplar ve diğer âletler İstanbul'a getirilmişse de kalpazanlar cezalandırılmak üzere bulundukları bölgede tutuklanmış ve İstanbul'a getirilememiştir. Bu olay için de yine Ekyadis Efendi'nin gönderilmesi düşünülmüşse de kendisinin Zabtiye'deki işlerinin yoğunluğu dolayısıyla buradan ayrılması mümkün olmadığından dolayı ya Bâbıâlî'den bir memurun görevlendirilmesi ya da telgrafla Messina'daki Osmanlı konsolosuna haber verilmesi, ayrıca Bianchi'nin sorgusunda İtalya Devleti tercümanının hazır bulunduğunun da İtalyan hükûmetine bildirilmesi düşünülmüştür.

Bu bağlamda 31 Ocak 1861 tarihi itibariyle Bâbıâlî memurlarından Murad Efendi görevlendirilmiş ve kendisine Zabtiye veznesinden 10.000 kuruş harcırâh verilerek Messina'daki Osmanlı konsolosuna verilmek üzere Hâriciye Nezâreti'nin tahrîratıyla birlikte Messina'ya gönderilmiştir. Ayrıca Abdülmecid, kalpazanların yakalanmasında hizmet ve gayretleri görülen Beyoğlu zabıtası Hasan Efendi'ye dördüncü rütbeden Mecidiye Nişanı,[202] hafiye memurlarından ve bu tür başka işlerde de hizmetleri görülmüş olan Yorgi ve Manulaki ile türcüman Galiçi'ye beşinci rütbeden Mecidiye Nişanı; kol ağası Ahmed Ağa, Mülâzım Hüseyin Ağa ve Ârif Ağa[203] ile –bu olayla birlikte mülâzımlık verilen– Çavuş Mehmed Ağa'ya da madalya verilmesini emretmiştir.[204] Kalpazanlık hadisesi, 22 Şubat 1861 tarihinde Takvîm-i Vekayi' gazetesinde halka ilân edilmiştir.[205]

Bianchi'nin ihbar ettiği kalpazanlardan Osmanlı İmparatorluğu'nda bulunanlar yakalanarak tutuklanmıştır. Messina'da bulunan Antonio Minasi ve babası Basmacı Minasi, Ruffo Bianco, Giovanni Bianco, Pascal Consula, Francesco Goliffa, Lisbo Marino ve Demirci Pascal Murad Efendi vasıtasıyla yakalanmış ve kalpazanlık âletleri de bulunarak yargılanmaları sağlanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nda yakalanan kalpazanlardan Amerikalı Atelio, İngiliz Antonio Zamot, Avusturyalı Giovanni Barbieri'nin tercümanları huzurunda yapılan sorgularında; 33 yaşındaki Atelio kalpazan olduğunu itiraf etmiş, 40 yaşında olan Antonio kalpazanlığını, aynı yaştaki Giovanni ise sürücü olduğunu inkâr etmiştir. Fakat gerekli tetkikat yapılarak Antonio'nun kalpazan, Giovanni'nin de sürücü olduğu ispatlanmıştır. Fransa tâbiyetinden çıkarılmış olan 45 yaşındaki Dominico ile Osmanlı tebaasından 19 yaşındaki oğlu Tekfurdağlı Yorgi, 28 yaşındaki Penagaki, 22 yaşındaki Yorgi, 21 yaşındaki Mimico sorgularında kalpazan olduklarını itiraf etmişlerdir. Kalpazan listesindeki 38 kişinin ise suçlarına hükmedecek bir delil bulunamamış ancak, işe yaramaz kişiler olduklarından dolayı aralarında meste'min olanlar bir daha Osmanlı ülkesine

[202] CBOA, A.DVN.MHM., nr. 32/18, Evâhir-i Receb 1277. (Hasan Efendi'ye verilecek Nişan Berâtının müsveddesi)
[203] CBOA, EV.BRT., nr. 144/3, Evâhir-i Receb 1277. (Ârif Ağa'ya Madalya Berâtı)
[204] CBOA, A.MKT.NZD., nr. 339/58, 2 B 1277 / 14 Ocak 1861.; İ.DH., nr. 467/31253, 19 B 1277 / 31 Ocak 1861.; A.MKT.NZD., nr. 342/48, 2 Ş 1277 / 13 Şubat 1861.; A.MKT.MHM., nr. 208/97, 3 Ş 1277 / 14 Şubat 1861.; A.DVN., nr. 161/100, 20 Ş 1277 / 3 Mart 1861.
[205] Takvîm-i Vekayi', nr. 607, 11 Ş 1277 /22 Şubat 1861.

ayak basmamak şartıyla memleketlerine gönderilmek üzere akid karşılığında kançılaryalarına teslim edilmiştir. Osmanlı tebaasından olanlar ise usûlüne uygun bir şekilde memleketlerine gönderilmiştir. Tutuklu olanlardan Amerikan Atelio hastalanarak ölmüştür. Mahkûmların hapis kayıtları incelendiğinde; Giovanni Barbieri'nin sabıkalı olduğu, diğerlerinin ise sabıkası olmadığı anlaşılmıştır. Kalpazanlar Federico Bianchi ile Antonio Zamot Ceza Kanunnâmesi'nin 148. maddesi, sürücü Giovanni Barbieri ve babası Dominico, Yorgi, Penagaki, diğer Yorgi ve Mimico ise 143. maddesi gereğince suçlu bulunmuşlarsa da Bianchi'nin tercümanı, teminat ile birlikte hem Osmanlı'daki hem de Messina'daki kalpazanları yakalatarak suçlarının ispatlanması için gerekli bilgileri vermesinden dolayı Bianchi'nin cezadan muâfiyetini talep etmiştir. Tüm bunlara istinaden Zabtiye Meclisi'nin 7 Şubat 1862 tarihli kararıyla durum Meclis-i Vâlâ'ya havale edilmiştir. 16 Nisan 1862 tarihli Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye kararıyla; kalpazan Antonio Zamot ile sürücülerin Ceza Kanunnâmesi'nin 19. maddesinin[*] tatbikiyle teşhir edildikten sonra 148 ve 143. maddeleri gereğince hapis tarihinden itibaren 10'ar sene Tersane-i Âmire'de küreğe konulmasına, Bianchi'nin de 151. madde[**] gereği cezadan muâf tutularak tahliye edilmesiyle birlikte 5 sene müddetle Zabtiye Nezâreti gözetiminde tutulmasına hükmedilmiştir.[206]

2.4. *Sikke-i Nuhâsiyye*: Bakır Sikke Kalpazanlığı

Dönem içerisinde sahte mangır tedâvülünün de arttığını görmekteyiz. Doğuda Irak, batıda ise Yunanistan bölgelerinden getirilen sahte mangırların Osmanlı topraklarında tedâvülü büyük sorunlara yol açmıştır. Mangırın halk arasında bozuk para değerinde tedâvül etmesiyle birlikte bir anda sahte mangırların piyasayı istila etmesi enflasyonun oluşmasına

[*] Düstûr, Tertib-i Evvel, C. I, Matbaa-i Âmire, Dersaâdet 1289, s. 540.
[**] Düstûr, Tertib-i Evvel, C. I, s. 570-571.
[206] CBOA, A.MKT.MVL., nr. 144/60, 16 L 1278 / 16 Nisan 1862.; A.MKT.MVL., nr. 145/47, 28 L 1278 / 28 Nisan 1862.

sebebiyet vermiştir. Halkın sahte sikkeleri fark edememesi, dolandırıcıları harekete geçirmiş ve bu durum ticarî faaliyetlerin aksamasına neden olmuştur.

Bu minvâlde 1851 yılında Bağdat'ta ortaya çıkan züyûf mangırlar devlet için büyük problem oluşturmuştur. Bağdat, Şehrizor ve Musul eyâletleriyle Süleymâniye sancağında halkın elinde çok sayıda züyûf mangır olması ve bunun ticareti sekteye uğratması üzerine tüccar Bağdat Meclisi'ne giderek bu duruma bir çâre bulunmasını talep etmiştir. Buna istinaden yapılan tahkikat neticesinde; özellikle Kerbela ve Necef bölgelerindeki kalpazanların değeri düşük eski bakırdan imâl ettikleri mangırları Bağdat'a getirip yerine hâlis ayar altın ve gümüş meskûkât aldığı ortaya çıkmıştır. 27 Aralık 1851 tarihinde toplanan Bağdat Meclisi'nin müzâkeresinde; bu durum halkın elindeki hâlis altın ve gümüş meskûkâtın züyûf sikkeye dönüşmesine ve zamanla halkın elindeki hâlis değerdeki sikkelerin yok olmasına sebep olacağı, buna çâre olarak mangır tedâvülüne son verilse bu sefer de bozuk para sıkıntısı ortaya çıkacağından dolayı alışverişlerin aksayacağı söz konusu olmuştur. Bu durumun engellenmesine yönelik iki seçenek sunulmuştur. Birincisi; Musul, Süleymâniye, Şehrizor ile Bağdat ve havalisi için İstanbul'dan 4.000 kiselik bakır sikke getirilmesi, ikincisi ise Bağdat'taki eski toplardan hakiki kıymette geçici olarak mangır darbına izin verilmesi ve ellerinde züyûf meskûkât olan kişilerin sahîh sikkeyle değiştirerek züyûf sikkelerin kal' ve izâbe edilmesidir. Bu iki seçenekten biri uygulanıncaya kadar, Bağdat bölgesinde şu ana kadar 4 adet mangır 10 pâre itibarında tedâvül etmekte iken bundan sonra 8 adet mangır 10 pâre itibarında tedâvül ederse kıymetinin düşürülmesine istinaden kalpazanlığın önlenebileceğine kanaat getirilmiştir.

Bu konu hakkında Bağdat vâlîsi, Hicaz ve Irak ordusu müşiri Mehmed Nâmık Paşa, 15 Ocak 1852 tarihinde merkeze gönderdiği tahrîratında; Bağdat'ta bulunan eski toplardan daha önce sikke darp edildiğinden dolayı bunun tekrar uygulanmasının istenildiğini, ayrıca Bağdat'taki tüccarın istediği gibi İstanbul'dan 4.000 kiselik bakır sikke getirildiği takdirde oluşacak nakliye masrafına binâen gereksiz masrafa girileceğini beyân etmiştir. Konunun Meclis-i Vâlâ'da müzâkeresinde; mangırın 8 adedinin 10 pâre kıymetinde olabileceğine karar verilmiş ancak, İstanbul'dan 4.000 kiselik bakır sikkenin gönderilmesinde müşkilât

görülmüştür. Padişahın emrine istinaden 17 Mart 1852'de durum bir de Darphâne-i Âmire memurlarına sorulmuş; istenilen 4.000 kiselik bakır sikkenin darp edilerek birkaç sene içerisinde Bağdat'a gönderilmesi için 4.000 kiseden fazla nakliye ücretine ihtiyaç duyulacağı ve İstanbul, Anadolu ve Rumeli bölgelerinde tedâvüldeki eski sikke fiyatlarının kontrolüne bile henüz bir çâre bulunamadığından dolayı Bağdat'ta tedâvül eden sikkenin nizâmı hakkında bir görüş bildirememişlerdir. Daha önce de eski vâlî tarafından Bağdat'taki para sıkıntısından dolayı şehir içinde tedâvül etmek üzere 10 pâreden 30 pâreye kadar 50.000 kuruşluk sikke darp edilmesi talep edilmiştir. 1816'da sadece Bağdat merkezinde tedâvül etmek üzere 10 pâreden 30 pâreye kadar her sene 50.000 kuruşluk sikke darp edilerek bu rakamı aşmamak şartıyla 3 sene müddetle bakır sikke darbına izin verilmiştir. Fakat ilerleyen zamanlarda bakır sikkenin yanı sıra çeşitli gümüş sikke darbına başlanarak Darphâne-i Âmire'de darp edilen meskûkât nizâmının ihlâl edilmesinden dolayı Ocak 1829'da Bağdat'ta sikke darbı tamamen yasaklanmış, darp edilen sikkelerin ülke içerisinde tedâvülünün önlenmesine yönelik emirler gönderilmiştir.

Konu, Maliye ve Hazine-i Hassa nezâretleri tarafından tekrar müzâkere edildiğinde; 1844'te *tashîh-i ayar-ı sikke* nizâmıyla birlikte Darphâne-i Âmire'de darp edilen 1 ve 5 pârelik yeni bakır sikkeler 100 ayarında ve kıyyesi 30'ar kuruştan, hakiki kıymeti yeni altın ve gümüş meskûkât değerinde darp edilmiştir. Buna nazaran Bağdat'ta eski toplardan darp edilmek istenen meskûkât "tunç" olacağından dolayı sikkelerin ayarı 30 veya daha düşük ayarda çıkarak tashîh-i ayar nizâmını ihlâl edeceği düşünülmüştür. İstanbul'da bakır sikke darp edilerek gönderilmesi fikrine ise uzun zaman alacağı ve fazlasıyla masrafa yol açacağı gerekçesiyle sıcak bakılmamıştır. Ancak 11 Mayıs 1852'de Meclis-i Vâlâ'da yapılan görüşmeler sonucunda meselenin bir an önce çözüme kavuşturulması maksadıyla; Bağdat'ta eski toplardan olmamak koşuluyla yeni bakır sikke ayarına uygun olmak üzere geçici olarak 4.000 kiselik sikke darbına izin verilmesine ve İstanbul'dan Bağdat'a kalıplarla birlikte numune olarak birkaç adet yeni bakır sikke gönderilmesine karar verilmiştir. Sultan Abdülmecid kararı 30 Mayıs 1852'de onaylamıştır.[207]

[207] CBOA, İ.MVL., nr. 237/8410, 10 Ş 1268 / 30 Mayıs 1852.

Kalpazanlığa karşı Bağdat'ta yeni bakır sikke darp edilmesine rağmen geçen zaman zarfında mangır tedâvülündeki sorunların devam ettiğini görmekteyiz. Kalpazanlar mangırları toplayıp gizlice diğer bölgelere göndererek, satın aldıkları metâ için mangır verip genellikle mangırları altın ve gümüş ile takas ettiklerinden dolayı halkı zarara uğratıyorlardı. Halkın elinde çoğalan bakır sikkelerin mahallî mal sandıklarında birikmesi hazineyi olumsuz etkiliyordu. Bu duruma çâre olarak Abdülmecid, 1858 yılında tüm bölgelerde halkın alışverişte 10 kuruştan fazla bakır sikke kullanmaması ve bölgeler arasındaki mangır ticaretinin önlenmesi için hükûmetin daimi surette denetimde bulunmasına yönelik ferman ilân etmiştir. Bu hususstaki emri alan Bağdat vâlîsi Ömer Lûtfi Paşa 5 Temmuz 1858'de merkeze gönderdiği tahrîratında; Bağdat'ta eski vâlî müteveffâ Ali Paşa zamanında darp edilen ve şu an da tedâvül ederek 1'er pâreye alınıp verilmekte olan mangırlardan başka gerek Osmanlı'nın gerekse yabancı devletlerin hiçbir bakır sikkesinin tedâvül etmediğini bildirmiştir.[208]

Bu dönemde Rumeli bölgesinde de sahte mangırlar tedâvül etmeye başlamıştır. 1859 yılında Edirne'de meydana gelen kalpazanlık hadisesinde; Serkis adında bir şahsın Dimetokalı Tanaş, Aleksan ve Ligor isimli kişilerden 1900 kuruşa satın aldığı 3 öküz için Fransız lirası vermesi üzerine paranın pirinçten yapılmış mangır olduğunu anlamışlar ve durumu hemen hükûmete bildirmişlerdir. Serkis yakalanarak üzeri arandığında bir kese içerisinde 99 adet mangır bulunmuştur. Mangırları nereden aldığı sorulduğunda; bunların Anadolu ve Rumeli bölgelerinde sahîh meskûkât gibi geçtiğini İstanbul'da öğrendiğini ve ticaret için sahte mangırlardan satın alarak Edirne'ye geldiğini dile getirmiştir. Bu durumda öküzler sahiplerine iade edilmiştir. Edirne Meclisi'nce yapılan tahkikat sonucunda mangırların farklı bir çeşidinin de Edirne'de satılmakta olduğu ve taşra halkının mangırları fark edemeyip sahîh sikke zannederek aldıkları ortaya çıkmıştır. Halkın zarara uğramasını önlemek amacıyla sahte mangırlar toplattırılarak İstanbul'a gönderilmiş ve Serkis hapse atılmıştır. Meclis-i Vâlâ'da konunun müzâkeresinde; ele geçirilen mangır züyûf olsaydı, Serkis'e 1858 Ceza Kanunu'nun 143, 144 ve 145. maddelerine göre 10 sene kürek cezası

[208] CBOA, A.MKT.UM., nr. 304/61, 23 Za 1274 / 5 Temmuz 1858.

verilmesi gerekeceği ancak, mangırların züyûf meskûkât olmadığı, "madalya ve oyuncak" türevinden bir şey olduğu gerekçesiyle, Serkis'e mangırları sikke gibi piyasaya sürerek halkı kandırmasından dolayı Ceza Kanunu'nun 240. maddesi gereğince 1 sene hapis cezası verilmiştir.[209]

Bu süreçte Osmanlı mangırlarının Avrupa'da da sahtesi basılmaktaydı. 1859 yılında İngiltere'de Birmingham'daki Osmanlı şehbenderi Mr. Collins (مستر قوليس) Osmanlı bakır sikkesini darp eden kalpazanlardan tüccar Yunan Kavlo Koresi ile İngiliz Muse isimli şahısları yakalamıştır. Osmanlı Devleti'nin talimatıyla kalpazanların Birmingham'daki muhâkemeleriyle de ilgilenen Mr. Collins, mahkeme huzurunda kalpazanların suçlarını ispatlayarak reis olan Kavlo'nun 3 ay prangabend olmasını, Muse'un da farklı şekilde cezalandırılmasını sağlamıştır. Konsolos bu süreçte kalpazanlar için sarf edilen masrafı havi defteri Londra sefâretine göndermiş ancak, o zamanlarda Londra sefiri Kostaki'nin Paris'te olmasından dolayı işlemler gecikmiş ve bu nedenle Mr. Collins bizzat sefârete gelerek 351 lira 10 şilin 10 mangır (400 sterlin) olan masraf tutarının ödenmesini talep etmiştir. Kostaki, 28 Haziran 1860'ta İstanbul'a gönderdiği tahrîratında; konsolosun bu hususta iyi derecede hizmet ettiğinden bahsederek, yakın zamanda İngiltere'de meydana çıkan başka kalpazanların araştırılmasında da hizmetleri olduğunu ifade etmiştir. Sultan Abdülmecid, 21 Temmuz 1860'ta konsolosun masraflarının hazineden karşılanmasını emretmiştir. Bunun üzerine Hâriciye vekili Safvet Paşa, 17 Ağustos 1860'ta Londra sefâretine masrafların karşılanması hususunun Maliye Nezâreti'ne havale edildiğini ve konsolosun bu konudaki hizmetlerinin Bâbıâlî'ce takdire şâyân görüldüğünün Kostaki tarafından Mr. Collins'e tebliğ edilmesini iletmiştir.

Fakat bu süreçte devletin Mr. Collins'in ödemesini fazlasıyla geciktirdiğini görmekteyiz. Londra sefiri Kostaki 29 Mart 1861'de gönderdiği yazısında bu süreçte yaşananları aktarmaktadır. Şehbender, kalpazanların masraflarının karşılanması için bir kez daha Londra sefâretine giderek şikâyette bulunmuş ve ödemenin ya faiziyle yapılmasını ya da karşılığında bir mükâfat verilmesini talep etmiştir. Kostaki, paranın verilmesi hususunu

[209] CBOA, A.MKT.MVL., nr. 111/67, 23 R 1276 / 19 Kasım 1859.

devletin kendisine verdiği yetki çerçevesinde Collins'e anlattığında bu konuda kendisini mesul tutacağını ima ettiğini ifade etmiştir. Bunun üzerine Kostaki meblağın faizinden hiç bahsetmeyerek, paranın yakın zamanda ödeneceğini ve ödenmediği takdirde kendisinin borçlu olacağını söyleyerek şehbenderi razı ettiğini, bundan sonra paranın ödenmesinde yine vakit geçirilirse faiziyle verilmesine mecbur kalınacağını dile getirmiştir. Ayrıca şehbenderin kalpazanların muhâkemeleri ve cezalandırılmaları konusunda fazlasıyla zahmet çektiğinden dolayı harcamış olduğu paranın verilmesiyle birlikte kendisinin bir adet Mecidiye nişanı veya başka bir şekilde taltif edilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Devlet, Collins'in Birmingham'da olmasından dolayı paranın doğrudan kendisine verilmesini istemiş ancak, Londra'da bulunan Mösyö Sava, Mösyö Alyon tarafından yazı ile bildirilmediği sürece parayı veremeyeceğini söylemiştir. Bu nedenle 4 Nisan 1861'de paranın derhal karşılanması hususunda Mösyö Sava'ya tahrîrat gönderilmesi için Maliye Nezâreti, Mösyö Alyon'a tebligat gönderilmesi konusunda yetkilendirilmiştir. Bu arada şehbender Collins 15 Nisan 1861'de Hâriciye Nezâreti'ne gönderdiği tahrîratında; kalpazanların araştırılması ve muhâkemeleri için harcamış olduğu 400 sterlinin verilmesini 2 seneden beri istediği halde hâlâ alamadığından dolayı meblağın faiziyle birlikte tarafına ödenmesini talep etmiştir. Bu konuda alınan karar gereği; meblağa dair makbuz geldiğinde bedelinin hazineden karşılanacağı, dolayısıyla paranın şehbendere verilmek üzere Londra'da bulunan Mösyö Alyon'a arkadaşı Mösyö Sava'ya haber vermesi için 25 Mayıs 1861'de ilmühaber gönderilmiştir. Bu husus, 30 Haziran 1861'de Hâriciye nâzırı Mehmed Emin Âli Paşa tarafından Londra sefâretine de bildirilmiştir.[210]

1860 yılına gelindiğinde Rumeli bölgesinde Silistre'de sahte mangır tedâvülünün arttığını görmekteyiz. 11 Eylül 1860'da Rusçuk'ta tüfekçi ustası Ferhad, elinde 60 kuruşluk sahte mangır ile yakalanmış, Meclis-i Vâlâ'da yapılan sorgusunda kalpazanlığını itiraf etmiştir. Bu durumda kalpazanlığı ispatlanan Ferhad'ın 1858 Ceza Kanunu'nun 144. maddesi

[210] CBOA, İ.HR., nr. 177/9725, 2 M 1277 / 21 Temmuz 1860.; HR.MKT., nr. 343/81, 13 M 1277 / 1 Ağustos 1860.; HR.SFR.3., nr. 48/13, 29 M 1277 / 17 Ağustos 1860.; HR.MKT., nr. 361/52, 16 C 1277 / 30 Aralık 1860.; HR.MKT., nr. 372/55, 23 N 1277 / 4 Nisan 1861.; HR.TO., nr. 321/64, 4 L 1277 / 15 Nisan 1861.; HR.MKT., nr. 379/93, 23 Za 1277 / 2 Haziran 1861.; HR.H., nr. 105/5, 21 Z 1277 / 30 Haziran 1861.; HR.SFR.3., nr. 58/27, 21 Z 1277 / 30 Haziran 1861.

gereğince, Rusçuk'ta teşhir edildikten sonra 3 sene Vidin kalesinde küreğe konulmasına ve ceza süresi bitiminde kefaleti alınarak tahliye edilmesine karar verilmiştir.[211] Bu dönemde kalpazanlar bakır sikkelerin sahtelerini âdetâ gerçeğinden ayırt edilemeyecek derecede aynı yapmaktaydı. Bu sebeple mangır tedâvülü Edirne'de bir süreliğine durdurulmuştu. Silistre vâlîsi Ârif Paşa, 10 Mayıs 1861'de merkeze gönderdiği telgrafında; sahte mangırların Silistre'deki Cuma panayırında ve Rusçuk'ta tedâvül etmeye başladığını, mangırların her geçen gün çoğalarak halk arasında fark edilmesi imkânsız hale geldiğini ve bu durumda halkın zarara uğramasını önlemek amacıyla Edirne'de olduğu gibi Silistre'de de bakır sikkelerin tamamen tedâvülden kaldırılmasını talep etmiştir. Paşa, telgrafında kendisine aynı gün içinde cevap yazılmasını ve böylelikle kararın hemen panayırda ilân edilmesini istemiştir. Ârif Paşa'nın telgrafı İstanbul'a ulaşmış ve kendisine 11 Mayıs 1861'de yazılacak cevapta: "*Mademki beyân olunan sikkeler Devlet-i Aliyye sikkesine taklid olunmuşdur ve olunduğu dahi mal'ûmdur. Men'-i tedâvülü lâzimeden olduğundan eyâletin hiçbir tarafında tedâvül ettirilmemek üzere kaviyyen men' olunması matlûbdur.*" denilmiştir.[212]

Bu süreçte Edirne'de özellikle Tekfurdağı'nda sahte mangır tedâvülü artmıştır. Tekfurdağı kaymakamı Mehmed Esad Bey'in 3 Mayıs 1861'de bu konu hakkındaki tahkikatı sonucunda; Yunanistan'dan Edirne vasıtasıyla Tekfurdağı'na kara yoluyla günlük 40 ila 60 bin kuruşluk sahte mangır gelmesiyle birlikte şehir içinin bakır sikkeyle dolup taştığı ve Osmanlı mangırlarından ayırt edilmesi mümkün olmadığından dolayı halkın zor durumda kaldığı ortaya çıkmıştır. Bu durumda bakır sikkelerin 1861 yılının Nisan sonuna kadar elden çıkarılıp, sonrasında bu tür meskûkâtın tedâvül ettirilmemesine, Edirne'de olduğu gibi burada da hükûmet tarafından sahte mangır ele geçirildiği takdirde Darphâne-i Âmire'ye gönderilmesine karar verilmiş ve durum bağlı bulunan kaza müdürleri ile konsolos vekillerine bildirilmiştir. Ayrıca sahte mangırların toplatılmasına memurlar tayin edilmişse de hızlı bir şekilde tedâvülden çekilmesi ve bir daha getirilmemesinin bu bölgedeki yabancı

[211] CBOA, MVL., nr. 918/20, 13 Ra 1277 / 29 Eylül 1860.; A.MKT.MVL., nr. 121/30, 1 R 1277 / 17 Ekim 1860.

[212] CBOA, A.MKT.UM., 471/32, 29 L 1277 / 10 Mayıs 1861 (Belgede tarih 30 L 1277 olarak yazılmışsa da Şevval ayı 29 gün sürdüğü için bu doğrultuda değişiklik yapılmıştır.); A.MKT.UM., nr. 471/61, 1 Za 1277 / 11 Mayıs 1861 (Ârif Paşa'ya yazılacak telgrafın müsveddesidir).

tüccarın uzaklaştırılmasına bağlı olduğu anlaşılmıştır. Fakat bu husus da sefâretler tarafından buradaki konsolos vekillerine verilecek emre bağlı olduğundan dolayı Mayıs ayına gelindiğinde Tekfurdağı'ndaki sahte mangırlara bir çâre bulunamamış ve Ermeni tüccarından 3 şahıs ellerinde 8.000 kuruşluk sahte bakır sikke ile yakalanmıştır. Bu olayın ertesi günü 300 kadar Ermeni kadın, Hükûmet Konağı önünde bakır sikkenin tedâvülden kaldırılmaması talebiyle eylem yapmıştır.*

Durumun Meclis-i Vâlâ'da müzâkere edilmesiyle; bakır sikkenin tedâvülden kaldırılmasının hiçbir fayda sağlamayacağı ve nizâm gereği tedâvülüne devam edilmesine karar verilmiştir. Yunanistan'dan gelen bakır sikkenin ise Osmanlı mangırlarının taklidi olduğundan dolayı toplatılması gerektiği ancak, buna bağlı olarak Osmanlı bakır sikkelerinin tamamen tedâvülden kaldırılmasının bölgedeki işlerin aksamasına sebep olacağı düşünülmüştür. Edirne'de mangırın tedâvülden kaldırılması meselesi ise devletin onayı dışında gelişmiş ve kaymakam, bu tür "yolsuzluklardan" kaçınması konusunda uyarılmıştır. Bunun yanı sıra Yunanistan'dan gelen meskûkâtın sahte olduğu anlaşıldığı anda el konularak tedâvülünün önlenmesi ve Ermeni tüccarından ele geçirilen 8.000 kuruşluk mangır, Yunanistan'dan gelen sahte sikkelerdense hemen İstanbul'a gönderilmesi, eğer Osmanlı sikkesinden ayırt edilmesi mümkün değilse incelenmek üzere Darphâne-i Âmire'ye gönderilmesine yönelik 26 Mayıs 1861'de Mehmed Esad Bey'e talimat verilmiştir.

Ermeni tüccardan ele geçirilen sikkeler detaylıca incelendiğinde Osmanlı mangırlarının sahteleri olduğu teyid edilmiştir. Kalpazanlar sikkeleri İstanbul'daki ortaklarına göndereceklerini söylemişlerdir. Sikkeler, 8 Haziran 1861'de kefile bağlanarak posta vapuruyla İstanbul'a gönderilmiştir. Tekfurdağı'na diğer bölgelerden gelmiş olan mangırlar deniz yoluyla İstanbul ve Bahr-ı Sefid bölgelerine nakledilmiştir. Elde kalanlar ise nizâm üzere tedâvül ettirildiği gibi başka bölgelere de aktarılmıştır.[213]

---

* Belgelerde eylem yapan kadınlar, Ermeni milletinin "ayak takımı" olarak nitelendirilmiş ve "edepsizce" hareketlerde bulundukları ifade edilmiştir.

[213] CBOA, MVL., nr. 929/61, 22 L 1277 / 3 Mayıs 1861.; A.MKT.UM., nr. 474/39, 16 Za 1277 / 26 Mayıs 1861.; A.MKT.UM., nr. 476/77, 29 Za 1277 / 8 Haziran 1861.

Bu süreçte Edirne'de yaşananları ayrıca Edirne vâlîsi Süleyman Paşa, 17 Mayıs 1861'de merkeze gönderdiği tahrîratında aktarmaktadır. Tedâvüldeki mangırların arasından çok sayıda sahte sikke çıkması ve halkın bunları fark edememesi üzerine Edirne'de mangır tedâvülü tamamen yasaklanmıştır. Mangırların tedâvül ettiği esnada etin kıyyesi 4,5 kuruşa, ekmeğin okkası 50 pâreye ve diğer erzak da bunlar gibi fâhiş fiyat üzerinden satılmaktaydı. Mangır tedâvülünün yasaklanmasıyla birlikte etin kıyyesi 3,5 kuruşa, kuzunun 100 pâreye, ekmeğin 45 pâreye düşmüş ve diğer erzakın *narh-ı cârî*sinin de düşürüldüğü halk nezdinde kabul görmüştür. Şu an Edirne'de bakır sikkeden eser kalmamıştır. Durum, Edirne'ye bağlı livâ kaymakamlarıyla kaza müdürlerine de bildirilmiştir. İslimiye ile diğer kazalarda yasağın etkileri görülmüşse de Tekfurdağı'nın sahilde bulunması ve Edirne'de piyasadan çekilen meskûkâtın da buraya getirilmesiyle birlikte halkın elindeki bakır sikkenin çoğalması üzerine birden bire mangırın tedâvülünün yasaklanması tepkilere neden olmuştur. Bazı Ermeni kadınlar toplanıp Hükûmet Konağı önüne gelerek mangırın yeniden tedâvülünü talep etmişlerdir. Tekfurdağı kaymakamı Mehmed Esad Bey, durumu Süleyman Paşa'ya bildirdiğinde; bakır meskûkât içerisindeki sahte sikkelerin tedâvül ettirilmemesi şartıyla şimdilik mangır tedâvülüne izin verilebileceğini yazmıştır. Süleyman Paşa yakın zamanda Tekfurdağı'nın da mangırdan temizleneceğini ümit ettiğini ifade etmiştir. Ayrıca dışarıdan Edirne'ye gelen bakır sikkelerin hükûmete haber verilmeden taşraya ihracına izin verilmemesine dair postahane memurlarıyla kiracıbaşı, iskele memurları, hancılar kethüdası ve diğer gereken kişilere uyarıda bulunulmuş; livâ kaymakamları ile kaza müdürleri de haberdar edilmiştir.

Süleyman Paşa'ya 26 Mayıs 1861'de yazılan cevapta; Osmanlı Devleti'nin bakır meskûkâtının tamamen tedâvülden kaldırılmasının uygun olmadığı belirtilerek, bazı tüccarın alışverişte halktan fazlasıyla mangır talep etmesiyle birlikte alışveriş hususunu yalnızca bakır sikkeye hasretmenin de yanlış olduğu vurgulanmaktadır. Buna bağlı olarak alışverişte halktan % 10 kuruştan fazla bakır sikke alınmaması için gerekli önlemler alınarak, sahte olduğu anlaşılan bakır sikkelerin derhal toplatılması istenmiştir. Ayrıca Osmanlı bakır

meskûkâtının tedâvülüne devam edilerek, bu hususun eyâletteki tüm memurlara iletilmesiyle birlikte sahte mangırlardan birkaç adedinin İstanbul'a gönderilmesi istenmiştir.[214]

2.5. Yurtdışındaki Kalpazanlık Olayları

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki kalpazanlık faaliyetleri sadece ülke içerisinde yayılım göstermiyor, yurtdışındaki yabancı çeteler vasıtasıyla üretilen sahte sikkeler Osmanlı topraklarında piyasaya sürülüyordu. Bu dönemde yurtdışındaki kalpazanlık olaylarının en faal olduğu merkezlerden biri İngiltere'ydi. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki kalpazanlık faaliyetlerinde bir hayli etkin olan İngiliz kalpazanlar, ülkelerinde de bu etkinliği sürdürmüşler ve Osmanlı sikkelerinin çok sayıda sahtesini üreterek Osmanlı topraklarında piyasaya sürmüşlerdir.

1843 yılında İngiltere'de birkaç İngiliz Yahudi kalpazanın Osmanlı'nın 5'lik, 20 pârelik ve 10 pârelik sahte sikkelerini basarak İstanbul'a getirdikleri ihbarı alınmıştır. Bu durumda hemen İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Aberdeen'den konuya ilişkin yardım talebinde bulunulmuştur. İngiltere'de yapılan araştırmalar sonucunda kalpazanların –yabancı devletler nezdinde önemli bir husus olan– "sahte sikke bastıkları esnada" yakalanmaları mümkün olmamış ancak, sahte sikke bastıklarının öğrenildiğini fark ederek başka bir ülkeye firar ettikleri anlaşılmıştır. Sonrasında Lord Aberdeen devlete, kalpazanlardan birisinin İstanbul'a gelmek üzere olduğunu bildirmiştir. Ayrıca bu ve diğer kalpazanların yakalanması için gereken yardımın yapılmasına yönelik İngiliz polisinden alınan bilgilerin Mösyö Canning'e (Stratford Canning) gönderileceği iletilmiştir. Ancak İngiliz hükûmeti, İngiltere'deki kalpazanların yakalanmaları konusunda yeterli delile sahip olunmadığını iddia etmiştir. Bunun üzerine Osmanlı hükûmeti Lord Aberdeen'den, kalpazanların bundan sonra

[214] CBOA, A.MKT.UM., nr. 474/72, 16 Za 1277 / 26 Mayıs 1861.; A.MKT.MHM., nr. 220/53, 15 Za 1277 / 25 Mayıs 1861.

da faaliyetlerine devam edeceklerinden dolayı kalpazanlıklarının ispatlanacağı bir şekilde yakalanmaları iltimâsında bulunması istenmiştir. 21 Şubat 1843 tarihi itibariyle Aberdeen tarafından Mösyö Canning'e İngiltere'deki kalpazanların yakalanması hususu bildirilmiş, ayrıca Tophâne-i Âmire nâzırı Mehmed Ali Paşa vasıtasıyla İngiliz, Avusturyalı ve Yunanlı kalpazanlardan müteşekkil bir çete yakalanmıştır. 12 Temmuz 1844'te de İngiltere'de bir kalpazan yakalanmıştır.[215]

1847 yılında da İngiltere'nin Birmingham şehrinde kalpazanlar yakalanmıştır. Kalpazanların sorgusunda; 2 senedir sahte 20 pârelik darp ederek Beriyyetüşşam ve İzmir'deki ortakları vasıtasıyla piyasaya sürdükleri ortaya çıkmış, sonrasında hapse atılmışlardır. Bunun üzerine Londra sefiri Kostaki, Londra gazetelerine; Osmanlı'nın sahte sikkesini darp eden kalpazanları bulup da haber verenlere 5.000 kuruş verileceğine dair ilân vermiştir.[216] Yakalanan kalpazanların İngiltere'de görülen davası için İngiltere sefâreti tarafından vekil tayin edilen Avukat Mösyö James,[*] 21 Haziran 1847 tarihinde başladığı görevinde kalpazanların suçlarını ispatlamak için büyük gayret sarf etmiş ve bu süreçte harcadığı –lokanta ve yol masrafına kadar– tüm masrafları Osmanlı Devleti adına Londra konsolosu Mösyö Zührab'tan temin etmiştir.[217] Abdülmecid 21 Ekim 1851'de kalpazanların muhakemeleri için harcanan 65.999 kuruşun Mösyö Zührab'a gönderilmesini emretmiştir.[218]

1858 yılına gelindiğinde ise İngiltere'de büyük bir kalpazan çetesi ortaya çıkarılmıştır. Osmanlı sikkelerinin sahtelerini basan kalpazanlar Londra sefiri Kostaki tarafından yakalanarak hapse atılmıştır. Akabinde durum gazeteler vasıtasıyla halka ilân edilmiştir. Ardından David Davies isminde bir fabrikatör Londra Sefâreti'ne gelerek Boiserolle adında bir şahsın sikke darbı için kendisine bir adet makina sipariş ettiğini ve

---

[215] CBOA, HR.SFR.3., nr. 4/1, 10 Z 1258 / 12 Ocak 1843.; HR.SFR.3., nr. 4/5, 16 Z 1258 / 18 Ocak 1843.; HR.SFR.3., nr. 4/12, 26 Z 1258 / 28 Ocak 1843.; HR.SFR.3., nr. 4/14, 27 Z 1258 / 29 Ocak 1843.; HR.SFR.3., nr. 4/28, 21 M 1259 / 21 Şubat 1843.; HR.SFR.3., nr. 8/95, 22 C 1260 / 9 Temmuz 1844.; HR.SFR.3., nr. 8/98, 25 C 1260 / 12 Temmuz 1844.; HR.SFR.3., nr. 8/136, 30 B 1260 / 15 Ağustos 1844.

[216] Cerîde-i Havâdis, nr. 351, 9 L 1263 / 20 Eylül 1847.

[*] Belgelerde "جمس" veya "جمز" olarak ifade edilmektedir.

[217] CBOA, HR.MKT., nr. 23/81, 8 C 1264 / 12 Mayıs 1848. Avukat Mösyö James'in masraflarını havi müsvedde defteridir. Defter, 29 Mart 1848'e kadar olan masrafları içermektedir.

[218] CBOA, MVL., nr. 329/83, 29 L 1267 / 27 Ağustos 1851.; İ.MVL., nr. 222/7517, 25 Z 1267 / 21 Ekim 1851.

bunun için aralarında kontrat imzaladıklarını dile getirmiştir. David, Boiserolle'ün sipariş ettiği makinanın Osmanlı Devleti aleyhine kullanılacağını düşünemediğini söyleyerek kontrat yaptığı mazeretiyle 1 kuruşluk bakır sikke imâli için yapmış olduğu iki adet damgayı sefire teslim etmiştir. Ardından durum Osmanlı Marsilya konsolosu Antonio Psichari'ye bildirilerek kalpazanların bulunması talimatı verilmiştir. Psichari'nin bu hususta tahkikatı neticesinde; Boiserolle'ün baba-oğul iki ortağı olduğu öğrenilmiş, bunlardan birisinin Londra'da yaşayan Antoine Aimé Hugon, diğerinin ise Liverpool'da yaşayan babası Hugon Reverdy olduğu ortaya çıkmıştır. Kalpazanların evlerinde yapılan aramada Reverdy'nin evinde bir torba içinde İstanbul ve Mısır sikkeleri bulunması üzerine sikkelere el konularak kalpazanlar polise teslim edilmiştir. Bu kişilerin gerek ifadelerinden gerekse aralarındaki mektuplaşmadan anlaşıldığı üzere Boiserolle bunların reisi olup, 19 Eylül 1858'de İskenderiye'ye varacağı ve yanında sikke basmak için birtakım âletler olduğu ortaya çıkmış ve Boiserolle'ün fabrikatör ile yaptığı sözleşmeye göre; sipariş edilen makinanın bir dakikada 30 adet sikke darp edeceği öğrenilmiştir. Makinanın hazırlanması henüz bitmediğinden dolayı Boiserolle'e teslim edilememiştir. Ayrıca Boiserolle, Aimé Hugon'a 175 lira göndermiştir. Para emaneten mahkemeye teslim edilmiştir. Tüm bunlara istinaden kalpazanlar hapsedilmiştir.

Bunların yanı sıra Londra'da yaşayan Hakkâk Arthur ve Thomas isimli kişilerde eski 5'lik ve 20 pârelik ile diğer çeşit sikke darbı için 12 adet damga bulunarak el konulmuştur. Elde edilen bilgilere göre; Reverdy, 3 Eylül 1858'de Liverpool'dan hareket eden Arkadia isimli vapur vasıtasıyla Boiserolle'e teslim edilmek üzere İskenderiye'de yaşayan Angelo Levi adlı kişi adına 445 lira 16 şilinlik 12 sandık bakır göndermiştir. Buna nazaran 10 Ekim 1858'de Kostaki tarafından Boiserolle'ün yakalanması hususu Malta'daki Osmanlı konsolosu aracılığıyla İskenderiye muhâfızına telgrafla iletildiği gibi vapurun İskenderiye'ye geldiği anda içindeki bakırlara el konulması istenmiştir. Kostaki ayrıca, durumun bir kez de Bâbıâlî tarafından Mısır vâlîsine bildirilmesinin elzem olduğunu merkeze bildirmiştir. 14 Ekim 1858'de ise İngiltere'de kalpazanların sorgu tutanaklarının yayımlandığı gazete kupürlerini İstanbul'a göndermiştir.

Bu konuda Mısır vâlîsi Mehmed Said Paşa'ya ilk emir, 27 Ekim 1858 tarihinde gönderilmiştir. Emirde; kalpazanların reisi olan Fransa tebaasından Boiserolle'ün 19 Eylül 1858'de Marsilya'dan çıkıp, 28 Eylül'de İskenderiye'ye varma planıyla ortadan kaybolduğu, İskenderiye'de Brave isimli ortağıyla sahip oldukları matbaayı sonradan Mısır vâlîsine sattıklarını ve bu şahısların yakalanması hususu Londra Sefâreti tarafından İskenderiye memuruna da bildirildiği gibi bu konuda gerekli tahkikatın yapılarak Boiserolle'ün Fransa konsolosu aracılığıyla yakalanması hususunun gereken kişilere bildirilmesi istenmiştir. 6 Kasım 1858'de gönderilen ikinci emirde; kalpazanlardan bir kısmının Londra'da yakalanarak cezalandırılmış olmasına rağmen bir tek Boiserolle'ün cezasız kaldığı ve buna istinaden derhal Fransa konsolosuyla eşzamanlı hareket edilerek Boiserolle'ün kalpazanlık âletleriyle birlikte ele geçirilmesi istenmiştir.[219]

Kostaki, daha önce İngiliz gazetelerinde yayımlanan haberleri pek güvenilir bulmayarak Londra sefâreti dava vekili Avukat Mösyö James'ten olayın detayına dair bilgi istemiştir. Avukat James'in 28 Ekim 1858'de Kostaki'ye gönderdiği yazısına göre, İngiltere'de kalpazanlıkla suçlanmış olan şahıslar; Mısır vâlîsi Mehmed Said Paşa'nın matbaa[*] müdürü olduğu iddia edilen Henri de Boiserolle, Liverpool'da yaşayan Hugon Reverdy ve oğlu Antoine Aimé Hugon adlı kişilerden oluşmaktadır. Hugon ile oğlu muhâkemelerinin ardından hapse atılmıştır. Kalpazanların ellerinde darp edecekleri Osmanlı sikkelerinden; 5'lik, 20'lik ve 1 kuruşluk sikke kalıplarının hazır olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca kalpazanların İngiltere darphânesinde kullanılan makinalara benzer olarak su ile çalışan ve 1 dakikada 30 adet sikke darp etmek üzere sipariş etmiş oldukları 275 lira değerindeki makinanın 100 lirasını peşinen ödedikleri öğrenilmiştir. Kalpazanların 1 kuruşluk sikke darp etmek için Wolverhampton bölgesinden satın aldıkları 5 ton bakırın poliçelerinin vadesi geldiğinde meblağın tamamının Boiserolle tarafından ödendiği ortaya çıkmıştır. Bakırlar 15 adet sandığa yerleştirilmiş ve 12 adedi Arkadia vapuruna yüklenerek 1 Eylül 1858'de İskenderiye'ye gönderilmiştir. Kalan 3 adet sandık ise Reverdy'nin Liverpool'da kiraladığı fabrikaya teslim edilmiş ve sonrasında polis tarafından el

[219] CBOA, HR.MKT., nr. 263/61, 29 Ra 1275 / 6 Kasım 1858.; HR.MKT., nr. 262/38, 19 Ra 1275 / 27 Ekim 1858.

[*] Belgede "tabakhâne" yazıyor ancak HR.MKT., nr. 262/38'deki belgelerde "tab'hâne" yazmaktadır.

konulmuştur. Bunların değeri tahminen 100 liradır. Kalpazanların amacı; bu üç sandık bakırdan sikke basarak makinalarının bazı eksiklerini temin ettikten sonra makinayı Antoine aracılığıyla İskenderiye'ye göndermektir. Hatta Boiserolle'ün ele geçirilen bir sayfalık mektubuna göre; Antoine, İskenderiye'de birçok kişinin katılacağı kalpazan çetesinin idaresinden sorumlu olacaktır. Bunların yanı sıra Boiserolle'ün İskenderiye'den gönderdiği ve üzerlerinde Osmanlı Devleti'nin tüm altın, gümüş ve bakır sikkelerinin kambiyo fiyatları yazılı olan numuneler Antoine'in tasarrufunda bulunmuş ve Avukat James tarafından el konulmuştur. James'e göre tüm bu unsurlar göz önüne alındığında şahısların suçları yeterli derecede ispatlanıyorsa da İngiltere'de sikke bastıklarına dair herhangi bir delil olmadığından dolayı İngiliz kanunlarının bu husus karşısındaki hükmünün Osmanlı açısından münâkaşaya sebep olması muhtemeldir. Bu şahısların kalpazanlık yapmaya kesin olarak karar vermiş oldukları tam anlamıyla ispatlanmış ve bu düşüncelerinin fiiliyat açısından da ortaya çıktığı âşikâr ise de James, İngiliz kanunlarının bu husus karşısındaki tavrından hiçbir kazanç elde edemeyeceği gerekçesiyle bu konuyu "Osmanlı Devleti'nin menfaatlerine herkesten fazla muktedir" addettiği dava vekillerine bırakmıştır.

Avukat James, 30 Kasım 1858'de ise Aimé Hugon ve Hugon Beverdy'nin sorgu tutanaklarıyla cezalarına dair evrakı Kostaki'ye göndermiştir. James konuyu: "Bu kişilerin suçlarının ortaya çıkarılmasının diğer kişiler için bir ibret olacağı umulmaktadır. Bunların ortağı olan Boiserolle henüz yakalanamamışsa da İngiltere'nin neresinde olursa olsun bulunduğu takdirde onun da yargılanacağı malumdur. Kalpazanlık fiile geçmemiş olduğundan dolayı dava bir hayli zor geçmekte, verilen ceza da yeterli görülmektedir. Bundan sonra kimsenin böyle bir suça karışmaması için davanın sonucu tüm gazetelere yazılmıştır." sözleriyle aktarmıştır.

Avukat James'in gönderdiği mahkeme evrakına göre kalpazanların yargılanmaları şu şekilde gerçekleşmiştir: Mahkemede öncelikle kalpazanlara ait mektuplar okunmuştur. Sonrasında şahitlerden David Davies, kalpazanların Eylül ayında dükkânına gelerek birkaç adet sikke makinası inceledikten sonra beğendikleri makinayı 275 liraya sipariş ettiklerini ve kendisine Osmanlı bakır sikkesi gösterdiklerini, bunun üzerine hâl ve hareketlerinden

şüphelenerek polise şikâyette bulunduğunu dile getirmiştir. Thomas isimli kalıp imâlâtçısı diğer bir şahit ise kalpazanlardan birisinin mektupla kendisini çağırarak; Osmanlı'nın 5'lik, kuruş ve 20 pârelik sikkelerini göstererek sikke kalıbı sipariş ettiklerini ve iki kalıp için 5 lira alacağı olduğunu, Temmuz'da kalıpların yapımını tamamladığında Hugon'ın kendisine, "Boiserolle'ün Osmanlı Devleti tarafından sikke kalıbı yaptırmak için görevlendirildiğini" söylediğini ve 100 adet sikke kalıbı sipariş ettiklerini ifade etmiştir. Diğer bir kadın* şahit ise Hugon'ın dükkânına gelerek bir miktar bakır satın aldığını söylemiştir. Asmayt isimli şahit, kalpazanların dükkânına gelerek bol miktarda bakır ile bazı makinalar sipariş ettiklerini ve birlikte Wolverhampton'a giderek 15 tonluk bakır satın aldıklarını, bakırın Liverpool'a gönderildiğini dile getirmiştir. Sikke kalıbı imâlâtçısı iki şahit ise kalpazanların kendilerine gelerek bazı sikke kalıpları sipariş ettiklerini ancak, bazı sebeplerden dolayı hiçbir kalıbı imâl etmediklerini söylemişlerdir. Diğer bir zanaatkâr da kalpazanların sikke imâli konusunda kendisine teklifte bulunduklarını ama bunu kabul etmediğini söylemiştir. Bir başka kadın şahit ise Boiserolle'ün kendi evinde kiracı olarak oturduğu zaman ortaklarının hemen hemen her gün eve gelip Boiserolle'den talimat aldıklarını dile getirmiştir. Liverpool'da yaşayan bir şahit de kalpazanların kendisinin evini kiralayarak eve bir miktar bakır getirttiklerini ifade etmiştir. Bu esnada polis memurlarından biri, kalpazanlarından birisini Londra sokaklarında yakaladığını, başka bir polis memuru da diğerini Wolverhampton'da yakaladığını dile getirmiştir. Mısır tüccarından bir kişinin kâtibi olan bir şahit ise alacağına karşılık Boiserolle'ün Hugon'a para bıraktığını söylemiş ve bu paralar Londra konsolosu tarafından incelendiğinde sikkelerin Osmanlı 5'lik, 1 kuruşluk ve 20 pârelikleri olduğunu ve kalpazanlara Osmanlı Devleti tarafından sikke imâli için herhangi bir emir veya sipariş verilmediğini beyân etmiştir. Akabinde kalpazanların birbirlerine yazdıkları mektuplar mahkeme huzurunda okunmuştur. Antoine ve Hugon'ın avukatları, suçun Boiserolle'ün talimatıyla işlendiğini vurgulayarak baba-oğulun bu durumda suçsuz olduğunu ispatlamaya çalışmışlar ancak, başarılı olamamışlardır. Hâkim, kalpazanlığın büyük bir suç olduğunu ve

* Belgede kadının ismi (كز) olarak geçmektedir. Bu halde ismin İngilizce aslına dair herhangi bir çıkarımda bulunmak zorlaştığı için isim verilmemiştir.

kalpazanların en ağır cezayı hakkettiklerini ifade ettikten sonra Aimé Hugon'a 6, babası Hugon Revedy'ye de 12 ay hapis cezası verilmesine hükmetmiştir.

Londra sefiri Kostaki bu husus hakkında 2 Aralık 1858'de merkeze gönderdiği tahrîratında; Boiserolle'ün firârî olduğuna ve imâl edilen meskûkata dair İngiliz halkına henüz haber verilmediği halde iki ortağının cezalandırılmasını, yürürlükteki İngiliz kanunlarının gereği gibi uygulandığının bir göstergesi olduğunu vurgulayarak, Psichari'nin de bu konuda göstermiş olduğu gayreti takdire şayan bulmuştur. Abdülmecid bu durum karşısında 13 Şubat 1859'da Mısır vâlîsi Mehmed Said Paşa'ya Boiserolle'ün İskenderiye'de yakalandığı esnada sorgusu yapılmak üzere İstanbul'a gönderilmesi için tahrîrat yazılmasını emretmiştir.[220]

Bu süreçte kalpazanların Londra'daki davaları için istihdam edilen sefâret avukatı Mr. James ile kendisine yardımcı olan avukatlar, polis memurları ve diğer kişiler için toplam 963 lira 8 şilin 7 mangır masraf oluşmuştur. Meblağ, konsolos Antonio Psichari tarafından ödenmiş ve kendisine meblağın Maliye Nezâreti hazinesinden karşılanması için poliçe verilmiştir. Ardından avukat ve diğer kişilerden alınan makbuzlar ile masrafları havi defter poliçeyle birlikte İstanbul'a gönderilmiştir. Kostaki, bu hususta oluşan masrafın fazla gibi göründüğünü ancak, kalpazanların yakalanmasıyla birlikte yeniden bu tür bir işe girişmeleri engellenerek, sert bir şekilde cezalandırıldıklarını ve bu durum diğerlerine de emsal teşkil edeceğinden dolayı meblağın tüm bunlara nazaran az bile olduğunu belirtmiştir. Nitekim Abdülmecid, 24 Ocak 1859'da meblağın Maliye Nezâreti hazinesinden karşılanması emrini vermiştir.[221]

---

[220] CBOA, HR.H., nr. 105/3, 25 R 1275 / 2 Aralık 1858.; HR.SYS., nr. 1891/20, 18 R 1275 / 25 Kasım 1858.; HR.SYS., nr. 1891/21, 23 C 1275 / 28 Ocak 1859.; HR.MKT., nr. 279/7, 10 B 1275 / 13 Şubat 1859.

[221] CBOA, İ.HR., nr. 164/8782, 19 C 1275 / 24 Ocak 1859.; HR.MKT., nr. 275/60, 2 B 1275 / 5 Şubat 1859.; HR.MKT., nr. 283/41. Masraf defterinin incelenmesi sonucunda; meblağ için % 5 hesabıyla 48 lira 3 şilin 7 mangır komisyon ve sahte evrakın gönderilmesi için de 1 lira 2 şilin 6 mangır bahşiş verildiği anlaşılmıştır. Bu durumda asıl meblağ toplam 1012 lira 14 şilin 8 mangır olmak üzere o zamanın cârî fiyatıyla 1 lira=150 kuruş hesabıyla 1 yük 52.079 kuruş olmaktadır. Ayrıca Brüksel'de basılan *Levant Gazetesi* için konsolos tarafından ödenen, hazineden karşılanması 2 Şubat 1859'da Maliye Nezâreti'ne bildirilmiş olan ve liranın o zamanki cârî fiyatıyla 1 lira=154 kuruş üzerinden 30.677 kuruş olmaktadır. Bu iki hesapta oluşan fazlalık fiyat artışından kaynaklandığı için meblağın "deftere uygun" olarak karşılanmasına dair Maliye Nezâreti'ne tezkire yazılmıştır. (Tezkire müsveddedir.)

Görüldüğü gibi yurt dışındaki kalpazanlık olaylarının takibi devlet için fazlasıyla masrafa yol açmaktaydı. Elçi ve konsoloslar vasıtasıyla yürütülen süreç içerisinde en zorlu aşama kalpazanların yargılanmasıydı. Ülkelerin kendi hukuk kuralları karşısında Osmanlı menfaatlerinin gözetilerek kalpazanların cezalandırılmasını sağlamak, nitelikli avukatların yanı sıra sağlam bir diplomasiyi de gerektiriyordu. Bu aşamada ülkeler arası diyaloğun yarattığı olumlu hava şüphesiz kalpazanların yakalanma ve yargılanma sürecinde hızlandırıcı etkiye sahipti.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SUÇ VE CEZA: KALPAZANLIĞA KARŞI ALINAN ÖNLEMLER

3.1. Devletin Aldığı Önleyici Tedbirler

Osmanlı İmparatorluğu'nda sıklıkla rastlanan kalpazanlık olayları karşısında devletin aldığı ilk önlem; halka, alışverişte sahte sikkelere dikkat etmeleri konusunda uyarılar yapmaktı. Kalpazanların çeşitli sahtekârlık yöntemleriyle sikkeler üzerinde yaptıkları hileler halk tarafından fark edilemeyince devreye hükûmet giriyordu. Kalpazanlar, sikkelerin kenarlarını kırpmaları ve zımba ile delmelerinin yanı sıra kezzaba batırarak da içerisindeki altının bir kısmını çalıyorlardı. Darphâne-i Âmire'den görevlendirilen memurlar çarşı ve pazarda züyûf ve fâhiş fiyatlı sikke gördüklerinde Darphâne'den verilen makasla sikkeleri kesmekteydi. Hazain-i Şâhâne, Bâb-ı Seraskerî, Tersane-i Âmire, ihtisap ve gümrük memurları ile İstanbul ve taşradaki mübayaacılar da sikkelerin kesilmesinde yetkiliydi. Hükûmetin belirlediği 1 aylık süre zarfında elinde züyûf sikke olanlar Darphâne-i Âmire'ye götürüyor ve bedeli kendisine nakden ödeniyordu. 1 aylık süre geçtikten sonra elinde bu türden sikke bulunanların elindeki sikkeler vezin ve mübayaa fiyatı üzerinden hesaplanarak rub'ı (4/1) bedelsiz olarak Darphâne-i Âmire'den alınıyor, kalan 4/3'lük kısmı sahibine veriliyordu.

Sultan Abdülmecid'in tahta çıktığı ilk yıllarda darp edilen sikkelerden 20'lik Memdûhiye, 6'lık, 5'lik, 3'lük ve 60'lık sikkeler zaman içerisinde İstanbul ve taşrada fâhiş fiyat üzerinden tedâvül etmeye başlamıştır. Devlet, 1842 yılında bu duruma önlem alarak bu sikkelerin cârî fiyatı dışında tedâvül ettirilmemesine yönelik tüm idareciler ile halka ve

sefâretlere uyarılar yapmıştır. Fakat özellikle yabancı tüccarın bu uyarıları dikkate almayarak züyûf ve fâhiş sikke tedâvülüne devam ettiğini görmekteyiz.[222]

1844 yılında yeni darp edilen sikkelerden gümüş 20 kuruşluk Mecidiye sikkelerinin kısa süre içerisinde kalpazanlar tarafından sahtelerinin basılmasıyla birlikte, özellikle okuma-yazma bilmeyen halkın sahte sikkeleri fark edemeyişi karşısında devlet tarafından halka bu tür sikkelerin "hafifliğinden" sahteliğinin anlaşılacağına dair uyarılar yapılmıştır.[223]

Ayrıca halka, alışverişlerde sahte sikkeleri fark edemedikleri zaman ellerindeki sikkeleri çarşıdaki mübayaacılara göstererek almaları uyarısı da yapılmaktaydı. Dersaâdet ve diğer bölge pazarlarında ahali ve esnaf ellerindeki meskûkâtı birbirlerine gösterip sahteliğini teşhis edemezlerse Dersaâdet'te olanlar Darphâne-i Âmire'ye ve mübayaacılara, taşradakiler ise bölgedeki mal memurlarına göstermekteydi. Sahte sikkeler az ise ortasından kesiliyor, fazla ise kimin elinde bulunmuşsa o kişi bulunarak kalpazanlığı ispatlandığı takdirde Darphâne-i Âmire'ye gönderiliyordu. Burada yapılan tahkikat neticesinde padişah tarafından cezasına hükmedilirse Darphâne-i Âmire ve İhtisab Nezâreti'ne *buyuruldu-ı âlî* yazılarak durum sarraflara, Dersaâdet esnafı ile diğer gerekli kişilere bildiriliyor ve tüm bölge idarecilerine emirler gönderiliyordu. Ayrıca Darphâne-i Âmire'den Evkaf-ı Hümâyun ve Tersane-i Âmire hazinelerine bu konuda *ilmühaber*ler yazılıyordu.

Devlet sahte sikkelerle karşılaştığı vakit ise şu usûl uygulanmaktaydı: Daphâne-i Âmire'ye gelen meskûkât içerisinde sahte sikke çıktığı takdirde az ise ortasından kesilip sahibine iade ediliyor, 1.000-2.000 kuruş veya daha fazlaysa sikkelerin kimden alındığı araştırılıp sahibi bulunarak cezalandırılıyordu. Maliye Nezâreti hazinesine gelen sikkelerin sayımı esnasında gerek 5'lik, 6'lık ve 20 pârelik gerekse yabancı meskûkât içerisinden sahte sikke çıktığı zaman yine ortasından kesilip sahibine veriliyordu. Son olarak hazine bütçesinde züyûf sikke olmadığı iyice tahkîk edildikten sonra işlem tamamlanıyordu.

---

[222] CBOA, C.DRB., nr. 7/337, 27 Za 1257 / 10 Ocak 1842.

[223] CBOA, A.MKT., nr. 14/10, 19 C 1260 / 6 Temmuz 1844. (Bu konudaki emir Bosna vâlîsi Mehmed Kâmil Paşa tarafından Bosna eyâletinde ilân edilmiştir.)

Zaman içerisinde hazineye gelen züyûf meskûkâttan gelir elde edilmesi düşünülerek; 1846 yılının sonuna kadar mahlûl mukataat faizinin kavaim-i nakdiye faizine karşılık tutulması, daha sonrasında ise mukataat faizi ile mahlûl esham faizinin mağşûş mekûkâta karşılık tutulması planlanmıştır. Böylelikle tedâvüldeki 5'lik ve 20'lik sikkelerin içinden çıkan sahte sikkeler kabul edilmeyecek ve sahte sikke tedâvülünün önlenmesi için özel bir nizâmnâme hazırlanması gerekecektir. Ancak, konunun Meclis-i Muhasebe-i Maliye ile Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye'de müzâkeresi neticesinde Abdülmecid'in 8 Kasım 1847 tarihli kararı ile yukarıdaki eski usûle devam edilmiştir.[224]

3.2. Kalpazanların Yakalanması

Osmanlı İmparatorluğu'nda kalpazanlık suçu işleyen kişilerin yakalanma süreci iki şekilde gerçekleşmekteydi. Bunlardan birincisi; çarşı ve pazarda kol gezen güvenlik ekiplerinin (*kavas, tebdîl*) şüphelendikleri şahıslar üzerinde aramalar yapmaları ve kalpazanlığa delil oluşturabilecek unsurlar ele geçirmeleridir. İkincisi ise ahalinin ihbarı neticesinde Zaptiye'den husûsî olarak tayin edilen memurların tahkîkatları ile kalpazanların ortaya çıkarılarak etkisiz hâle getirilmesidir. Devletin bu hususta görevlendirdiği memurlar, gizli tahkîkat yapmalarına binâen *hafiye memurları* olarak anılmıştır. Aynı zamanda bu kişiler için *taharrî memurları* tâbirinin de kullanıldığını görmekteyiz.

Bu konuda İstanbul'daki suçluların yakalanmasında büyük oranda bir usûlsüzlük meydana gelmiyorsa da kazalardaki suçluların yakalanması için görevlendirilen memurlar, şahıs başka bir kazaya firar ettiği takdirde sadece mensup olduğu kaza hududunun âsâyişinden sorumlu olmasından dolayı o kişiyi takip edemiyor ve kendi kazasına geri dönüyordu. Bununla birlikte suçlunun firar ettiği kazadaki durumuna ilişkin de bir bilgi elde edemiyorlardı. 1851 yılına gelindiğinde bu durumun yarattığı sorunlara karşın Zaptiye'deki

[224] CBOA, İ.MVL., nr. 108/2450, 29 Za 1263 / 8 Kasım 1847.; C.DRB., 9/405, 17 Z 1263 / 26 Kasım 1847.

çapraşıklığa çözüm olarak; suçlu şahıs hangi kazaya firar ettiyse o kazanın zaptiyesine haber verilerek yakalanması için ortak çalışma yapılmasına ve gerektiğinde firar eden şahsın sınırı aşacağı kaza müdürüne de bildirilmesine karar verilmiştir.[225]

Kalpazanlığın artmasıyla birlikte ilerleyen zamanlarda bu hususta görevli kişilerin maaş ve masrafları için Zaptiye Nezâreti'ne aylık 10.000 kuruş bütçe tahsis edilmiştir. Ancak zaman zaman kalpazanlık vakalarının yoğunlaşmasına bağlı olarak bu bütçenin yetmediği anlar da olmuştur. Bu türden bir vaka Temmuz 1856'da meydana gelmiştir. Zaptiye nâzırı, Dersaâdet ve bilâd-ı selâsede istihdam edilen hafîye memurlarının aylık ve masraflarına karşılık verilen 10.000 kuruşluk ödeneğin yetmemesinden dolayı memuriyete başladığı günden 2 Temmuz 1856 tarihine kadar kalpazanların araştırılması ve yakalanması için harcadığı "80.760 kuruşluk" masrafın karşılanmasını talep etmiştir. Bu durumda padişah, 18 Temmuz 1856'da meblağın Maliye Nezâreti hazinesinden ödenmesini emretmiştir.[226]

3.2.1. İhbariye Akçesi

Devlet, kalpazanlarla mücadelede zaman zaman halkın yardımına da başvuruyordu. Buna karşılık kalpazanların yakalanması için muhbirlik yapan kişiler "*ihbariye akçesi*" adı altında mükâfatlandırılıyordu. Bu bağlamda 22 Kasım 1846'da Nikolas ismindeki bir şahsa Beyoğlu'ndaki kalpazanları haber vermesi neticesinde ihbariye akçesi verilmiştir.[227] 17 Mayıs 1847'de ise Tarabya'daki kalpazanları ihbar eden kişilere ihbariye akçesi verilmiştir.[228]

---

[225] CBOA, A.MKT.MVL., nr. 46/68, 1 M 1268 / 27 Ekim 1851.

[226] CBOA, İ.DH., nr. 349/23020, 15 Za 1272 / 18 Temmuz 1856. Bu hususta Zaptiye nâzırının gönderdiği masraf defterine göre; Beyoğlu'nda ortaya çıkan kalpazanın araştırılarak yakalanması için 3 aylık süre içerisinde 34.500 kuruş, diğer bir kalpazanlık olayı için 11.300 kuruş ve hırsızlık ile diğer suçlara mensup kişilerin yakalanması için de 34.960 kuruş ödenmiştir.; A.MKT.MHM., nr. 92/71, 24 Za 1272 / 27 Temmuz 1856.

[227] CBOA, İ.HR., nr. 37/1743, 3 Z 1262 / 22 Kasım 1846.

[228] CBOA, İ.DH., nr. 146/7534, 1 C 1263 / 17 Mayıs 1847.; A.MKT., nr. 82/36, 7 C 1263 / 23 Mayıs 1847.

Tashîh-i Sikke Nizâmnâmesi'nin yayımlanmasıyla birlikte geçici olarak tedâvülüne devam edilen memdûhiye altınından 20'lik, 10'luk ve 5'lik ile gümüş 6'lık, 3'lük, 60'lık, 5'lik, 100'lük, kuruş, yarımlık ve 10'luk sikkeler dışında diğer sikkelerin tedâvülü yasaklanmıştır. Halkın elinde bulunan tedâvülü yasak olan sikkeler mübayaacılar tarafından cârî fiyat üzerinden hesaplanarak satın alınmaktaydı. Mübayaacı olmayan yerlerde ise sikkeler vâlî ve diğer görevliler vasıtasıyla satın alınmaktaydı. Elinde tedâvülü yasak sikke ile yakalananlar gerekli şekilde cezalandırılıyordu. Ancak buna muhalefet edenler de oldukça fazlaydı. Bu tür sikkelerin piyasaya sürülmesi hem tashîh-i sikkeye hem de devlet hazinesine zarar veriyordu. Sorunun çözümü için konu, öncelikle Meclis-i Mahsûs ve Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye'de müzâkere edildikten sonra Meclis-i Vükelâ'da tetkik edilmiş ve alınan karar gereği; piyasaya tedâvülü yasak sikke sürenleri görüp yakalatarak, Zaptiye'ye haber verenlere "ihbariye" olarak ele geçirilen sikkelerin cârî fiyat karşılığı olan bedelinin 4'te 1'i (rub'ı) ceza olarak sahibinden alınarak muhbire verilecektir. Kalanı ise sahibine verilecektir.[229] Ayrıca bu konuda halkın bilgilendirilmesi için 3 Temmuz 1850 tarihi itibariyle tüm bölgelere çeşitli lisanlarda cârî fiyat tarifelerinin bulunduğu beyannameler gönderilmiştir.[230]

Fakat ilerleyen süreçlerde bu konuda bazı aksaklıklar yaşanmıştır. Şöyle ki; bu süreçte Darphâne-i Âmire'den yasak sikke taharrîsine memur olarak 200 kuruş aylıkla görevliler tayin edilmiştir. Ancak Eylül 1850'den itibaren memurların ele geçirdikleri yasak sikkelerin rub'ı oranındaki ihbariyeleri Darphâne-i Âmire'deki Meskûkât Müdürlüğü'nde birikmeye başlamıştır. Buna nazaran memurların ihbariye alamadıklarından dolayı yakaladıkları yasak meskûkât sahipleriyle anlaşma yaparak durumu görmezden gelme ihtimâlleri olacağı düşünülmüştür. Bu nedenle memurlara ele geçirdikleri sikke ihbariyesinin yarısının verilmesine, diğer yarısının ise Hazine-i Hassa'ya gelir olarak tahsis edilmesine kanaat getirilmiştir. Konu bir kez de Meclis-i Vâlâ'da mütâlaa edildiğinde; bu memurlara hizmetlerinin karşılığı olarak yasak sikke getirdikçe bir miktar mükâfat verildiği için bir de ihbariye verilmesinin fazla olacağı düşünülmüşse de verilmediği takdirde bu sefer de

[229] CBOA, C.DRB., nr. 56/2794, (tarihsiz).
[230] CBOA, A.MKT.NZD., nr. 10/63, 22 Ş 1266 / 3 Temmuz 1850.

işlerinde müsamaha göstereceklerinden dolayı ihbariye akçesinin yarısının verilmesinin daha uygun olacağı düşünülerek, diğer yarısının da hazineye gelir olarak aktarılması yakışık almayacağından dolayı uygun bir yere tahsisi için şimdilik koruma altına alınmasına karar verilmiştir. Karar, 11 Eylül 1850'de padişahın onayından geçmiştir.[231]

Osmanlı ve yabancı eski meskûkâtının tedâvülünün yasak olduğu ve piyasada görüp haber verenlere ihbariye akçesi verileceği hususu 12 Kasım 1850 tarihinde sefâretlere de bildirilmiştir.[232] Yabancı tebaalıların da bu duruma riâyet ederek alışverişte bu sikkelerden kullanmamaları konusu dost devletler konsoloslarına iletilmiş ancak, buna dair sefâretleri tarafından kendilerine herhangi bir uyarı yapılmadığı cevabı alınmıştır. Bu durumda yabancı tüccarın en nihayetinde Osmanlı tebaasından kişilerle zahire bedeli için bu sikkelerden verilmek üzere kontrat yaptıklarını söyleyerek yine bu sikkeleri kullanmak üzere şikâyette bulunacakları düşünülmüştür.[233]

Kalpazanları ihbar eden kişilere 1857 yılı itibariyle 15.000 kuruş ihbariye akçesi verilmiştir.[234]

3.2.2. Taltif

Devlet, kalpazanların yakalanmasında görev alan kişilerin gayretlerini arttırmak için taltif edilmelerini oldukça önemsemiştir. Bu şahısların gerek para (*atiyye-i seniyye*) gerekse nişan ve madalya ile taltif edilerek motivasyonlarının artması sağlanmış, böylelikle kalpazanların yakalanma süreci hızlandırılmıştır.

---

[231] CBOA, D.DRB.İ., nr. 27/28, 4 Za 1266 / 11 Eylül 1850.
[232] CBOA, DRB.d., nr. 148, s. 1, 33.
[233] CBOA, DRB.d., nr. 148, 23-24, 1 S 1267 / 6 Aralık 1850.
[234] CBOA, İ.DH., nr. 391/25893, 25 R 1274 / 13 Aralık 1857.; A.MKT.MHM., nr. 122/48, 4 Ca 1274 / 21 Aralık 1857.; A.MKT.MHM., nr. 124/28, 27 Ca 1274 / 13 Ocak 1858.; A.MKT.MHM., nr. 126/16, 28 C 1274 / 13 Şubat 1858.

Devlet bu konuda daha önceden hizmetleri görülmüş ve sonrasında maddî sıkıntı içerisine girmiş kişileri de düşünerek, geçmişteki hizmetlerinin karşılığında kendilerine yardımda bulunmuştur. Buna örnek olarak; 5 Ocak 1846'da Nikolaki isimli şahıs, halinin perişanlığından yakınarak kalpazanların yakalanmasındaki eski hizmetlerine binâen yardım talebinde bulunmuştur.[235]

Bu hususta devletin mükâfat ücretlerini yüksek tuttuğunu görmekteyiz. Mesela; birçok kalpazanın yakalanmasında hizmetleri görülmüş olan taharrî memuru Yorgi'ye 17 Aralık 1849'da 10.000 kuruş atiyye-i seniyye verilmiştir.[236] Ayrıca taharrî memurlarının gayretlerini arttırmak için bir nevi teşvik primi de verilmiştir. 25 Aralık 1850'de bu konuda görev yapan bazı memurlara işlerinde daha çok gayret göstermeleri için hazineden 4.000 kuruş verilmiştir.[237]

Yurtdışındaki kalpazanlık vakalarında hizmetleri görülen memurların taltif edilmeleri de oldukça önemsenmiştir. Bu bağlamda 17 Ağustos 1857'de Marsilya'daki kalpazanların yakalanmasında görev alan polis memuru Basil'e beşinci rütbeden Mecidiye Nişanı verilmiştir.[238]

1859 yılında Tabib Ramadelli isimli bir muhbir, Macar ve Amerikalı kişilerden oluşan bir kalpazan çetesinin yeni altın sikkeler ile Fransız ve diğer devletlerin altın sikkelerinin sahtelerini darp ettiklerini haber vererek kalpazanları ortaya çıkaracağına dair söz vermiş ve akabinde kalpazanların yakalanması için 57.000 kuruş masrafa girerek hizmette bulunmuştur. Ramadelli'ye "kendisinin de borcu olmasına karşın nefsine hâkim olarak bu işe karışmayıp muhbirlik yapması" takdire şâyân bulunarak "300.000 kuruş" atiyye-i seniyye verilmiştir.[239]

---

[235] CBOA, HR.TO., nr. 406/47, 7 M 1262 / 5 Ocak 1846.; HR.MKT., nr. 12/23, 01 Ca 1262 / 27 Nisan 1846.
[236] CBOA, İ.MVL., nr. 157/4499, 1 S 1266 / 17 Aralık 1849.; A.MKT.MVL., nr. 22/87, 10 S 1266 / 26 Aralık 1849.
[237] CBOA, A.AMD., nr. 27/44, 15 S 1267 / 20 Aralık 1850.; İ.MVL., nr. 195/5956, 20 S 1267 / 25 Aralık 1850.; A.MKT.MVL., nr. 37/8, 28 S 1267 / 2 Ocak 1851.; A.MKT.NZD., nr. 23/62, 05 Ra 1267 / 8 Ocak 1851.
[238] CBOA, HR.MKT., nr. 202/11, 26 Z 1273 / 17 Ağustos 1857.
[239] CBOA, İ.HR., nr. 172/9410, 25 Ca 1276 / 20 Aralık 1859.; HR.MKT., nr. 319/64, 30 Ca 1276 / 25 Aralık 1859.; HR.MKT., nr. 320/60, 7 C 1276 / 1 Ocak 1860.; HR.MKT., nr. 322/62, 21 C 1276 / 15 Ocak 1860.

3.3. Cezalandırma

Tarih boyunca devlet yönetimlerinin kadîm geleneği olan para basmak, hükümdarın yetkisini hâiz ve onun gücünü temsilen meşrûiyetini sembolize eden bir eylem olmuştur. Hükümdarın dışında herhangi birinin para basması, hükümdarlık haklarının ihlâli ve hükümdara karşı bir başkaldırı olarak nitelendirilmiştir. Hâl böyle olunca kalpazanlık da hükümdarın nazarında en büyük suçlar arasında yerini almıştır. Kendisine karşı bu denli büyük bir eyleme girişen kişi için hükümdarın tepkisi de şüphesiz aynı minvâlde olmaktaydı.

Roma İmparatorluğu'nda kalpazanlık yapan kişiler canlı canlı hayvanların önüne atılıyordu. İngiltere'de önceleri diri diri kaynar suyun içine atılan kalpazanlar, sonrasında 1832 tarihine kadar idam cezasına mahkum edildi. Fransa'da 1789 ihtilâlinden evvel kalpazanlar idam edilmekteydi. Sonrasında ise kürek cezası verilmeye başlandı. 1914-1915 yıllarına gelindiğinde İngiltere ve Fransa'da kalpazanlara 15 sene kürek cezası veriliyordu.[240] İtalya'da ise kalpazanlık yapan kişiler odun yığınları arasında diri diri yakılıyordu.[241]

Kalpazanların cezalandırılması konusunda en ilginç örneklerden biri de İngiltere kralı William'ın oğlu I. Henry'ye aittir. Ortaçağ Avrupası'na ait bir vakayinâmeden aktarılan bilgiye göre; I. Henry, "bütün kalpazanların sağ ellerinin kesilmesi ve hayalarının burulması emrini" vermişti.[242] Burada ilginç olan husus kalpazanların ellerinin kesilmesi değildir. El kesme cezasına darphâne görevlilerinin karıştığı kalpazanlık vakalarında daha çok rastlamaktayız. Özellikle para darbında görevli kişiler bu tür olaylarda birinci derecede sorumlu addediliyordu. Darphânede sahte para bulunması durumunda olayda ilk müsebbip olarak görülüyor ve elleri kesilerek cezalandırılıyorlardı. Darphâne görevlilerinin bu konuda ne kadar sıkı denetim altında olduklarına örnek olarak IX. yüzyıl tarihçisi Baladhuri'nin ifadelerine bakabiliriz. Halife Abdülmelik'in Vasit (Irak) valisi Haccac ibn Yusuf,

---

[240] Hasan Ferid, *a.g.e.*, C. I, s. 363.

[241] Carlo M. Cipolla, *Neşeli Öyküler*, çev. Tülin Altınova, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2000, s. 16.

[242] James C. Davis, *Taş Devrinden Bugüne Tarihimiz: İnsanın Hikâyesi,* çev. Barış Bıçakçı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009, s. 134.

darphânedeki sikke görevlilerinin ellerine dövme yaptırmak sûretiyle işaretlemekteydi.[243] Bu konu hakkında Evliya Çelebi, *esnaf-ı kehleciyân* olarak nitelendirdiği zümrenin içerisindeki darphâne personelinden herhangi birinde kalp sikke çıktığı vakit; "darphâne emini tarafından elleri kestirilerek, darphâne kapısının önüne bırakıldığını" aktarır. Ayrıca sikke vurucularının giriş ve çıkışta görevlilerin kıyafetlerini çıkarttırıp üzerlerini aradığını, vezzânların (kantarcılar) kıyafetleri terazide tartıp verdiğinden bahsetmektedir.[244]

Evliya Çelebi, Mısır darphânesinden söz ederken bu konu hakkında daha detaylı olarak şu bilgileri vermektedir:

> ..... sikke vü ayâr sâhib-i ayârdan su'âl olunur. Kalb bir sikke bulunsa sâhib-i ayârın elin keserler.
>
> ..... herkes hânesinden geldükde uryan edüp darbhânede gayrı mîrî esbâb geydirirler kim esbâbında bir kalb şey olup sikke urmayalar deyü dîdebânlar dâ'imâ gözedirler. Ve her şeyi vezn ile verüp vezn ile alırlar. Ve sikke uruldukdan sonra bir dahi âteşe bırağup tavlarlar. Eğer akçe âteşten siyâh çıkarsa akçeye sikke uranın darbhâne içinde sâhib-i ayar, beğe paşaya tanışmadan iki ellerin kat' ederler.[245]

Devletler zaman zaman çeşitli sikke reformlarıyla kalpazanlığa önlem almaya çalışsalar da ilkel para basma tekniklerinin yarattığı açıklardan faydalanan kalpazanlar sahte sikke basmaya devam etmişlerdir. Ortaçağ Avrupası'ndaki önemli para reformlarından Şarlman'ın Karolenj para sistemi ile imparatorluk darphânelerinde gümüşe dayalı tek tip para, *denarius* basılmasına karar verilmişti. Karolenj para sistemi ile sikkeler sıkı denetim altına alınıyordu. Sikke basma hakkının yalnızca devlete ait olduğu bu sistemde sikke basımı, yalnızca devlet kontrolündeki darphânelerde gerçekleşiyordu. Kalpazanlık yapanlara da ağır cezalar veriliyordu. Tedâvüldeki sikkelerin sahtelerinin yapılmasını önlemek için sikkeler kraliyet darphânelerinde düzenli olarak yeniden basılıyor ve yeni damgalarla piyasaya

---

[243] Catherine Eagleton-Jonathan Williams, *Paranın Tarihi*, çev. Fadime Kâhya, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011, s. 125.

[244] Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, C. I, haz. Orhan Şaik Gökyay, YKY, İstanbul 1996 s. 257-258.

[245] Evliya Çelebi, *a.g.e.*, C. X, haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı-Robert Dankoff, YKY, İstanbul 2007, s. 78.

sürülüyordu.[246] Fakat tüm tedbirlere rağmen imparatorluğa bağlı bölgelerde basılan sikkelerin gümüş içerikleri aynı ayarda olmuyordu. Bunun yanı sıra Avrupa'daki derebeylerin de para basma hakkına sahip olmaları ve şahsi çıkarları için bu haklarını kullanarak sürekli para basmaları, paranın değerinde düşüşe neden oluyordu. Tedâvülden çekilen para, yeniden basılarak eskisinden daha düşük değerde piyasaya sürülüyordu.[247] Böyle bir durumda kalpazanlar da harekete geçiyor ve her türlü cezayı göze alarak sahte para basmaya devam ediyorlardı.

Hükümdarın meşrûiyet alanının ihlâli olarak görülen kalpazanlık, Osmanlı padişahları tarafından meşrû müdâfaa kapsamında, İslamî normlar çerçevesinde –gerektiğinde fetva alınarak– ve İslâmiyetin hükümdara tanıdığı yetkiye dayanarak cezalandırılıyordu. Padişah, bir nevi hükümranlık hakkına göz dikmiş olarak kabul ettiği kalpazana en ağır cezayı lâyık görüyordu: Ölüm.

Osmanlı Devleti'nde kalpazanlık yapan bir kişinin yargılanmasındaki esas kaide, kişinin üzerinde, evinde veya sikke darp ettiği herhangi bir bölgede sahte sikkenin ve kalpazanlık âletlerinin bulunması ile bu durumun mahkeme huzurunda –varsa şâhitlerle– ispatlanmasıydı. Elinde sahte sikke bulunan veya kalpazan olduğu ihbar edilen her şahıs doğrudan kalpazan olarak yargılanmıyor, suça delil teşkil edecek unsurlar (âlet vs.) bulunduğu takdirde kalpazanlık hükmü veriliyordu.

Kalpazanlığın ancak delillerle ispatlandığı takdirde cezalandırılması, bazı kalpazanların bu durumdan faydalanmalarına sebep olmuştur. Kalpazanlık yaptığı haber alınan fakat yeterli delil bulunamadığı için kalpazanlığı ispatlanamayanlar gizlice sikke basımına devam etmişlerdir. Böylelikle kalpazanlık faaliyetleri çoğalmıştır. Bu konuya örnek olarak Novaberde'de yaşanan olaya bakabiliriz. Novaberde darphânesinin işçileri, âyânı, Sinan Çavuş ve nâib İbrahim Halife meclise gelerek; kalpazanların çoğalarak Novaberde, Üsküp ve diğer darphânelerin sikkelerini takliden kalp akçe darp ettiklerini ve bundan

[246] Henri Pirenne, *Ortaçağ Avrupa'sının Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, çev. Uygur Kocabaşoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s. 125-137.
[247] Pirenne, a.g.e., s. 129.

kendilerinin sorumlu tutulduğunu, kalpazanların çoğalmasının yakalanan bazı kalpazanların suçlarını inkâr etmeleri ve kimsenin buna kulaktan duyma bilgiler dışında şâhitlik edememesinden kaynaklandığını, kalpazanların âletlerini dağlarda ve derelerde saklayadıklarını, âletleri ve delilleriyle tutulanlar ise suçlarını inkar ettikleri için "şer'-i şerîfe" göre böyle bir durumda hiçbir şey yapamadıklarından dolayı kalpazanların çoğaldığını ve sahib-i ayarla işbirliği yaptıklarını ifade etmişlerdir.[248]

Kalpazanların cezalandırılmasında, her ne kadar kişiye yapılacak olan haksız yargılamanın önüne geçilmek istenilse de kalpazanlığın zaman zaman kişiler arası çekişmelerin aracı haline geldiğini de görmekteyiz. Bu bağlamda bazı şahıslar, düşmanlık besledikleri kişilerin evlerine sahte sikke bırakıp akabinde evinde kalpazanlığa dair delil olduğunu ihbar etmişlerdir. Durumun vehâmetinin anlaşılmasıyla birlikte bu tür davranışların engellenmesi yönünde hükümler verilmiştir.[249]

Bir şahsa haksız şekilde kalpazanlık suçunun isnâd edilmemesi hususu hükümlerde sık sık vurgulansa da devlet görevlilerinin bu hükümlerin aksine hareket ettiklerini de görmekteyiz. Edirne'de gümüş arayıcısı olan bir görevli, Ürgüp kadısından şikayetçi olmak için gelen kişileri kalpazan olmadıkları halde ellerinde sahte akçe olduğu gerekçesiyle yakalamış ve ellerindeki paralara el koyarak hapsetmiştir.[250] Evliya Çelebi'nin ifadesine göre; gümüş arayıcıları, İstanbul içinde kol gezip herkesin kesesine bakar ve kalp akçe bulduğu takdirde hâkime götürürdü. Sorgusu yapıldıktan sonra kalpazanı bulup ellerini keserek aleme ibret için asarlardı. Ayrıca Alay Köşkü'nde padişah huzurunda halkın keselerini de kontrol ederlerdi.[251] Anlaşılan o ki, gümüş arayıcılarının kalpazanların yakalanması hususunda da yetkileri vardı. Ancak buradaki olayda gümüş arayıcısının niyeti muhtemelen şahısların ellerindeki paraları gasp etmekti.

---

[248] Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Mühimme Defteri*, nr. 6, C. I, haz. Hacı Osman Yıldırım, Vahdettin Atik, Murat Cebecioğlu.... , Ankara 1995, h. 508, s. 290-291.

[249] Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *a.g.d.*, h. 167, s. 113-114, h. 545, s. 310-311, h. 508, s. 290-291, h. 546, s. 311-312, ; c. II, h. 993, s. 96-97, h. 1133, s. 169.

[250] Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *a.g.d.*, h. 553, s. 317.

[251] Evliya Çelebi, *a.g.e.,* C. 1, s. 258.

Osmanlı İmparatorluğu'nda kalpazanlara uzun süre idam cezası verilmişse de 1839 Tanzimat Fermanı sonrası ceza kanunlarının ilânı ile birlikte artık kalpazanlar hukukî yollardan cezalandırılmaya başlamıştır. Bu bağlamda ilk ceza kanunu 3 Mayıs 1840 (1 Rebîülevvel 1256) tarihinde yayımlanmış ve 11 yıl yürürlükte kalmıştır. 1840 Ceza Kanunnâmesi'nde[252] ilk etapta kalpazanlığa yönelik bir hüküm yer almamış, ancak arşiv belgelerinden elde ettiğimiz bilgiye göre "zeyline" ilâve edilmiştir. Buna göre, kalpazanlık yapan kişilere 10 sene kürek cezası verilmiştir.

1840 yılında meydana gelen bir kalpazanlık vakasında; Celladçeşmesi'nde oturan haskilikten mahrec Fındıklılı Mustafa Ağa'nın Sultanbâyezid'deki Ferhad Paşa Han'ında – çocuklarıyla aralarında anlaşmazlık olduğunu iddia ederek– bir oda kiraladığı ve gündüz odasının kapısını kapatıp sıkıca bağlayarak sadece geceleri odasında kaldığı ihbar edilmiştir. Buna istinaden Mustafa hakkında araştırma yapmak üzere bir kavas görevlendirilmiştir. Kavas, her gün Mustafa'nın odasını kontrol ederek kapısındaki delikten içeriyi izlerken, bir gece saat 4:00 civarlarında odasında bir adet *tuğra-yı garrâ* (padişahın tuğrası) kazıdığını görmüş ve Mustafa'yı yakalayarak Bâb-ı Seraskerî'ye götürmüştür. Burada üzerinde yapılan aramada; 1 adet *tuğra-yı garrâ*, 1 adet *muaccele mührü*, 1 adet *Maliye Nezâreti mührü*, 1 adet *Maliye nâzırı mührü*, 1 adet *Edirne muhassıllığı mührü*, 1 adet *Edirne jurnali mührü*, 1 adet *sahh mührü* ile birlikte toplam 7 adet mühür ve 1 adet "benzetemediği için yeniden kazıdığı" *tuğra-yı garrâ mührü*, 1 adet nuregel/nurekel (arsenik), 1 adet eğe, 1 adet bîz[*], 2 adet 50 kuruşluk ve 1 adet 100 kuruşluk sahte kaime bulunmuştur. Mustafa sorgusunda; yaptığı esham kaimelerini aslına yeterince benzemediğinden dolayı korkusundan kimseye veremediğini, bunun için iyice benzetmeye çalıştığını ifade etmiştir. 28 Aralık 1840 tarihinde konunun Meclis-i Vâlâ'da müzâkeresinde; Mustafa'nın birkaç defa yapılan sorgusunda ortağı olup olmadığı sorulmuş, "zor durumda kaldığından" dolayı kalpazanlığa başladığını ve bu işi tek başına yaptığını, ortağı olmadığını, kaimeleri ne kadar yapmaya uğraştıysa da benzetemediği için yırttığını, sadece 1 adet 50 kuruşluk kaime bozdurduğunu ve bunun dışında kimseye kaime vermediğini, kaimelerin yazılarını ve mühürlerin hepsini kendisinin

[252] Kanunnâme için bkz. Ahmed Lûtfi, *Mir'ât-ı Adalet yahud Tarihçe-i Adliyye-i Devlet-i Aliyye,* İstanbul 1304.

[*] Ayakkabıcı ve sarraçların iğneyi geçirecekleri yeri delmeye yarayan, sivri uçlu demirden yapılmış bir âlet.

yaptığını ve kimsenin yardımı olmadığını söylemiştir. Meclis huzurunda kendisine "siyakat" yazısıyla bir kaime yazdırılarak ele geçirilen tuğralardan biri yaptırıldığında, ifadesindeki gibi kaimelerin tamamını Mustafa'nın yaptığı anlaşılmıştır. Mustafa, suçunu idrak edip itirafta bulunarak gizlememesine istinaden affını talep etmiştir. Fakat *1840 Ceza Kanunnâmesi'nin zeylinin 13. faslının 1. maddesine* göre; bu tür kalpazanlık suçu işleyenlere 10 sene kürek cezası verilmesi gerektiğine binâen, 7 Ocak 1841'de Mustafa'nın 10 sene kürek cezasına çarptırılmasına karar verilmiştir. Ayrıca son zamanlarda kalpazanlık olaylarının artmasına nazaran diğer kalpazanlara da bir nevi gözdağı olması için Mustafa'nın yakalanarak kürek cezası verildiğinin Takvîm-i Vekayi' gazetesinde neşredilmesi istenmiştir.[253] Durum, 13 Ocak 1841'de Takvîm-i Vekayi''de halka ilân edilmiştir.[254] Bundan sonra kalpazanlık hadiselerinin gazeteler vasıtasıyla halka ilân edilmesi usûl haline getirilmiştir.

İlerleyen zamanlarda kalpazanlara verilen 10 senelik ceza süresi fazla bulunarak, diğer bazı suçları da kapsayan âdil bir süre tayini yapılmasına karar verilmiştir. Bu karara sebep olan unsurlardan biri de Yenişehr-i Fener'de meydana gelen kalpazanlık hadisesi olmuştur. Kalpazanlık suçuyla yakalanan Kuyumcu Hristo'nun *meclis-i şer'*de yapılan sorgusunda daha önce de kalpazanlık suçuyla bir kez yakalanıp 15 ay hapsedildiği ortaya çıkmıştır. Tahliye edildikten sonra bu defa da "borcunu ödemek" amacıyla sikke darp etmek için 10'luk sikke kalıpları imâl ettiğini ifade etmiştir. Selanik mutasarrıfı Ömer Paşa, bu durum karşısında nasıl bir yol izleyeceğini bilememiş ve durumu merkeze iletmiştir. Hâl böyle olunca konu Şeyhülislâma danışıldığında; "*zımmîye ta'zir-i şedîd gerekeceği*" cevabı alınmıştır. Konunun Meclis-i Vâlâ'da mütâlaasında ise kalpazanlığın halka zarardan ibaret bir suç olduğu ve bir nevi hırsızlığa benzemesinden ötürü cezasının da benzer olması gerektiğine kanaat getirilmiştir. Bu noktadan hareketle hırsızların yargılanmasında "çaldıkları eşyanın kıymetine" göre 3 aydan 3 yıla kadar kürek veyahut prangabend cezası verildiği, buna nazaran kalpazanların cezasının fazla olmasından dolayı adeletin sağlanması maksadıyla kalpazanlar için de hırsızlara uygulanan usûl doğrultusunda yeniden bir süre

[253] CBOA, İ.MVL., nr. 14/223, 11 Za 1256 / 4 Ocak 1841.
[254] Takvîm-i Vekayi', nr. 215, 20 Za 1256 / 13 Ocak 1841.

belirlenmesine karar verilmiştir. Ayrıca yenilenecek hüküm Hristo için de geçerli olmakla birlikte kalpazanlık suçuyla mahkûm olan diğer kişiler için de uygulanacak ve ceza sürelerinde indirim yapılacaktır. Karar, 22 Ocak 1843 tarihi itibariyle Meclis-i Umûmî'nin de onayından geçmiştir. Sultan Abdülmecid, bu karar üzerine suçlularının ceza süresinin tayinini tekrar görüşülmesi için Meclis-i Vâlâ'ya havale ederek; münâsip bir müddetin belirlenip kendisine bildirilmesini emretmiştir.[255]

Meclis-i Vâlâ'nın müzâkeresinde; kalpazanlık ve sahtekârlık suçları hırsızlığa benzetilmişse de kalpazanlığın cezasının yine evvelki gibi hırsızlıktan daha ağır olması gerektiği düşünülerek, kalpazanlığın cezası *10 seneden 4 seneye* düşürülmüş ve kalpazanların cezalandırılmasında "*derece-i sû-i san'at*" kaidesinin esas alınmasına karar verilmiştir. Buna göre; bir kalpazanın imâl ettiği züyûf sikke halk arasında sahîh ayarlı sikkeden farksız olursa tedâvülü kolay, zararı da o nisbette fazla olacağından dolayı cezası 4 seneden düşük olmayacaktır. Sahîh ayarlı sikkeye benzemediği takdirde ise kalpazanın cezası *4 seneden 6 aya* kadar düşürülebilecektir. Sürücülerin cezaları da suçlarının derecelerine göre 6 ay ile 4 sene arasında değişecektir. Meclisin bu kararı Abdülmecid'e bildirildiğinde sultan, meclisin mütâlaasını pek münâsip ve yerinde bulmuş ve karar 10 Eylül 1843 tarihi itibariyle onaylanarak yürürlüğe girmiştir.[256]

Ceza Kanunu'nun yeni hükmünün yürürlüğe girmesiyle birlikte daha önce kalpazanlıktan mahkûm olanların ceza sürelerinde değişiklik yapılmıştır. Bu minvâlde Bâbıâlî hapishanesindeki Müslüman ve gayrimüslim kalpazanlar için yeni kanunun tatbik edildiğini görmekteyiz.[257] Yeni hükümden mahkûmiyeti 3 yıla yaklaşmış olan Fındıklılı Mustafa Ağa da faydalanmış, Mustafa hakkında verilen arzıhâl ile çocuklarının perişanlığına merhameten affedilmesi talep edilmiştir. Bu durumda ceza süresi yeni hükme nazaran kâfi görülerek, çocuklarına merhameten ve Ramazan ayına hürmeten tahliye edilmiştir.[258] Bununla birlikte iki ayrı kalpazanlık vakası için de tahliye kararı verilmiştir. Bunlardan

[255] CBOA, İ.MVL., nr. 47/902, 18 M 1259 / 18 Şubat 1843.
[256] CBOA, İ.MSM., nr. 2/28, 15 Ş 1259 / 10 Eylül 1843.
[257] CBOA, A.MKT., nr. 21/35, (tarihsiz).
[258] CBOA, İ.MVL., nr. 52/1004, (tarihsiz).

birincisi; Galata'da kalp 6'lık bozarken Kaptan Paşa'nın kavası tarafından görülerek yakalanan, Tahtakale'de oturan ve "tüfek bileziği" imâl eden Ermeni milletinden Kuyumcu Serabyol ve Abram'dır. Kalpazanların yakalandıkları esnada üzerleri arandığında ceplerinde birkaç adet kalp 6'lık daha bulunmuştur. Akabinde kalpazanlar Kaptan Paşa tarafından Bâbıâlî'ye gönderilmiştir. Meclis-i Vâlâ'da yapılan sorgularında; sahte 6'lıkları "döküm" yöntemiyle yaptıklarını itiraf etmişlerdir. Bunun teyid edilmesi için Deâvi kisedarı tarafından sikkeler bir kez de Meclis huzurunda imâl ettirilmiş ve sikkelerin dökme olarak darp edildiği anlaşılarak şahısların kalpazan oldukları ispatlanmıştır. Kalpazanlar 25 Mart 1841'de 10'ar sene kürek cezasına çarptırılmış, 2 sene 7 aylık mahkûmiyetlerinin ardından kanunnâmenin yeni hükmünce ceza süreleri 4 yıla indirilerek sürenin tamamlanmasıyla birlikte tahliye edilmelerine karar verilmiştir. Fakat sonrasında Ramazan ayına hürmeten tahliye edilmişlerdir.[259] İkinci olayda; Tophâne-i Âmire feriki Mehmed Ali Paşa tarafından elinde 500 kuruşluk esham kaimesiyle yakalanarak Bâbıâlî'ye gönderilen Kuyumcu Beşiktaşlı oğlu Kalemkâr Bey Vered'in Meclis-i Vâlâ'da sorgusu yapılmış ve ifadesinde: "*Hizmetini yaptığım Kuyumcu Celâli oğlunun evinde resim yaparken bu kâğıtları yapmıştım. Dün (Cuma) günü bozdurmak için Perşembepazarı'nda olan saatçi Karnik'e götürdüm. Kardeşim ve diğer kişiler bilmez fakat çorbacının evinde yukarı kattaki odada olan besleme mührü görüp sorduğunda: "Bu senin anlayacağın bir şey değil" dedim. Bunlardan başka kâğıt yapmadım ve Karnik'ten başka kimseye vermedim. Karnik, 1.000 kuruşluk 1 adet sahîh kaime ile bir adet gümüş saatimi alarak benden 3.000 kuruşluk kalp kâğıt aldığını iddia ediyorsa da onda olan kâğıtlar benim yaptığım kâğıtlar değidir. Tatbîk edin.*" demiştir. Kendisine bu işte ortağı olup olmadığı sorulduğunda ise hiçbir ortağı olmadığını, ihtiyacı olmadığı halde "şeytana uyduğunu" ve kaimeleri piyasaya sürmeden yakalandığını ifade etmiştir. İstek üzerine Meclis-i Vâlâ huzurunda kaimenin yazısını ve tuğra-yı garrâyı kolayca yazmasından dolayı kaimeleri tek başına yaptığı ispatlanmıştır. Böylelikle kalpazanlığına şüphe kalmadığından dolayı Nisan 1841'de Tophâne-i Âmire hapishanesinde prangabend

[259] CBOA, İ.MVL., nr. 18/288, (tarihsiz).; İ.MVL., nr. 52/1004, (tarihsiz).

olmasına karar verilmiştir. Yeni hükmün tatbîkiyle birlikte 3 seneye yaklaşan mahkûmiyetinin kâfi görülmesi üzerine Ramazan ayına hürmeten tahliye edilmiştir.[260]

Osmanlı İmparatorluğu'nun ikinci ceza kanunu olan *Kanun-ı Cedîd*, 17 Şubat 1851 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 1843 yılında 1840 Ceza Kanunnâmesi'nin zeyline eklenen kalpazanlık maddesi aynı içerikle Kanun-ı Cedîd'de de yer bulmuştur. Buna göre Kanun-ı Cedîd'in *3. faslının 12. madde*sinde yer alan kalpazanlık hükmü şöyledir: "*Sikke-i sultâniyye ve evrâk-ı nakdiyyeye taklid eden kalbzen eşhâs dahi derece-i sû-i isti'mâline göre altı mahdan dört seneye kadar prangaya konula ve kalb sürücülerin haklarında dahi derece-i cürm ve kabâhâtlerine nazaran kalbzen cezası ayniyle icrâ oluna*."[261]

Bu ceza kanununda diğerinden farklı olarak hasta mahkûmlar için de bir hüküm yer almıştır. *16. madde*deki bu hükme göre; mahkûmlardan ağır hasta olanların güçlü kefilleri alınarak iyileşinceye kadar evlerinde tedavi edilmelerine izin verilecek ve hastalık günleri, ceza sürelerine dahil edilecektir. Ayrıca iyileşip iyileşmedikleri 15 günde bir güvenlik ekiplerince kontrol edilecektir.[262]

Aradan geçen yedi yılın sonunda 9 Ağustos 1858'de Osmanlı Devleti'nin üçüncü ceza kanunu olan *1858 Ceza Kanunnâmesi* yayımlanmıştır. Kanunnâme, 1810 Fransız Ceza Kanunu esas alınarak hazırlanmış, 4 Haziran 1911 ve 11 Mayıs 1914 tarihlerinde değişikliğe uğramakla birlikte 1926 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. Kanunnâmenin kalpazanlık hükümleri *14. faslın 143, 144, 145, 146 ve 147. madde*lerinde yer almıştır. Bu maddelerin içerikleri şöyledir:

143. Madde: Devlet-i Aliyye'de tedâvülü nizâmen makbûl ve mukarrer olan altın ve gümüş meskûkâta takliden meskûkât kat' eden ve zikrolunan meskûkât-ı mukarrereden eğe ve zınba ve tîzâb veya sâir âlât ve tarik ile azıcık altın ve gümüş ihrac ve ifrâz ederek kıymetlerini tenkis eyleyen ve bir sikkeyi daha kıymetli olan âher bir sikke yerine sürmek

[260] CBOA, İ.MVL., nr. 20/307, (tarihsiz).; İ.MVL., nr. 52/1004, (tarihsiz).
[261] Ahmed Lûtfi, *Mir'at-ı Adalet*, s. 169-170.
[262] Ahmed Lûtfi, *Mir'at-ı Adalet*, s. 172.

üzere onun renginde yaldızlayan ve o misüllü kalb ve züyûf meskûkâtın memâlik-i mahrûsede tedâvülüne veyahud bilâd-ı ecnebiyyeden gelip memâlik-i hazret-i şâhâneye duhûlüne muîn olan ve kalb sürücülükle meşgul bulunan kimseler on seneden eksik olmamak üzere muvakkaten küreğe konulur.

144. Madde: Her kim memâlik-i mahrûsede tedâvül etmekte olan meskûkât-ı nuhâsiyyeye takliden sikke kat‘ eder ve o misüllü kalb meskûkâtın memâlik-i mahrûsede tedâvülüne veyahud bilâd-ı ecnebiyyeden gelip derûn-ı memâlik-i hazret-i pâdişâhîye duhûlüne muîn olur ise muvakkaten küreğe konulur.[*]

145. Madde: Her kim memâlik-i mahrûsede meskûkât-ı ecnebiyyeye takliden sikke kat‘ eder veya meskûkât-ı ecnebiyyenin yüz kırk üçüncü maddede beyân olunan tarikler ile kıymetini tenkis ya rengini tağyir eyler veyahud o makule kalb ve züyûf meskûkât-ı ecnebiyyenin memâlik-i mahrûsede tedâvülüne ve hâricten memâlik-i hazret-i mülûkâneye duhûlüne muîn olur veya bunların sürümüyle meşgûl bulunur ise muvakkaten küreğe konulur.

146. Madde: Mevâdd-ı sâbıkada beyân olunan kalb ve züyûf meskûkâtı sahîh zannıyla alıp veren kimseler haklarında kalb sürücülük töhmeti azv olunmak iktizâ etmeyip fakat o makule meskûkât-ı fâside ellerine geçtikten sonra kalb ve züyûf olduğuna vâkıf oldukları halde sürerler ise sürdükleri meblağın lâ-akall üç misli ve nihâyet altı misli ceza-yı nakdî alınır ve bu ceza-yı nakdî hiçbir halde bir Mecidiye altınından aşağı olmaya.

147. Madde: 143, 144 ve 145. maddelerde beyân olunan cinâyetler ile müttehem olan kimselerden ol-cinâyetlerin temami-i icrâsından evvel yahud daha hükûmet tarafından emr-i taharrîyata şürû‘ olunmazdan makaddem keyfiyeti ve mütecâsir olanları cânib-i hükûmete ihbar eden ve emr-i taharrîyata şürû‘ olunduktan sonra daha sâir müttehimlerin ahz

[*] 25 Haziran 1914 (1 Ş 1332) tarihinde bu maddede değişiklik yapılmıştır. Buna göre: “Her kim memâlik-i Osmaniyyede tedâvül etmekte bulunan altın ve gümüş meskûkât-ı Osmaniyyeden maada meskûkât-ı Osmaniyyeyi takliden sikke kat‘ eder veyahud bunları memâlik-i Osmaniyyeye idhal eyler veya bu misüllü kalb meskûkât sürücülüğüyle meşgûl olur ise muvakkaten küreğe konulur.” Düstûr, Tertib-i Sânî, C. VI, Matbaa-i Âmire, Dersaâdet 1334, s. 818.

u girift olunmalarına hizmet eyleyenler mücâzâttan muâf olup fakat muvakkaten Zabtiye Nezâreti altına alınırlar.[263]

Bunların yanı sıra kalpazanlığın muhtevasına göre diğer fasıllardaki hükümlerden de yararlanılmıştır. Bunlardan biri *10. fasıldaki 240. madde*dir. Buna göre: Her kim altın ve gümüşün ayarı veya sahîh cevher gibi satılmış bir yalancı taş veya sâir her nev‘ emtiânın keyfiyeti üzerine müşteriyi aldatır veyahud eksik vezin ve zirâ‘-i isti‘mâl eyleyerek bey‘ olunan eşyanın kemmiyyeti hakkında hile eyler ise üç aydan bir seneye kadar habsolunur ve tazmin-i zarar ettirildikten başka bedel-i tazminin rub‘ı mikdarını tecâvüz etmemek ve her hâlde üç Mecidiyeden aşağı olmamak üzere ceza-yı nakdî alınır ve eksik vezin ve zirâ‘ı dahi kesr ve imhâ kılınır.[264]

Görüldüğü gibi 1858 Ceza Kanunnâmesi'ndeki kalpazanlık hükümleri diğerlerine nazaran fazla ve daha kapsamlıdır. Bunun sebebi; ülke genelinde kalpazanlık faaliyetlerinin artmasıyla birlikte kalpazanların profesyonel gruplar halinde yurtdışıyla koordine bir şekilde hareket etmeleridir. Ayrıca zamanla devlet de kalpazanlık karşısında edindiği tecrübeye dayalı olarak yeni tedbirler geliştirmiştir. Buna bağlı olarak kalpazanlık ve sürücülüğün ceza sürelerini de arttırmıştır.

Bu bağlamda Kanunnâme'nin özellikle sürücüler için cezaî yaptırımlarının arttığını ve çeşitlendiğini görmekteyiz. Bu hususa örnek verecek olursak; 1860 yılında Hristo adlı kişinin elinde bulunan 94 adet sahte 6'lık ve 4 adet 5'lik sikke bulunması sonucunda yapılan soruşturmada; sikkeleri Borlulu Emin Efendi'nin piyasaya sürmesi için Hüseyin Efendi'nin uşağı Hüseyin'e, onun da Hristo'ya verdiği ve Hristo'nun da tütüncüye verdiği ortaya çıkmıştır. Fakat bu kişilerin sahte sikke sürücüsü oldukları tam olarak ispatlanamamışsa da Hristo'ya sahte sikkelerden 1 adedini harcadığı için Ceza Kanunu'nun 146. maddesince 1 Mecidiye altını para cezası verilmiştir. Diğer kişiler sikkeleri piyasaya sürmedikleri için bu

[263] Düstûr, Tertib-i Evvel, C. I, s. 568-569.
[264] Düstûr, Tertib-i Evvel, C. I, s. 590.

hususta Kanunnâme'de herhangi bir bilgi bulunmamasına istinaden hapis süreleri kâfi görülerek tahliye edilmelerine karar verilmiştir.[265]

3.3.1. Sefâretlerin İltimâsı

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki kalpazanlık vakalarında dikkat çeken hususlardan biri de yabancı kalpazanların yakalandıklarında mensup oldukları devletler tarafından koruma altına alınmasıydı. Osmanlı Devleti'nin XIX. yüzyılda siyasî arenada güç kaybına uğraması, Avrupa devletlerinin üstünlük mücadelesinde Osmanlı aleyhine gelişen tüm unsurları destekleyici bir politika izlemelerine neden olmuştu. Kalpazanlık da bunlardan birisiydi. Bu doğrultuda hem yurtdışındaki kalpazanlar hem de Osmanlı İmparatorluğu'ndaki yabancı kalpazanlar desteklenmiştir. Ayrıca gelişen teknolojiyle birlikte yurtdışındaki yeni para basım tekniklerini kullanan kalpazanlar, bastıkları sahte sikkeleri Osmanlı'ya ihraç ederek de ülke içerisindeki kalpazanlığı desteklemişlerdir.

Osmanlı topraklarında kalpazanlık yapan yabancılar yakalandıklarında sefâretleri derhal devreye giriyor ve bu aşamada devlet için zorlu bir süreç başlıyordu. Bu sürecin sonunda genellikle taviz veren taraf ise Osmanlı Devleti oluyordu. Bu tür vakalara bakacak olursak:

1846'da gerçekleşen bir kalpazanlık vakasında; Maliye kâtiplerinden İzzet Efendi'nin Eyüp'teki evinde kalpazanlık yapıldığının Zaptiye ekiplerince haber alınması üzerine eve yapılan baskında Yorgi, Yunanistan tebaasından ve Sifnoz Adalı Yorgi İpsilako, İzzet Efendi'nnin uşağı Mahmud ve arabacısı Mustafa kalpazanlık âletleriyle birlikte ele geçirilmiştir. Akabinde yapılan yargılamanın ardından 25 Haziran 1846 tarihinden itibaren İzzet Efendi, Mahmud ve Mustafa 6'şar ay, Yorgi ve diğer Yorgi 1'er sene, Galatalı Nikola

[265] CBOA, MVL., nr. 839/25, 18 S 1277 / 5 Eylül 1860.

ise ustaları olduğundan dolayı 2 sene pranga cezasına çarptırılmıştır. Aradan geçen kısa bir süre sonra Yunanistan tebaasından Yorgi için sefâreti tarafından 27 Eylül 1846'da tahliye talebinde bulunulmuştur. Sefâretin tahliye gerekçesi ise şöyledir: Bazı şahıslarla birlikte kalpazanlık suçuyla itham edilerek yakalanan Yorgi'nin sorgusunda "sefâret tercümanı" olmadığı halde haksız bir şekilde yargılanarak Bükreş'te prangabend edilmiştir. Takriben 4 aydan beri süflî hizmetlerde kullanıldığından dolayı hasta olmuştur. Bunun yanı sıra diğer çete üyelerinden 2-3 kişinin tahliye edildiğini haber aldıklarından dolayı Yorgi'nin de tahliye edilerek sefâret kançılaryasına teslim edilmesini ve buradan da memleketine gönderilmesini talep etmişlerdir. Durum, 30 Eylül 1846'da Meclis-i Vâlâ'da mütâlaa edilmiş ve Yorgi'nin 1 senelik ceza süresini tamamlamaması dolayısıyla bu tür hususlarda tek karar mercinin padişah olduğu hatırlatılarak konu Abdülmecid'e havale edilmiştir. Bu durumda Sultan, 12 Ekim 1846'da Yorgi'nin tahliye edilerek memleketine gönderilmesine karar vermiştir.[266]

1852 yılında ise İngiltere tebaalı Mihael, Girit'te kalpazanlık suçuyla yakalanmış ve İngiltere konsolosu huzurunda Girit Meclisi'nde sorgusu yapılarak kalpazanlığı ispatlanmıştır. Ancak İngiltere Sefâreti Mihael'in sorgusunda konsolos bulunmadığı gerekçesiyle meclisin kararını kabul etmediklerini bildirmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nda yabancı tebaadan suçlu bir kişinin davası görülürken mutlaka konsolos veya konsolos vekili bulunması gerekiyordu. Sefâretin iddiası karşısında devlet, Mihael'in konsolos ile birlikte tekrar sorgusunun yapılmasını istemiştir.[267] Burada devletin kalpazanın konsolos eşliğinde sorgusu yapıldığı halde tamamen diplomatik bir tavırla İngiltere ile herhangi bir sorun yaşamamak adına uzlaşmacı bir tutum sergilediğini görmekteyiz.

Diğer bir olayda Sardunya tebaasından Aşenoz Gregori isimli kaptan, gemisiyle Karadeniz'den Gelibolu'ya gelip çarşıda eşya satın aldığı esnada elinde bir miktar sahte sikke bulunması üzerine yakalanmıştır. Fakat sefâreti hemen devreye girerek, Sardunya tebaasından olması ve gemisinin yüklü olmasından dolayı herhangi bir zarara uğramaması adına gerektiğinde geri çağırılmak üzere Sardunya konsolosunun kefaletiyle tahliye

[266] CBOA, İ.MVL., nr. 82/1643, 21 L 1262 / 12 Ekim 1846.
[267] CBOA, HR.MKT., nr. 41/55, 9 Ra 1268 / 2 Ocak 1852.

edilmiştir. Ayrıca Gregori sorgusunda her ne kadar sahte altınları başkasından aldığını söylemişse de inandırıcı bulunmamış fakat sefâretin iltimâsı devleti çâresiz bırakmıştır.[268]

1859 yılında ise Sicilyateyn (İtalya) tebaasından olup kalpazanlık suçuyla Zaptiye'de hapsedilmiş Markize'nin sefâreti, 20 Haziran 1859'da kalan ceza süresini memleketinde tamamlaması için kendilerine teslim edilmesini talep etmiştir.[269]

Aynı yıl gerçekleşen başka bir olayda; Yunanistan tebaasından Vasil veled-i Dimitri, Nikoli Telolilos ve diğer Nikoli adlı şahısların Beyoğlu'nda bir evde sahte sikke imâl ettiklerinin haber alınmasıyla birlikte yakalanmışlar ve tercümanları nezaretinde sorguları yapılmıştır. Her ne kadar kalpazanlık yaptıklarını inkâr etmişseler de yakalandıkları sırada evlerinde bulunan âletler ve daha önceden sabıkaları olmasından dolayı kalpazan oldukları ispatlanmıştır. Bu durum karşısında hemen devreye giren Yunanistan Sefâreti, kalpazanlardan Vasil'in tutukluluk süresi 1,5 seneyi aşmış olduğu gerekçesiyle bir daha Osmanlı topraklarına ayak basmamak şartıyla memleketine gönderilmesi için taraflarına teslimi iltimâsında bulunmuştur.

Tatbîk-i Kavânîn Cemiyeti'nin 17 Ocak 1859 tarihli kararıyla; kalpazanlık suçuyla yakalanan şahısların tutukluluk süreleri 3 aya yaklaşmış olmasına nazaran Ceza Kanunnâmesi'nin 3. faslının 12. maddesince; kalpazanların tutuklandıkları tarihten itibaren 3'er sene müddetle prangaya konulmaları ve cezaları bitiminde güçlü kefilleri alınarak tahliye edilmelerine karar verilmiştir. Karar, 25 Mart 1859'da Meclis-i Vâlâ'da onaylanmıştır. Vasil Harokopo'nun babası durumdan haberdar olarak oğlunun tahliyesini talep etmek için İstanbul'a gelmiş ancak ihtiyarlığı (80 yaşında) sebebiyle burada vefat etmiştir. Eşinin ölüm haberini alan annesi de hemen İstanbul'a gelmiştir. Yunanistan Sefâreti daha önce Vasil'in annesinin perişanlığı ve ihtiyarlığına merhameten tahliye edilerek memleketine gönderilmesi talebinde bulunmuşsa da 24 Mayıs 1859'da bir kez daha Vasil'in memleketine gönderildiği takdirde bir daha Osmanlı İmparatorluğu'na gelmeyeceği ve

[268] CBOA, A.DVN.DVE., nr. 20/15, 19 C 1271 / 9 Mart 1855. (Belgede tarih "19 C 7" şeklinde eksik yazılmış ve tarihlendirme arşiv uzmanları tarafından yapılmıştır.)
[269] CBOA, HR.MKT., nr. 293/5, 19 Za 1275 / 20 Haziran 1859.

gelirse de himaye etmeyeceklerini taahhüd ederek, 3 senelik ceza süresinin tamamlanması için kalan 1 yıllık sürenin affedilmesini istirham etmişlerdir. Bu durumda konu Meclis-i Vâlâ'da müzâkere edilmiş; Vasil'in mahkûmiyetinin 1 seneye ulaşmadığı ama sefâretin 2 seneyi aştığını iddia ettiği gerekçesiyle 27 Temmuz 1859'da Vasil'in tutuklanma tarihinin araştırılması talep edilmiştir. Gerekli tahkikat yapıldıktan sonra Vasil'e 27 Ekim 1857 tarihinde pranga cezası verildiği ortaya çıkmıştır. Böylelikle Vasil'in ceza süresini tamamlamasına 13 ay kadar bir süre kalmasına nazaran sefâretin, memleketine gönderildiği takdirde bir daha gelmeyeceğini temin etmesine karşılık bunun kağıt üzerinde de taahhüd edilmek şartıyla sefârete teslim edilmesine karar verilmiştir.[270]

[270] CBOA, MVL., nr. 823/77, 27 Z 1275 / 28 Temmuz 1859.; A.MKT.MVL., nr. 109/62, 22 M 1276 /21 Ağustos 1859.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Osmanlı İmparatorluğu'nda kalpazanlık yapan şahısların kimisi fakirliğini bahane ederek, kimisi kandırıldığını öne sürerek, kimisi işe bilmeden girdiğini iddia ederek, kimisi "hanımının isteklerini karşılayabilmek için", kimisi "eşine takı yapmak" için, kimisi de – esasında asıl neden olan– "daha fazla"nın peşinden koşarak kalpazanlığa başlıyor ve tüm engellere rağmen bir çâresini bulup yine haksız kazanç yolundan gidiyordu. Devletler bu yolda ne tür önlemler alırlarsa alsınlar zamanla tüm tedbirlerin bir şekilde kifayetsiz kaldığını, kalpazanlık yapan kişilerin çağın koşullarına uygun yöntem ve teknikler geliştirerek bir şekilde faaliyetlerini yürüttüklerini görmekteyiz.

Çalışmanın odak noktasını oluşturan II. Mahmud ve Sultan Abdülmecid dönemlerine kalpazanlık perspektifinden bakıldığında; hem ardıl iki devrin tarihî süreç içerisindeki yansımasını hem de baba-oğulun uyguladığı para politikaları arasındaki benzerlik ve farklılıkları görerek devrin paralarına ilişkin bilgiler de elde etmek mümkündür. II. Mahmud dönemi, yoğun siyasî ve idarî gelişmelerin yaşandığı uzun bir devir olmuştur. Dönemin yoğun faaliyetlerinin yarattığı karışık ortam şüphesiz para sistemini de etkilemiş ve bu doğrultuda karmaşık bir para düzeni ortaya çıkmıştır. Yukarıda örneklerine rastlanıldığı gibi devletler arası ilişkiler kalpazanlık olaylarının seyrini de etkilemiş, bunu fırsat bilen kalpazanlar mevcut siyasî ortamın açıklarından faydalanarak faaliyet alanlarını genişletmişlerdir.

II. Mahmud dönemindeki kalpazalık olaylarında dikkat çeken hususlardan biri, gümüş sikkelerin yanı sıra altın sikke kalpazanlığının da oldukça revaçta olmasıdır. Özellikle adlî altın ve memdûhiye altınlarının çok sayıda sahtesi darp edilmiştir. Bu durum Abdülmecid'in ilk yıllarında da devam etmiş, sonrasında yerini gümüş sikkelere bırakmıştır. Sultan Abdülmecid devrinde 1844 yılında yürürlüğü giren *Tashîh-i Sikke/Tashîh-i Ayar* Nizâmnâmesi'yle İngiliz ve Fransız darphânelerindeki para basım teknikleri örnek alınarak, basılacak yeni Osmanlı sikkeleri için standart ayar ve ağırlık ölçüsü belirlenmiştir.

Avrupa'dan sikke uzmanları ile yeni teknolojiye uygun makinalar getirtilmiştir. Tashîh-i Sikke ile belirlenen yeni sikke standardı 1914 yılına kadar kullanılmıştır. Artık devlet tağşîşe son vermiştir.

Ancak görüldüğü gibi standart ayar ve ağırlıkta basılan yeni altın ve gümüş sikkeler de kalpazanlığın ortaya çıkmasına engel olamamıştır. Yeni sikkelerden gümüş 20 kuruşluk Mecidiye sikkelerinin kısa sürede sahteleri tedâvül etmeye başlamıştır. Yurtdışındaki kalpazanların yeni sikke makinalarıyla darp ettikleri sahte sikkeleri Osmanlı İmparatorluğu'na getirmeleri/göndermeleri ve buradaki kalpazanlarla gâyet koordineli bir şekilde hareket etmeleri neticesinde yeni sikkelerin sahteleri de hızlı bir şekilde piyasaya sürülmüştür. Bu süreçte büyük oranda gümüş 20'lik Mecidiye kalpazanlığı yapılmışsa da sonrasında 100'lük altın Mecidiye sikkesinin de yurt dışında sahteleri imâl edilmeye başlamıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda kalpazanlık yapan kişilerin etnik ve dini kimliklerine bakacak olursak; en fazla kalpazanlıkla uğraşan grup gayrimüslimler olmuştur. Para ile olan ilişkileri tarihe damgasını vuran Yahudiler, kalpazanlıkta da ön plana çıkmışlarsa da Hristiyanlar da en az onlar kadar etkin olmuşlardır. Ülke içindeki kalpazanlıkta özellikle İngilizler ve İranlılar başta olmak üzere İtalyan, Fransız ve Avusturyalılar aktif faaliyet yürütmüşlerdir. Müslümanlar bazen tek başlarına bazen de bu gruplara dâhil olarak kalpazanlık hareketine katılmışlardır.

Bu çalışma şunu göstermektedir ki, gayrimeşru bir tarihî vaka incelemesiyle de geçmişe yönelik birçok bilginin ortaya çıkarılması mümkündür. Kalpazanlığın salt olay anlatımı bazında değerlendirilmesi tarihi süreç içerisinde meydana gelen birçok gelişmenin gözden kaçmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda kalpazanlık olayları üzerinden ekonomik, sosyolojik, psikolojik, siyasî ve hatta idarî unsurları da okumak mümkündür. Çalışmada görüldüğü gibi kalpazanlığın ortaya çıkış sürecinde ekonomik, siyasî ve idarî faktörlerin de etkisi olmuştur. Bunların yanı sıra belki de vurgulanması gereken en önemli hususlardan biri,

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki kalpazanlık vakaları incelenirken aynı zamanda para tarihine ilişkin –umulmadık derecede– önemli bilgilerin ortaya çıkarılması da mümkündür.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (CBOA)*

1. Belgeler

Ali Emiri Tasnifi

Ali Emiri Mahmud II (AE.SMHD.II.)

Ali Emiri Selim III (AE.SSLM.III.)

Bab-ı Asafi Evrakı

Bab-ı Asafi Mektubi Kalemi (A.MKT.)

Cevdet Tasnifi

Cevdet Adliye (C.ADL.)

Cevdet Dahiliye (C.DH.)

Cevdet Darbhane (C.DRB.)

Cevdet Maliye (C.ML.)

* Belge ve defter numaraları metin içerisinde ilgili kısımlarda belirtilmiştir.

Cevdet Zabtiye (C.ZB.)

Darbhane-i Amire Evrakı

Darbhane İradeler (D.DRB.İ.)

Evkaf Tasnifi

Evkaf Berat (EV.BRT.)

Hatt-ı Hümayun Tasnifi

Hatt-ı Hümayun (HAT.)

Hariciye Nezareti Evrakı

Hariciye Nezareti Hukuk (HR.H.)

Hariciye Nezareti Mektubi Kalemi (HR.MKT.)

Hariciye Nezareti Londra Sefareti (HR.SFR.3.)

Hariciye Nezareti Siyasi (HR.SYS.)

Hariciye Nezareti Tercüme Odası (HR.TO.)

İrade Tasnifi

İrade Dahiliye (İ.DH.)

İrade Hariciye (İ.HR.)

İrade Mesail-i Mühimme (İ.MSM)

İrade Eyalat-ı Mümtaze Yunanistan (İ.MTZ.(01).)

İrade Meclis-i Vala (İ.MVL.)

Meclis-i Vala Evrakı

Meclis-i Vala (MVL.)

Sadaret Evrakı

Sadaret Amedi Kalemi (A.AMD.)

Sadaret Divan Kalemi (A.DVN.)

Sadaret Divan Kalemi Düvel-i Ecnebiye (A.DVN.DVE.)

Sadaret Divan Kalemi Mühimme (A.DVN.MHM.)

Sadaret Mektubi Kalemi (A.MKT.)

Sadaret Mektubi Kalemi Mühimme (A.MKT.MHM.)

Sadaret Mektubi Kalemi Meclis-i Vala (A.MKT.MVL.)

Sadaret Mektubi Kalemi Nezaret ve Devair (A.MKT.NZD.)

Sadaret Mektubi Kalemi Umum Vilayat (A.MKT.UM.)

Zabtiye Nezareti Evrakı

Zabtiye Nezareti (ZB.)

2. Defterler

Bab-ı Asafi Divan Kalemi Kalebendlik Evrakı

Bab-ı Asafi Divan Kalemi Kalebend Defterleri (A.DVN.KLB.d.)

Darbhane-i Amire Evrakı

Darbhane Defterleri (DRB.d.)

Süreli Yayınlar

Cerîde-i Havâdis

Takvîm-i Vekayi‘

Kaynak Eserler ve İncelemeler

Kitaplar

Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, C. IV, V, XI, XII, Matbaa-i Osmaniye, Dersaâdet 1309.

Ahmed Lûtfi, *Mir'ât-ı Adalet yahud Tarihçe-i Adliyye-i Devlet-i Aliyye*, İstanbul 1304.

Ahmed Lûtfî Efendi, *Vak’anüvîs Ahmed Lûtfî Efendi Tarihi*, C. I, haz. Ahmet Hezarfen; C.

II, haz. Yücel Demirel, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999.

Al, Hüseyin, Şevket Kamil Akar, *Osmanlı Finans Sisteminde Modernleşme: Osmanlı Para Reformu*, C. II, TCMB Yayını, Ankara 2014.

Akyıldız, Ali, *Osmanlı Finans Sisteminde Dönüm Noktası: Kâğıt Para ve Sosyo-Ekonomik Etkileri*, Eren Yayıncılık, İstanbul 1996.

_____, *Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme*, İletişim Yayınları, İstanbul 2012.

_____, *Para Pul Oldu: Osmanlı'da Kâğıt Para, Maliye ve Toplum*, İletişim Yayınları, İstanbul 2014.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Mühimme Defteri*, nr. 6, C. I, haz. Hacı Osman Yıldırım, Vahdettin Atik, Murat Cebecioğlu....., Ankara 1995.

Câbî Ömer Efendi, *Câbî Târihi (Târîh-i Sultân Selim-i Sâlis ve Mahmûd-ı Sânî)*, C. I-II, haz. Mehmet Ali Beyhan, TTK, Ankara 2003.

Cipolla, Carlo M., *Fatihler, Korsanlar, Tüccarlar,* çev. Tülin Altınova, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2003.

_____, *Neşeli Öyküler*, çev. Tülin Altınova, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000.

Davis, James C., *Taş Devrinden Bugüne Tarihimiz: İnsanın Hikâyesi*, çev. Barış Bıçakçı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009.

Düstûr, Tertib-i Evvel, C. I, Matbaa-i Âmire, Dersaadet 1289.; Tertib-i Sânî, C. VI, Matbaa-i Âmire, Dersaadet 1334.

Eagleton, Catherine., Jonathan Williams, *Paranın Tarihi*, çev. Fadime Kâhya, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011.

Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, C. I, haz. Orhan Şaik Gökyay, YKY, İstanbul 1996.; C. X, haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı-Robert Dankoff, İstanbul 2007.

Hasan Ferid, *Nakd ve İ'tibâr-ı Mâlî*, C. I, Hukuk Matbaası, İstanbul 1330.

İsmail Galib, *Takvim-i Meskûkât-ı Osmaniye*, Mihran Matbaası, Kostantiniyye 1307.

Kuneralp, Sinan, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricali (1839-1922), Prosopografik Rehber,* ISIS Press, İstanbul 1999.

Kurşun, Zekeriya, *Necid ve Ahsa'da Osmanlı Hâkimiyeti: Vehhabî Hareketi ve Suud Devleti'nin Ortaya Çıkışı*, TTK, Ankara 1998.

Pamuk, Şevket, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi,* Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2012.

Pirenne, Henri, *Ortaçağ Avrupa'sının Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, çev. Uygur Kocabaşoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.

Sertoğlu, Midhat, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, C. V, TTK, Ankara 2011.

Süleyman Sûdî, *Usûl-i Meskûkât-ı Osmaniyye ve Ecnebiyye*, Şirket-i Mürettebiyye Matbaası, İstanbul 1311.

Şânîzâde Mehmed 'Atâullah Efendi, *Şânîzâde Târîhi (Osmanlı Tarihi 1223-1237-1808-1821)*, C. II, haz. Ziya Yılmazer, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul 2008.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, TTK, Ankara 1988.

Makaleler

Al, Hüseyin, "Küçük Kârlar Peşinde: Kalpazanlar ve Devlet", *Active Bankacılık ve Finans Dergisi*, S. LXX, İstanbul 2011, s. 6-18.

Baytimur, Suha Oğuz, "Osmanlı Devletinde Kalpazanlık Faaliyetleri ve Uygulanan Cezalar (1789-1808)", *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* C. V, S. II, Bitlis 2016, s. 249-256.

Beydilli, Kemal, "Mahmud II", *TDVİA*, C. XXVII, Ankara 2003, s. 352-357.

_____, "Osmanlı Döneminde Kilise Siyasetinden Bir Kesit: II. Mahmud Devrinde Kilise Tamiri", *Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantılar Bildirileri*, ed. Azmi Özcan, Ensar Neşriyat, İstanbul 2000, s. 255-266.

Eyice, Semavi, "İstanbul'un Mahalle ve Semt Adları Hakkında Bir Deneme", *Türkiyat Mecmuası*, İstanbul 1965, s. 199-216.

İnalcık, Halil, "İmtiyâzât", *TDVİA*, C. XXII, İstanbul 2000, s. 245-252.

İpşirli, Mehmed, "Eman", *TDVİA*, C. XI, İstanbul 1995, s. 77-79.

Kütükoğlu, Mübahat S., "Baltalimani Muahedesi", *TDVİA*, C. V, İstanbul 1992, s. 38-40.

Maxim, Mihai, "Tımışvar ", *TDVİA*, C. XLI, İstanbul 2012, s. 94-95.

Öztel, Muharrem, "Osmanlı Devleti'nde Kalpazanlık ve Sahte Para (1808-1914): Kalpazanlığı ve Sahte Paranın Tedavülünü Besleyen Faktörler", *History Studies*, C. X, S. I, 2018, s. 197-221.

Sahillioğlu, Halil, "Akçe", *TDVİA*, C. II, İstanbul 1989, s. 224-227.

_____, "Darphâne", *TDVİA*, C. VIII, İstanbul 1993, s. 501-505.

Pamuk, Şevket, "En Büyük Tağşiş ve 1844 Tarihli Tashih-i Sikke İşlemi", *Toplumsal Tarih*, C. III, S. 13, İstanbul 1995, s. 12-15.

Taşkın, Figen, "1844 Tashih-i Sikke Sonrasında Para Düzeni ve Kalpazanlık", *Studies Of The Ottoman Domain*, C. VI, S. XI, 2016, s. 1-19.

EKLER

Sahte Gümüş 2'lik Sikke

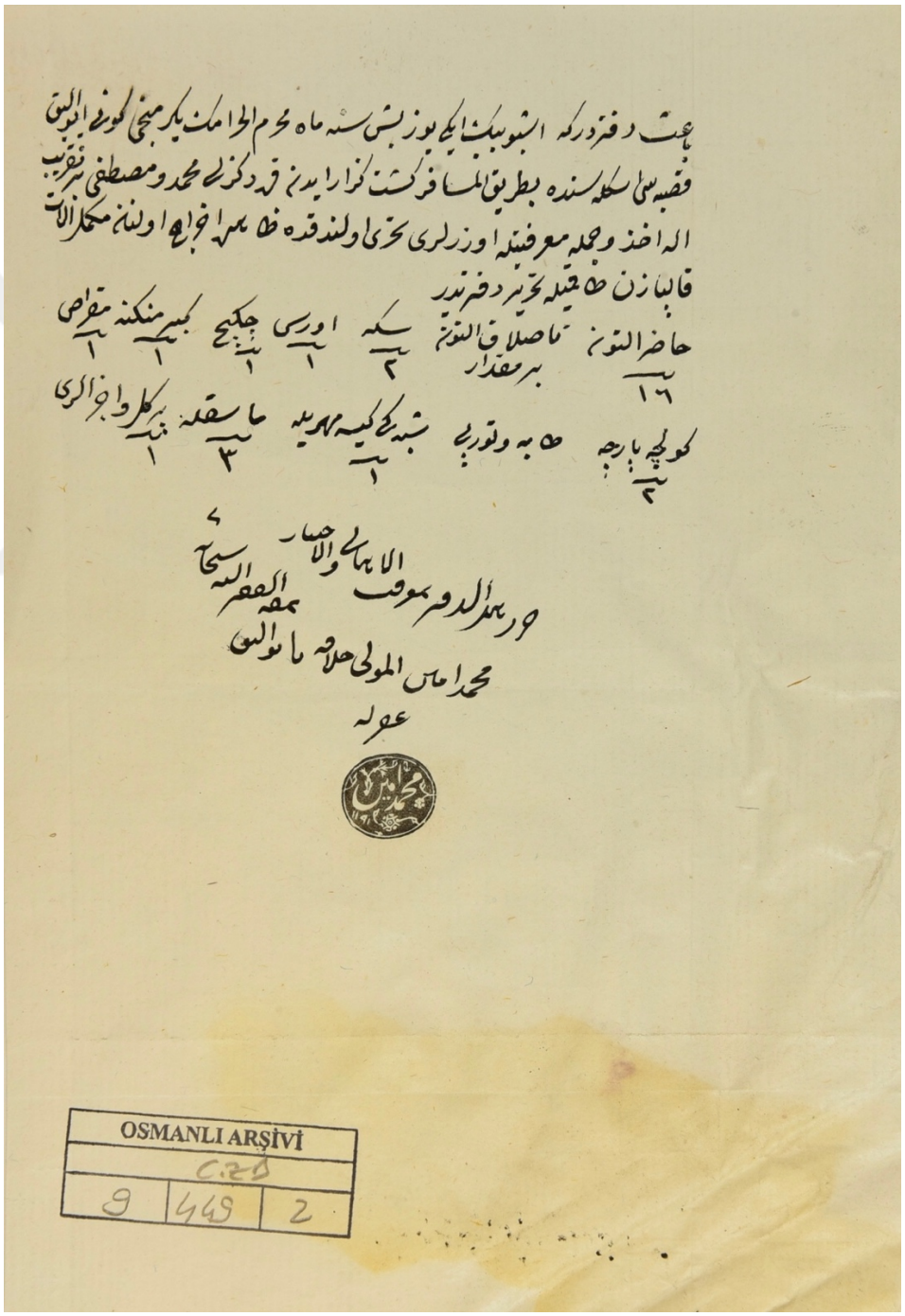
Ek I. CBOA, MVL. 235/30

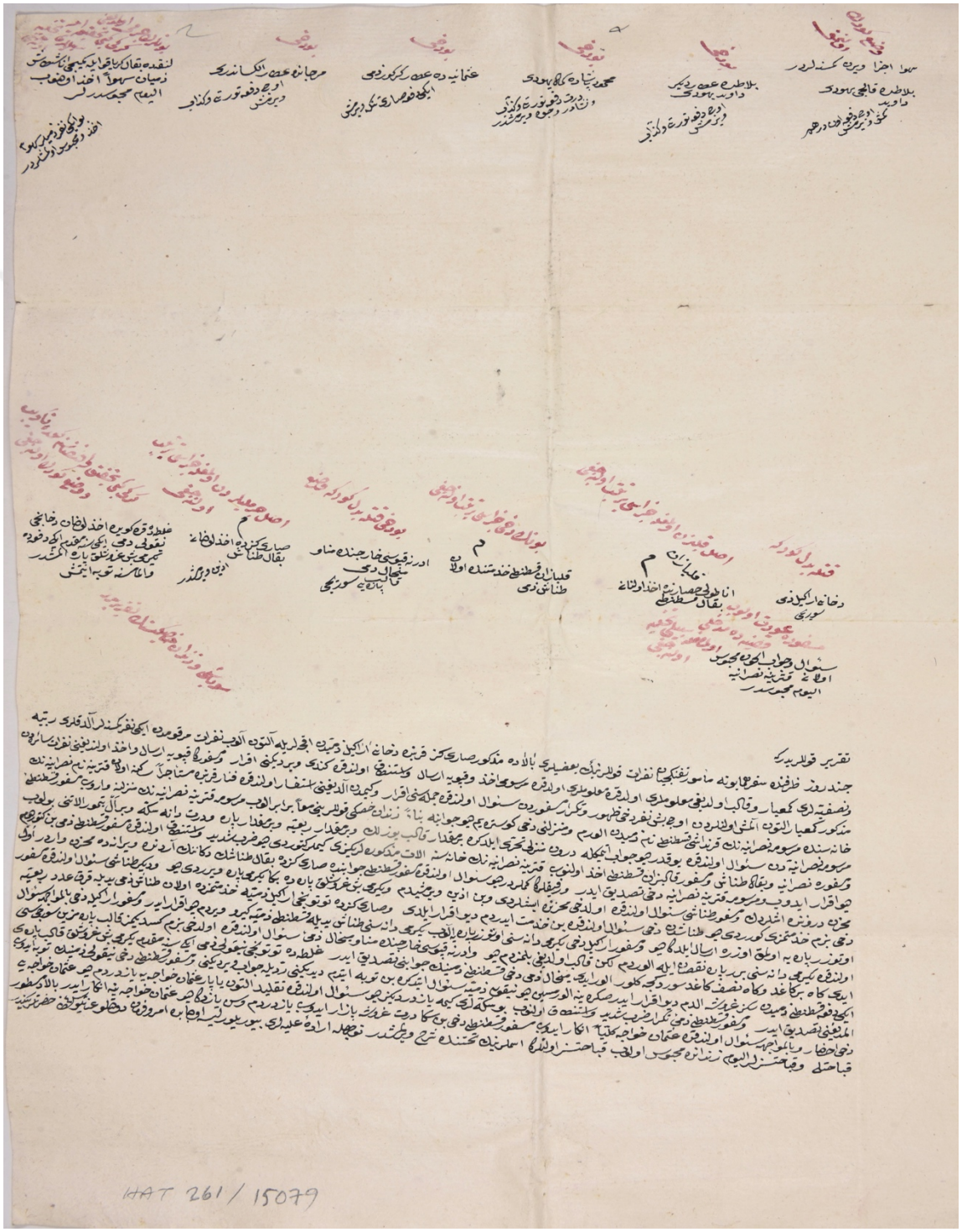
Kalpazanların Kullandıkları Malzeme ve Âletler

Ek II. CBOA, C.ZB. 9/449

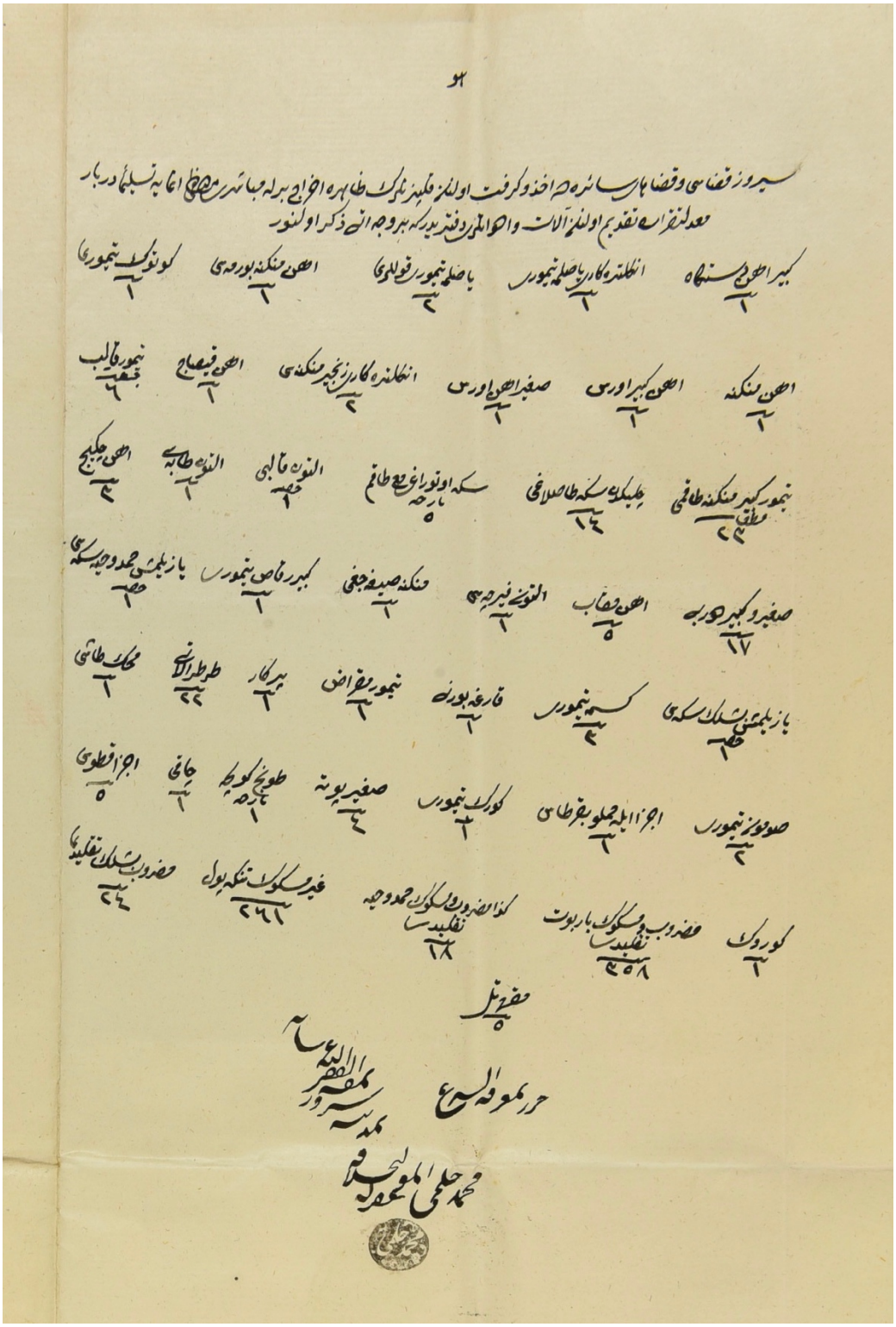

OSMANLI ARŞİVİ
C.ZB
9 | 449 | 2

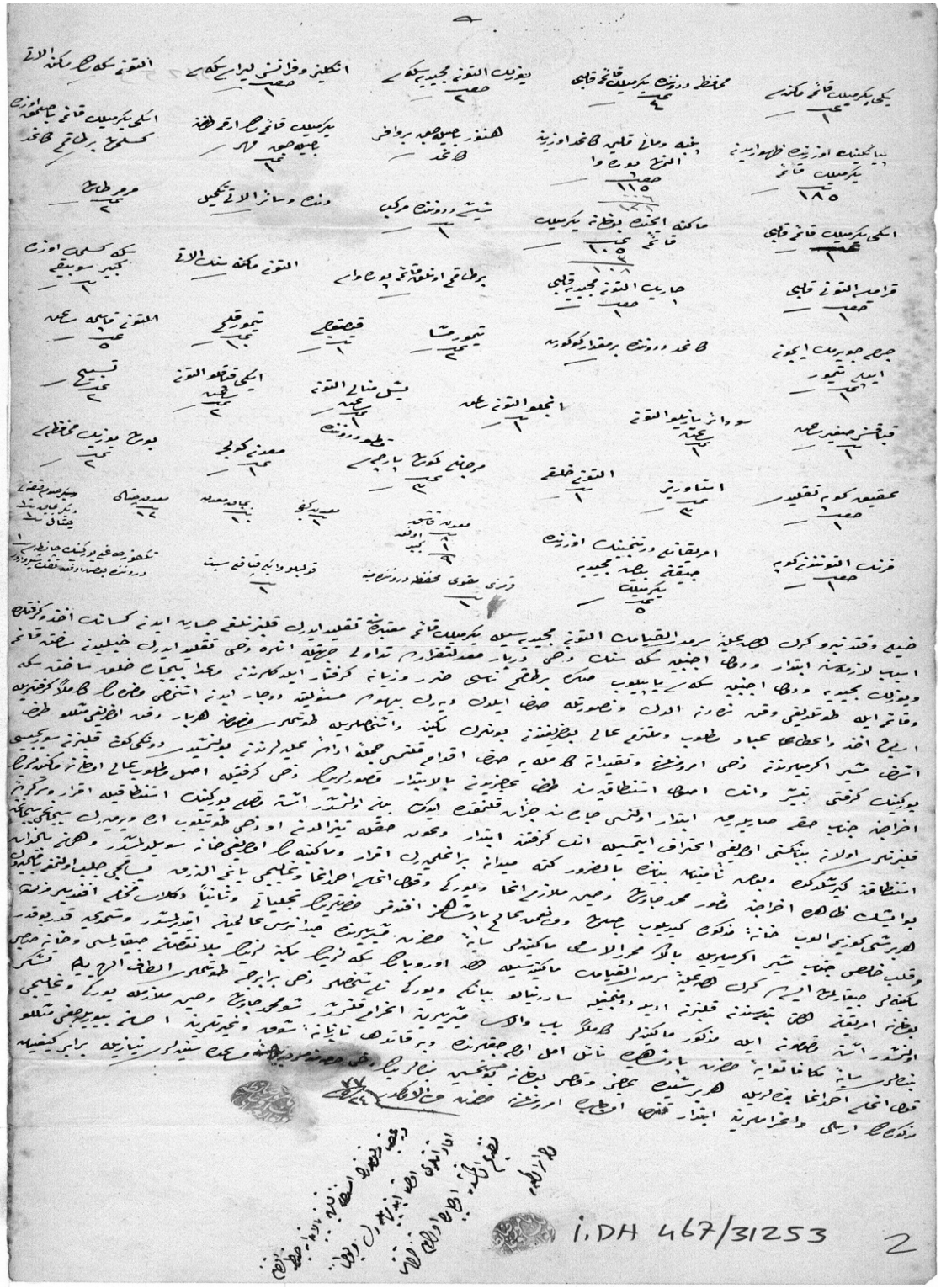
Ek III. CBOA, HAT. 261/15079

Ek IV. CBOA, HAT. 568/27880-D

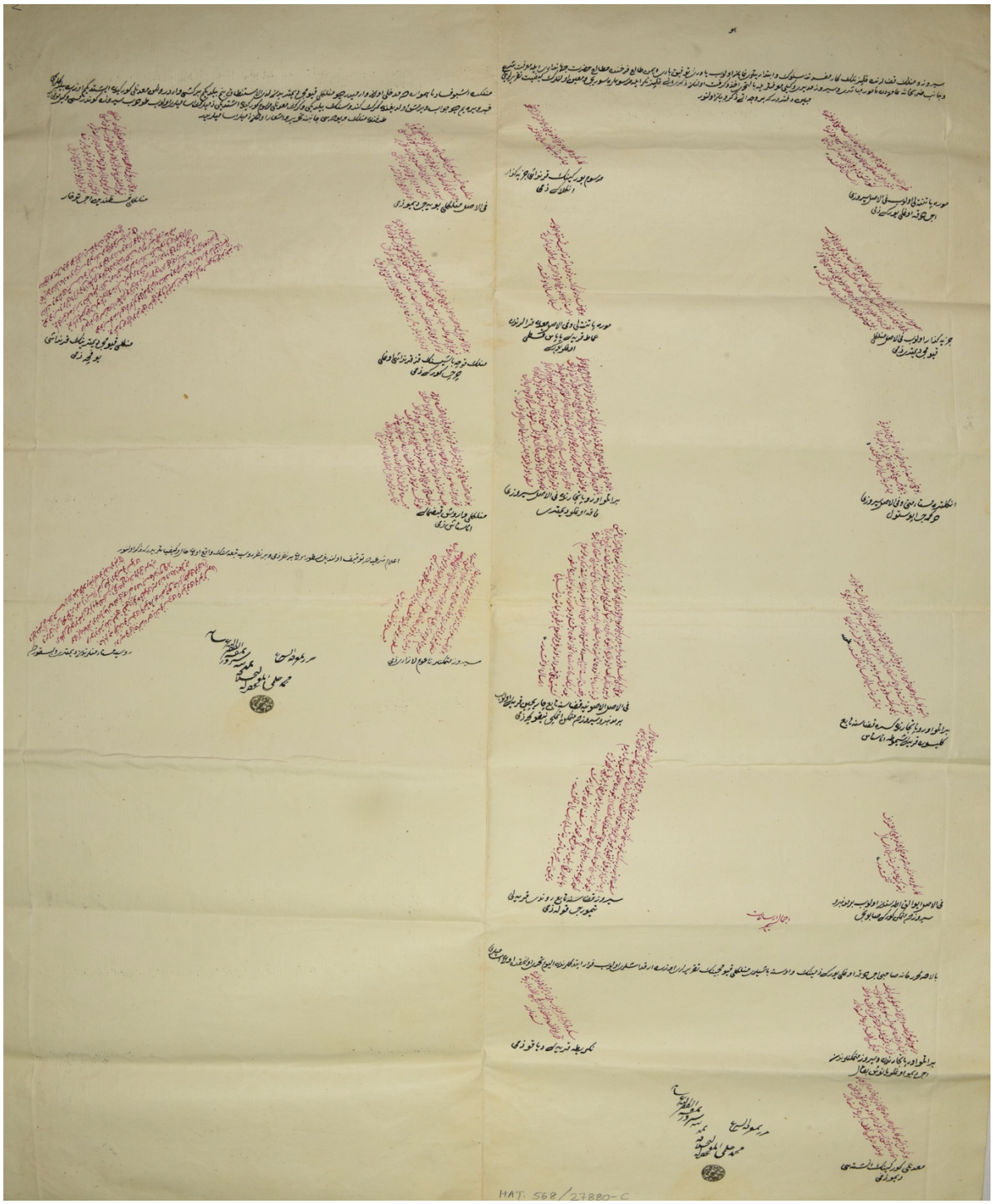

Ek V. CBOA, İ.DH. 467/31253

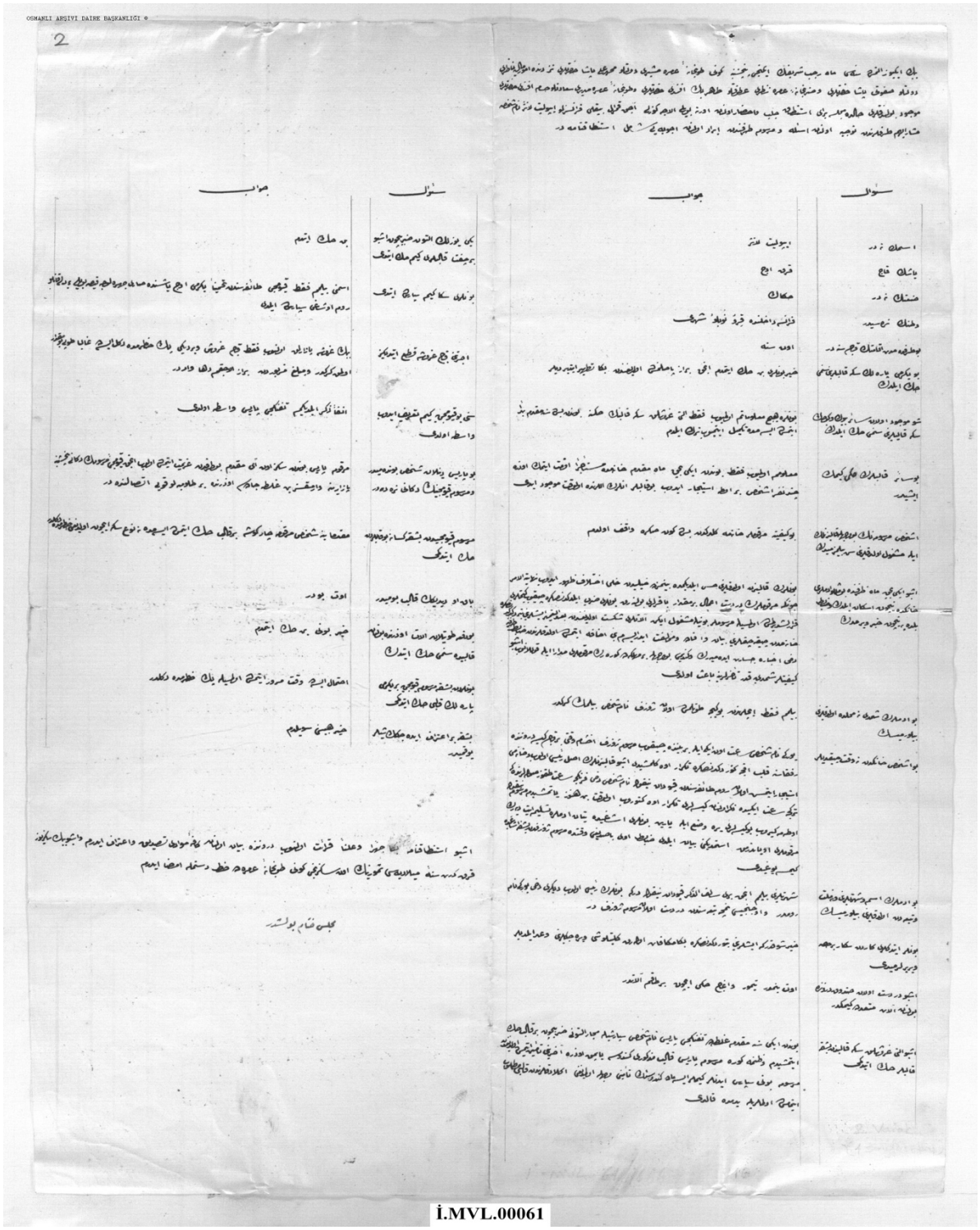

İstintâknâme Örnekleri

Ek VI. CBOA, HAT. 568/27880-C

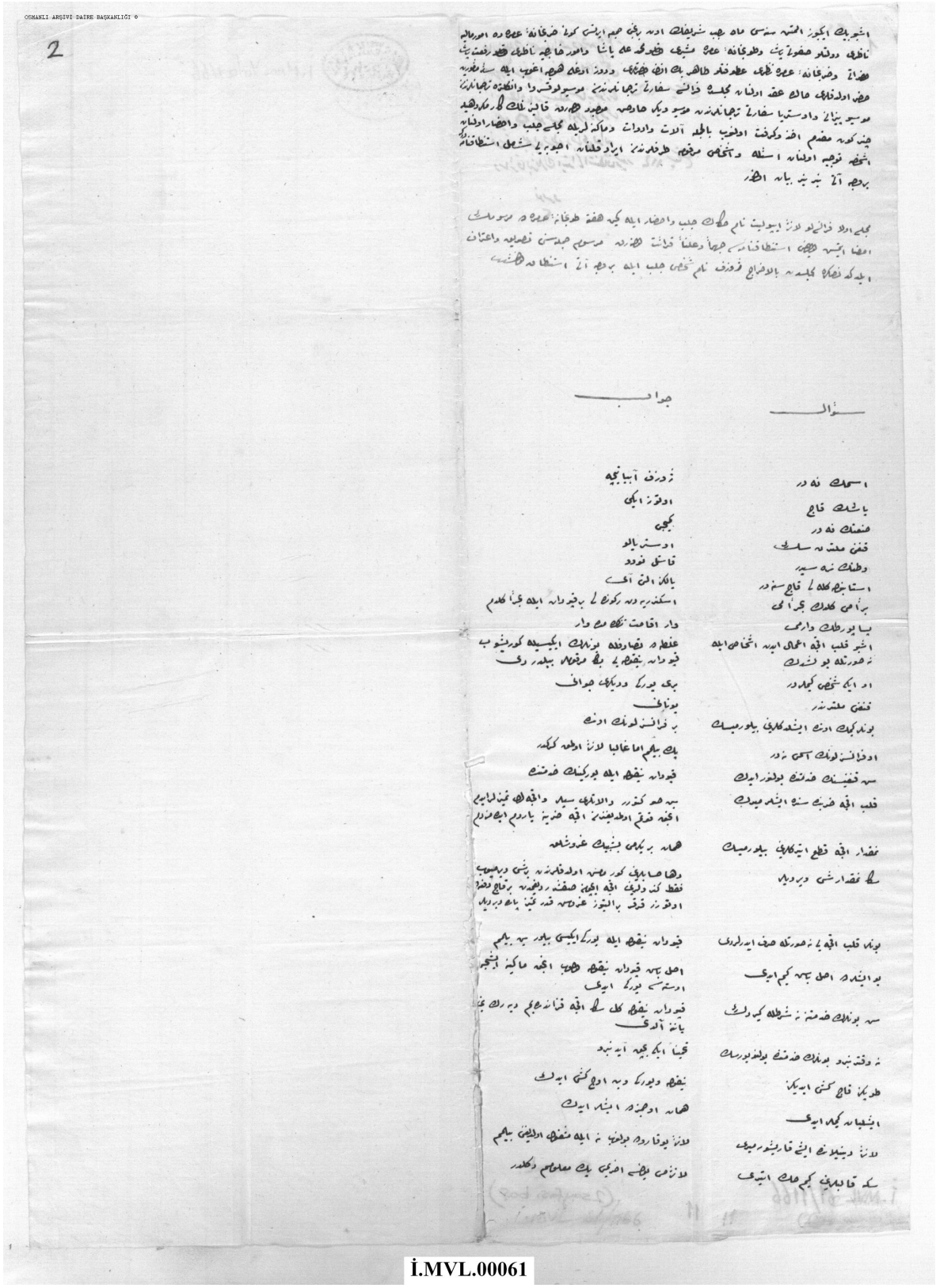
Ek VII. CBOA, İ.MVL. 61/1166

İ.MVL.00061

OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI ©

2

OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI ©

2

İ.MVL.00061

OSMANLI ARŞIVI DAIRE BAŞKANLIĞI ©

جواب

سؤال

اغا يعني جوارنده ساكنه صراف ... نفوسنده مالولر
نامنده برکسنه ... نه يه سيلر

اكر شخص مرسوم بوراية كلوب ويلوباشي بيديكني اقرابدن
نه ديرسك

سنه قيودانه قرستيجي اسمنده و آنجه لوقمارك اسمنده ويا اوغلي
يا خود يانارنده ساكنه ايكي كوجك يو جقلي برطول قاره
طانيه بيلك

مذكور محله يه كيدوب اقامت ايتمكلكي . . .

تذكره اسمنده برفرانسزلو هيكم طانيه بيلك . . .

حاير ... ينجم

اونه ويرايسي ويسونه به يه بيلم

بو آدملرك هيچ بريني طانيم

حاير فقط قاليونجي قولاوغلك ايرقه سنده برفرانسزلو بازرگانك
اونده اوطورمسه ايسي ده اسمني نه اوقيه بيلم

حاير ... ينجم

مجلس قاريوسسا

i.mVL 61/1166

13

İ.MVL.00061

OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI

2

بیك ایكیوز قسه سوی ماه شعبان اولدوقده كون غره جمعه كونی صاحب عباد عبدو ابراهیم الله وزیر اعظم حضاسنه ایده كلوب الله ودوست اوغلی بكه آغدیه وفرانسه ترجمانی موسیو لوشوا وكاسینا ترجمانی موسیو استفن وانكلتره ترجمانی موسیو بنیانی وسجیانیه ترجمانی وینیانی ترجمانی موسیو صاره ستانبول ماهه اولدقده عالیه مجلس جلیه اعظمیه ذكری اتی بیصه كسانی قونیه اولاد اسلام وطنلرینه ایاده اولمغین اجوبه یی مشتمل استنطاقنامه در كه برابر آلتی بیانی اظهر

اولا مالونا دور یقلد فوجه مجلس جلیه ابو قونیه

سؤال — جواب

اسمك نده	مالونا دور یقلد
وطنك نره سیدر	ساقز
قنجی دفعه بولغور سك	یونانی محاربه سنده
صنعتك نده	بقالی سوداسی
استانبوله نه وقت كلدك بولغور سك	بوكره بسه ماه دنبرو بوطرفده ایسه ده یونانی بسه سنه مقدم یه كلمشیدم فقط اولوقت بنده جایجا كلوب كاه كاه براى وكاله الغه بسه كون اقامت ایدیم
ستانبوله نه وقت كلدك بولغور سك	غلطه جاده سنده وكیل اغا جعلی جوارنده سكنا اختیار ایدیم
بك اوغلك ساكه اولدوكی	بیلمكزمی اوقوته یدی سنه عجبو سنه اغا جعلی جوارنده برقچ لان اونده ساكه اولدم
اوراده نقدر مدته اقامت ایدوك	بسه الق اى قدر
غلطه جاده سنده وكیل اغا جعلی جوارنده ساكه اولدیغك اثنالرده صاغلرینلو قیودانه ایله یقلوه نامنه بشخص طانیمكجه	صایر طانیمیو واو مثلاو صاغلرینلو قیودانه ایله هیچ بر مناسبتم اولمدی
یدی سنه دنبرو سماره ده ایدوك مشغول سك	بعضا سماره ده بعضا بقالك تجارتیله مشغول اولدم
غلطه ده سك برمغازه ك وار میدی	اوته صویاره خانه در
حالا وار میدر	هایر شحمدر اوراده اولیوس فلیك یشنی خانی خارجنده براولادم اولغله اینلرینی اوراده رفیتی ایچلكه ویرم
یونانی یدی سنه مقدم اغا جعلی جوارنده ساكه اولدیغك خانه ده بالكز میدی بوقسه كه اهلیكله	بالكز فاملیام ایله ساكه اولدم

برسوم مالونا دور یقلد مجلسده برقطعه اولمغین نقل افادده كمال لوزه جلبه واضحا ایده برابر آلتی

سؤال — جواب

سنه مالونا دور یقلدای شخصا كوردكمی	اونی كوردم
مرقوم سكا اداره اولنمق كچه كوزی اكمن یاد ادخانه آدمی اولمغین نصیلوه ایدرمیسك	ابتده ایدرم
كرك تذكره وكرك قیودانه بقطه ایله برسوم قنفو تاریخ القطع جمله اولمغین بیلوه میسك	بلی بیلدم چونكه برسوم دور یقلد فقط قیودانه بقطه ایله یورك جی اوده اینلمه كلوب اشاره بكره كلمشیدی برسوم اولوقتی كوردم
قنفو تاریخ كلیكنی خاطرلرمیسك	كچه شهر مالیسك اواخنده ایدی
برسوم اشكالی تعریفه ایچه بیلورمیسك	اوت برسوم بنی اره اوزره تحمینا یكرمی بسه ویكرمی التی یاشنده ایدیسیاه بیچقلو دوقرلی صاچلو و چهره كی یاقیزقلرینه برآدمدر

بونلك اوزرینه برسوم مالونا دور یقلد تكرار مجلس جلیه ایده لوزه اداره اولنمغین برقطعه سؤال لوزه

لوزه سؤال — جواب

سنك اوغه كلدیغ مالونا دور یقلد بو ادمیدر	صایر بولدقلرمه اونلك چهره لرندن دها طوغوغونه ایدی

İ.MVL.00061

OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI

سؤال	جواب
اسمان نده	ماطیو قریستیچی
باشلق قاچی	قردو طقوز
وطنلق نره سیدر	واکونیا
صنعتلق نده	اویسترپا سفارت قپودانه ویپورجسی
قپودانه یقطه نامنه صاغلدرمانلو برجی بیلوریسلک	بواسمده جمله قپودانه بیلوریی املاسنبتی
ساکنه اولدقلری متعدد خانلرده کلیجی برکسنیه اوطه ایجار ایدیکی	اطلاع بذل ایدیلدی غلطه سنده ساکنه اولدیغی اثناده سلطان قجاغنه دوسقوجی نامنده برآدمه براوطه ایجار ایتدیم وبالاوغلده اولدیغی اثناده وطن خانه مالک برطوطی واکونالوبه فاطمیایه ایجاره ایتدم

قپودانه یقطه مجلس جلبنه ایله درسعادت ماطیو قریستیچی اسامی اظهاره برویجه اتی سؤال اولنمشدر

سؤال	جواب
اشته بوقپودانه یقطه‌یی بیلورسلک	درسعادت بالدفعات بش اوطه جاده سنده واقع برخانه کوردی وطابوجق قولاوزی سنده ساکنه اولدیغی خانی جمله‌سنه درسعادتجه مقیم اولدیغی اوده برووکیل وقپودانه رده بش وطن طرفه اتجارتله اوراق کوردی وبکا درسعادت بکیسی اولوب قپودانه اولوقت تعریف ایتمیدر
بوقپودانه یقطه‌نک بزیقطه تجارتله متعلق اولدیغنه دائر بعضه‌سنی ایشیتدیکی	بوبابده طقوزماه مقدم روایتله اولدیغنه کوره درسعادت یکیسی اولمله قپودانلغه وفاداری وقپودانه بابنه‌کهیا صابه‌سنه اظهاره کلنده وکذلک ایسه‌جمیعه

درسعادت ماطیو قریستیچی تقدیر واخاری تمامی اوطه طرفنده امضا اولنمیه مجلسده بالاوضاحی باجناص اتجارلو قاعانک جلبنه و سؤال اولنمشدر

سؤال	جواب
اسمان نده	اتجارلو قاعانک
باشلق قاچی	اوتوز بشیک
وطنلق نره سیدر	اناطیا والیسنده قونیه شهرنک
صنعتلق	تجار
استانبوله قچنجی تاریخده کلدیکی	بو استانبوله وارد اولدقدن طقوز سنه اولوب بیلکزیور اوتوز طقوز سنه عیسویه سنه‌سنک اوچنجی آیلرنده ایدی تجارتیله مشغول اولدیغی بعده عیالی یانه اوزره یارمانکوی نامی محله‌ده بیقطه‌لی تارلانک ایدیکی بیلکزیور قوده برسنه‌سنده دکوبیقطه‌لی ترلانک ایله برووسه جهارلرنده بردیکچی تارلانک واوراده ایکی سنه قدر اقامتله اوزره ایکه‌قیتوب استانبوله کلدیکی اولوقتده برآی قدر یاجنا محل قپودانه قریستیچی خانه‌سنده اقامتله اوزره‌یکن
قپودانه قریستیچی اوی قطعی محله‌ده ایدیکی	اولاغلنده ثانیا قیلیچلی قراوغلی نامی محله‌ده دوقوفاره نامی برحلیجی طاریکیه خانه سیکله حلبنه درسعادت قورشونلی خانه مقابله‌سی واردر
قپودانه قریستیچی خانه‌سنده سنه‌ده بقطه کرایه وارمیدیکی	فقط یکوزلو بانا فامیلیاسی ساکنه ایدیکی

سؤال	جواب
قپودانه یقطه نامنه برصاغلدرمانلو برجی	حایر اوطالو شخصلرایله معارفی یوقدر
الفتلق وارمی وتجارتله دائر درسعادت ایله قچیچی برسنا ستیاق اولدیغی	

درسعادت قپودانه یقطه مجلس جلبنه ایله اتجارلو قاعانک ایراد اظهاره برویجه اتی سؤال اولنمشدر

سؤال	جواب
برشخصلی بیلورسلک	اسمعیل اچکه برنجی ساکنه اولدیغی خانه‌نک فاتوسنک برادری اولدیغی
بوشخصک بیلورسلک	بوده اقچه‌ای قدر یاقده فسته بوزلیغنه درسعادتده اولمغله بنده اولمی یوقسه صکره‌دن کلیکنی بیلدم
درسعادتده یقطه ایسه‌ایله مشغول اولدیغنه دائر بوقدر	حایر بوقدر

درسعادت اتجارلو قاعانک وطن اشیوتقریرینی بالاوضاحی مجلسده قرئیلی ایدکدنصکره قپودانه یقطه‌نک رفقاسنده زونغلدق آیاستیفانوس نامی محله‌ده مجلس جلبنه ایله برویجه اتی استنطاق اولنمشدر

سؤال	جواب
بوشخصک بیلورسلک	بوده درسعادتده بوقدر اصل کوسنه‌لی قطن اوده ساکنه اولدیغی وطن بیلدم
لاتینک اوینه کلمزدن اول اهل اوده بوقپودانه یقطه‌یه دائر بوقدر اصل کوسنه‌لی	
قپودانه یقطه ایله برلکده بولنمکی	

قپودانه یقطه مجلس جلبنه ایله درسعادت زونغلدق کندوسنه ایراد اظهاره برویجه اتی سؤال اولنمشدر سالف الذکر قریستیچی نکاره مجلس جلبنه ایله درسعادت زونغلدق کندوسنه ایراد اظهاره برویجه اتی سؤال اولنمشدر

سؤال	جواب
برادرکی بیلورسلک	اوتوز بیلوریلق وطن کلمکی برکسنه وطنلغ ایدوجی دیو تکلیف ایتمه‌لیدر بوده فسته‌لکی بنانه ایدرلک امتناع ایتمشدر

مجلس ختام بولمشدر

İ.MVL.00061

OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI

اشبو يكبوز التسعين شعبان شريفك بارمى اكلمن كوندى ضبطانه عمده صاحب عيار عثمانو
ابراهيم افندى وزجر اطلس خلفا سنه اميد محلنك افندى وخالى زجبالى موسيو لوقس وا وانكلمه
زجبالى موسيو ميشالى وكى زجبالى موسيو استدل وكيلبانيه موسيو قراجيالى مضى اولدقدن صكره جايلرى
زجبالى موسيو ميشالى وكى زجبالى موسيو استدل وكيلبانيه موسيو قراجيالى مضى اولدقدن صكره جايلرى
فرانجيسكو لوداري وكيلبانيه نيجه سنه ويشو زيليارو نام شخصك مجلس بالاحضاره برديغى استنطاقه
افاده سيدر

سؤال — جواب —

اسمك نه در — فرانجيسكو لوداري
موديك نه سيدر — شيره
ياشك قاچ — بارس الحق
صنعتك نه در — وزرى
نرده نيدوك استانبولده سكنك — اوچ سنه در
استانبولده اولديغك محله يه ياقين جامعك ايسمى نه در — بكم جوارنده واقع مارقوناك وزرياك دكانى ايدوكى
قيد اينليجك بعده بسه الى آى قدر وضع ياتيرمشلر
قيدوارله يقطه نك مغازه سنه اينديم

قيدوارله يقطه نك ياننه اورتاده جيدى يشى — به اوندى ياننه آيله ايله قدر مشكر ايدم
ايله ايله جيدك
شو ويشو هج قيدوارله يقطه نك مغازه سنه — اوت اكثريا بعضه اشيا الطه اجيلر كلورلرى
كلورميدك
ويشو قيدوارله يقطه نك مغازه سنه كلديكك وقت — اوت قدنه اشيا بوركه ويشونك استدبكى اشيالرى
الديغى اشيالرينى الوردقدن صكره دكانك اچنه بوركه — وبرمكلكن بكا تنبيه ايدرمك
نامى تخمين هيئه كوسترمكلكن الوردقدن
صكره بكا بكا بوركه سياريه ايدرمك — اوت قيدوارله يقطه وضع بكا تنبيه ايدرمك
ويشو قيدوارله يقطه وضع سياريه ايدرمك

فرانجيسكو لوداري نام شخص مجلسه بالاحضاري ويشو زيليارو برديغى استنطاقه افاده سيدر

سؤال — جواب —

قيدوارله يقطه نك مغازه سنه بالاحضار اولنديغك — اوت بو شخصه
اولديغك اشيالرى بكا وبرديغى شخص بو فرانجيسكو
بودر بكا ايكى سنه در مغازه سنه ويرديكى — اول امرده برقچ بعضه اشيا الطه اجيلرينه بوركه ايدوب
اشيالرى سبب ويرديكى وبرديكى اشيالرى مغازه سنه كتدى تنبيه ايدوب كتمه ايچون فرانجيسكو اشيالرى
بيلورمى ايدك — نكدوره يا بكا ويرديكى ويرديغى ماعدا بر قاچ دفعه اشيالرى
بعضه اشيا الطه اجيلرينه كتمه ايچون بوركه ايدوب
تنبيه ايدرمك

ويشو زيجبالى موسيو قراجيالى ايله مجلسه عثمانيه مأذونلرندن موسيو فرانجيسكو نيكار استنطاقه
افاده سيدر

سؤال — جواب —

اوچ سنه در استانبولده اولديغك اثناده زوجه — اول امرده انكليزسيالى اولدقلرى ايچون محله دكلر ايدى
سكنه ايدك — ايسم بعده يه محله نكدوره ده ديكر بر خانه ده ويا چنى
دفعه كره يه محله نكدوره ده ديكر بر خانه ده
سكنه اولدم

قدناشلك يانه نقدر وقت سكنه اولدك — سكنه اولديغى تاريخ يك فطره كلديرايچى فطره
كوره بالتى يدى آى قدر اولدردم

قدناشلك اولى نه در ايدى — فاليوغى قدللغى

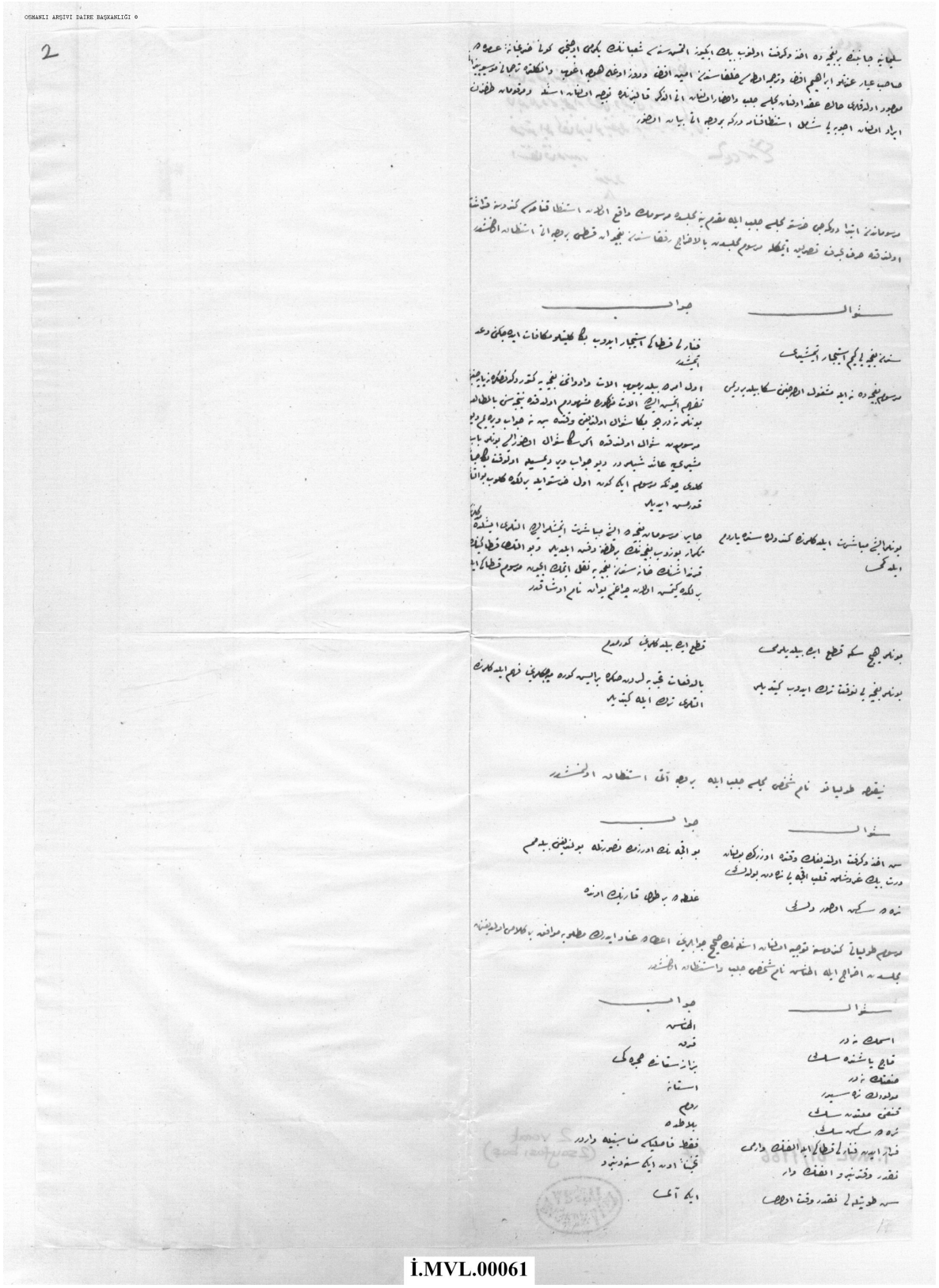
اشبو استنطاقده مرقوم فرانجيسكو نك اتمامنه مستدعى اولدقده اولديغنه كفيله ربط ايله
مجلسه عثمانيه رفعت ويرلمشدر

مجلس ضبطيه رئيسى

İ.MVL.00061

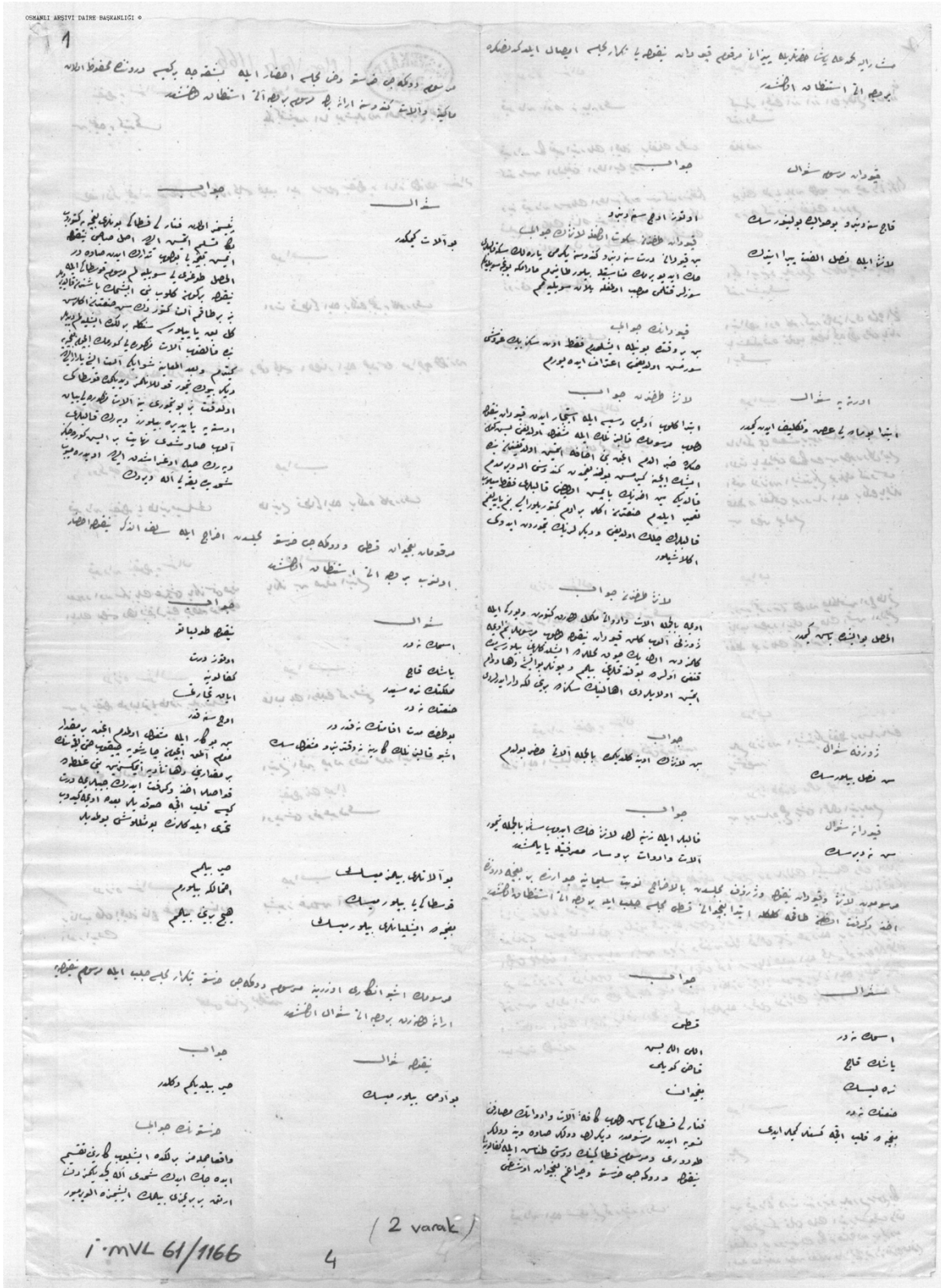
OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI ©

2

İ.MVL.00061

OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI ©

İ.MVL.00061

OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI ©

İ.Mar.Vala 1166

İ.MVL.00061

OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI ©

BAŞBAKANLIK ARŞİVİ

İ.Mer.Vala 1166

1

سؤال	جواب
طبیب تذکی سنه نه مناسبله بیلور ونه وقته قدر طاتیلیسان	براوی ایکی سنه مقدم مرسوم مارسیلیا طاعونیدن صکره کذلك صکره کذلك صکره کذلك

OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI

İ.Mec.Vab 1166

1

سؤال

جواب

İ.MVL 61/1166

6

2 varak
(2 sayfası boş)

İ.MVL.00061

OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI ©

BAŞBAKANLIK
İ.HUSUSİ

سوال

شخص مرسوم نه قباحته آدم ایدگ . . . .
قاچی باشنده وار ایدگ . . . .
نه بویره ایدگ . . . .
بویرلر موجود اولدیغه نجه آلته کلنجه اولنورایسه اعمال
ایتمه اولدیغلی شیلری فنه ویرر میسوده

جواب

وایکی کون یاخود اوچ ساعت دیمکدر فقط
قریبده قصابخانه اولمغله مضایقه سی کدوسه
بیانه ایدر مطلوبی استیکده آچیلر بوقدر
آچمه اکراستایلر شوقدر کیسه سکا
خبار وقزده ویره بیلیرسیه بنده
دکانه مذکوره سکا یارتی غوروشلو
قزده وخبار وصوبه الدم
قرنلی قیاقشه
تخمینا قرده قوده ایکی یاشنده
کلمایه نه بویره
اکر سیمی وقیماری تمیز وقیه الخانه
فنه ویره بیلورلر

سوال

تیمورجی

کلکه لطفا انکه آلتدی سیاه سه اینه بوآدمیدر

جواب

هایه بو دکلدر آچیقه بوآدمدر
دکانه مذکوره کورمشیدم

تیمورجی مرسوم اینجه استنبولده قاعده اوضا ایدکدنه صکره ترجمانی مرسوم قراجیانک ایله غرفته
رضیه ویرلمسی قیودانه بقولدیغی تیکلر سؤال اولنمشدر

سوال

سه بوتیمورجی چیچکجیه طاشیه جسک

جواب

شخصا ایتمیم آچمه دکانمه قاچی
دفعه کورمدم

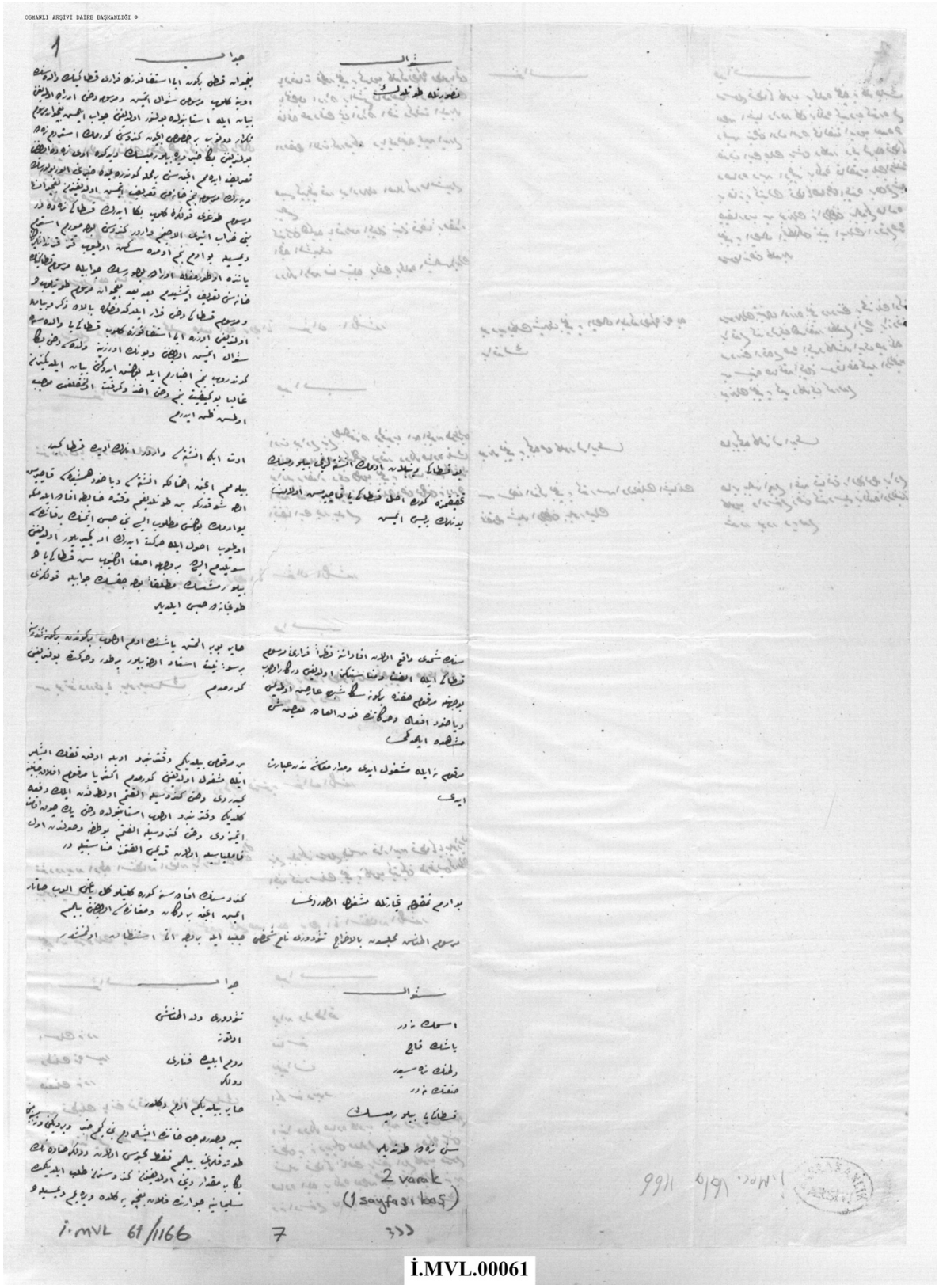
نصل اولیه بیلورکه شخصا طاشیه لر آدم سنلک دکانه
کلوب مطلوبلکه بدل اشیا آلسونه

کلیکن بیلورم اما سیمی جنی کلوب
کتیکنی بیلمم

مجلس ختام بولمشدر

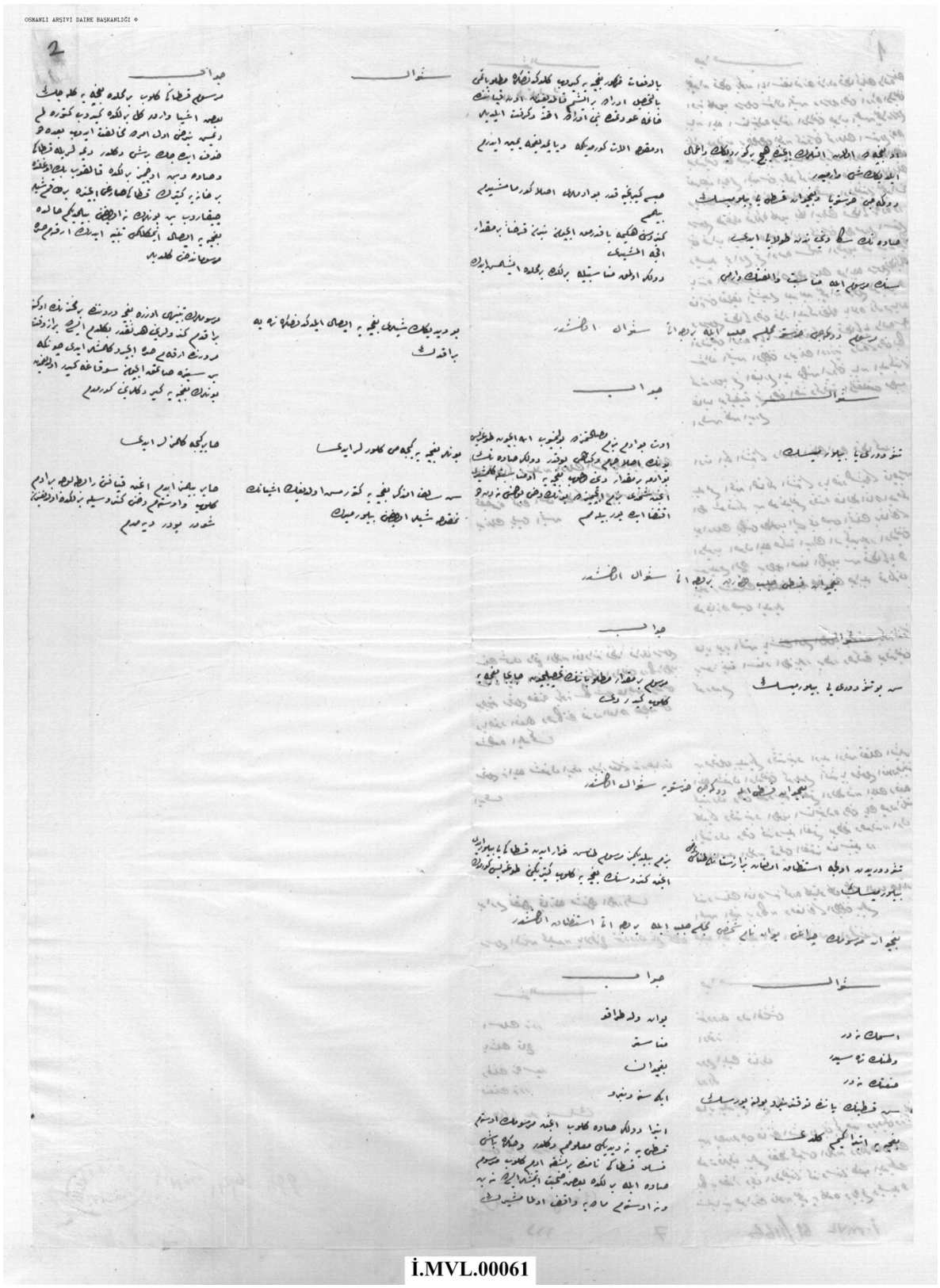
İ.MVL.00061

OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI

İ.MVL.00061

OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI ©

OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI

BAŞBAKANLIK ARŞİVİ
İ.Mec.V.o/o 1166

1

سوال

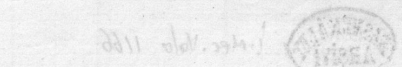
جواب

2 varak
(2sayfası boş)

İ.MVL.00061

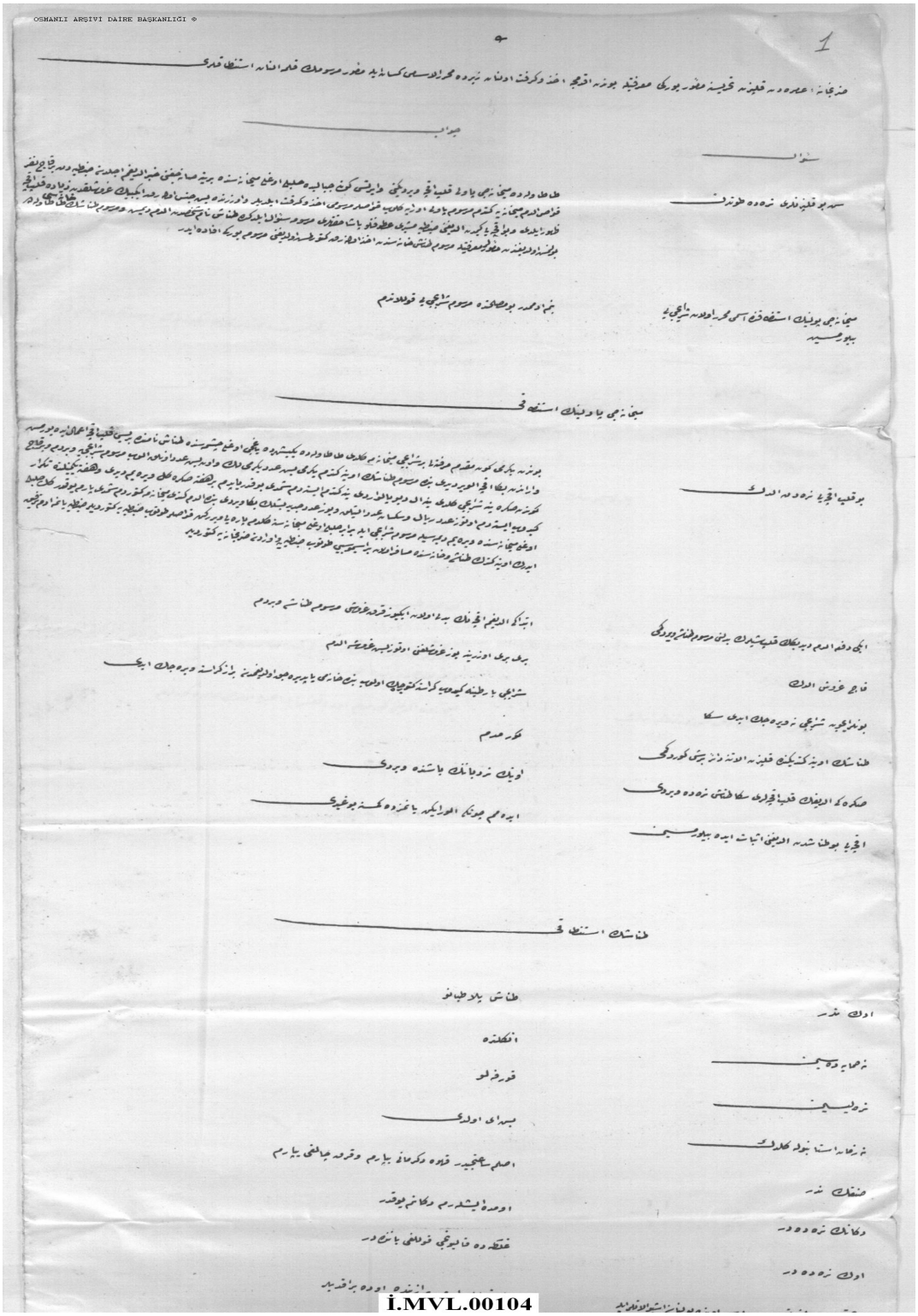
OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI ©

2

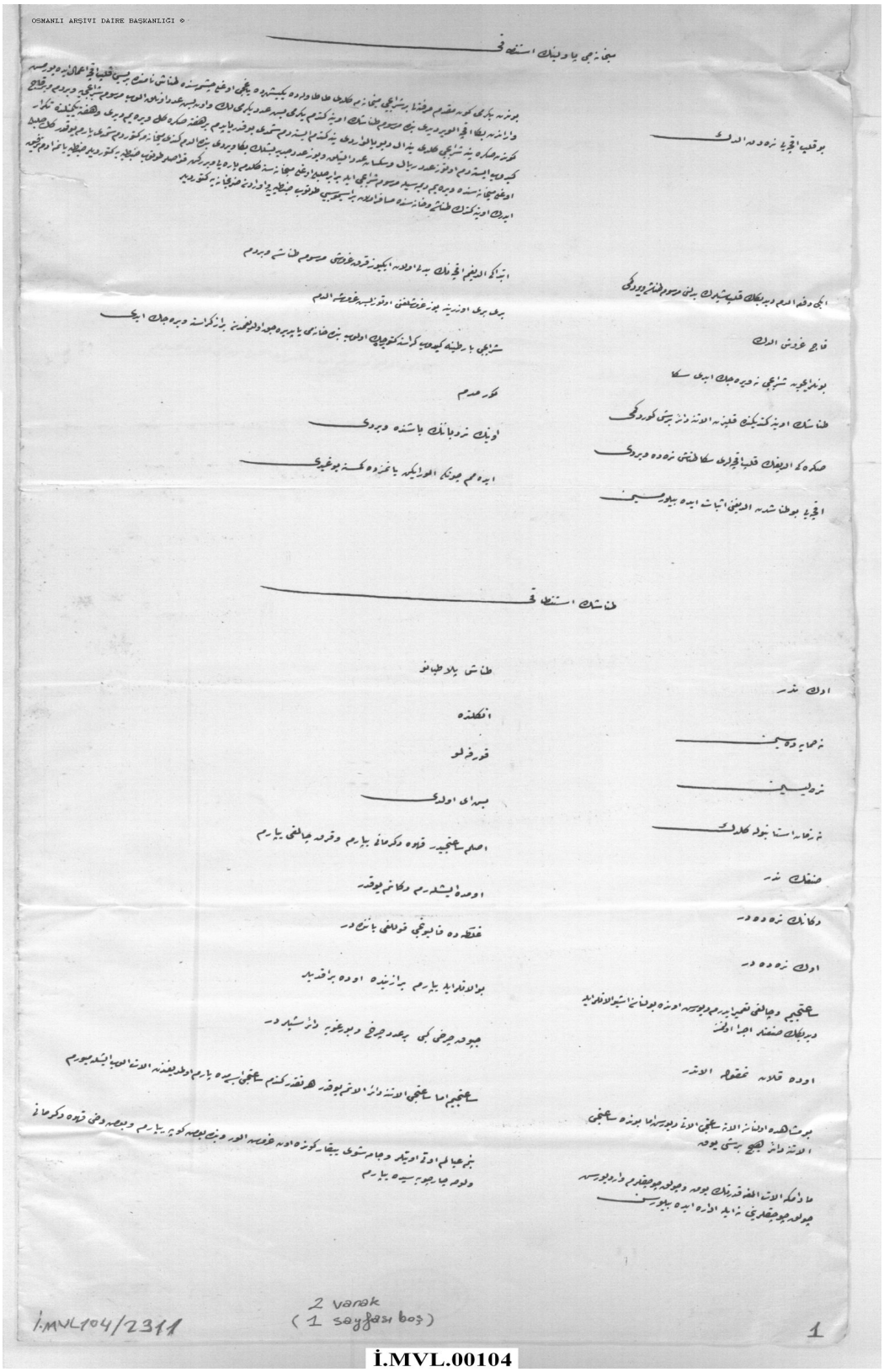

İ.MVL.00061

Ek VIII. CBOA, İ.MVL. 104/2311

OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI ©

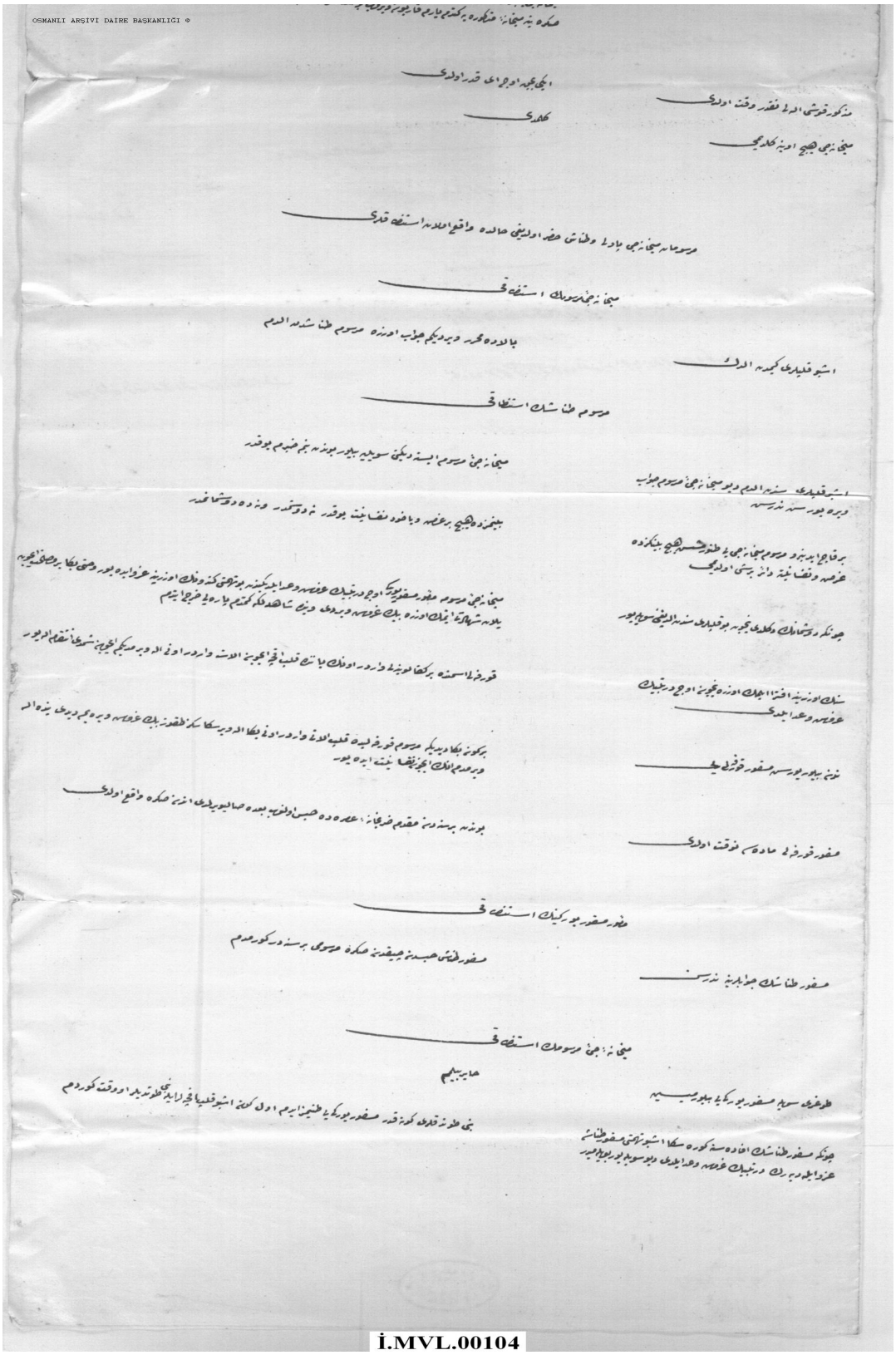
İ.MVL.00104

OSMANLI ARŞIVI DAIRE BAŞKANLIĞI ©

2

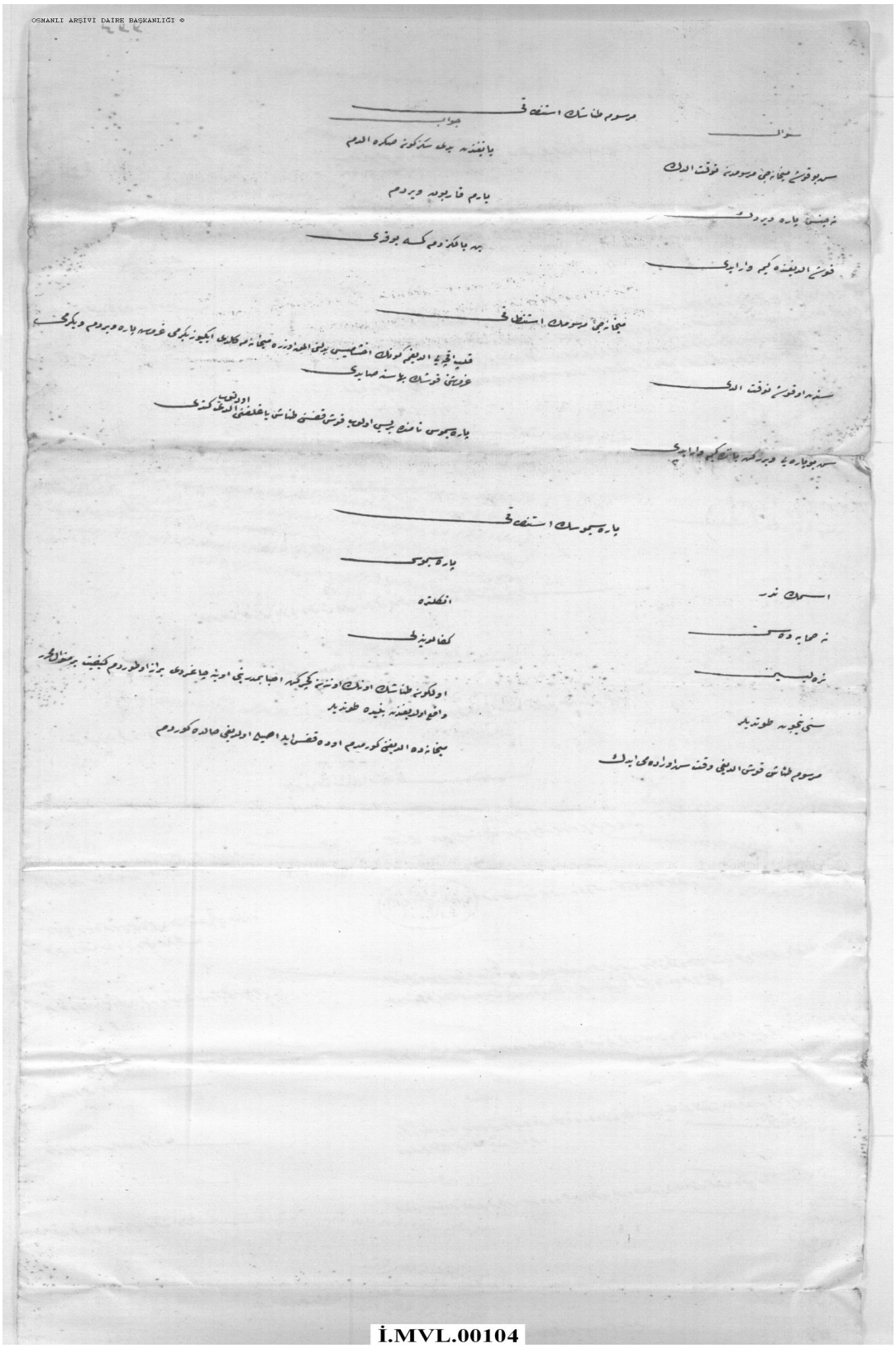
İ.MVL.00104

OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI ©

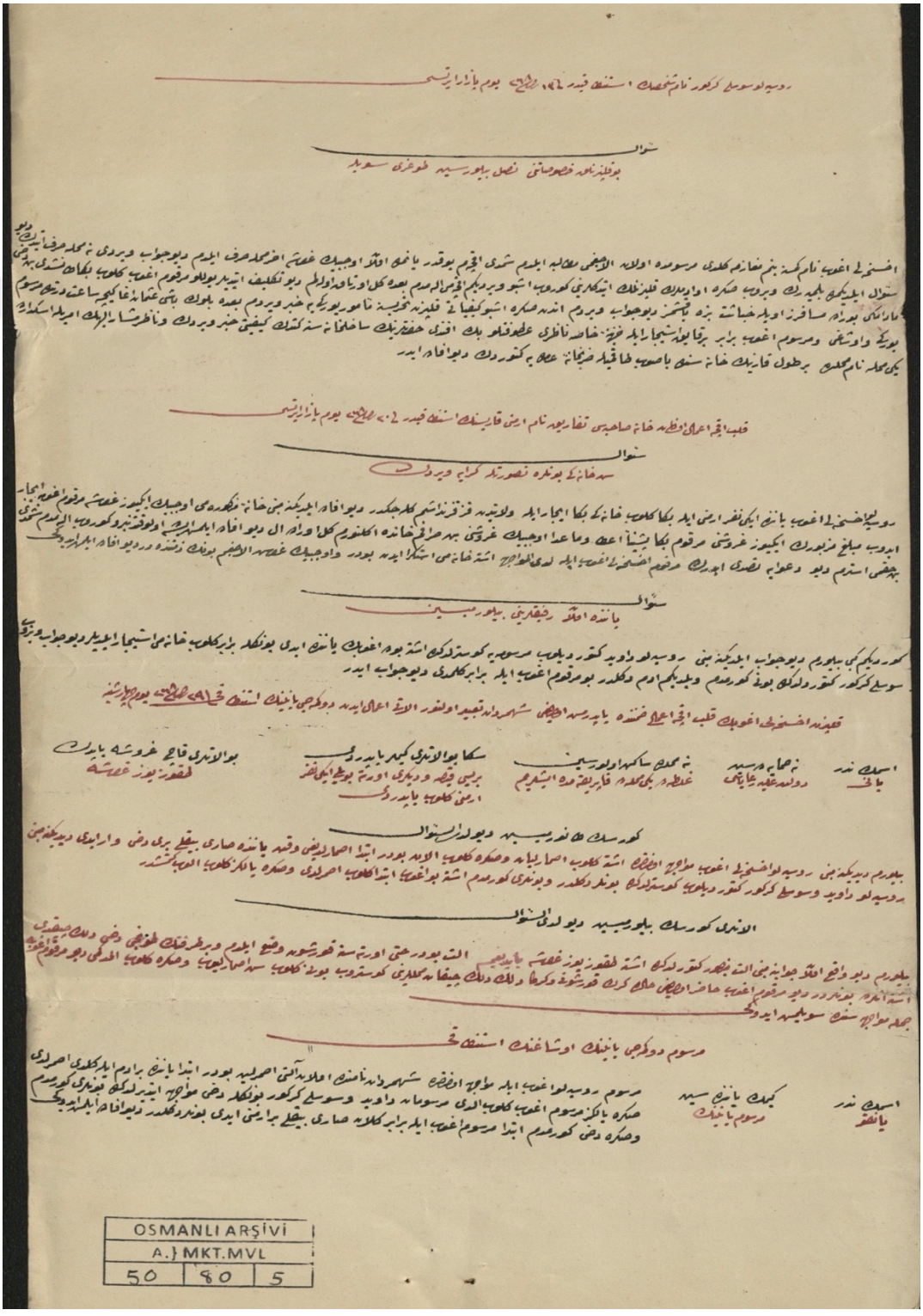

İ.MVL.00104

OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI ©

Ek IX. CBOA, A.MKT.MVL. 50/80

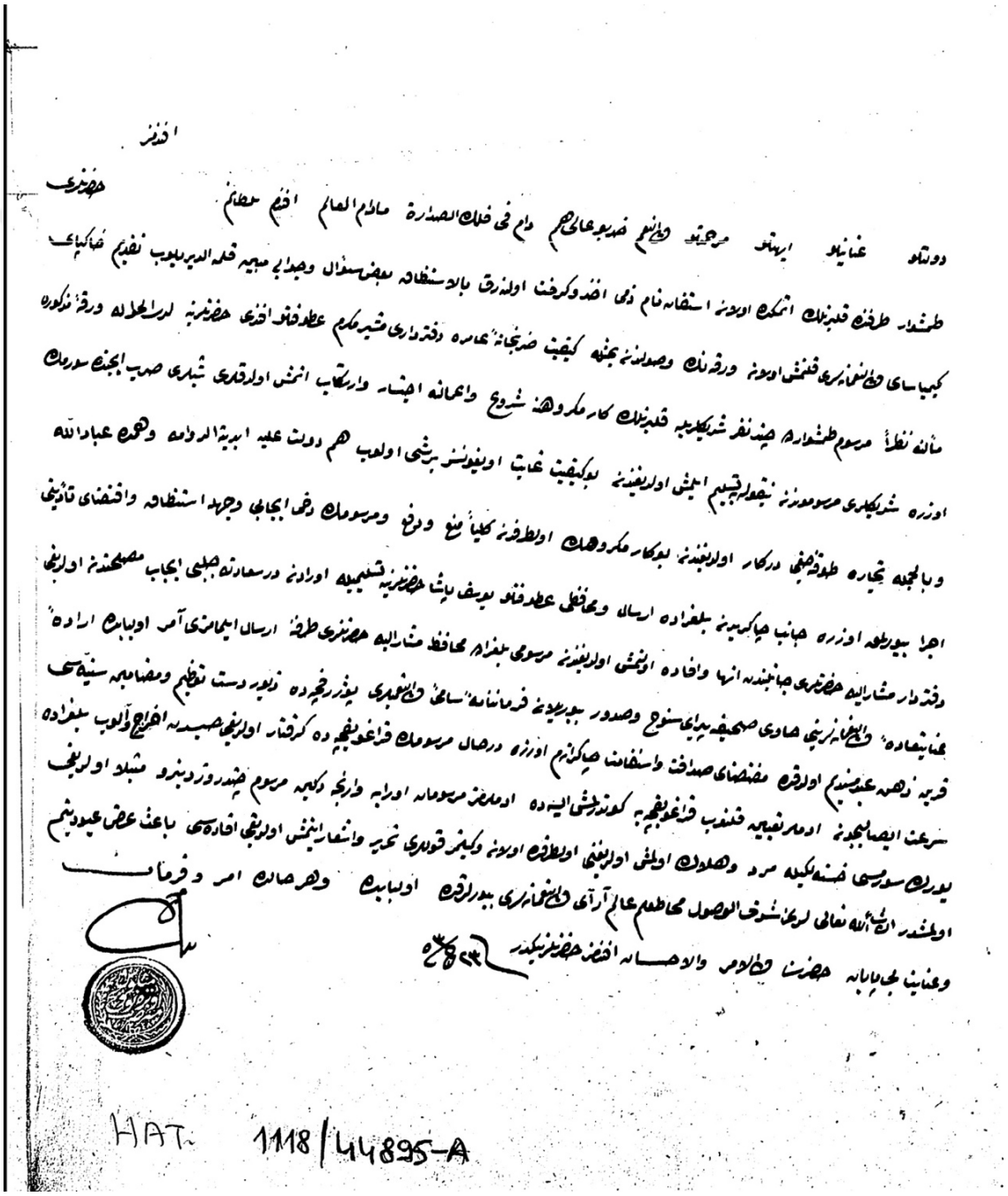

OSMANLI ARŞİVİ
A.}MKT.MVL
50 | 80 | 5

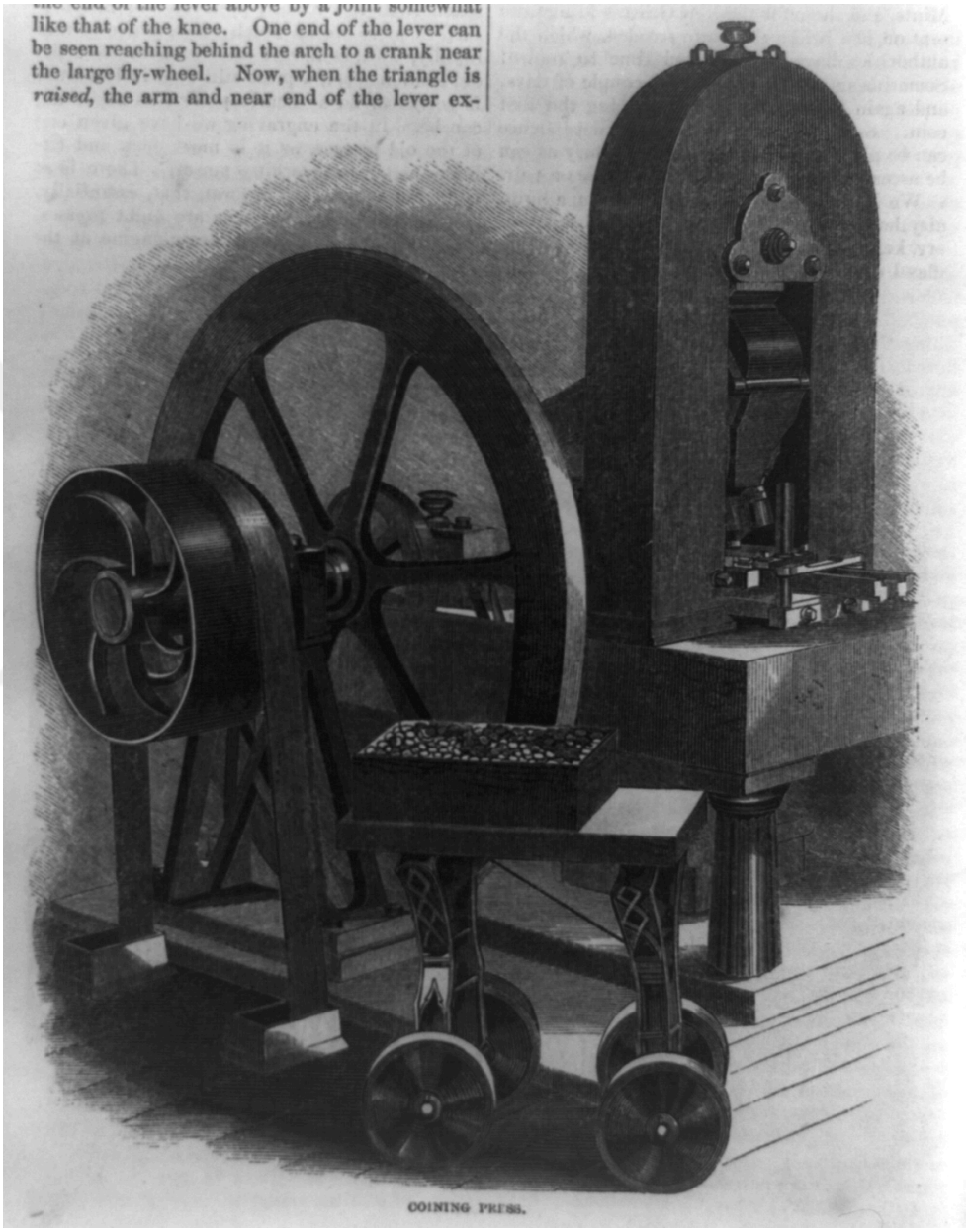
OSMANLI ARŞİVİ
A.} MKT.MVL
50 | 80 | 6

Sırp Knezi Miloš Obrenović'in Arîzası

Ek X. CBOA, HAT. 1118/44895-A

Ek XI. Sikke Basma Makinası (1861)

Kaynak: Library of Congress